

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI No: 213

EDEBİYAT FAKÜLTESİ NO: 47

ARAŞTIRMA NO: 38

ERCİŞ'Lİ EMRAH İLE SELVİ HAN HİKÂYESİ VARYANTLARIN TESBİTİ VE HALK HİKÂYECİLİĞİ BAKIMINDAN ÖNEMİ

Muhan BÂLİ

Cumhuriyetin 50. yılı Armağanı

BAYLAN MATBAASI Tel : 25 01 22 - ANKARA

1973

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI No 213

EDEBİYAT FAKÜLTESİ NO: 47

ARAŞTIRMA NO: 38

ERCİŞ'Lİ EMRAH İLE SELVİ HAN HİKÂYESİ VARYANTLARIN TESBİTİ VE HALK HİKÂYECİLİĞİ BAKIMINDAN ÖNEMİ

Muhan BÂLİ

Cumhuriyetin 50. yılı Armağanı

Sayın Hocam Prof. Dr. Mehmet KAPLAN'A

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖNSÖZ	9
GİRİŞ	11
I. BÖLÜM	
ERCİSLİ EMRAH VE EMRAH İLE SERVİ HAN HİKÂYESİ	17
I. ERCİŞ'Lİ EMRAH	19
A. TARİHİ ŞAHSİYETİ	19
1. YAŞADIĞI DEVİR	19
2. YAŞADIĞI YER	25
B. EMRAH İSMİ VE MANASI	27
C. HALK ŞAİRLERİ İÇİNDEKİ YERİ	28
II. ERCİŞ'Lİ EMRAH İLE SELVİ HAN HİKÂYESİNİN TEŞEKKÜLÜ VE TASNİFİ	30
A. HİKÂYENİN TEŞEKKÜLÜ VE TASNİFİ	30
B. ERCİŞ'Lİ EMRAH HİKÂYESİNİN TARİHİ HADİSE- LERLE MÜNASEBETİ	32
II. BÖLÜM	
HİKÂYENİN VARYANTLARI, VARYANTLARA AİT ME- TİNLER VE VARYANTLARIN MUKAYESESİ	37
I. TAM METİNLER	44
A. ERZURUM VARYANTI	44
1. AŞIK KEMAL RİVAYETİ	44
2. BEHÇET MAHİR RİVAYETİ	53
B. ÇANKIRI VARYANTI	61
OZANOĞLU RİVAYETİ	61
II. PARÇALAR VE ÖZETLER	66
A. ERZURUM VARYANTI	66
PERTEV NAILİ BORATAV DERLEMESİ	66

	Sayfa
B. ERCİŞ VARYANTI	68
MUSTAFA DERLEMESİ	68
C. MARAŞ VARYANTI	75
FAHRİ SÜLEYMAN DERLEMESİ	75
D. İRAVAN VARYANTI	78
1. ALİ İŞİK VE ABBAS DİLİR RİVAYETİ VE BU VARYANTIN HUSUSİYETİ	78
III. VARYANTLARIN MUKAYESESİ	79

III. BÖLÜM

METİN	89

IV. BÖLÜM

HIKÂYENİN TAHLİLİ	189
I. MUHTEVA	
A. VAKANIN TAHLİLİ	191
B. ŞAHISLARIN TAHLİLİ	196
C. MOTİFLERİN TESBİT VE TETKİKİ	206
1. AŞKLA İLGİLİ MOTİFLER	206
2. SAZ ŞAIRLİĞİ İLE İLGİLİ MOTİFLER	211
3. SOSYAL HAYATLA İLGİLİ MOTİFLER	212
4. DİNİ MOTİFLER	218
5. TABİATLA İLGİLİ MOTİFLER	219
II. YAPI VE ŞEKİL	221
III. DİL VE ÜSLUP	225
1. FONETİK MESELELER	225
2. SENTAKS, ÜSLUPTA CÜMLE UNSURU	226
3. KELİME HAZİNESİ	227
4. DEYİMLER	231
5. KONUŞMALAR	231
6. EDEBÎ SANATLAR	232

V. BÖLÜM

ERCİSLİ EMRAH İLE SELVİ HAN HİKÂYESİNİN VE ER- CİSLİ EMRAHIN ŞİİRLERİ	235
NETİCE	283
METİNLERE AİT NOTLAR	287
KISALTMALAR	293
BİBLİYOGRAFYA	297

Ö N S Ö Z

Halk hikâyesi ve halk hikâyeciliği bakımından, başta Erzurum olmak üzere, Doğu Anadolu hâlâ bugün bile büyük bir önem taşımaktadır. Bu bölgede halk hikâyesi zengin bir sözlü gelenek içinde yaşamakta, halk hikâyecilerinin son temsilcilerinden olan Behçet Mahir (1), Sabit Müdamî (2), Malbant İshak... geniş bir üne kavuşmuş bulunmaktadır.

Bu halk sanatkârlarından bilhassa Behçet Mahir, üzerinde durulmağa değer bir kimsedir: 1910'da Erzurum'da doğmuştur, okur-yazar değildir. müktesebatının hemen çoğu "usta malı" dır. Hikâyeci Hafız Mıhtat'a yedi sene "çıraklık" etmiştir. Dili, Erzurum ağzının karakteristik hususiyetlerini gösterir. 1928'den beri hikâye söylemektedir.

50 den fazla hikâye bilen Behçet Mahir'in "boylu" diye vasıflandırdığı ve sevdiği hikâyelerden biri de Doğu Anadolu'da "Kerem ile Aslı", "Aşık Garip" kadar tutulan, beğenilen "Erciş'li Emrah ile Selvi Han" hikâyesidir. Ayrıca bu hikâyenin diğer varyantlarının bugün hudutlarımız dışında kalmış olan Türk ülkelerinde, meselâ Azerbeycanda, yaşadığına inanmaktayız.

İşte bu üç sebepten dolayı; yani halk hikâyecilerinin son temsilcilerinden derlenmiş olması, İgnace Kunos'un tasnifindeki "sırf saz şairi hikâyesi" nin bütün özelliklerini toplamış bulunması ve yaygın olması bakımından, Erciş'li Emrah ile Selvi Han hikâyesi üzerinde çalışmağa başladık.

Gerçekten de bu hikâye Doğuda çok sevilmekte, Murat Uraz tesbiti, Âşık Kemal rivayeti, en çok satılan halk kitapları arasında yer almaktadır.

Meselâ, Erzurum'da Gürpınar Sineması civarı, Yapı ve Kredi Bankası yanında kitapçılık yapan ve halk kitapları satan Nuri Efendi'den 21 Mayıs 1965'te alınan bilgi de bunu teyit etmektedir. Nuri Efendi: "Erdişli Emrah'ı bu taraf pek sever. Ama Erdişli Emrah, Erdişli değildir; İsfahan'dan gelmiş Erdişe yerleşmiştir. Otuz senedir (1930-35) bu işle uğraşırım, hikâyenin eski yazılısı elime geçmedi. Esas iki baskısı vardır, biri yarım, arkasında Yedi Başlı Dev hikâyesi vardır, biri de tamdır. Bizde çok satıl-

(1) Behçet Mahir için bkz. a) Selâhaddin Olcay: Kurtuluşa İki Destan, Erzurum Der-gisi Ankara, 1963, s. 1, s. 9; b) Bilge Palandöken: Bir Halk Hikâyecisi, Behçet Mahir, ADIMLAR, Şubat 1970, s. 1, s. 8.

(2) Müdamî 8 Kasım 1968 de ölmüştür.

maktadır. Bir tane kalmıştı onu da evde okuyorlar” dedi. Nuri Efendi, “tam” diye Âşık Kemal rivayetini kastetmekteydi.

Hikâyenin eski yazı ile olan nüshasını bulmak, bütün araştırmalarımıza rağmen, mümkün olmadı. Bu yüzden yazması bulunmadığı neticesine varıp en eski baskı olarak Murat Uraz tesbitini aldık. Çünkü Murat Uraz bunu: “93 Kars muhacirlerinden âşıklara çıraklık etmiş olan halk şairi ve hikâyecisi Âşık Kemal’den 1931-1932 yıllarında tesbit etmiş” tir (1). Böylece bu eser sözlü gelenekden yazıya geçen ilk metin olmak özelliğini taşımaktadır (2).

Çalışmamıza esas alınan metin ise en zengin derleme olan Behçet Mahir rivayetidir.

İçindekiler’de de görüleceği gibi, tez beş bölüm halindedir. Ağırlık merkezini Üçüncü Bölüm: Metin’le; buna bağlı, Dördüncü Bölüm: Hikâyenin Tahlili teşkil etmektedir.

Beşinci Bölüm: Şiirler’dir. Gerek hikâyede yarım olarak bulunan, gerekse hikâyeye bağlı olmadan başka kaynaklardan derlenen şiirler de bu bölümde yer almıştır.

Bu çalışma ile Türk Halk Edebiyatı’nın bazı meseleleri; metinlerin tesbiti, takdimi ve tahlili gibi, yeniden ortaya koyulmuştur. Bu meseleler etrafında yapılacak münakaşalara zemin hazırlaması, yol açması, daha mükemmel eserlerin ortaya çıkması halinde eser gayesine varmış olacaktır.

(1) M.U. (Murat Uraz): *Emrah Hikâyesi*. İstanbul, 1937. (Önsöz)

(2) 1967 yılında hazırlanan bu eserin Yayın Komisyonu’na verilmesinden sonra basılan Fuat Edip Baksı’nın «Emrah» ile Selvi İstanbul, 1970, 93 s.» isimli kitabı telif eserler grubuna girdiği için burada söz konusu edilmemiştir.

G İ R İ Ő :

Türk halk hikâyeleri üzerine ilk eser, İgnace Kunos'un "Turkische Volksromane in Kleinasien" adlı eseridir. Bundan sonra Türk hikâyelerini müstakil bir konu olarak ele alan kitap ise Dr. Otto Spiess'in "Turkische Volksbücher"dir. Bu eseri türkçeye çeviren Behçet Gönül (= Necatigil), "Türk Halk Kitaplarının Tercümesi Münasebeti ile" başlığı altında yazmış olduğu "Giriş" te 1892 den 1932 yılına kadar bu konuda yapılan çalışmaları özetlemiş bulunmaktadır.

Buna göre: "İgnace Kunos'un 1892-93'de çıkan "Anadolu'da Türk Halk Romanları" isimli eserinden sonradır ki konu ve yapı itibariyle birbirinin eşidi... matbu halk romanlarımız Türkoloji dünyasının dikkatini çekmiş ve o tarihten bugüne, bu kitaplar üzerinde de zaman zaman çalışanlar olmuştur (1).

1913'de L. Szamatolski, 1302 tarihli bir İstanbul taşbasmasına istinaden Köroğlu'nu; 1925 de O. Spiess, Ermeni harfleri ile fakat Türk dilinde ve 1872 tarihli bir tabıdan Asuman ile Zeycan'ı almancaya çevirdiler.

1929 senesinde O. Spies "Turkische Volksbücher" başlığı altında bu kitapları daha geniş bir mikyasta mütalâaya çalışan ve halk-aşk hikâyelerine toplu bir bakış temin eden ilk eseri çıkardı.

Aynı tabı yılını taşımakla beraber, Spies'in bu şimdi söylenen eserinin peşi sıra çıktığını tahmin eddiğimiziz, Fischer'in Şah İsmail çalışması ise (2) Türk halk romanlarını kendi toplulukları içinde tetkik eden kıymetli ve uzunca bir mukaddeme ile birlikte Şah İsmail ile Gülizar hikâyesinin, müteaddit baskıları karşılaştırmak suretile elde edilmiş, tenkitli metini ve bunun almanca tercümesini ihtiva eder.

G. Raquette, Orta Asya seyahati esnasında ele geçirdiği ve 1325/1907 de yazılmış bir defterdeki Tarih ile Zühre'nin Arap harfleri ile metnini. transkripsiyonunu ve almancaya tercümesini 1930'da neşretti (3).

(1) Bu arada Anadolu'daki sözlü halk hikâyeciliği geleneği hakkında eski, yeni; çeşitli kaynaklarda (XVIII. asır tarihçisi Tebrizli Arakel gibi) bilgi vardır. Bkz. Pertev Nallı Boratav: Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği. Ankara, 1946 s. 45.

(2) Schah İsmayıl und Gülüzar. Ein Türkischer Volks-Roman von Dr. Hans - August - Fischer, Leipzig, 1929.

(3) G. Raquette: Tadj bila Zohra, Ein osttürkische Variante der Sage von Tahir und Zohra, Lund, 1930.

Dr. Otto Spies 1939 Helsinki'de bastırıldığı "Şarka Ait İki Halk Aşık Hikâyesi"nin tercüme ve tetkikine zeyl olarak, Râzinihan ile Mahıfırôze Türk halk kitabını da almancaya çevirdi" (4).

Avrupa'daki bu çalışmalara paralel olarak Türk araştırmacıları da halk hikâyesi ve halk hikâyeciliği üzerine eğildiler. Bunlardan bir kısmının hizmeti —Halk Evleri mecmualarındaki çalışmalarda (5) olduğu gibi— sadece metinleri toplayıp neşretmek olsa bile, bir kısmı meseleyi daha derinliğine incelediler ve ilmi eserler ortaya koydular.

Fuat Köprülü'nün "Kayıkçı Kul Mustafa ve Genç Osman Hikâyesi" (İstanbul, 1930) bu konuda müstesna bir yer işgal eder. Çünkü Köprülü, bu eserinde halk hikâyesini çeşitli yönleriyle ele almıştır. Halk hikâyelerinin tetkikinde önemli bir merhale teşkil eden bu eser, bundan sonraki çalışmalar için de örnek olmak niteliğini kazanmıştır (6).

1930 da Besim Atalay "Lisan bakımından ufak bir tasfiyeye tabi tutarak" fakat "esaslı bir değişiklik yapmadan" Âşık Kerem'i bastırdı. Aynı yıl içinde Matbuat Umum Müdürlüğü yayını olarak Âşık Garip çıkırdı.

(4) Dr. Otto Spies: (Çev. Behçet Gönül) Türk Halk Kitapları. İstanbul, 1941, s. IX.

(5) Bkz. Vural Karasu: Halkevleri Dergileri Folklor Bibliyografyası Edebiyat Fak. Bitirme Tezi, Erzurum 1970 126 s.

(6) XVII. asır Şairlerinden Kayıkçı Kul Mustafa ve Genç Osman Hikâyesi'nde şu meselelere temas edilmiştir :

BİRİNCİ KISIM Kayıkçı Kul Mustafa

- I. Kayıkçı Kul Mustafa
- II. Kul Mustafa'nın tarihî türkû ve destanları
- III. Kul Mustafa'nın san'atı ve te'siri
- IV. Netice

İKİNCİ KISIM Genç Osman Hikâyesi

- I. Adana Türkmenlerinin bir halk hikâyesi: Genç Osman
- II. Anadolu'da Genç Osman hikâyesi: Çankırı, Karaman, Mudurnu, Konya rivâyetleri
- III. Bağdat'ta "Genç Osman" hikâyesi
- IV. Edebi menba'larda "Genç Osman" destanı
- V. "Genç Osman" hikâyesinin tarihî esâsı
- VI. Türkmen hikâyesinin tahlili
- VII. Anadolu rivâyetlerinin tahlil ve mukayesesi
- VIII. Bağdat rivâyetinin tahlili
- IX. Netice: Halk rivâyetlerinin ferdi menşei

ÜÇÜNCÜ KISIM

- Kul Mustafa'nın şiirleri
Bibliyografya
Nota
Manzûmelerin fihristi

.....

Pertev Naili Boratan'ın "Köroğlu Destanı" ise (İstanbul, 1931) bu tip çalışmaların en ciddi ve en ilmi bir örneği olmak özelliğini kazandı (6). Bu konuda Fuat Köprülü şöyle demektedir:

"Pertev Naili Bey bu mühim ve geniş mevzuu lâıyk olduğu ehemmiyetle mütenasip surette ve ilmi usullere uygun bir şekilde tetkik etmiştir. Türk halk rivayetleri hakkında şu son günlere kadar Avrupa'da çıkan eserler arasında, usûlün sağlamlığı, isdinat edilen maddelerin zenginliği, tetkikin vüs'atı ve derinliği itibarıyla bu kitapla mukayese edilebilecek ikinci bir esere pek zor tesadüf edilebileceğini memnuniyetle söyleyebilirim" (7).

1933 de Ali Dehri "Çankırı Masalları"nı topladı. 1943 de Halûk Nihat "Türk Destanına Giriş'de "Şah İsmail" e ilâve ve manzum olarak "Tahir ile Zühre" yi de neşretti".

"Türkçede Roman" isimli eserinde (İstanbul, 1936) Mustafa Nihat Özen'de sekiz halk hikâyesinin isimlerini vererek, "Kerem ile Aslı", "Asuman ile Zeycan", "Şah İsmail ile Gülizar Hanım" ın konularını hülâsa etti (8).

1937 Faruk Rıza Güloğlu "Halk Kitaplarına Dair. İstanbul, 1937" isimli eserini çıkardı. Kitap, 1937 de Matbuat Umum Müdürlüğü'nün halk kitap-

(6) Pertev Naili Boratav, bu eserde başlıca şu meseleleri incelemiştir:

- I. Köroğlu Rivayetleri
 1. Rivayetlerin mevzuu
 - a) Tam hikâyeler
 - b) Parçalar
 2. Muhtelif rivayetlerin mukayesesi
 3. Köroğlu motiflerinin destanı olanları —Bu motiflerin diğer destanlardakilerle mukayesesi— Halk hikâyeleri ve Köroğlu —Destanda masal unsurları— tarihi unsurlar —Dini unsurlar— Mahallî unsurlar
 4. Köroğlu rivayetlerinin eskılığı ve yenılığı meselesi
- II. Muhtelif rivayetlere ve muhitlere göre Köroğlu destanında ideoloji - Destan kahramanı Köroğlu'nun şahsiyeti etrafında halk telâkkileri
- III. Köroğlu destanının tesirleri
- IV. Köroğlu destanının menşei meselesi
 - Zeyil - metinler
 - I. Maraş metinleri
 - II. Elâziz rivayetleri
 - III. Yalvaç rivayeti
 - IV. Urfa rivayeti

(7) P. Naili: Köroğlu Destanı. İstanbul, 1931, s. V

(8) «Leylâ ve Mecnun, Yusuf ve Züleyha, Hüsrav ve Şirin gibi klasik edebiyatımızda, yazılmış olan mevzular bu tip hikâyeler arasında da yazılmış ve ayrıca Tahir ve Zühre, Asuman il Zeycan, Arzu ile Kamber, Derdiyok ile Zülfüsiyalı, Şah ile Gülizar Hanım gibiler ve benzerleri okuma zümresi itibarıyla geniş olan kütleye mal olmuştur» Mustafa Nihat ÖZÖN: Türkçede Roman. İstanbul 1936 s. 113

larının modernleştirilmesini isteyen tamimi üzerine çıkan münâkaşaları ve yazarın şahsi fikirlerini ihtiva eder.

1940'da Bekir Sıtkı Kunt pek fazla modernize ederek "Arzu ile Kamber" i neşretti.

Vehbi Cem Aşkun'un "Emrah. Sivas, 1942" isimli eseri (s. 99 dan 115'e kadar) "Emrah ile Selvican Hikâyesi"ni de ihtiva etmesi bakımından saha ile bir yakınlık gösterir.

1945 den sonra ise halk hikâyesi ve halk hikâyeciliği üzerindeki çalışmalar daha çok ilmi yönden olmak üzere bir kesafet kazandı.

İbrahim Gökbakar, 1945 de Tahir ile Zühre'yi DTCF'de bir mezuniyet tezi (nr. 81) olarak işledi (9).

1946 da Pertev Naili Boratav, konuyu bütün cepeleriyle ele alarak "Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği" nde halk hikâyesinin:

I. Mevzu, şekil ve üslûp meselelerini

II. Nevi meselesi'ni

III. Doğuşu ve gelişmesi'ni

IV. Tarihle ilgisi'ni

V. Kitaba geçişi'ni

inceledi, bu değerli eserini Ek-Metinler ve çok geniş bir bibliyografya ile daha da zenginleştirdi.

Kerem ile Aslı da ilmi açıdan 1949 da Şükrü Elçin tarafından ele alındı (10). "Plânının çerçevesi ile malzemesinin müsaadesi nispetinde bir tahlil ve dolayısıyla bir terkip olan bu kitap, "Kerem" adlı saz şairinin hayatı mihver olmak üzere teşekkül eden "Kerem ile Aslı" hikâyesinin bir ince-

(9) İ. Gökbakar tezinde şu meselelere temas eder: Tahir ile Zühre Hikâyesi, Varantlar Üzerine Düşünceler, Halk Hikâyelerinin Karagöz Repertuvarında Uğradığı Değişiklikler, (Ponsos'u Akık MÜDAMİ'den tesbit edilen metni esas tutarak) Hikâyenin 12 varyantının karşılaştırılması.

(10) Eser şu konuları ihtiva etmektedir :

I. Kerem ile Aslı Hikâyesi...

II. Kerem ile Aslı hikâyesinin karakteristik motifleri, bu motiflerin diğer halk hikâyeleriyle alakası, hikâyede masal unsurları, dinî ve tarihî unsurlar

III. Kerem ile Aslı hikâyesinde içtimai hayat

IV. Kerem ile Aslı hikâyesinin tesirleri

V. Kerem ile Aslı hikâyesinin teşekkülü meselesi

lenmesinden ibarettir" (11). Gene aynı yıl içinde İlhan Başgöz, "Biyografik Türk Halk Hikâyeleri" üzerine DTCF de bir doktora hazırladı (12).

Bu bibliyografya özetinde de görüldüğü gibi 1892 den 1949'a kadar geçen zaman içinde yani 57 yıldan beri halk hikâyesi üzerinde devamlı neşriyat yapılmış ve konu türlü yönleriyle aydınlığa çıkarılmağa çalışılmıştır. Son yıllarda ise çalışmalar, ders programlarında Halk Edebiyatı'na da yer veren, Erzurum Atatürk Üniversitesi'ne doğru kaymıştır. Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde yeni bir takım derlemeler yapılmış, meselâ 580 sahife tutan Koroğlu Destanı 1959 da Prof. Dr. Mehmet Kaplan'ın teşvikiyle As. Mehmet Akalın tarafından 12 kolu ile tesbit edilmiştir.

Ferruh Arsunar'ın, Fırıldak Ökkeş'den derliyerek neşrettiği Koroğlu'nun Maraş varyantı ise 1963 yılının tarihini taşımaktadır.

1963 den bu yana Atatürk Üniversitesi'nin canlı folklor arşivi Behçet Mahir'den: Bezirganın Uç Oğlu, Şah İsmail, Kağızmanlı Hıfzı, Erzurum'lu Mahiri Baba ve Sümmani... hikâyeleri derlenmiştir (1).

Ercişli Emrah ile Selvi Han Hikâyesi bu derlemeler içinde ilk metin olarak ele alınmış ve bir doktora konusu olarak işlenmiştir.

(11) Şükrü Murat ELÇİN : Kerem ile Aslı Hikâyesi. Ankara 1949, önsöz'den.

(12) İlhan Başgöz 215 sayfa tutan bu çalışmasının «Giriş» bölümünde : Biyografik Türk halk hikâyeleri ile Arap, Fransız ve İngiliz halk hikâyeleri arasında mukayeseli bir çalışma denemesi yapmış ayrıca :

A — Arplarda türklülü biyografik halk hikâyeleri

B — Fransız ve İngiliz Orta Çağında halk hikâyeleri» üzerinde durmuştur. Altı bölüm olan eser :

I. Bölüm : Hikâye kahramanı aşıklar için biyografi denemeleri. Tufarkanlı Abbas, Aşık Kerem, Aşık Garip, Ercişli Emrah, Karacaoğlu, Dede Kasım)

II. Bölüm : Biyografik hikâyelerde aşıkların real hayatına ait izler

III. Bölüm : Biyografik hikâyelerdeki şairlerin saz şairlerinin eserleriyle münasebeti

IV. Bölüm : Biyografik halk hikâyelerinin teşekkülü

V. Bölüm : Ek-Metinler

VI. Bölüm : Notlar'a ayrılmıştır.

(1) Behçet Mahir'den derlenen malzemenin listesi Bilge Palandöken'in yukarıda adı geçen makalesinde verilmiştir. Bkz. Bilge Palandöken : Adımlar. Şubat 1970 Ş. 1., s. 9.

B Ö L Ü M : I

ERÇİŞLİ EMRAH İLE SELVİ HAN HİKAYESİ

I. ERCİSLİ EMRAH

A. TARİHİ ŞAHSİYETİ

1. YAŞADIĞI DEVİR

Bu bölümde tetkik edeceğimiz konu Ercişli Emrah ile Selvi Han hikâyesidir. Fakat hikâyenin yapısı ve menşei meselesi çeşitli düşünceleri de beraberinde getirmektedir. Bunların başında hikâyenin kimin tarafından tasnif edildiği ve ne zaman tasnif edildiği ile hikâye kahramanının tarihi şahsiyeti vardır.

Hikâye kahramanı Ercişli Emrah ile Emrah adını taşıyan şairler arasında bir münasebet kurulmuştur. Bundan dolayı önce bu meseleyi ele almamız lâzımdır.

“Ercişli Şair Emrah” ve “Ercişli Emrah ile Selvi Han Hikâyesi” hakkında şimdiye kadar muhtelif fikirler ileri sürülmüş, muhtelif hükümlere varılmıştır.

Hikâyeden önce Ercişli Emrah’a dikkatlerin çevrilmesi Erzurum’lu Emrah hakkında yapılan çalışmalarla başlar. Erzurum’lu Emrah’la uğraşanlar aynı adda başka bir şairin daha yaşamış olduğunu gördüler.

Hikâyeyi bahis konusu etmeden şair Emrah’dan ilk defa bahseden Ziyaeddin Fahri (Fındıkoğlu) dur. Yazar 1927 yılında (Erzurum Şairleri) nde hikâyeden bahsetmeden bu meseleye ilk defa temasla şöyle demektedir: “şarkî Anadolu’da XIX. asrın nisfında (?) iki âşık Emrah yetişmiştir. Birisi mevzuumuz olan alekser Emrah Baba suretiyle anılan Erzurum’lu Emrah, diğeri Van’lı Âşık Emrah. Azerbaycan’a ve İran’a birçok seyahatleri varmış. Elimizde yalnız (Saat Çukuru) isminde Şarkî Anadolu’da çok taammüm etmiş destanî bir koşması mevcuttur” (13).

1929 yılında Fuat Köprülü; hem şair Emrah, hem de Emrah ile Selvi Han hikâyesi üzerinde durmuş hikâyenin Maraş varyantını neşrederek şiirlerini vermiştir. Fuat Köprülü, şiirlerden hareket ederek şunları söylemektedir: “Buradaki (hikâyedeki) Emrah’ın Erzurum’lu Emrah olamayacağı tabiidir; acaba bu bizim yukarıda eserlerini neşrettiğimiz şair kimdir? Bu hikâye onun etrafında mı teşekkül etmiştir? Yoksa daha başka bir hikâyedeki ismin yerine sadece Emrah ismi mi ikâme edilmiştir? Bu şiir-

(13) Ziyaeddin Fahri (Fındıkoğlu) : Erzurum Şairleri İstanbul, 1927, s. 72, n. 2

ler hakikaten Karaca Oğlana mı aittir? İşte bir yığın sualler ki Anadolu halk tetkiklerinin bugünkü vaziyetinde bunlara cevap vermek kabil değildir" (14).

Fuat Köprülü; eski mecmualardaki şiirlere dayanarak Ercişli olmasa bile, Erzurum'lu Emrah'tan önce başka bir Emrah'ın varlığını kabul ederek devri hakkında şu bilgiyi vermektedir: "... Herhalde XIX. asırdan evvel Anadolu'da Emrah adlı bir saz şairinin yetişmiş olduğunu o asırdan evvel yazılmış mecmualarda tesadüf ettiğim bazı şiirlerden anlıyorum. Aşağıya naklettiğim bu şiirler doğrudan doğruya halk türküleri tarzında sade, samimi bir lisanla yazılmıştır. Lisan ve eda itibariyle bunların XVIII belki de XVII inci asır mahsullerinden olacağını tahmin ediyorum" (15) demektedir ki bu fikirler, bir iki kişi hariç, sonra gelenler tarafından aynen tekrarlanmıştır. Fuat Köprülü; neşrettiği Maraş varyantında tarihi delilden bahsetmemiştir.

Diğer şahıslara ve vardıkları hükümlerle bunların dayandığı delillere gelince; önce yurt dışında çıkan bir kitapta, 1927 yılında Selman Mümtaz bu konuya temas etmiştir. Selman Mümtaz, "Abdal" namına ve "Selvi" yerine "Selmi" diyerek "Han-Emrah/Hemrah" adına Emrah'ın iki şiirini neşir ile şairi için "yeri belli değil" demektedir (16).

Eflatun Cem (Güney) de 1928 de çıkardığı "Erzurum'lu Emrah" isimli eserinde, kaynak göstermeden, Ercişli Emrah'dan şöyle bahsetmektedir: "Van'lı bir Âşık Emrah daha vardır. Ona Acem Emrah derler. Fakat burarlarda (Sivas) o âşık tanınmaz" (17). Kitabın yeni harflerle yapılan baskısına alınmamış olan bu hüküm Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu'nun Erzurum Şairleri'nde Ercişli Emrah için söylediği sözlerle aynı paralelde görünmektedir.

Yeni harflerin kabulüne, yani 1928'e, kadar Ercişli Şair Emrah hakkında bildiklerimiz bunlardan ibaretti.

Fuat Köprülü'den sonra ikinci defa hem Şair Emrah'dan hem de Emrah ile Selvi Han hikâyesinden bahseden Himmet Alizade olmuştur. 1930 da çıkan El Edebiyatı Nümuneleri'nde, Himmet Alizade, sözlü geleneğin ve hikâyenin verdiği bilgiye dayanarak şunları söylüyordu: "Âşık Emrah vaktiyle meşhur bir el âşığı olmuştur. Onun baresinde dürüst bir malûmat

(14) Prof. Dr. Köprülü'zade Mehmet Fuat : XIX. asır saz şairlerinden Erzurumlu Emrah. İstanbul, 1929, s. 29

(15) a. e. s. 25

(16) Selman Mümtaz : Azerbeycan Edebiyatı. Bakü, 1927, s. 341

(17) Eflatun Cem Güney : Erzurumlu Emrah. Sivas, 1928, s.

yoktur. Yalnız başkaları gibi adına başka nağıllar vardır. Âşık Emrah'ın nağlı son derece hayati ve şirindir" (18).

Edebi kaynaklardaki bu açık bilgilere rağmen daha sonraki yıllarda çıkan eserler Ercişli Şair Emrah'ın yaşadığı devir hakkında XVI. asırdan XIX. asra kadar birbirini tutmaz tarihler vermekte, bazı yazarlar da hikâyeyi Erzurum'lu Emrah'la birleştirmektedirler.

Pertev Naili Boratav, Ercişli Emrah'ın yaşadığı devir için hiç bir tarih vermeden Köprülü'nün verdiği bilgiyi tekrarlıyarak "Erzurum'lu Emrah'ın yaşadığı devirden evvel yazılmış mecmualarda yine Emrah adlı bir şaire rastlanıyor. Bu daha eski bir başka Emrah'ın da yaşamış olduğunu isbat eder" dedikten sonra ikinci Emrah'ın Erzurum'lu Emrah kadar şöhreti olmadığını ilâve eder. "Fihakika Şarkî Anadolu'da Erzurum'lu Emrah'dan başka Acem Emrah veya Van'lı Emrah adları ile bir şair daha —Erzurum'lu kadar meşhur olmamakla beraber— tanınmaktadır" (19).

Gene aynı yazar Emrah adı etrafında doğmuş olan Emrah ile Selvi Han hikâyesi için de "Daha büyük bir şöhrete haiz olması itibarıyla Erzurum'lu Emrah'ın bu hikâyenin kahramanı olarak tasavvur edilmiş olması galip bir ihtimal gösteriyor" demektedir ki böylece hikâye Erzurum'lu Emrahla birleştirilmiş olmaktadır (20).

Vehbi Cem Aşkun'a göre Van'lı, Ercişli, Emrah'ın "XVII. XVIII. yüz yıllarda yaşadığı sanılmaktadır" (21). İki Emrah arasındaki ayrılığı belirten tek vesika Âşık Kemal'den derlenen (Emrah ile Selvi) adlı hikâyedir" (22). Aynı yazar biraz ileride "bizim Selvican hikâyesi gerek koşmaların gerekse anlatılışın taşıdığı hususiyet bakımından ayırdır. Ve bu hikâye (Emrah ile Selvican hikâyesi) tamamen bizim Emrah'ın (Erzurum'lu) malıdır" (23). demekle de biraz önce verdiği hükümle tenakuza düşmektedir.

Fuat Köprülü'ye göre "Bu iki Emrah hakkında şimdiye kadar neşredilen mahdut yazılar, 1940 yılında bile, henüz meseleyi aydınlayabilecek mahiyette değildir, yazar Sadettin Nüzhet Ergun'dan aldığı bir mektuba temasa "Bu yazılarda bahsedilen Erciyaşlı (?) Emrah, öyle sanıyorum ki benim yukarıda bahsettiğim XVIII. veya XVII. asra ait Emrah'dan başka, üçüncü bir şairdir ve Emrah ile Selvi Han hikâyesi de ona değil benim

(18) Hümmet Alizade : El Edebiyatı Numuneleri. Bakü, 1930, s. 38

(19) Pertev Naili Boratav : Folklor ve Edebiyat. İstanbul, 1939, S. 781

(20) a. e. s. 181

(21) Vehbi Cem Aşkun : Emrah. Sivas, 1942, s. 99

(22) a. e. s. 99

(23) a. e. s. 101

bahsettiğim Emrah'a aittir." (24) demektedir ki Köprülü'nün bu hükmü ile artık şair Ercişli Emrah ile hikâyedeki Ercişli Emrah aynı kimse olarak birleştirilmiş olmaktadır.

1954 yılında İş mecmuasının bir sayısında tekrar bu konuya dönülmekte ve "İki Emrah mı Var" başlıklı yazıda "Bildüğimize göre Emrah Erzurum'ludur ve XIX. asra aittir. Halbuki başka bir Emrah'dan bahsediliyor. Çoktan malûm olan bu ikiliği aydınlatmak lâzım" denilmektedir (25).

Murat (Uraz)'a göre "Emrah'ın XVI. asrın ortalarında yaşadığı anlaşılr" (26) fakat bu hükmün neye dayanılarak verildiği belli değildir.

XVIII. yüzyılda yazılmış dergilerde şiileri bulunduğu için Vasfi Mahir Kocatürk te Ercişli Emrah'ı "On sekizinci yüzyılın birinci yarısında yaşamış" olarak kabul etmektedir (27).

Daha önce de gördüğümüz gibi Ercişli veya Van'lı Emrah'dan ilk defa bahseden Ziyaettin Fahri (Fındıkoğlu) da Ercişli Emrah için "XIX. asrın ikinci nısfında... yetişmiştir" (28) demektedir.

Bütün bu değişik tarihlere rağmen araştırmacıların bazıları da Köprülü'nün görüşüne yakın tarihler vermişlerdir ki bunların büyük kısmı aynı zamanda onun fikirlerinden faydalanmış görünmektedirler:

1. Ercişli Emrah'ın hayranlarından olan (29) Sadettin Nüzhet Ergun, Emrah'ın XVII. asırda yaşadığını kuvvetle tahmin etmekte ve Ercişli olduğunu söylemektedir (30). Fakat Sadettin Nüzhet'de kaynağını belirtmemiştir.

2. Cahit Öztelli'ye göre "Şiirleri uzun zaman yanlışlıkla Erzurum'lu Emrah'a mal edilen Ercişli Emrah" XVII. asırda yaşamış bir âşıktır (31).

3. Ali Saracoğlu da Ercişli Emrah'ı "XVII. yüzyıllar arasında gelmiş" gösterir (32).

4. Bir kaç satırla kısa bir şekilde hikâyesini de özetlemiş olan Behcet

(24) Fuat Köprülü : Türk Saz Şairleri III. İstanbul, 1940, s. 995

(25) İmzasız (Z. F. Fındıkoğlu ?) İş. 1 Haziran 1954 C. XX, No : 6 s. 9

(26) Murat (Uraz) : Halk Edebiyatı. İstanbul, 1933, s. 131

(27) Vasfi Mahir Kocatürk, Türk Edebiyatı Tarihi: Ankara 1964, s. 493

(28) Ziyaeddin Fahri, Erzurum Şairleri, İstanbul, 1927 s. 72

(29) Bkz. V. Cem Aşkun : TD. 1 Haziran 1955 C. IV, S. 45, s. 572

(30) Sadettin Nüzhet Ergun : Halk Edebiyatı Antolojisi. İstanbul, 1938, s. 84

(31) Cahit Öztelli : Halk Şiiri. XIV.-XVII. yüzyıllar. İstanbul, 1955, s. 20

(32) Ali Saracoğlu : Kısa Notlarla Ercişli Emrah. Türk Dili. 1 Nisan 1955. C. IV, S. 43, s. 418

(33) Behcet Necatigil : Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü. İstanbul 1960, s. 63

Necatigil Emrah için “XVII. yüzyılın ilk yarımında yaşamıştır” demektedir (33).

5. “Ercişli Emrah Üzerine” bir yazı yazmış olan Nejat Birdoğan da Emrah’ı “Çok eski yılların kişisi, Duraklama Devri başlangıcında, Doğu Anadolu’nun İran ve Osmanlı Orduları’nın cirit meydanı olduğu devirlerin kişisi” olarak göstermekte ve Ercişli Emrah için hikâyede geçen tarihi hâdiseye dayanarak, ilk defa bir doğum tarihi vermediği denemektedir: “Şah Oğlu Şah Abbasın 1603 Van kuşatmasında sevda çekecek yaşta yani 18’inde (?) olması düşünülürse ozanın doğum tarihi olarak 1585 veya bir aşağı bir yukarısını almak mümkündür” (34).

Nejat Birdoğan’ın bu iddiası birçok bakımlardan yanlıştır:

1. Bir halk hikâyesi herhangi bir tarihi hâdisenin zuhur ettiği anda değil aradan muayyen bir müddet geçtikten sonra teşekkül eder.

2. Bu hikâyede bahis konusu olan Şah Abbas daha bir çok hikâyede de geçmektedir. Ercişli Emrah’ın kendisini kahraman olarak göstermesine rağmen bu hâdisenin muhtelif hikâyelerde kullanılan bir tema olması mümkündür. Bu hususta söylenebilecek tek şey Şah Abbas’la alâkalı epizodun tarihi hâdiselerden sonra hikâyelere geçmiş olmasıdır. Netice olarak diyebiliriz ki Erzurum’lu Emrah’ın yaşadığı yıllar (? - 1860) içinde bir başka Emrah’ın yaşayıp yaşamadığını bilmiyoruz. Fakat Erzurum’lu Emrah bir şiirinde dört Emrah’dan bahsetmektedir ki bu nokta her nasılsa Emrah tetkikcilerinin dikkatinden kaçmıştır. Şiir şöyledir:

“Yakma cevri oduna bağı yanığı
İkrarında duran kalbi sâdığı
Sana gönül verip yanan aşığı
Ben birbir diyeyim say ciğerim yâr.

Birisi Sivas’lı, birisi Van’lı
Dağstanlı, Haanlı, Tırabuzanlı
Birisi Emrah’dır şöretli şanlı
Bunlar sana yangın ay ciğerim yar” (35).

A) İşte Erzurum’lu Emrah’ın bu açık ifadesine göre ikinci bir Emrah’ın Van’lı-Ercişli Emrah’ın; varlığı kabul edilmesi gereken bir husus olarak karşımıza çıkıyor.

(34) Nejat Birdoğan : Ercişli Emrah üzerine. TFA. No : 159 s. 2869

(35) Eflatun Cam Cüney-Cetin Eflatun Cüney : Erzurumlu Emrah. İstanbul 1960, s. 95

B) Bu konuda şiir, hikâye ve sözlü gelenekden ayrı olarak müsbet bir vesika veren Faiz Demiroğlu'dur. Onun Köy Postası Dergisinde çıkan "Ercişli Emrah" başlıklı yazısının konumuzla ilgili bölümünü —ilmî bir gaye gözetilmediği için ihtiyat kaydını bırakmamak şartıyla— nakletmeği faydadan uzak görmüyoruz. Yazara göre: "Emrah'a dair şimdilik şu kısa bilgiye sahibiz: XVIII. asırda Kasım adlı bir zat tarafından zağfranla yazılmış bir cönkte: "Erciş kurbünde yetişmiş derd-i yar ile bağıryanık Karakoyunlu âşıklardandır" denilmektedir (36).

C) Ayrıca Ercişli Emrah'a izafe edilen şiirlerden birinde biyografisi ile alâkalı bir beyite rastlıyoruz. Burada şair, Karakoyunlu olduğunu ve Şah Abbas'dan fermanı bulunduğunu söylemektedir:

"Bize Emrah derler Karayokunlu"

ve

"Bizim Şah Abbasdan fermanımız var"

Fakat bu kaydı da ihtiyatla karşılamak zorundayız. Zira Ercişli Emrah'a izafe edilen şiirlerden birçoğu hikâye ile alâkalıdır. Yani burada bahis konusu edilmesi lâzım gelen başka bir mesele Ercişli Emrah'a ait olarak gösterilen şiirlerden bazılarının hikâyeden alınmış olmasıdır. Çünkü Ercişli Emrah'a izafe edilen şiirlerden birçoğu Emrah ile Selvi Han hikâyesine bağlıdır. Bir kısmı hikâyeden koparak müstakil şiirler halinde Ercişli Emrah'a ait gösterilmektedir. Bu konu üzerinde Şiirler bölümünde daha fazla durulacaktır. Bundan dolayı onları tarihi bir vesika olarak kullanmak biraz tehlikelidir.

Bununla beraber Köprülü'nün düşünce tarzı doğrudur: Kendi ifadesi ile sabit olduğu üzere Erzurum'lu Emrah'dan önce yaşamış bir şair Emrah vardır. Fakat Emrah ile Selvi Han hikâyesindeki şiirlerin hepsinin Ercişli Emrah'a ait olup olmadığı münâkaşa edilebilir. Emrah ile Selvi Han hikâyesinin ise Van muhasarasından sonra veya o sıralarda yaşamış Ercişli Emrah adını taşıyan bir şairin başından geçmiş veya onun tarafından tasnif edilmiş olması muhtemeldir. Burada önemli olan husus hikâye kahramanı Ercişli Emrah ile Şair Ercişli Emrah'ın aynı adı taşımalarıdır. Aynı hâdiseye, Şükrü Elçi'nin gösterdiği gibi, Kerem ile Aslı hikâyesinde rastlamaktayız. Bu meselenin kati olarak aydınlanabilmesi, Pertev Naili Boratav'ın yaptığı ve Köroğlu hikâyesinde karşılaştığımız gibi ancak hikâye dışında güvenilecek tarihi kaynakların bulunması ile mümkündür.

(36) F.Demiroğlu : Ercişli Emrah. Köy Postası. Ekim 1953 S. 111 s. 15

2. ERÇİŞLİ EMRAH'IN YAŞADIĞI YER

Hikâyenin varyantları Emrah'ın yaşadığı çevre için çeşitli isimler vermektedir. Sesgertli Memet, Âşık Üzeyir, Âşık Abbas rivayetlerine göre Emrah'ın babası "Âşık Ahmet, Tiflisde sazı ile geçinen bir ozandır. Tek bir hikâye bilen bu ozanın sürekli aynı hikâyeyi söylemesi dinliyenleri bıktırınca geçimine devam için silaya çıkar. Bu ayrılık anında Emrah yeni doğmuştur (37).

Âşık Kemal'e göre de Âşık Ahmet, Tiflis Han'ı Kuğu Han'ın baş aşığıdır. Âşık Abbas'la boy ölçüşemeyeceğini anladığı için karısını ve oğlu Emrah'ı alarak Gümrü Kars yolu ile Kağızman'a oradan Van'ın Erçiş kasabasına gelirler (38). Çankırı varyantı da Tiflisi kabul eder (39).

İravan varyantının tesbit edildiği çevre, Revan Iğdır ve Azerbaycan halkınca da "Aras kuzeyinde ve Ağrı dağın karşısındaki Karavul dağı eteğinde bulunan Demirci Kurtçu köyündendir (40).

Erzurum varyantı Behçet Mahir rivayetine göre de Gence'den Erçiş'e gelirler (41).

Pertev Naili Boratav derlemesi (Âşık Pattal rivayeti), Resül Dayı ve Müdami de Emrah'ı Ahlat'tan getirirler: "Babası Âşık Ahmet Ahlat'tan Erçiş'e geldiğinde Emrah iki veya üç yaşındadır. Erzurum ağzının (?) kaynağı Resül Dayı'dır. Çoktan toprak olan bu zat Ermenilerle yapılan Ahlat savaşına katılmıştır. Burada epeyce anılar kazanan bu zat üzerinde Ahlat'ın epeyce etkisi olduğu ve bu yüzden hikâyeye Ahlat'ı karıştırması bir ihtimaldir (42).

Nejat Birdoğan'a göre "Ahlat'tan gelme akla uymaktadır ("uymamaktadır" olacak). Çünkü hikâyede Azeri lehçesi temel dayaktır (?) Ahlat ağzı ile Azeri ağzı çok farklıdır. Erçiş Azeri ağzı kullanır" (43).

Erçiş varyantı da Emrah'ı yerli olarak kabul etmektedir. Buna göre "Erdiş'in şimdi harebesi mevcut Arıncık köyündendir" (44). Ayrıca aynı varyant Emrah'ın Çelebibaba mezarlığında gömülü olduğunu da kaydetmektedir.

(37) N. Birdoğan : Erc. Emr. Üzerine. TFA. Ekim 1962, No : 159 s. 2870

(38) Âşık Kemal (B) rivayeti : 8/23

(39) Çankırı varyantı (C rivatı) : 9/2

(40) İravan Varyantı : S. 80

(41) Behçet Mahir rivayeti : 101/18

(42) M. Birdoğan : Erc. Emr. Üz. TFA. Ekim 1962 No : 159, s. 2870

(43) a. y. s. 2870

(44) Erçiş varyantı, s. 68

Ali Saraçoğlu'da Emrah için "Erciş Kalesine (45) bağlı bir Karakoyunlu köyü olan Egans'ta (Bugünkü Erciş'in bulunduğu yerde bir köy) doğmuştur" demektedir (46).

İlhan Başgöz'ün naklettiği ve "şifahi bir rivayet olduğunu unutmamak şartıyla aynen kaydetmekten başka bir şey söyleyecek durumda değiliz" dediği Battal Ustanın verdiği bilgiye göre o "Seferberlikten evvel Erciş'den geçmiş orada Emrah'ın akrabalarına raslamıştır. Emrah'ın hikâyesini anlatan bu âşıktan Emrah'ın akrabaları çok hoşlanmışlardır ve uzun zaman bırakmamışlardır. Emrah'ın anası Kırkıroğullarından Mahmut Ağagillerdendir" (47).

Hikâyenin Maraş varyantında bu konuda herhangi bir açıklık yoktur.

Emrah'ın yaşadığı asrın ikinci yarısında Van ve Erciş çevrelerini gezmiş olan Evliya Çelebi'de (1611-1682) Emrah hakkında herhangi bir bilgiye rastlamıyoruz. Bunda Emrah'ın hikâyesinin daha sonraları, bu asrın sonlarına 1698'e doğru tasnif edilmiş olması bir sebep olarak düşünülebilir. Evliya Çelebi, 1065 senesi mah-ı recebi (1655 mayıs sonlarında)'nde gittiği bu bölgede sadece Erciş Kalesini ve "germabe" lerini görmüş o zaman ki bey (Ferhat Bey)'in ismini vermiştir (48).

Hikâyedeki toponomik delillerden, Van Kalesi muhasarasının büyük bir epizot halinde hikâyeye girmesinden ve bu bölgenin Karakoyunlu Türklerinin iskân sahası bulunmasından Emrah'ın Erciş'le olan ilgisi gayet açık olarak görülmektedir. Fakat gene de Erciş'e daha doğudan, meselâ Tiflis'den gelmiş olabileceğini de hesaba katmak lâzımdır. Zaten bütün bu bölgeler XV. asra kadar Karakoyunluların elinde idi, beylik yıkıldıktan sonra da Karayokunlular yine buralarda kaldılar (49).

(45) «Erciş» için Bkz. İslam Ansiklopedisi. C. 4, s. 285

(46) Ali Saraçoğlu : K. M. Erc. Emr. TD. 1 Nisan 1955, C. IV S. 43, s. 418

(47) İlhan Başgöz : Biyografik Türk Halk Hikâyeleri. Ankara, DTCE Doktora tezi, 1949, s. 34

(48) Evliya Çelebi Seyahatnamesi : Dersaadet, 1314, C. IV, s. 147

(49) Karakoyunlular hakkında «Anadolu Beylikleri» şu bilgiyi vermektedir : Karakoyunlular Oğuz boylarındandır, bu boylardan bir kısmı Moğol İstilası esnasında Maverünnehir ve Horasan taraflarından garbe sürüldüğü zaman bunların içinde Karakoyunlu aşiretleri de İlhanî Hükümdarı Argun Han zamanında (1284-92) Türkiстанdan göçüp Fırat ve Dicle'nin yukarı vadilerine yerleşmişlerdi.

Celayirli'lerden Sultan Üveys'in ölümünden sonra Bayram Hoca'nın zamanında (1380 civarı) ERCİŞ, SİNCAR taraflarını işgal ettiler. Karakoyunlular Kara Yusuf bey zamanında varlıklarını duyurmağa başladılar.

Kara Yusuf 1420 de öldü, kabri Ercişdedir. Beylik 1467 ye kadar devam etti, 1467 de Uzun Hasana yenildiler ve 1469 da son buldu.» İsmail Hakkı Uzunçarşılıoğlu : Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu Karakoyunlu Devletleri. Ankara, 1937 s. 58-59/70-77/78-90/91 96

B — EMRAH İSMİ VE MANASI

Ziyaeddin Fahri (Fındıkoğlu)'nın "Erzurum ve havalisinde böyle isimler kesretle kullanılır" (50) demesine rağmen Emrah çok az yayılmış olan bir isimdir. Kelimenin bu şekli ile kullanımına ilk def'a Ercişli Emrah'da, XVI - XVII. asırlarda, bir defa da bundan iki üç asır sonra, XXI. asırda Erzurum'lu Emrah'ta raslıyoruz.

Kelime Türkiye coğrafyasında üç yerde yer ismi olarak bulunmaktadır :

MESKÜN YERLER (51)

İdari Bağlılığı					
Adı	Niteliği	Köy Muhtarlığı	Bucağı	İlçesi	İli
Emrahbaba	Mahalle	—	—	Niksar	Tokat
Emrahınkom	Mahalle	Giv	Maden	Bayburt	Gümüşhane
Emrahkom	Muhtarlık	—	Çobandede	Pasinler	Erzurum

Aslında "Emre" olan bu ismin "Emrah" şeklinin bir yanlış yazılma, bir yanlış okunma şekli ile ortaya çıktığı hususunda muhtelif muharrirler birleşmektedirler.

1. — (Erzurum'lu Emrah'ın) ismi (امراه) Emrah şeklinde tahrif edilmiştir. Halbuki bu şaire verilen mahlsa (?) (امرہ) 'nin muharrefi olan (امرہ) Emrah'dır (52).

2 — Erzurum'lu Emrah dolayısıyla bu meseleye Ziyeddin Fahir (Fındıkoğlu) da temas etmiştir. Yazara göre bu şekil yanlıştır, doğrusu (امرہ) dır. Merhum Tahir Bey, şairin (Erzurumlu Emrah'ın) adını (امراح) olarak gösteriyor. Hayatına ait müphemiyetlerden birisi de budur. Divan'da (امراحى امرح) şekilleri görülmektedir. Evvela (امراح) kelimesi doğrudan doğruya bir manâ ifade etmektedir. Saniyen bütün cönklerde (امرہ) şekline tesadüf ediliyor. Şairin koşmalarından birinde (درگاه) (بالله) kelimelerine (امرہ) kafiye getirilmiştir. Şairin basarî kafiye riayet-kârlığındaki taassubu düşünülecek olursa bu nokta tavazzuh eder zannediyorum.

(50) Ziyaeddin Fahri (Fındıkoğlu), Erzurum Şairleri. İstanbul, 1972, s. 75, n. 7

(51) İşçiler Bakanlığı : Türkiye Meskün Yerler Kılavuzu. Ankara 1946, s. 362

(52) Sadettin Müzhet Ergun) : Halk Şairleri : Birinci Kitap. İstanbul, 1926, s. 6, n. 1

(امراه), eski türkçede عاشق manasına gelen امراق 'dan muhaffef ve muharrefdir. Azeri lehçesi sahasına dahil olan Şarkî Anadolu'da ق lar suretinde etelâffuz edilir. Binaenaleyh (امراح امراق) olur. Kelimenin telâffuzunda bir suhulet temin için olmalıdır ki her iki mahdud hece maksurlaşarak (امره امراق) şeklini almıştır" (53).

3 — Necip Asım'da Macar müsteşriki Karacon İmre'den bahseden yazısında şöyle demektedir: "Şunu da ilave edeyim Doktorun adı "İmre" dir ki türkçemizde bu kelime (امراق امره مره) Amrk, Emre, Mere şeklinde kullanılmıştır. Manâsı "Âşık" demektir" (54).

4 — Fahrettin Kırzioğlu da "Kâşgarlı Mahmut'un (I. 101) anlattığı "rahat, sakin, arı, sıcak" anlamlarındaki "Amrak" ve "Amrak - Köngül" (= Sıcak) gönül) ile bu "Emrah" adının bir olması" gerektiğini düşünmektedir (55).

5 — Kelimenin en açık şeklini Uygur Sözlüğü'nde bulmaktayız. Sözlükte "amraq" "ämraq" şeklinde verilmektedir ve "Sevgili, Aziz" manâsına gelmektedir. "amrılmak" fiilinin manâsı da "sakinleşmek, yatışmak, kesbi sükûnet etmek" dir (56).

6 Kelimenin bu gün isim olarak sadece iki yerde, İstanbul - Kapalıçarşı'da bir mefruşatçının soyadı olarak "Ali Emrah" şekline, bir de İstanbul telefon rehberinde Emrağ şekline rastlanmıştır ki bu isimleri taşıyanlar manâsını bilmemektedirler.

C — HALK ŞAİRLERİ İÇİNDEKİ YERİ

Pertev Naili Rorativ'a göre "Halk annesi (Azeri ve Terekeme muhacirlerinin rivayetlerine göre) Azerbaycan'da yetiştiği veya oradan başka yerlere gittiği kabul olunan âşıkları şöyle bir sıraya koymaktadır:

- 1) Tufarkanlı Abbas
- 2) Dede Kasım
- 3) Kurbanî
- 4) Ercişli Emrah

Diğer âşıklar Ercişli Emrah'dan sonra gelirler (57).

(53) Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu : Erzurum Şairleri, İstanbul, 1927, s. 74, n. 7

(55) Fahrettin Kırzioğlu : Emrah ile Selvi'deki Revan üzerine Deyişler. TD. Eylül 1963, S. 144 s. 802

(56) Dr. Ahmet Caferoğlu : Uygur Sözlüğü. Birinci Bölüm A - K İstanbul. 1934, s. 10

(57) Bor. HH. s.. 39

Aynı yazara Erzurum'da Emrah ile Selvi Han hikâyesini anlatmış olan Âşık Battal, Kerem'in, Emrah'ın ölümünden sonra Erciş'den geçtiğini nakletmiştir (58).

Bu rivayetlere mukabil, Abbas Dilir (59) ve yerli âşıklardan Behçet Mahir de Kerem'i, Emrah'dan önce yaşamış kabul etmektedirler. Tarihi kayıtlar da bu son hükmü kuvvetlendirecek mahiyettir. Kerem'in bir şiirindeki;

"1017 sinde içdim aşkın bedesin
Revan oldum Aslı diye diye ben"

kaydına karşılık Abbas Dilir, Emrah hikâyesinin tasnifine 1110 (= 1698) yılını göstermektedir ki İlhan Başgözün dediği gibi dikkate değer bir husustur. "Bir âşığın hayatının hikâyeleşmesi için ölümünün üzerinden 50 - 60 sene geçmesi icap ettiği düşünülürse bu tarihin de Emrah'ı XVII. yüzyılın ilk yarısına götürmeğe imkân verdiği görülür" (60).

Ayrıca XVII. asır şairlerinden Âşık Ahmet bir şiirinde;

"Derki Âşık Ahmet der ki gitti yarım
Cigerim yanıp tutuşup gider Kerem kan ağladı" (61)

demekte; XVI. asır şairlerinden Kul Himemt'te iki şiirinde :

"Kerem Dede gibi aşkın oduna
Yana yana kül olalım sevgilim" (62)
"Kerem Dede gibi yandım tutuşdum
Ah Hüseyin der de ağlar gözlerim" (63)

mısraları ile Kerem'in yanma metifine kuvvetli bir telmihte bulunmaktadır ki, bu da Kerem hikâyesinin XVI. asırda bilindiğini göstermektedir. Şah Abbas'la (1587-1628) aynı zamanda yaşadığını tahmin ettiğimiz Ercişli Emrah'ın Keremden sonra yaşadığını kabul etmekten başka yol kalmamaktadır.

Behçet Mahir'in 10.1.1966 tarihinde verdiği bilgiye göre de âşıkların sırası şöyledir :

(58) a. e. s. 39

(59) Başgöz : E. T. H. Hkld. s. 34

(60) Başgöz : E. T. H. Hkld. s. 39

(61) Şükrü Elçin : Kerem ile Aslı. Ankara, 1949, s. 63

(62) a. e. s. 63

(63) a. e. s. 63

- 1) Kurbanî
- 2) Kerem
- 3) Emrah
- 4) Âşık Garip
- 5) Köroğlu

diğer aşıklar bunlardan sonra gelirler.

“Ercişli Emrah Hikâyesinin Teşekkülü ve Tasnifi” bölümünde bu konuya tekrar temas edilecek ve daha geniş bilgi verilecektir.

II. ERCİŞLİ EMRAH HİKÂYESİNİN TEŞEKKÜLÜ VE TASNİFİ

A. HİKÂYENİN TEŞEKKÜLÜ

Sosyal faaliyetlerin dinamik bir seyir kazandığı zamanlarda bu hâdiseleri nakleden bir takım rivayetler doğar. Kıtliklar, yangın, zelzele, su baskını, salgın hastalıklar... gibi hâdiseler çok defa en kısa yoldan bir şiirin (= destan) doğmasına yol açar.

Geniş halk kitlelerinin yakından ilgilendiren hâdiselerden biri de hiç şüphesiz savaşlardır. I. Cihan Harbi'nin korkunç tahribatına uğramış olan Doğu Anadolu'da bununla ilgili bir takım rivayetler, efsaneler teşekkül etmeğe başlamıştır (64).

Tarihin derinliklerinde de bu tip olayların geçtiğini ve bunların etrafında bir hayli hikâyenin doğduğunu, teşekkül ettiğini ve yayıldığını görüyoruz. Doğu Anadolu'nun bu bakımdan ayrı ve dikkate değer bir durumu vardır. Büyük tarihi hâdiselere, önemli savaşlara sahne olmuştur.

Kanunî'nin torunu III. Murat zamanında açılan ve uzun yıllar devam eden Osmanlı İran Savaşları da başta Yaralı Mahmut (= Mhmut ile Mh-bup) (65) olmak üzere bir kaç hikâyenin doğmasına yol açmıştır ki bunlardan biri de Ercişli Emrah ile Selvi Han hikâyesidir. Bu hikâyenin büyük epizotlarından birini, Metin'de göreceğimiz gibi, Şah Abbas'ın (1587-1628) Van Kalesini muhasarası, ordunun çekilirken Osmanlı - İran sınırını yağma ile Selvi'yi Erciş'den alıp götürmesi teşkil eder.

(64) Bkz. BOR : Halk Edebiyatı Dersleri. Ankara, 1942, s. 19 - 21

(65) Mirza Bala'ya göre Osmanlı Türklerinin Gence için mücadelesi bu mücadeleden efsanevi motifli ve fethi Anadolu Türk Halk Edebiyatında da destanlaştırılmıştır. Bu edebiyattaki bu nevi eserlere misâl olmak üzere Osmanlı Ordusu il beraber Gence'ye gelen Mahmut Pehlivan ile Gence müdafilerinin baş pehlivani Ziyadoğullarından Murat Han'ın torunu Mahbup Hanım arasındaki mücadele ve muşakayı tasvir eden mensur ve manzum Yaralı Mahmut ile mahbup Hanım hikâyesi gösterilebilir. İA, «Gence» md. s. 764

Fahrettin Kırzioğlu'na ve onun tesbit ettiği İrevan varyantına göre de "12 yıl süren 1578 - 1590 Osmanlı - İran savaşları, bu gün de Doğu Anadolu ile Azerbeycan'da yaygın ve canlı olarak iki büyük türkölü halk hikâyesinin doğmasına yol açmıştır. Bunlardan birisi 1579 Revan/İrevan Yağması veya 1538 Revan Fethi sırasında, Revan köylerinden tudsak olarak İstanbul'a götürülen Âşık Emrah'ın sevgilisi Selvi/Selvihan ile olan aşk maceralarıdır" (66).

Fakat İrevan varyantı üzerindeki düşüncelerimizi söylerken belirteceğimiz gibi bu metinde Emrah'ın sevgilisi Selvi'nin rolü asgari hadde indirilmiştir ve bu varyantta anokronizm vardır. Ayrıca İrevan varyantındaki Sultan Murad'a karşılık, Erciş ve Erzurum varyantlarının muhtelif vesilelerle karşımıza çıkardığı Şah Abbas'ın tarihi kişiliği ile hikâyenin onunla ilgili epüzodu çok büyük bir yakınlık göstermektedir. Çünkü Şah Abbas "Askerî muvaffakiyetleri ile XVI. asırda Osmanlı'lar eline geçen bir çok vilâyetleri ve şehirleri geri aldığı gibi birçok medenî eserler köprüler, yollar bilhassa İsfahanda büyük sanat âbideleri bıraktı. Dahilde asayişî temin ederek iktisadî faaliyeti yükseltmesi ve askerî muvaffakiyetleri halk arasında ona asırlarca süren bir şöhret kazandırmıştır ki, işte Âşık Kurbanî gibi hikâyelerde de bunun izlerini görüyoruz. İçinde Şah Abbas'ın ismi adâlet ve kuvvet timsali olarak geçen bu gibi halk hikâyelerinin, İran'ın Şii Türkleri arasında doğduğuna veya esasen başka bir menşeden gelmiş olsalar bile —Köröğlu Destanı'nın Azerbeycan rivayetinde olduğu gibi— onlar arasında bu sonraki şekilleri aldığına bu da kuvvetli bir delildir" (67).

Ercişli Emrah hikâyesinde olduğu gibi halk kihâyesinin teşekkülü meselesi başka meseleye de teması zarurî kılmaktadır ki, o da yazılı edebiyatın telifine karşılık olan "tasnif" işidir. Toplum hâdiseleri ile çok sıkı ilgileri, bağları olan ve çok defa toplum içindeki hâdiselerin merkezinde bulunarak vakaların tipik örneklerini yaşıyan "Saz şairlerinden bir çoğunun etrafında menşei, ilk kali meçhul günden güne ve yerden yere değişen, binaenaleyh tam manâsiyle folklor mahsulü bir takım masal -destanlar meydana gelmiştir. Bu destanlarda aynı zamanda hikâyenin kahramanı olan saz şairinin ağzından birçok şiirler de vardır. Bu şiirlerin bir kısmı ihtimal hikâyenin kahramanı haline inkılâp etmiş olan bu saz şairinin kendi eseridir. Fakat diğer bir kısmının ona ait olmadığı da muhakkaktır. Bunları hikâyeyi işlemiş, tesbit etmiş olan adamın veya dilden dile dolaştıran diğer bir saz şairinin eserleri olarak kabul edebiliriz" (68).

Hikâyenin Erzurum varyantını anlatanlardan Behçet Bahir'e göre Emrah hikâyesinin ilk musannifi belli değildir. Fakat şöyle bir izah tarzı yap-

(66) F. Kırzioğlu : E. ile S. deki Rev. Üz. Değişler. TD, Eylül 1963 s. 144 s. 802

(67) Fuat Köprülü : Halk Edebiyatı Ansiklopedisi İstanbul, 1935, s. 13-14

(68) Bor.: Folklor ve Edebiyat. İstanbul, 1939, s. 12

makta mümkündür: “Emrah’ın ağzından çıkan tekellümü o vaktin dinleyen cemaati yazmış, yazılıp bütün mevcudu cem olduktan sonra kütüphanelerde saklanmış halk arasında dağılmış” bu sözlerle ve ayrıca “Emrah’ın başına geleni erbab-ı merak kitap etmiş yazmış. Ezberliyenler hikâye etmiş, dilden hikâye söylemiş” demekle gene de hiç değilse zimnen, ilk musannifi kabul etmiş oluyor. Zaten Pertev Nali Boratav da yaşamış âşıkların hayatını anlatan hikâyelerin meydana gelişini buna yakın bir tarzda izah eder: “bu çeşit hikâyeleri tasnif edenler umumiyetle gösterilmiyor, çünkü türkülerin sahipleri zaten hikâyelerin kahramanlarıdır. Fakat meydana gelişlerini izah edebiliriz: İlk defa bunlar bir bütün hikâye halinde hikâyenin kahramanı olacak âşıkın hayatını —menkıbevi ve tabii hayatını— iyice öğrenmiş âşık tarafından tasarlanıp anlatılmış olmak icap eder” (69).

Halk hikâyelerinin, bu arada Ercişli Emrah hikâyesinin, tasniflerinden sonra kitaba geçişleri de özel bir durum göstermektedir. T. Abdi’nin “Kalyopi’nin Sergüzeşti” ile Emin Nihad’ın “Müsameretname” sinde olduğu gibi halk hikâyelerinin de aynı şekilde doğrudan doğruya sözlü gelenekten kitaba geçmiş olması pek mümkündür”. Nitekim çok yakın tarihlerde bu da olmuştur. Sürmeli Bey, İlbeylioğlu... gibi bazı hikâyelerin yazma nüshaları yoktur. Bey Böyreğ hikâyesinin piyasadaki basmalarında da yazma nüshanın esas tutulmadığını kati olarak biliyoruz, bunların metinleri doğrudan doğruya naşirleri tarafından sözlü gelenekten tesbit edilmiş veya ettirilmiş ve bu metinler matbaaya verilmiştir. Murat Uraz (M.U.) ın Emrah ile Selvi hikâyesi Âşık Kemal (Mıktad) den tesbit edilip matbaaya verilmiştir” (70). Behçet Mahir de 7.6.1965 de verdiği bilgide “Emrah ile Selvi hikâyesinin matbaa baskısı değil elden yazması vardı. Ama tam değildi, ben görmüşüm” demektedir.

Sayın Sıtkı Dursunoğlu da “Bundan 20 sene kadar önce (1940-1945) Erzurum’lu Hafız Nuri’den 100 sahifeye yakın bir Emrah hikâyesi derlediğini bu metni Türk Dil Kurumu’na gönderdiğini” söylemişse de Kurumdan “Arşivde böyle bir metin olmadığı” bildirilmiştir.

Varyantaların doğuşu meselesini incelerken hikâyenin teşekkül, tasnif ve nakli meselelerine tekrar temas edilecektir.

B. ERCİŞLİ EMRAH HİKÂYESİNİN TARİHİ HADİSELERLE MÜNASEBETİ

Ercişli Emrah hikâyesine diğer halk hikâyeleri içinde, özel bir yer kazandıran hususlardan birisi de naklettiği hâdiselerin tarihle olan sıkı

(69) Bor.: H. H. s. 157

(70) Bor.: H. H. s. 213

ilgisidir. Hikâye bir takım masal unsurları ile dinî unsurlar ihtiva etmekle beraber bilhassa tarihî unsurlar bakımından son derece zengin bir muhteva kazanmış bulunmaktadır.

Varyantlara ait metinleri değerlendirdirirken de göreceğimiz gibi, İravan varyantı hariç, hikâyedeki tarihî hâdiselerin ağırlık merkezini Van Kalesi'nin İran kuvvetleri tarafından kuşatılması teşkil eder.

Pertev Naili Boratav'ın dediği gibi bu çeşit halk edebiyatı mahsullerinde "bazı epizotlara rastlıyoruz ki, bunlar ya nisbeten açık bir tarihî karakter gösteriyorlar, yahut da az çok menkabe olarak tarih kitaplarında da anlatılıyorlar. İşte bunlardan birinci olaya en güzel misali Emrah ile Selvi Han hikâyesindeki Van'ın Şah Abbas tarafından muhasarası, Şah'ın bu şehri zapta muvaffak olamayınca memleketine dönüşünde Osmanlı-İran hududundaki şehirler halkını o arada Selvi Han'ı İran'a götürmesi epizodu veriyor" (71).

XVI. asrın sonu ile XVII. asrın başı Osmanlı İmparatorluğunun içte ve dışta pek çok mesele ile karşılaştığı devredir. İçerde, bilhassa III. Mehmet (1595 - 1603) zamanı, Celaliler; dışarda gün geçtikçe kuvevtlenen ve Osmanlı toprakları üzerinde yayılmak isteyen Şah Abbas bu tehlikelerin en önemlilerini teşkil ediyordu. Bu yılların hâdiselerini Ermeni tarihçilerinde en ince teferruatına kadar bulmak mümkündür.

Kemahlı Rahip Grigor 1596 - 1640 senelerini ihtiva eden kronolojisinin de bu iki hâdiseyi şöyle nakletmektedir: "Anadolu'yu bir harebeye çeviren Celâliler ve ayaklanmalar bu padişahın (III. Mehmet) zamanında zuhur etti ve bu yüzden memleketi terk edenlerden sağ kalanlarımız o zamandan beri gurbetzedeyiz. Açlık, ölüm, katliam ve yırtıcı hayvanların saldırışı gibi dört musibet birden Erzurum'dan Kars'a ve Erivan'a kadar olan memleketleri istilâ ederek İstanbul'a kadar yayıldı ve halkı tarumar ve perişan etti. Sultan Mehmet'in kayıtsızlığı yüzünden İran hükümdarı Şah Abbas 1603 yılında gelerek birçok eyalet kale ve şehirleri bir sene içinde zapt etti". Gene aynı kaynaktan hikâyenin epizotuna uygun olarak, Şah Abbas'ın geçtiği yerlerde kadın ve çocukları esir ettiği de anlatılmaktadır: "1603 yılında İran hükümdarı Şah Abbas muazzam bir ordu ile beraber gelerek onların (asî askerlerin) yaptıklarının yedi mislini yaptı, herşeyi mahvetti bütün kadın ve kızları esir, halkın mal, mülkünü yağma ettirdi. Tebriz'den Pasinler'e kadar olan bütün kale ve şehirleri zapteden Şah Abbas, Eski-Çulfa ve Nahçıvan gibi birçok şehirleri de tamamiyle tahrip ettikten başka bütün kulları kılıçdan geçirdi, kadın ve çocukları esir eyledi" (72).

(71) Bor.: H. H. Ankara, 1946, s. 202

(72) Hrant D. Andreasyan: Türk Tarihinin Ermeni Kaynakları. Tarih Dergisi C. XIII. s. 17 - 18, s. 28; 37

Hammer de aynı hâdiseyi 1604 yılının vakaları içinde kaydetmekte Şah Abbas'ın, Çağlazade'nin azimetini üzerine Van Kalesini kuşattığını yazmaktadır: "Çağaloğlu Van'da kışladı. Van valiliğine tayin ettiği Ahmet Paşa Van'da Çağlazade'nin tabibi elinde vefat ederek memuriyeti Ali Paşa'ya verildi. Bu sırada Acemler Van Kalesinin önüne kadar geldiler. O kadar muhataralı bir mahalli meşta ittihaz etmesinden dolayı —fakat bivakt olarak— pişman olan Çağaloğlu Van Gölü'nden Adilcevaza azimet ve oradan Erzurum'a avdet eyledi.

Çağala'nın azimetinden haberdar olan Şah (Abbas) bulunduğu mahal-den hareketle Van'ı musaraya geldi; lâkin bu kale pişgahında kırk gün vakit geçirdikten sonra gerek bu muvaffakiyetsizliğinden gerek Makû ماکو kalesi üzerine vukubulan teşebbüs-i bineticesinden mahcup olduğu halde memleketine döndü" (73) demektedir ki (M. 126/14); de anlatılan hâdiseler ile şaşılacak derecede uygunluk göstermektedir.

İsmail Hami Danişment'te kronolojisinde bu hâdisenin 1604 yılının 8. Teşrinîşani = 15 Cumâda-l-âhire, pazartesini takip eden günlerde cereyan ettiğini söylüyor: "Çağaloğlu Sinan Paşa ordusu terhis ettikten sonra bir çok ihtarlara rağmen Van Kalesine çekilmiş ve orada Şah Abbas veyahut ümerahasından biri tarafından muhasara edilince Van Gölü'nden gemilerle kaçarak Erzurum'a kapanıp İstanbul'dan istimdada başlamıştır. Çağaloğlu Erzurum'a kaçınca Safevîlerin Van muhasarasını kaldırıp Nahcivan yahut Tebriz taraflarına çekildikleri rivayet edilir" (74).

Bu asır hâdiselerine eserlerinde geniş çapta yer vermiş olan Ermeni tarihçilerinden biri de Zakaria'dır. Şah kuvvetlerinin kadın ve kızları esir almaları hususu Grigor'da da anlatılmakla beraber, Zakaria'nın, Eramos adlı yaşlı bir kadından dinlediği hâdiseler Selvi'nin kaçırılması hâdisesine benzer unsurlar ihtiva etmesi bakımından son derece enteresandır. "Ermeni tarihçisi Zakarya, Echmiadzin'de Vagharchabad köyünden Eramos adlı bir ihtiyardan şu macerayı dinlemiş: Bu ihtiyar oraları Şah Abbas talan ettiği sıralarda 20 yaşlarında imiş. Şah Tebriz'den Kazvin'e geçerken Tebriz yakınlarında Kaplan Dağ'ın önünde Em-Khanai kasabasında kadınları, kızları topluyor; onlarla bir iyş ü nuş meclisi kuruyor, içip eğleniyorlar. Şah, beğendiği kadınlara kendi eli ile şarap veriyor. Bir kız hiç konuşmaz, yemez içmezmiş. Şah, ona bu durgunluğunun sebebini soruyor. Kız: "Sen ki bir Şahsın yukarıya bak!" diyor ve gözlerini göğe çeviriyor. Meclisten sonra bu kızı şah çadırına çağırıyor. Sözlerinin manâsını soruyor. Kız da iki senedir nişanlı olduğunu, hiçbir erkeğin yüzüne bakmadığını, hattâ bu-

(73) Hammer: Devlet-i Osmanîye Tarihî. İstanbul, 1333, C. XIII, s. 50

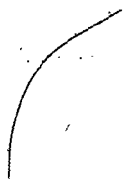
(74) İsmail Hami Danişment: İzahlı Osmanlı Tarihî Kronolojisi. İstanbul, 1960, C. XII, s. 236

güne kadar yüzünü bile açmadığını söylüyor. Kızın bu sözleri üzerine Şah, müteessir oluyor. Derhal onu nişanlısı ile evlendiriyor ve fermanla ona bir şehir veriyor; bu şehrin varidatı, oturdukları ev daima, nesilden nesile en büyük kıza geçmek şartıyla bu kıza veriliyor. Zakaria ilâve ediyor: “Bu şehire şimdi Kız-Şehri derler; bizim Mianah dediğimiz şehirdir” (75).

İhtiva ettiği tarihi hâdiselerin bu kadar açık ve aydınlık olması Er-cişli Emrah hikâyesine diğer Türk halk hikâyeleri içinde ayrı bir yer kazandırmış, belki de maceranın XVII. asırda günümüze kadar gelmesini sağlamıştır.

Bu eserde dikkate değer husus, hikâyede tarihî hâdiselerin ağırlık merkezini teşkil etmesidir. Buradan hareketle hikâyenin teşekkül devrini ve sahasını çıkarmak mümkündür. Hikâye ile tarihî hâdiselerin birleşmesi yani bunların tarihî kaynaklardaki paraleli bizi şu neticeye götürmektedir: Hikâye, hiç değilse bu tarihî hâdiselerin cereyanından sonra teşekkül etmiş olmalıdır.

(75) «Memoires historique sur les Sofis, par le Dialecte Zakaria. Drosset'nin «Collection d'Historiens Armeniens, s. 24» den naklen, Pertev Nail Boratav: Ankara, 1946, s. 204

II. BÖLÜM

HİKAYENİN VARYANTLARI VARYANTLARA AİT METİNLER VE VARYANTLARIN MUKAYESESİ

Halk hikâyelerini bu arada Ercişli Emrah hikâyesini muhtelif yerlerde ve muhtelif kimselerden dinlediğimiz zaman bir takım fark ve değişiklikleri ihtiva ettiklerini görüyoruz. Bu farkların ortaya çıkması, yani varyantların meydana gelmesi, de tetkiki gereken bir husustur. Pertev Naili Boratav'ın dediği gibi "Varyantların meydana gelmesinin sebepleri başında şüphesiz hikâyelerin zaman ve mekân içinde yayılma vakası gelir" (76).

Folklor mahsüllerinin genel karakterine uyarak halk hikâyeleri de bir nesilden bir sonraki nesle; bir çevreden başka bir çevreye, yani zamandan zamana ve yerden yere, bunları taşıyan ve yayan hafızalar vasıtasıyla aktarılırlar. İşte bu arada irade ve istek dışı bir takım değişiklikler meydana geliyor ki, bu da varyantların doğmasına sebep oluyor. "Bazen hikâyelerin bir çok yerleri unutuluyor, böylece hikâye içinde boşluklar hasıl oluyor, eğer bu hikâyeyi nakledenler bu işi kendilerine meslek edinmiş kimseler, yani profesyonel hikâyeciler, ise uygun buldukları malzeme ile tamir işine giriyorlar. Ve çok defa bu tamir ameliyesini yaparken de tabii olarak işe önce kendilerini" (77) katıyorlar, sonra da mensup oldukları sosyal çevreden aldıkları malzemeyi kullanıyorlar.

Hikâyenin belli bir yerdeki bir varyantının —meselâ Erzurum varyantının üç rivayetinde olduğu gibi— değişik kimselerden dinlenilmesi halinde bile işin içine anlatandan din, mezhep farkı, okur-yazarlık, gezip görülen yerlerden alınan intibalar gibi pek çok subjektif unsur karışıyor.

Erzurum'lu Mahiri Baba hikâyesini tesbit ederken şahit olduğumuz bir hâdise hikâyenin esas yapısı, aslı, özü, değişmeden, varyantların ve hattâ rivayetlerin nasıl meydana geldiğini gayet açık bir şekilde göstermektedir:

Behçet Mahir'den hikâyenin yarım saatlik bir kısmını banta almıştık. Sonra bunun tam tesbit edilmemiş olduğunu gördük, bir kaç gün sonra tekrar rica ettik: Saz şairi Ümmani'nin refakatinde anlatılan ikinci metin oldukça farklı idi. Bu değişiklik, esasen değişmemesi gereken türkülere bile sirayet etmişti. Hikâyeciyeye "Mahiri'nin gerçek şiirlerini; onun ağzından çıktığı gibi bilen yok mu?" diye sorduk. Verilen cevap gayet entresandı: "Mahiri'nin deyişlerini Fırıncı Halil iyi bilir, hem de kendi ahengi ile, Mahiri'nin söylediği hava ile söyler" dedi. Metnin bu şekilde üçüncü defa, tesbiti neticesinde ortaya çıkan şekil birinciden de, ikinciden de çok farklı idi (78).

(76) Bor : H.H. : S. 175

(77) Pîşiz. Edmond SAUSSEY : Littérature populaire Turque, s. 50

(78) Mehmet Gökaltın'ın tesbit edip negrettiği Çaruh varyantı ise bizim tesbitimizden tamamen farklıdır. Bkz. Mahiri ile Mahtaban hikâyesi. TFA, Ekim 1960 s. 135, s. 2250 vd

Böylece Ercişli Emrah'ta olduğu gibi biz de "Halk hikâyelerinin varyantları meselesi, hikâyelerin ayrı hikâyeci sanatkarlar tarafından ayrı zaman ve şartlar içinde muhtelif şekillerde telifi meselesine dayanıyor. Her varyant böylece yeni bir telif sayılabilir demek hatalı olmaz" (79). kanaatindeyiz.

Ercişli Emrah hikâyesinin başlıca iki varyantında, İravan ve Erzurum varyantlarında olduğu gibi "bilhassa yazılı - kitabi tesbitlerde çok değişik şekiller almış öyle varyantlar vardır ki, artık bunları varyant olarak tetkik etmek" (80) çok zordur, bunlar yeni teliflerdir. Meselâ; Ercişli Emrah hikâyesinin bazı varyantlarında tarihi hâdiseler pek açık değildir. Tarihi hâdiseleri belli olan Emrah hikâyelerini iki tip etrafında toplamak mümkündür. "Birinci tipi Âşık Kemal, Âşık Battal ve Hüseyin Kantar'dan tesbit edilen metinler verir. Esasen bunlar bir hikâyenin üç varyantı olmak icabeder. Vakaların sıralanışı, şiirlerin sayısı ve yeri, yer ve şahıs isimleri bunu açıkça göstermektedir. Bu hikâyelerdeki tarihi vakayı Şah Abbas'ın Van muhasarasının anlatılması teşkil eder" (81).

Hikâyenin tarihi hâdiselerinin karanlık olduğu A - İravan varyantının ise iki kaynağı vardır.

1 — Ali Işık : 1870 doğumlu Kars - Arpaçay İlçesi Başgedikler Bucağı Külveren köyünden metni Fahrettin Kırzioğlu, 1940 - 1941 de derlenmiştir (82).

2 — Abbas Dilis Usta: Kars - Digor - Taşnik Köyü Revan'dan gelme hikâyeyi 1945'te F. Kırzioğlu, P.N. Boratav ve İ. Başgöz derlemişlerdir. Bu hikâyecilerin kaynakları hakkında herhangi bir bilgiye sahip değiliz.

B — Erzurum varyantı için de Behçet Mahir şöyle bir sıra vermektedir:

1 — Hikâye Acemlerden gelir;

ACEMLER (?)

ERBABI (83)

(79) Bor.: H. H. s. 181

(80) BOR : H. H. S. 181 - 182

(81) BAŞGÖZ : B. T. H. Hkl. S. 34

(82) F. Kırzioğlu : E. ile S. Rev. Üz. Dey. TD. Eylül 1963 S. 144, S. 801

(83) Erbabı hakkında geniş bilgiyi Ziyaeddin Fahrî'nin «Erzurum Şairlerinde (S. 71-75-82) ve Murat (Uraz) ın Halk Edebiyatında (S. 43) bulmak mümkündür. Fakat Erbabı'nın hikâye anlatığına dair bir kayıt yoktur.

(1805 - 1844)

HAFİZ MIHDAT

(Aşık Kemal)

(1866 — ?)

BEHÇET MAHİR

(1910 —)

2 — Gene Behçet Mahir'e göre: "Emrah ile Selvi hikâyesini Hafız Mihdat, Şiraz'dan aldı. 60 sene hikâye söyledi. 100 seneye yakın yaşadı, okur-yazdı. Onun vurduğu ferdeyi (sazı) kimse vuramaz. 12 tel çalardı. Ortadaki teller sarı tel idi, bam teli. Şimdi benim anlatışım onun anlatışındır. Lisede 91 gün söyledi. Ama o acemce söylerdi, makbul tutulmadı".

3 — Nejat Birdoğan ise Erzurum varyantına Resul Dayı'yı kaynak göstermektedir. Ona göre hikâyenin gelişi şöyledir: (84)

RESUL DAYI

(? — 1917 — 1920)

BATTAL USTA

(? — ?)

POŞOFLU MÜDAMİ

(? — 1968)

Bu sıranın da tahkiki pek kolay olmamaktadır. Sadece şunu ilâve edebilecek durumdayız ki, Posoflu Sabit Müdamî bize, "Bildirdiği 44 hikâye içinde ikinci gruba giren Emrah ile Selvi hikâyesini "askerden sonra" ve Aşık Kemal rivayetinden aldığı" söylemiştir.

C — Ercişli Emrah hikâyesinin Sivas'ta da anlatıldığını biliyoruz. Sivas

(84) Nejat Birdoğan : Sürmelli-Sahat Çukuru ve Ercişli Emrah. TD. Aralık 1961, C. XI, S. 123, s. 174

varyantının musannifi ve kaynağı olarak da Kars'lı Ağa Dayı gösterilmektedir. Bu konuda Eflâtun Cem Güney'in verdiği bilgi şöyledir:

“Van'lı Emrah'ın efsâneleşen hayatı ve aşkı etrafında teşekkül ettiği sanılan (Emrahla Selvi) hikâyesi, Kars'lı Ağa Dayı'nın Erzurum'lu Emrah'dan kattığı şiirler ve kendi hayalinden katıştırdığı unsurlarla gelişip genişliyerek Emrah'la Selvican hikâyesi halini almıştır. Biz hikâyenin bu son şeklini, yirmi iki yıl önce (1928 ?) Sivas'ta Lise Müdürü Hüsnü Bey'in evinde Talim ve Terbiye Heyeti Reisi Kadri Yürükoğlu ile birlikte asıl musannifinin (?) ağzından dinlemiş ve not etmişik” (85).

Buna göre karşımıza yeni bir şekil çıkmaktadır ki, onu da şöyle gösterebiliriz :

Kars'lı Ağa Dayı + Erzurum'lu Emrah'ın şiirleri = Erc. Emr. Hikâyesi. Sivas'ta Ercişli Emrah adına gösterilmezse bile Vehbi Cem Aşkun'un “Divan şairlerinin meşhur mevnevisine bir özentiden başka bir şey değildir” dediği bir başka derleme daha yapılmıştır ki, son derece bozuk hatalı ve karışıktır. Zaten Vehbi Cem Aşkun da: “Vanlı'lar istedikleri kadar Selvi Han hikâyesini kendi meçhul Emrahlarına mal etsinler. Ben bizim Emrah'ın (Selvican) hikâyesini yazacağım. Bunu 1940 yılının yaz mevsiminde Halkevimiz adına yaptığım birköy gezisinde Sivas'ın Çelebiler Köyünde (Âşık İsmail) den derledim” demektedir (86).

D — Hikâyenin Çankırı varyantı ise Ozanoğlu'dan alınmıştır. Bozkurt Kitabevi'nin neşrettiği bu kitap için Erciş yerine Erciyeş denilerek şu bilgi verilmektedir: “Bilhassa Doğu Anadolu'da deyişleri ve sevgilisi Selvi ile mecerası hâlâ dillerde destan olan Âşık Emrah, halk arasında Âşık Garip, Kerem gibi sevilmekte ve hikâyesi okunmaktadır. Muhtelif şehirlerde söylenen bu hikâyenin aslı bir ise de deyişlerde ve bazı ufak tefek vak'alarda bariz değişiklikler vardır.

Bu kitapda okuyacağınız Emrah ile Selvi Hikâyesi Çankırı varyantı olup, Ozanoğlu'nun anlattığı gibi kaleme alınmıştır (87).

E — Erciş ve Maraş varyantları hakkında fazla bir bilgi yoktur: Birinin B. Mustafa tarafından 1937 de (88) öbürünün de “Maraş - Gökşun - Taşoluk köyünden bir ihtiyardan” Fahri Süleyman tarafından tesbit edildiğini biliyoruz (89).

(85) E. G. Güney - Ç. E. Güney : Erzurumlu Emrah. İstanbul, MCMLX, s. 11, n. 1

(86) Vehbi Cem Aşkun : Emrah. Sivas, 1942, s. 100

(87) Bozkurt Kitabevi : Emrah ile Selvi. İstanbul, 1958, s. 4

(88) Fethi Tevet : Ercişli Emrah. Yücel, Mayıs 1938, C. VI, s. 109

(89) Fuat Köprülü : Erzurumlu Emrah. İstanbul, 1939, s. 27 - 29

Emrah ile Selvi Han Hikâyesi'nin Türkiye hudutları içindeki yayılma sahası hakkında bildiklerimiz şimdilik bunlardan ibarettir.

Başta Ignace Kunos olmak üzere muhtelif araştırmacılar Türk Halk Hikâyeleri'nin doğudan batıya doğru yayıldığını ileri sürmektedirler. Meselâ; I. Kunoş Halk Hikâyeleri için "Lisan ve mevzularından istidlal edildiğine göre Azarbeycan ve İran Türkleri'nin oturdukları yerler'i ilk vatan" olarak almakta ve "Bunlar hakikat halde Türkmenler'in kahramanlık masallarıdır. Sırasına göre Osmanlı veyahut İran Türk'leri arsin gelmiş yerine göre şii vey sunnî bir renk almış, herhalde Anadolu'dan evvel Azerbaycan'da yaşamıştır" (90) demektedir.

Gyula Mezaros da Türk Halk Hikâyelerinin ana vatanı olarak Arabistan ve Acemistan'ı kabul eder, "E. Saussey ile O. Spies de Kunoş'un fikrine iştirak ederler (91).

Erciş'li Emrah ile Selvi Han hikâyesinin coğrafi saha içindeki yayılması bu görüşe uymaktadır. Fakat bunun yanında hikâyenin bir de muhteva bakımından yayılışı vardır ki, biz varyantları bu esasa göre vermeyi deniyecëğiz. Erzurum varyantında olduğu gibi hikâyenin bazı varyantları bugün tam metin olarak elimizdedir ve bunlar: 1. grubu teşkil etmektedir. Bu metinlerde hükümdar kahraman Şah Abbas'tır. Bazı varyantlara ait metinler de parçalar ve özetler halinde bulunmakla 2. grubu meydana getirmektedir. 3. grubu ise Fahrettin Kırzioğlu'nun neşrettiğı İravan Varyantı Özeti teşkil eder ki, burada hikâyenin hükümdar kahramanı Sultan Murat'tır, vak'alar Emrah'ın dönüşüne kadar İran yerine İstanbul'da geçer Batı metinleri de diyebileceğimiz 1. ve 2. grubun metinlerinde esas Selvi'nin kaçırılması ile Doğu metni diyeceğimiz İravan varyantında kaçırılan Emrah'tır.

İşte biz Varyantlara Ait Metinler'i verirken, hikâyenin coğrafi saha içinde doğudan batıya doğru yayılışını da gözönünde tutmakla beraber, muhtevada göze çarpan bu bariz farkı esas olarak alacak Varyantların Mukeysesi'ni de buna göre yapacağız.

(90) Radloff : Proben VIII. Mukaddime (Tercümesi) HBM. C. 1, S. 1, s. 60

(91) Bkz. Boratav : H H. s. 31

I. TAM METİNLER
A — ERZURUM VARYANTI
1. AŞIK KEMAL RİVAYETİ (92)

Ö Z E T İ

XVII. yüzyıl başlarında İsfahan'da İran Şah'ı Şah Abbas hüküm sürüyordu. Şah'ın huzurunda kırk âşığı vardı. On iki Han'dan altısı sağda, altısı solda otururdu.

Bir gün çıraqlardan biri baş Âşık Abbas'a "Âşık gurbet gezmeyince gönlü açılmaz, Şah'tan bize izin al da biraz diyar-ı gurbeti gezelim" (3/16) dedi. Âşık Abbas bu dileği uygun buldu. Şah'dan izin istedi ve aldı. Fakat âşıklar Şah'tan bir de ferman istediler: "Gidecekleri yerlerin büyükleri karşlarına ya hasım çıkarsınlar ya da seksen tümen pul versinler" (4/24).

Âşıklar izni ve fermanı alarak yola çıktılar, önce Tiflis'e geldiler. Şeytan Pazarı'nda göl kıyısındaki kahveye indiler. Tiflis hakiminin ismini sordular, Kuğu Han olduğunu öğrendiler. Kuğu Han'ın karşısına çıkarak "ya hasım ya da pul" dediler.

Kuğu Han, itibarına noksan gelmesi endişesi ile hemen bir âşık bulunmasını emretti. Kimse çıkmadı. Mirzalardan Rüstem Han, Öksüz Âşık Ahmet'in adını verdi. Âşığı getirdiler. Kuğu Han "Âşık başında kuyruklu yıldız parladı, bu âşıkları mat edince dünyalığın tamam" (6/20) dedi.

Âşık Ahmet'se "bunların kırkını bir söz ile tutarım" 6/21) dedi. Fakat bir yandan da "acaba yenebilir miyim?" diye endişeye düştü (7/3).

"Hele bir gidip o âşıklara kendimi anlatmadan tecrübe edeyim. Bakalım yutulacak lokma mıdırılar?" (7/3). Kahveye geldi, saza merakı olduğunu söyledi ve bir fasıl yapmaları için ricada bulundu. Dinledikten sonra "Eyvah meğerse biz akli yok yere yağmaya verdik. Ben bunun en bayağısına yedi sene hizmet edersem ne bu sazı çalabilir ve ne de bu sözü daniş bilirim" (7/22) diye Tiflis'ten kaçmağa karar verdim. Gece yarısı oğlu ile karısını alarak şehirden uzaklaştı.

Ertesi gün âşıklar tekrar Kuğu Han'a geldiler. Han, Âşık Ahmed'i arattı, kaçtığını öğrenince seksen tümen altın vererek onları selâmetledi.

(92) Murat Uraz (anlatan : Aşık Kemal) Ercişli Emrah. İstanbul. 1980 Parantez içindeki rakamlardan soldaki eserin sahife, sağdaki satır numarasını göstermektedir.

Âşık Ahmet, Tiflis'ten çıktıktan sonra Gümrü-Kars yolu ile Kağızman'a geldi. Kuğu Han'dan kurtulmak için Türk toprağına geçerek Van'ın Erciş kasabasına doğru yola devam etti.

Erciş'e yakın karısını, çocuğunu bir yerde bırakarak şehre girdi. Şehrin büyüğünün Miroğlu Ahmet olduğunu öğrendi. Bir kaç kuruş para almak için onun konağına gidip saz çalmayı düşündü.

Konakta Miroğlu "kim olduğunu, nereden gelip nereye gittiğini" sordu ve "Burda kal, sana mal ve ev vereyim, rahat ettireyim, ancak haftada bir gel sazını çal çağır (10/28) dedi. Âşık Ahmet bunu kabul etti, oraya yerleştiler. Emrah ta okumağı başladı.

Yaşı 14'e basan Emrah, bir gün annesine "babasının her hafta nereye gittiğini (11/13) sordu, öğrendi. O da gitmek istedi, fakat babası razı olmadı. Emrah, Âşık Ahmet'i gizlice takip ederek Miroğlunun konağına geldi. Miroğlu Emrah'ı görünce kim olduğunu sordu, Âşık Ahmed'in oğlu olduğunu öğrenince içeri alınmasını emretti. Sonra Âşık Ahmet'e oğlunu daha hocaya yollama, burada kalsın, adab, erkân öğrensin, ateş isteyince ateş, su isteyince su versin" dedi (12/5).

Emrah'ın babasının çaldığı saza baktığını görünce Miroğlu bir saz da ona verdi. Çocuk çalayım derken sazın dokuz telini birden kırdı. Buna kızan babası da Emrah'a bir tokat vurdu. Emrah dışarı kaçtı, Miroğlu Âşık Ahmed'e kızarak huzurundan kovdu. Emrah şehrin dışındaki mezarlığa gitti. Çeşmenin başındaki namazgâhta namaz kıldı. Allah'dan "Ya kendisine de bir aşk vermesini, yahut canını almasını niyaz etti" (13/20). Orada uykuya daldı. Duası kabul olundu. Pir imdada yetişti, üç bade sundu, sonuncusunun "Selvi Han aşkına" (14/10) olduğunu söyledi, kolunun altından çehresini de gösterdi ve böylece delikanlı Selvi'ye âşık oldu.

Arayanlar Emrah'ı bir mezar taşına sarılmış vaziyette buldular. Babası oğlunun âşık olduğunu anladı "Saz sesi kulağına değmeyince ayılmaz" (15/8) dedi. Emrah ayılınca babasını Miroğlunun divanında karşılaşmaya zorladı. Miroğlu'nun divanına çıktılar. Emrah babasına ne sorduysa cevap almadı. Âşık Ahmet bunların "arapça olduğunu, Türkçe olunca cevap vereceğini" (17/12) söyledi. Emrah bu defa da Türkçe sordu, babası onlara da cevap bulamayınca sazını Emrah'ın önüne bıraktı ve "Ben öğretme âşık, sen badeli, benim ne haddime sana cevap vermek?" (19/2) dedi. Bunun üzerine, Miroğlu artık Emrah'ı babasına vermedi, kendi yanında alıkoymdu.

Emrah, devamlı Miroğlu'nun konağında kaldı. "Benim âşık olduğum Selvi Han bunun kızı mıdır, yoksa başka bir Erciş daha mı vardır?" diye (19/26) düşündü. Aradan kırk gün geçti. Bir nevrüz sabahı pencereden bakarken Selvi'yi gördü. Birbirlerini tanıdılar. Selvi, Emrah'ı bağı davet

etti, saz çalmasını istedi. Saza başlayan Emrah önce Nazlı'yı methetti, Selvi buna kızdı ve Nazlı'yı cariyelere dövdürdü, Emrah'ı da bahçeden kovdu. Bunun üzerine Emrah, "Ey yoktan var eden perverdigâr, beni böyle cefacu yere düşüreceğine, kadrımı bilir bir hamal kızına müptelâ eyleye idin" (26/24) dedi. Selvi Emrah'ı geri çevirterek gönlünü aldı, kendisi için şiir söylemesini istedi. Emrah da onu methetti. Selvi yanındaki kızları dağıtıp Emrah'ın boynuna sarıldı, bir kaç şiir daha söylettikten sonra bir çıkı altın verip onu gönderdi. Bu şekilde arada bir bahçede buluşuyorlardı.

Bu sırada Hanlardan Hasan Han, Şah Abbas'a Van kalesinden bahşediyor, burasını Şah'ın bile alamıyacağını (32/29) söylüyordu. Bunun üzerine Şah sefere karar verdi, 70.000 atlı toplandı. İran kuvvetleri Van kalesini kuşattılar. Fakat kaleyi almak mümkün olmadı. Hasan Han "içerdekilerini açlıktan bunaltmağı, bunun için geçecek yedi senede her askerin kendisine bir bağ dikmesini" (33/25) tavsiye etti. Dikilen bağlara Şah Bağları dediler.

Muhasara uzadıkça kalede açlık başladı. Van Paşası üç gün sonra kalenin teslimine karar verdi.

Bir nine, Şah'a oyun oynayacağını söyleyerek teslime mani oldu. Yoğurt mayalayıp Şah'a götürdü. Bu sırada kaleden kireç döküyorlardı, Şah bunları görünce ve dökülenin kireç değil, un olduğunu duyunca yapacak birşey bulamadı, çekilmeğe, çekilirken de "İslâm'ın esiri haramdır, ancak malı talandır" (37/2) emrini verdi. Erciş'i talan eden ordudan iki asker Selvi ile Nazlı'yı kaçırdılar. Sonra kızlar Şah'ın eline düştüler. Selvi kendini öldürmeği düşündü ise de Nazlı mani oldu, Şah'ı aldatabileceklerini söyledi.

Saat Çukuru'na geldiler. Burada Yakup Han isminde akıllı ve bilgili bir adam vardı. Şah "İleride belki Selvi için faydası olur" diye (39/11) onu da beraberinde götürdü.

Selvi'nin kardeşleri Emrah'a "Selvi'yi getirdin sana, Yok haberini getirdin dünyalığın tamamıdır" (42/3) dediler. Emrah da Tebriz'e doğru Selvi'yi aramağa çıktı. Fakat Selvi'nin kardeşlerinin sözüne güveni yoktu.

Şah, İsfahan'a varınca Yakup Han'ı birinci vezir yaptı, Selvi ile evlenbilmesi için onu araya koydu. Han, Selvi ile görüşmeğe gitti. Nazlı da araya girerek Şah'a yeni bir teklifte bulundular: Van'daki bağlar üç senede barını vermişti, kız da bir kaledir, Şah yeni bir bağ diktirsin, adını Selvi Han Bağı koysun, bağ barını verdikten sonra toyu tutulsun, yoksa Selvi zehir içip "kendini öldürecek" dediler (46/20). Şah, Selvi'nin resmini yap-

tırıp baş ucuna asacağını, yedi sene ancak böyle dayanacağını söyliyerek teklifi kabul etti.

Emrah, Selvi'yi aramak için yol çıkınca, önce Hoy'un Pire Bağlarına geldi. Burada bir kızı Selvi'ye benzetti. Halbuki bu Pira Hanı Hasan Han'ın nişanlısı Melek Sima idi.

Buradan ayrılan Emrah Tebriz'e geldi. Bir kahveye indi, çaldı, çağırdı. Bunu şehrin âşığı mert Cabbar'a duyurdular. İki âşık kahvede karşılaştılar. Emrah, Mert Cabbar'ı mat etti. Tebriz'den hareketle Horasan'a geçti.

Benk Pazarı'ndaki kahveye girdi. Horasan Han'ı Şah Abbas'ın damadı Hasan Han idi. Lezgi Ahmet adında bir âşık da Hasan Han'dan "Ya âşık yahut bin tümen" istemişti. Emrah'ı Hasan Han'a götürdüler. Orada devcilikten âşıklığa geçmiş Lezgi ile karşılaştılar. Emrah Lezgi'nin sorularına cevap verdi, sıra kendisine gelince: "Bu bineva bir şey bilmiyor, hakikatten sorsam bilmez, marifetten sorsam yine öyle..." (55/15) dedi ve bir kaç tane kolay muamma sordu. Lezgi cevap veremeyince Han onun boyununun vurulmasını emretti, Emrah araya girerek âşığı kurtardı. Han'dan aldığı paraları İmam Rıza'nın türbesinde fakirlere dağıtarak Selvi'yi bulmak ümidi ile Horasan'dan çıktı, tam altı sene dolaştı, bulamadı. Selvi'nin Ercişte olma ihtimalini düşünerek geri döndü.

Gelirken yolu Saat Çukuruna uğradı. Oranın zengini Yakup Han'ın konağına gitti, Han'ın annesi Cevher Hatun'la tanıştı. Cevher Hatun Emrah'a oğlunun ve Selvi'nin Şah Abbas'ın pençesinde olduklarını söyledi. İsfahan'daki oğluna bir mektup yazıp Emrah'a verdi, ondan Emrah için yardım istedi.

Yedi yıl dolmuş, Selvi'nin Şah'a verdiği müddet bitmiş, bağlar da barını vermişti. Şah, toyun tutulmasına emir verdi. Âşık Abbas'ın çırakları da toya sazları ile katıldılar. Şah, "Kim Usta çıkarsa gerdek gecesi elbisemi o giyecek" (63/18) dedi.

Düğünün otuz dokuzuncu günü Emrah, İsfahan'a ulaştı. O da âşıkların karşılaştığı meydana gitti. Emrah'ın Türk kıyafeti ile olması Yakup Han'ın dikkatini çekti; yanına çağırdı, ilgi gösterdi, âşıklarla karşılaşmasını teklif etti. Emrah teklifi kabul etti ve "Bu çırakların ustası kim ise onunla karşılaşayım" (64/30) dedi. Âşık Abbas'la karşılaştılar. İlk sözü Emrah aldı. Âşık Abbas sorulara cevap veremedi, "Emrah çok okumuş benim ise okuduğum yok, başka danışsın" dedi (66/21). Fakat başka sorulara da cevap bulamadı, yenildi şazını getirip Emrah'ın önüne koydu. Bu hal Yakup Han'ın çok hoşuna gitti, kendisini tanıttı, "Ben de Türk'üm" dedi (67/24).

Şah'ın sarayına doğru yola çıktılar. Emrah, annesinin mektubunu Han'a

verdi. O da çaresizliğini belirterek “Neden onbeş gün önce gelmedin bu gün Şah evleniyor, Senin için artık seni halk eden Perverdigâra kaldı. Ancak sana nasihatım budur ki: Şah’ın zülfüyarine dokunursan nice han kellesi ara yerde gider. Şah’lara padişahlara emniyet olmaz, onlar zalimdirler” dedi (68/21).

Şah Emrah’ı kabul etti. İçeri giren Emrah “Şah’ın salonuna baktı, satırlı cellâtları, milleri torbalarında hazır milcileri, ipleri yağlanmış kemencileri gördü. Şah’ın sağında ise Hanları sıra ile oturmuş, cansız gibi hiç bir ses yok. Şah bunların ortasında mücevherle işlenmiş sandalyede oturmuş, başucunda Selvi’nin resmi ayine bend içinde, gözü pencereden dışarı aldı Mollalar bahçede öldürülen biçarelerin cenazelerini yıkamakla meşgul” (69/15). Şah, Emrah’a bir iki bent danışmasını emretti. Emrah, Selvi’nin resmine bakarak söylemeğe başladı. Bu söydeikleri Selvi için olduğundan Şah’ın dikkatini çekti, canı sıkıldı. Cariyelerden kadın kılığındaki Mirza-kulu namı diğer Cevahir’den bir tatlı istedi. Üçüncü bentte Emrah, cariye-nin ismini söyleyerek bu hâdiseye telmihe bulundu. Şah Emrah’ın kendisi-ni hak âşığı göstermek istediğini anladığını, eğer kalbinden tutacağı şeyi bilirse buna inanacağını yoksa onu öldürteceğini” söyledi (71/9).

Şah’ın tutacağı muamma yatak odasında altın kafes içindeki Tarlan kuşu idi. Emrah, “Ey yoktan yaratan Allah, benim elimde ne var. Söylemek benden, söyletmek senden (71/14) diye Allah’a sığınarak bir dörtlükle muammayı bildi. Şah Abbas, Emrah’ın Hak Âşığı olduğunu kabul etti, “Matlubu ne ise söylesin” dedi (72/3).

Bu sırada Selvi ile Nazlı da, Şah gelir gelmez, zehir içmek üzere kâseler elde bekliyorlardı.

Şah’ın arzusuna uyararak Emrah ta “Önce Selvi’den başlamak olmaz, Nazlı’dan başlayayım” (72/16) diyerek çalıp söylemeğe başladı. Şah buna kızarak “beni taş a çalmasın, nedir benden matlubu söylesin” (74/21) dedi. Bunun üzerine Emrah “Selvi’nin derdinden yandım yıkıldım —Sen de bencileyin yanarsın Şah’ım” dedi (15/17). Sonra Şah Abbas, Emrah’a Selvi’nin neşi olduğunu sordu. Emrah düşündü “Ben desem ki bu bir büyük kızı, ben de kapısı âşığının oğlu, dengedenk arkamı olmadığım için boynumu vordurur, iyisi mi ben şimdi Selvi’yi kendime amca kızı ederim. Bakalım kader buna da ne cilveler gösterir” dedi (76/12).

Şah Abbas “Bir Selvi’ye sorarım, o da böyle derse sizi birbirinize mevlâ vermiş benim ne haddim ayırmak” dedi. (76/18). Onlar Selvi’ye doğru giderlerken, Selvi’nin yanlış ifade vermesi korkusu ile Emrah bad-i saba ile ona bir haber ulaştırmak istedi. Sanki Emrah’ın sesi kulağına gitmiş gibi Selvi, elindeki zehiri yere çaldı, Nazlı’ya “Müjde Emrah geldi” dedi (77/18).

Bunların kaldıkları bağa gelen Şah, aynı soruyu Selvi'ye sordu, aynı cevabı aldı, sonra Selvi'ye Emrah'ın geldiğini söyledi.

Geri dönen Şah, "Emaneti sahibine teslim ettiği için sevinçli olduğunu, yedi senedir diktiği bağın barını yiyemediği için de gamlı olduğunu" (79/9) söyleyerek Yakup Han'la satranç oynamaya koyuldu. Yenileceği sırada Emrah bir şiirle ona yardım etti, mattan kurtuldu.

Oyun bitince Şah, Emrah'a "güveçlik elbiselerini giyip Selvi'nin otağına gitmesini söyledi" (80/17). Emrah, önce itiraz etti ise de neticede kabul etti.

Emrah Selvi'ye doğru giderken Şah, Yakup Han'a "Eğer bunlar hakiki âşık iseler yüz yüze gelende yedi kere bayılmadan birbirine el atmazlar. Yok eğer bayılmazlarsa badeli âşık değildirler" (81/5) gidip bakalım dedi. Emrah'ı takibe başladılar. Selvi ile Emrah karşılaşınca yedi defa bayılıp ayıldılar. Şah bu durumu görünce oradan ayrıldı. Nazlı Emrah'la Selvi'yi bir odaya aldı. Emrah baktı ki, her taraf mücevher dolu, "Bunu gören Selvi'nin bana artık meyli kalır mı" (82/19) dedi, düşündüklerini Selvi'ye de söyledi. O da "Benim bunlarda gönlüm olsaydı, Şah'ı yedi sene taş kayaya çalmazdım. Emrah tek elin elimde bulunsun, yerim çalı daldası olsun" dedi (82/27).

Ertesi sabah Şah'ın bu tutumunu beğenmeyen Han'lar "Yarın kim gelir de derse ki ben âşığım, Şah kimin karısı, kızı ise alıp o âşık'a verecek" (83/8) diye telâşa düştüler, "Buna bir tedbir" dediler (83/9). İçlerinden biri "Biz bu balaya zehir içiririz, eğer hak âşığı ise zehiri iker. Ateşe ateş kâr etmez. Yok bâdeli âşık değildir ölür" (83/12) dedi. Şah huzuruna çıkıp itirazlarını bildirdiler. Şah da "Emrah'ı tecrübe ettim ki, O Hak âşığı, Selvi'nin beşik kertisi bunun için verdim" dedi (83/2). Han'lar zehirde ısrar ettiler, Emrah ta "Selvi'nin eli ile olursa içerim" dedi (85/10). Selvi'nin bir bahane ile zehiri dökeceğini sanmıştı, Selvi dökmedi ve Emrah'a uzattı. Şah, Hanları bu işten vazgeçirmek istediye de başaramadı. Emrah "Ya Hazret-i Pir" diyerek (87/7) zehiri aldı ve içti. Zehir kokusunu dışarı verdi. Emrah'ın ağzından mavi ve yeşil alevler çıkıyordu. Zehirin kokusunu dışarı verdiği için "Emrah kendisini kurtarmıştı, çünkü bu zehirin yalnız kokusu adam öldürürdü" (87/23) bu tecrübeden sonra Şah on iki Han'ı öldürttü, yerlerine yenilerini tayin etti.

Aradan bir kaç gün geçtikten sonra Şah Emrah'ı çağırdı ve Selvi'nin peşinde nereleri gezdiğini sordu. Saat Çukuru'nu gördüğünü duyunca "Yakup Han'ın da orayı çok mthettiğini bunun için saat çukurunu anlatmasını" (90/26) söyledi. Mêmleketi anılınca Yakup Han'ın ağlaması üzerine Şah "Ağlama Yakup Han, dedi. Emrah'ı al Erciş'e götür, toyunu tut

sen de Saat Çukuru'nda yedi ay kal, gelirken bana Emrah ile Selvi'nin selâmet kâğıtlarını getir" emrini verdi (92/2). "Emrah ile Selvi'ye kim kötülük ederse en büyük düşmanı ben olurum" (92/6) diye bir de ferman yazdırdı, iki torba altın, kırk at yükü çehiz ile sekiz yüz atlı beraber verdi.

Yola çıktuktan sonra Emrah, Yakup Han'ın Saat Çukuru'ndan beriye gelmesine razı olmadı. Kafiye yola devam etti. Erciş'e yakın Selvi, Emrah'a "Beni sen kendi evine indir, kardeşlerime gönderme, beni sana vermezler" dedi (93/7).

Erciş'e geldikten sonra Emrah, Selvi için hemen bir köşk yaptıрмаğa koyuldu.

Selvi Erciş'e gelince kardeşleri "asıl namus kırıklığı budur" diye (94/3) düşündüler, kız kardeşlerini Emrah'ın elinden alıp kaçırmağa, Tiflis'e götürüp amcaları Emir Kuğu Han'ın oğluna vermeğe karar verdiler. Evlerine çağırdıkları Selvi ile Nazlı'yı bir sandık içine koyarak Erciş'ten kaçırdılar.

Tiflis'e gelen kardeşler, Kuğu Han'a giderek "Babamız ki öldü, düşmanımız çoğaldı, daha idare edemeyeceğimizi anladık ve şana sığın geldik" dediler (98/2).

Tiflis'te Kuğu Han'ın oğlu Mirza Ali Kulu Selvi'ye âşık oldu. Babasının bu kızı kendisine almasını istedi. Bunun üzerine Kuğu Han hemen Selvi'yi kardeşlerinden istedi ve muvafakat aldı. Fakat Selvi razı olmadı: "Koğu Han bana yedi sene mühlet verir, bir dağ diktirir. Ali Kulu yüzümü görmemek şartı ile bağ barını verir, ben de ona varırım" dedi (100/24). Koğu Han'la oğlu buna razı oldular.

Selvi ile Nazlı yerleri belli olsun, Emrah gelirse onları kolay bulsun diye bu bağın kapısına "Selvi'nin şeklini altından bir keklik (?) üstüne Emrah'unkini de (?) gümüşten bir elma üstüne" (101/20) yaptırıp yan yana astılar.

Selvi'nin Erciş'ten ikinci defa kaçırılması üzerine Emrah'la babası onun peşine düştüler, önce Erzurum'a geldiler. Ilıca yolunda Emrah turnalara bir şiir söyledi. Erzincan'a doğru yola devam ettiler. Kemah Boğazı'ndan geçerken yaralı bir ceylânla, onu vuran avcıyla karşılaştılar. Emrah avcıya kargışta bulundu, adamın dili lal, kolları dal kesildi" (108/19).

Günlerden sonra Nibiz'e geldiler. Karınlarını doyurmak için Nizip hanedanından Abdülgani'nin bağına girdiler. Abdülgani bağ içinde karısı ile yatıyordu. Emrah bu kadını Selvi'ye benzetti, daha yakından bakınca yanlış olduğunu anladı. Bunların ne maksatla oralara kadar geldiklerini öğrenen

Abdulgani, “Bu tarafa Selvi’ye benzer kimse gelmedi, siz onu gene İran yakasında arayın” dedi (112/11).

Altı sene sonra geri döndüler. Viranşehir’e geldiler. Emrah uyurken, babası Selatin Peri’nin başına girdi. Bu kız da pir elinden bade içerek Emrah’a âşık olmuştu. Bağlı Emrah için dikmişti. Bağa giren Âşık Ahmed’i bekçiler yakaladılar. Sonra gidip Emrah’ı da getirdiler. Selatin Peri, Emrah’ı görünce boynuna sarılmak istedi. Emrah kendisini tanımadığını söyledi. Bunun üzerine Selatin Peri onun elini tutup bir ah çekti “Emrah’ın üçyüz altmış altı damarı ateş doldu”. Bir gün kaldıktan sonra, Selvi’yi bulunca önce Selatin Peri ile evlenmek şartı ile, oradan ayrılarak İsfahan’a doğru yola çıktılar.

Tiflis’e geldiler, Âşık Ahmet oğlu uykuda iken, Selvi’nin kaldığı bağa girdi. Kapıda Emrah ile Selvi’nin toplar üzerindeki resimlerini gördü. Bunları Emrah’a götürmek istedi. Topları bekleyen kızlar âşığı yakaladılar.

Nazlı gelip ellerinden aldı. Âşık Ahmed’e gidip Emrah’ı getirmesini söyledi.

Emrah, babası ile bağa geldi, yedi sene sonra iki âşık tekrar karşılaştılar. Selvi, Emrah’a “Emir Koğu Han’ın oğlu ile nişanlı olduğunu” (125/14) söyledi. Fakat “Şah’tan fermanımız var Emir Koğu Han’nın ne haddine düşmüş ki bize ilişe” (125/23) dedi. Selvi fermanı Emrah’ta; Emrah’ta Selvi’de zannediyordu. Halbuki ferman Erciş’te Selvi’nin sandığında kalmıştı. Nazlı’nın yardımı ile iki âşık o geceyi beraber geçirdiler.

Bu sırada arkadaşlarının teşviki ile Mirza Ali Kulu, nişanlısı Selvi’yi görmek için bağa geldi. Onları bir oda içinde ve beraber görünce hiç bir şey demeden babasına koştu, durumu anlattı. Koğu Han hemen cellâtlara Emrah’ı öldürmelerini emretti. Hanlar araya girdiler, Emrah’ın kollarını bağlayıp zindana attılar. Ertesi sabah Koğu Han, cellâtlara tekrar emir verdiyse de Hanlar gene araya girdiler, mani oldular”. Bunun kim olduğunu öğrenmeden öldürülmesi doğru değildir” dediler (128/7). Emrah kim olduğunu ayrıca Şah’tan fermanı bulunduğunu söyledi. Fakat fermanı çıkaramadılar. Ferman sözünü duydukları için on iki Han Mirza itirazlarında ısrar ettiler, “öyleyse yazıp Şah’a soralım” (130/4) dediler. Durumu öğrenmek üzere Şah Abbas’a bir elçi gönderdiler. Fakat Koğu Han arkasından iki cellât gönderip elçiyi öldürttü, ayrıca kendisinin yazdığı mektubu yirmi gün sonra Şah’tan gemliş gibi getirip Han’lara vermelerini söyledi. Sonra da Emrah’ı teslim ettiği zindancıyı çağırarak “Hanlar’ın zindana koyduğu gedeyi birden öldürmiyeceksin. Dokuz güne kadar cenazesi çıkmazsa çoluk çocuğunu bir odaya doldurur yakarım” dedi (131/5).

Durumun böyle vehamet kazanması üzerine Selvi, Âşık Ahmed'ten derhal "ya Şah'a gitmesini veyahut Erciş'ten fermanı getirmesini" istedi (132/20). Karşılıklı şiir söyledikten sonra vedalaşıp Âşık Ahmet'i İsfahan'a yolladılar. Sonra da zindancıyı çağırıp Emrah'a cefa etmemesi için dört torba altın verdiler.

Yakup Han, İsfahan'a döndükten ve aradan yedi sene geçtikten sonra Emrah'tan bir haber alamayınca Şah ta meraka düşmüştü. İşte bu sırada Âşık Ahmet İsfahan'a geldi. Önce Yakup Han'ı görüp durumu ona anlattı. Han "Eyvah desene ki hem Emrah'ı kaybettik hem de bizim kelleyi" (138/15) diyerek hemen durumu Şah'a bildirdiler. Şah öfkesinden önce Han'ı öldürtmek istedi ise de sonra vazgeçti. "Seni ancak Emrah'a bağışladım. Tez şimdi on bin atlı al. Gece gündüz deme, zil sürat Tiflis'e yetiş" dedi (139/23).

Koğu Han'ın Şah'ın ağzından yazıp verdiği uydurma fermanı cellâtlar getirdiler. Bu durum karşısında artık Hanlar'ın da diyecek birşeyleri kalmadı. Koğu Han cellâtlara "O gedeyi zindandan alın, götürün Kanlıdere'de boynunu vurun" (140/22) dedi.

Cellâtlar Emrah'ı zindandan çıkardılar, öldürmek üzere Kanlıdere'ye doğru götürmeye başladılar. Bütün şehir bunların peşine takılmıştı. Selvi ile Nazlı da çardağın bacasına (?) çıktılar, iki kâse zehir hazırladılar. Emrah'ın öldürülmesini takiben onlar da zehir içip intihar edeceklerdi.

Bu sırada Yakup Han, Tiflis'e girdi ve cellâtların elinden Emrah'ı kurtardı, Koğu Han'ı, oğlunu, on iki Han'ı ve Selvi'nin kardeşlerini bağlayarak İsfahan'a getirdi. Durumu Şah'a anlattılar. Şah Emrah'a cefa etmiş olan zindancı da dahil hepisini öldürttü, sonra da Emrah'ın düğünün tutulmasını emretti. Fakat Emrah "Erciş'ten anam gelsin, bir de Viranşehir'de Selatin Peri isminde bir kız vardır, onu da getirsinler, ondan sonra toyumuzu tut" dedi (144/7). Şah buna razı oldu, Emrah'ın anası ve Selatin Peri gelinceye kadar beklediler, ikisi de gelince toy tutuldu. Yakup Han sağdıç oldu, Emrah'ın önce Selatin Peri ile, sonra da Selvi ile toyları tutuldu. Bir müddet Şah divanında misafir kaldılar. Sonra Erciş'e dönerek bütün ömürlerini zevk ve safa ile geçirdi, orada öldüler.

Ö Z E T İ

Genceli Âşık Ahmet, geçimini saz çalıp hikâye anlatarak sağlayan bir âşıktır. Bir karısı, bir de Emrah adında oğlu vardır.

Bir gün Şeyhoğlu Şah Abbas'ın kırk âşığı, başlarında Âşık Abbas, Gence'ye gelirler. Gence Han'ı Kara Vezir'den "Ya sözlerine söz, ya da kırk tümen altın" isterler. Han âşıkların geldiğini ilân ederse de onlarla karşılaşacak hiç kimse çıkmaz. Araya sonra Âşık Ahmed'i bulurlar.

Âşık Ahmed te o gece bir rüya görmüştür: "Gökten yıldızlar önüne iner, bir kapıdan içeri dolar. Ahmet'te peşlerinden girer, sonra yıldızlar kararır, sıkılan âşık kendisini dışarı atar". Bu rüyayı karısı şöyle yorumlar: "Bir hükümdar tarafından bir kapı açılacak, fakat eline iyi bir kısmet geçmeden ya cezaya uğrayacak veya hapsedileceksin".

Kara Vezir'in karşısına çıkan Âşık Ahmet kendisine çok güvenmektedir: "Bu kırk âşığın sözünü sazımın teline eklerim" der. Büyük söylemiştir, sonra düşünür ve der ki: "Dikenin büyüğünü ağzıma aldım ama boğazımdan gider mi?"

Âşıkları önce kahvede bir göreyim" der. Onlardan "satmak için söz istediğini" söyler. Bir şeyler dinler, fakat: "Kulaklarım çıksın ben bunların, altından kalkamam" diye kaçmağa karar verir.

Kara Vezir'in şerrinden kurtulma için Türk topraklarına sığınır. Bu sırada Emrah altı yaşındadır.

Gence'den kaçan Âşık Ahmet, üçyüz elli hanelik bir yer olan, Miroğlu Ahmet Bey'in, Erciş köyüne gelir. Beyin sofrası gece gündüz yerededir. Âşık Ahmed'i de meclisine kabul eder. Beyin arzusu cemaatin dedikodu yapmasını önlemek için onlara saz ve söz dinletmektir. Âşık Ahmet bunu kabul eder. Böylece aradan sekiz sene geçer.

On dört yaşına giren Emrah, annesine babasının Cuma günleri nereye gittiğini sorar. Öğrendikten sonra onunla gitmek isterse de babası razı ol-

maz. Emrah babasını takip ederek konağa gelir. Miroğlu kapıdan bakarken Emrah'ı görür, içeri aldırır, niyeti onu babası ile karşılaştırmaktır. Âşık Ahmet "Emrah saz bilmez" diye buna itiraz ederse de Bey'i inandıramaz. Baba oğul karşılıklı otururlar. Emrah bir vuruşta sazın tellerini koparır. Buna kızan Âşık Ahmet oğluna bir tokat atar. Bu Emrah'a çok ağır gelir. Şehirden çıkarak bir çeşme başında ağzının kanlarını yıkar abdest alır "Ya bana bir sevda bilgi ver, ya burada emanetini al" diye Tanrı'ya yalvarır. Bir uykuya dalar.

Emrah'ın bu dileği Tanrı tarafından kabul edilir ve Hazret-i Pir imdadına yetişir. Emrah'a biri Allah'ın aşkına, biri üçler, beşler, yediler, kırklar aşkına, biri de Miroğlu Ahmet Bey'in kızı Selvi aşkına üç bade içirir. Koltuğunun altından Selvi'yi Emrah'a gösterir. Emrah Selvi'yi tutayım derken yere düşer ve ağzından bir yeşil köpük gelmeye başlar.

Pir, aynı anda Selvi'yi de "Çarh-ı çemberden çevirip Emrah'a âşık eder".

Arayanlar Emrah'ı çeşme başında ve o halde bulurlar. Babası durumu anlar: "Emrah'ın Pir sillesinden çıktığını, eğer adam oldu ise şimdi olduğunu" söyler. Kendine gelen Emrah, babasının tekrar yarışmaya davet eder. Âşık Ahmet, Emrah'tan korkmaktadır. Emrah:

"Evvelce Resul'ün cemal yüzünü
Diz çöküpte evvel gören kim idi"

diye sorunca babası buna cevap veremez: "Benimki bir kul toplantısı, Emrah'ın ki Hak vergisi" der.

Bunun üzerine Miroğlu, Emrah'a sahip çıkar ve onu evlât edinir. Fakat bir taraftan da baba olarak Selvi'nin derdini merak etmektedir. Babası da annesi de hiç bir şey öğrenemezler, Selvi derdini sır cariyesi Nazlı'ya söyler: "Eğer Pirlerin gösterdiği delikanlı yanımda olursa bu derdim iyi olur, yoksa kırk gün sürmez bu sevda beni alır toprağa" der.

Bir gün pencereden birbirlerini görürler Emrah :

"Bu gün ben bir güzel gördüm
Bakar cennet sarayından"

şirini söyler. Nazlı, Selvi'yi Emrah'la karşılaştırmak için bahçeye çıkarır, görüşürler. Kızlardan biri Selvi'nin saçındaki gülleri düşürür. Emrah bir deyişle ona çatar, fakat Selvi buna alınır, Emrah bir başka manzume ile onun gönlünü alır.

Bu sırada İran Şah'ı Abbas'ın canı sıkılmaktadır. Vezirlerinden biri ona, Van Kalesi'ni almasını teklif eder. Şah kaleyi almağa karar verir".

“Karapapak Kaleyi sargıya alır” fakat bir türlü düşüremez. Askerin canı sıkılmasını diye, kalenin etrafına bağ dikip adına Şahlar Bağı koyarlar.

Van Kalesi’nde yiyecek azalır. Halk: “Açalım kapıları, çarpışalım ölen ölür kalan kurtulur” der. Vali Paşa üç gün izin ister. Bunu duyan seksen-beşlik bir nine, Paşa’ya gider ve: “Ben öldüm mü ki, vatanıma düşman gire? Ben onlara bir hiyle yapacağım” der.

İhtiyar kadın bir kova yoğurt ile taze ekmek alarak Şah’ın çadırına varır: “Düğünlerde toylarda olduğu için ziyaretine gelemediğini” söyler, Şehirde bir şey kalmadığını sanan Şah, hediyeleri görünce şaşırır. Bu sırada kaleden beyaz bir şey dökerler. Şah bunun ne olduğunu sorar Nine de: “Yeni un geldi eskileri döküyorlar” der, Şah kaleyi alamıyacağını anlar ve “Dön” emrini verir. Geri çekilen ordu, Şah’a haber vermeden, etrafı yağma etmektedir.

Miroğlu’nun bahçesine giren iki asker de “Bize iyi karı olurlar” diye Selvi ile Nazlı’yı kaçırmışlar. Bunu duyan Emrah “Güldürmez yüzümü bu kahbe felek” mısraı ile başlayan manzumeyi söyler ve onları aramak için yola çıkar.

Talanı Şah’a haber verirler, çok kızar, bütün ordunun önünden geçmesini emreder. Selvi ile Nazlı’yı kaçıran askerler yakalanır, öldürülür, Şah kızları kendisi yanına alır. Ordu İran’la Anadolu arasında bağımsız bir bölge olan Saat Çukuru’na gelince Şah oranın beyi Yakup Han’ı beğenir, kendisine vezir tayin eder.

Bir günlük yoldan sonra Şah, Yakup Han’ı çağırır Selvi ile evlenmek istediğini söyler. Han, durumu Selvi’ye bildirir. Nazlı araya girer Yakup Han’dan kendilerine yardımcı olmalarını ister. “Düğün yolda olmaz İsfahan da olsun” diye bir çare bulurlar. Şah bunu kabul eder, İsfahanda teklifi tekrarlar. Nazlı gene bir çare bulur, buna göre Selvi: “Taht-ı İsfahan’a bağ dikilecek, bağlar barını vermeden evlenmem” der. Şah bunu kabul etmek istemezse de Yakup Han bir çare bulur “Selvi’nin, Nazlı’nın resimlerini yaptırıp karşına astırırsan vaktin nasıl geçtiğini bilmesin”.

Emrah ise yedi seneden beri Selvi’yi arayıp gezerken Saat Çukuru’na gelir, Yakup Han’ın annesinden Selvi’nin yerini öğrenir. Kadın ayrıca bir de, yardım etmesi için Han’a bir mektup yazar ve Emrah’ı İsfahan’a gönderir. Bu sırada Selvi ile Şah’ın düğünleri başlamıştır.

Emrah düğünün otuz sekizinci günü İsfahan’a gelir, düğün yerine girer ve âşıkların arasına katılır. Acem’in birisi “Âşık Abbas’ın meclisine giremezsin” diye Emrah’ı kovar. Bunu gören Yakup Han, Emrah’ı yanına çağırır, terbiyesini beğenir, kendi âşığı olarak diğer âşıklarla karşılaşmasını teklif eder. Emrah yirmi bir yaşındadır.

Düğünde karşılaşacak olan âşıkların hangisinde “Meydan kalır, söz tükenirse” bütün hediyeler onun olacak, o ayrıca Şah’ın güveyilik elbisesini de giyecektir.

Başâşık Abbas, Emrah’a sırada en aşağıyı yer olarak gösterir, Emrah gider en yukarıya oturur. “Beni buradan ancak söz kaldırır?” der. İki âşık karşılaşır. Emrah, Âşık Abbas’ın bütün sorularına cevap verir, sıra kendisine gelince Âşık Abbas ilk soruya bile cevap bulamaz. Emrah yarışmayı kazanmıştır, fakat hediyelerden hiç birini almaz, âşıklara dağıtır. Yakup Han onu Şah’a götürmek ister. Bunu fırsat bilen Emrah yolda annesinin mektubunu Han’a verir. Yakup Han, ölene kadar Emrah’a yardımcı olacağına söz verir, Şah katına çıkarlar.

Şah Abbas, Emrah’a dad-ı hak âşık olup olmadığını sorar, Emrah “Evet” der. Şah, ondan bir methiye ister. Bu sırada Emrah, salondan Selvi ile Nazlı’nın tasvirlerini görmüştür, bir “ah” çekip yere yıkılır. Ayılınca da Selvi’yi metheder ve “Emrah der dünyada Selvi Han benim” mısraı ile sözünü bitirir. Bunu duyan Şah Abbas hemen cellâdı çağırır. Yakup Han araya girer, durumu düzeltir. İkinci şiirde Emrah, Şah’a “dünyanın fani olduğunu, öleceğini v.s.” hatırlatır. Şah’a bu sözler çok tesir eder, böylece hükümdar, Emrah’a ilgi gösterir: Selvi ile akraba olup olmadıklarını sorar. Emrah “Evet” der. Şah bir de Selvi’ye sormak ister. Yalanının anlaşılmasından korkan Emrah, Selvi’ye rüzgârla haber gönderir. Bu sırada Selvi ise Şah’la evlenmemek için zehir içmek üzeredir. Yüzüne serin bir rüzgâr değince, zehir kâsesini yere vurur, kırar.

Şah’la Yakup Han içeri girerler. Selvi’ye Emrah’ın nesi olduğunu sorarlar, o da “Amcası oğlu olduğunu” söyler. Şah buna inanır, ama bir de kalbinde tutacağı bir şeyi Emrah’ın bilemsini ister. “Bundan sonra sizi elimle evlendireceğim” der. Divanda çalışanlardan birinin adını ve cinsiyetini sorar; Emrah bunun kız, isminin Cevahir olduğunu söyler. Şah bir de kuşunun ismini ve yaşını sorar, Emrah onu da bilir.

Şah artık Emrah’ın dad-ı hak bir âşık olduğuna inanmıştır. “Düğünleri tutulsun der”. Emrah ise annesinin babasının yanında evlenmek istediğini söyler.

Bu sırada on iki vezir birden ayaklanırlar: “Bu adet olursa kim âşığım derse ona kız vermek zorunda kalacağız” sözleriyle itiraz ederler. “Onun için Emrah’a zehir içireceğiz ölmezse dad-ı hak âşık olduğunu kabul ederiz” derler. Emrah Selvi’nin elinden olmak şartı ile zehir içmeği kabul eder. Selvi’nin uzattığı zehir kadehini alacağı sırada Pir yetişir; parmağını kadehe batırır panzehir yapar. Bunu sadece Emrah’la Selvi görmüşlerdir. Emrah zehiri içer, bir şey olmaz, vezirlerin kafaları vurulur.

Durum düzeldikten sonra rahat bir nefes alan Şah Abbas, Emrah'tan Yakup Han'ın memleketi olan Saat Çukuru'nu methetmesini ister. Sonra hükümdar, Yakup Han'la satranç oynamağa başlar. Emrah ta Şah'tan yanadır. Yakup Han'a her zaman yenilen Şah, gene yenilmek üzere iken, Emrah bir şiir ile uzaktan yol gösterir, bunun üzerine Şah, Yakup Han'ı yener. Bundan çok memnun olan Şah, derhal Emrah'ın düğününün yapılmasını ister. Emrah gene eski sebepleri ileri sürerek itiraz eder.

Şah, düğünü Erciş'te yapıp dönmek üzere Yakup Han'ı bu işe memur eder. Emrah'la Selvi için bir ferman ve cehiz verir.

Yola çıkan kafil e önce Saat Çukuru'na gelir. Emrah, Yakup Han'ın Erciş'e kadar gitmesine razı olmaz. "Ben giderim artık bana kimse karışamaz Şah'tan fermanımız var" der. Emrah büyük söylemiştir. Bu sözü Allah'a ağır gelmiştir. Kendi ağzından bir mektup yazar Han'a verir, o da döndüğü zaman tarihini atıp Şah'a verecektir. Yakup Han Saat Çukurunda kalır. Emrah'ın kafilesi Erciş'e doğru yola çıkar.

Selvi'nin Erciş'teki annesi babası ölmüşlerdir. İki erkek kardeşi vardır, "Bacımızın gönlü, kapımızın hikâyecisinin oğluna düşmüş" diyerek karşılamağa gitmezler. Bey ailesiyle bir seviyeye gelmeyi arzu eden Emrah ise düğünden önce Selvi için bir köşk yaptırmak ister. Selvi itiraz eder "Bir an önce evlenelim" der.

Köşkün inşaa s i için Van'dan usta çağırırlar. Emrah işin kırk günde bitirilmesini ister. Köşk şimdi Van Gölü'nün yükselerek istilâ ettiğ i Eganıs'ta yapılacaktır.

İşte bu sırada Selvi'nin kardeşleri kötü düşünceler içindedirler. "Hal-kın kapınızın nökerine bacınızı verdiniz" demesinden korkmaktadırlar. Bu yüzden Selvi'yi kaçırmayı düşünürler. Bir mektup yazarak Emrah'tan Selvi için izin isterler. Emrah buna inanır, Selvi ise kuşkulandır. "Gönder-me beni" der, fakat Emrah ısrar eder.

Babasının evine dönen Selvi ile Nazlı'yı kardeşleri kaçıırırlar.

Selvi'nin kaçırıldığını Emrah duymuştur, hemen takibe çıkmak ister-se de babası bırakmaz, bilâhare baba, oğul Selvi'nin peşine düşerler. Önce Erzurum'a gelirler. Şehir halkı Emrah'ın adını duymuştur, merak etmektedir. Bir kahveye inerler, halkın arzusu üzerine Emrah sazla Erzurum'u metheder, sonra burada Selvi'yi arar, bulamaz.

Erzurum'dan Haleb'e geçmek isterler. Emrah Ilıca'da turnalardan Selvi'sini sorar, kuşlar Emrah'ın feryadına iştirak ederler. Babası böylece oğlunun gerçek bir âşık olduğuna inanır.

Selvi'yi kaçıran kardeşleri ise Gence'ye gelmişlerdir. Gence Han'ı Kara Vezir'in sarayına misafir olurlar. Selvi'yi gören vezir, çok beğenir ve hemen oğlu Ali'ye nişanlar.

Nazlı, gene Selvi'nin imdadına yetişir, burada da ortaya bir teklif atar: "Selvi bir halı dokuyacaktır en az yedi senede biter, bu bitmeden evlenmeyecektir. Yoksa kendini öldürecektir" Vezir bu teklifi kabul eder. Nazlı bir de varlıklarının duyurulması için resimlerinin çizilip bahçe kapısına asılmasını ister.

Emrah ile Âşık Ahmet ise Halep'e doğru gitmektedirler. Tahsin Bey'in, şehre üç günlük mesafede olan, bağına gelirler. Kapı açıktır. Tahsin Bey hanımı ile yatmaktadır. Emrah, kadını Selvi'ye benzetir ve gerçekten de çok benzemektedir. Hattâ ismi de Selvi'dir. Baba oğul "Selvi başkasına yar olmuş" derler. Emrah bir türkû ile Selvi'yi uyandırır. Tahsin Bey de uyanır, Emrah'ın ismini duyunca ilgi gösterir. Bey'in ricası üzerine kadına dikkatle bakan Emrah onun kendi Selvi'si olmadığını anlar. Tahsin Bey, Selvi'yi Halep'te aratır, bulduramaz. Baba oğul kaçırılan güzeli arıyarak başka yollardan geri dönerler.

Yedi sene önce Pir bedesi içerek âşık olan Selatin Peri de, Emrah'ın yolunu gözlemektedir. Âşığı için bir bağ diktirmiş adını Viran Bağları koymuştur, ilk meyvesini sevgilisi geldiği zaman yiyecektir.

Emrah'la babası bu bağlara gelirler. Emrah babasını o bağlardan yemiş almaya gönderir. Bahçenin bekçileri Âşık Ahmed'i yakalarlar, Selatin Peri'nin karşısına çıkarırlar. Âşık, "Bana değil oğlum Emrah'a acıyın" diye yalvarır.

Selatin Peri Emrah'ın da getirilmesini emreder. Gelen, sevgilisi Emrah'tır. Sarılmak isterse de Emrah razı olmaz "Benim sevgilim var" der. Selatin Peri Emrah'ın elinden tutunca Emrah ta ona âşık olur. Böylece "Derdi bir iken iki olur".

Emrah'ın önce Selvi'yi bulması lâzımdır. Selatin Peri'den izin ister. Dönüşte önce Selatin Peri ile evlenmek üzere, tekrar İran'a doğru yola çıkarlar, Gence'ye varırlar.

Uzaktan Gence Hanı'nın bahçesini görürler. Emrah burada da babasından yemiş ister. Bahçeye gelen Âşık Ahmet kızların tasvirlerini görür ve tanır. Emrah'a haber verir, fakat inandıramaz. Tasvirleri almak için dönen Âşık Ahmet'i bekçi kızlar yakalarlar. Selvi ile Nazlı, âşığı kızların elinden zor kurtarırlar. Nazlı bir hile ile kızları Emrah'ı da yakalamağa gönderir, kızlar onu da saraya getirirler.

Emrah ihtiyarlamış, saç sakal birbirine karışmıştır, iki âşık tekrar birbirlerine kavuşurlar.

Gence Hanı'nın oğlu ise o güne kadar nişanlısını görmemiştir. Arkadaşlarının teşviki ile onu görmeye gider. Selvi'yi Emrah'la beraber bir yatakta bulur. Hiç bir şey demeden doğru babasının yanına gelir, gördüğünü anlatır.

Kara Vezir maiyetini toplayarak bir baskın yapar, ikisini gene aynı vaziyette yakalar ve cellâtlara "Emrah'ın boynunu vurun" diye emir verir. Fakat yanındakiler mani olurlar: "Bunun kim olduğunu öğrenelim" derler. Emrah kendisini tanıtır, Şah'tan fermanı olduğunu söyler. Görmek isterler, Emrah "Selv'de" der. Ferman, Selvi de de yoktur, Erciş'te kalmıştır. Bu durum karşısında Emrah: "Ya Erciş'ten fermanı getirtin yahut Şah'a sorun" der.

Kara Vezir, durumu bir de Selvi'nin kardeşlerine sorar onlarda "Doğrudur, ama Şah'a adam gönderme bizim başımız gider" derler.

Vezir bir hile düşünür: Şah'a gidecek elçiyi evine çağırır, mektubu değiştirir "Şah'a gitmeyeceksin onbeş gün dolaşacaksın sonra elinde benim yazdığım şu mektup geri geleceksin, Şah'tan getirmiş gibi bana vereceksin" der.

Durumu öğrenen Nazlı da Âşık Ahmet'i Şah'a gönderir. Fakat Şah'a giden elçi ondan önce, —onsekiz gün sonra— geri gelir. Vezirin yazdığı mektubu meclise verir. Bu sahte mektupta Şah, Emrah'ı da Selvi'yi de tanımadığını yazmaktadır. Artık Emrah'ın boynu vurulacaktır, ama bundan önce sekiz gün, günde bir saat Gence karşısında dolaştırılacaktır.

İsfahan'a giden Âşık Ahmet, Şah sarayına varır, Şah'la görüşür derdini anlatır, Şah çok yakından ilgi gösterir. Böylece Yakup Han'ın Erciş'e kadar Emrah'a refakat etmediği anlaşılır. Fakat gene de Şah, Emrah'ı kurtarmağa Yakup Han'ı memur eder.

Yakup Han acele olarak yola çıkar, yolda yedi at çatlatarak Gence'ye varır. Emrah'ın yedinci günü dolmuştur, sekizinci gün idam edilecektir.

Emrah'ın idamı Kara Cellatla Deli Cellat'a verilir. Emrah yalvararak cellatların «Cellat amanına» sığınır. Bu arada söylediği bir türkü Deli Cellat'a çok tesir eder. Arkadaşına, Emrah'ı kurtarmağı teklif ederse de kabul ettiremez. Bunun üzerine iki cellat mücadeleye başlarlar. Deli Cellat Kara Cellat'ı öldürür. Tam bu sırada Yakup Han yetişir. Emrahı kurtarır. Kara Vezir sarayına girerler. Vezirin hilesi meydana çıkar Yakup Han onu idam ettirir. Emrah'la Selvi'yi alarak İsfahan'a döner.

Şah gelenleri karşılar. Elindeki mektubun Emrah'a ait olup olmadığını sorar. «Evet» cevabını alınca Yakup Hanı affeder ve hemen düğünün başlamasını emreder.

Emrah «Bir sevgilim daha var» diye Selatin Peri'ye de aldırmasını ister. Şah onu da kabul eder.

Emrah önce Selvi ile, sonra da Selatin Peri ile evlenerek muradına nail olur.

B — ÇANKIRI VARYANTI
OZANOĞLULU RİVAYETİ (94)

ÖZETİ

Evvel zaman içinde Acemistan'ın İsfahan şehrinde Şah Abbas adında bir şah bulunuyordu. Şah'ın otuzdokuz çömezi ile Âşık Abbas adında bir âşığı vardı. Bu çömezler ustalarından Şah'tan bir ferman alarak gezmeye çıkmalarını sağlamasını istediler. Âşık bu dileği Şah'a iletti ve istenilen fermanı aldı.

Günlerden bir gün âşıklar, Tiflis'e gittiler. Âşık Abbas, Kuğu Hanın sarayını ziyaret etti. Bir şiir söyleyerek karşısına bir rakip çıkarmasını istedi. Han, istenilen «Hasımı bulabilmek için üç gün üç gece mühlet istedi «Ola kim size ya kırk yerine bir, ya bir yerine kırk âşık bulam» dedi. (6/25)

Ertesi gün Öksüz Âşık adı verilen, Âşık Ahmet, Kuğu Han'ın huzuruna çıkarak gelen âşıklarla karşılaşabileceğini söyledi. Huzurdan çıkan Âşık Ahmet, Âşık Abbas'ın bulunduğu kahveye giderek bir şiirle onlardan bir fasıl yapmalarını rica etti. Fasıl bitince Âşık Ahmet bunlarla karşılaşmanın mümkün olmadığını anladı, hemen evine koşarak karısını «Çekmedense burada bin bir azabı - Hemen kaçıp Türk eline göçmeli» dedi (8/25) Evde ne varsa toplayıp iki eşeğe yüklediler, gece yarısı, oğlunu karısını alarak yola çıktılar. Günlerden sonra Ercişe geldiler.

Erciş kasabasında çok zengin kimseler vardı. Fakat Miroğlu Ahmet in serveti hepisinden fazla idi. Üstelik bu şahıs saz meraklısı idi. Âşık Ahmet ona sığındı. Miroğlu, âşığa mal, mülk verdi. Böylece aradan üç yıl geçti. Âşık Ahmet, Miroğlunun yanında çalıp söylüyordu. Mektepte okumakta olan Emrah babasının her gün nereye gittiğini merak ediyordu. Bir gün peşine düşerek o da Miroğlu'nun konağına vardı. Hane sahibi Emrah'la biraz eğlenmek istedi. «Benim sazımı verin. Baba oğul karşı karşıya çalışınlar» dedi (10/13) Babasını taklit eden Emrah saz çalayın derken telleri kırdı. Bunun üzerine Âşık Ahmet te ona bir tokat vurdu.

(94) Ozanoğlu: Erciş'li Emrah, Bozkurt Kitabevi, İstanbul 1958.

Parantez içindeki rakamlardan soldaki sahife sağdaki satır numarasını göstermektedir.

Emrah ağzından burnundan kan boşanarak dışarı fırladı. Miroğlu da Âşık Ahmedi huzurundan kovdu.

Emrah babasından sileyi yedikten sonra, mezarlığa gitti, çeşmeden abdes aldı, iki rikât namaz kılarak Allah'a dua etti: «Ya benim burada kapat gözümü-Ya sazda nasip ver, güldür yüzümü» dedi. Emrah «Âşıklık-sırrına erdikten sonra düzenlediği duasını bitirdi kendisini gaflet bastı» (11/18) Rüyasında «piri muhteremi» gördü. (11/23) Pir, Emrah'a Yara-dan aşkına, Pir aşkına, ve Miroğlu'nun kızı Selvi Han aşkına üç bade içirdi. Koltuğu altından çehresini de gösterdi.

Miroğlunun yanına dönen Emrah, babası ile karşılaşmak istediğini söyledi: «Feleğin sillesi gibi baba sillesi yedim. Allah'a dua ettim. Allah duamı kabul eyleyip beni aşıklık sırrına erdirdi. Şimdi dileğimi şu kim babamla imtahan olam» dedi (13/15) Babası «Demek ki oğul hesmi can kesildin bana» dedi (13/26) Emrah babasına üç dörtlük içinde çeşitli sorular sordu ise de Âşık Ahmet hiç birisine cevap veremedi ve «Oğlum Emrah güzel danışır, amma üstü örtük danışır, hele biraz açık danış-sın» diye itiraz etti. 14/23) Bundan sonra Emrah önce üç, daha sonra iki dörtlükle babasına yeni sorular sordu, fakat bunlara da cevap alamadı. Âşık Ahmet «Sarı öküzün kulağına yapışmaktan başka bana iş kalmadı» diyerek evine döndü (17/6). Emrah ta Miroğlu'nun konağına yerleşti ve Selvi'yi düşünmeye başladı.

Bir nevrüz sabahı, «sürüyü yaylıma selametledikten» sonra eve dö-nen kırk cariye içindeki Selvi'yi gördü (17/21) Selvi yanındaki cariyelerine «cılve babanda» bir dörtlük söyledi (18/17). Bunun üzerine Em-rahta sazına el attı, Selvi'ye mezarlıktaki bade içme hikâyesini anlattı. (18/24) Selvi Han bu hikâyeyi sonuna kadar dinlemeye takat getirmeyip olduğu yere çöktüverdi» (19/2).

Emrah, tekrar çalmağa ve «salını salını gelen güzelim» diye başlayan manzumeyi söylemeye koyuldu (19/5). «Meğer Selvi Han da o Pir elin-den aşık badesin içip Emrah'a tutulmuştu. «Emrah'ın şalıp söylediklerini dinleyince bayılır gibi oldu» (19/17) Selvinin cariyelerinden Nazlı, durumu anladı ve «Senin hastalığın duyulmadık ses duyanda gelir, yine o sesi duyanda gider. Has bahçeye çıkar, babanın yeni aşığını çağırırsak o da iki tıngır üç mingır yaparsa birşeyciğin kalmaz» dedi. (20/4)

Emrah'ı, Selvi Han'ın yanına götürdüler, Yolda, Emrah'a «İlkin benim methimni çal ki seni Selvi Han'ın vuslatına erdirem» (20/3) dediği için o da önce Selvi-Naz redifli bir şiir söyledi. Selvi buna çok kızdı, Naz-lı'ya bir meydan dayağı attı; Emrah'a da doğru dürüst çalmasını söy-le-di. Emrah «Yaz ayları bu ellere gelende - Açılır bağında gülü Selvi'nin»

beyiti ile başlayan manzumeyi söyledi. (22/25) Selvi çok memnun oldu. Dört yanına baktı derdini dökecek kimse göremedi. Nazlı'yı da döğdürmüştü, onun gönlünü aldı, Kızları dağıtarak Emrahla üç saat baş başa kaldılar.

Gari dönen kızlar getirdikleri çiçekleri Selvi'nin saçına taktılar. Suna bir omuz vurarak bunları döktü, Emrah «Ellerin kırılın be hoyrat» şiirini söyledi. Şiirin «Gayri koklamayız biz menevşeyi» mısraı Selviyi küstürdü ise de, Emrah önce «Bir nazenin bana gel gel eyledi-Varmasam incinir varsam incinir» (25/18) sonra da «Şu giden kaşı karamın-Ah elinden dâd elinden» (26/12) manzumeleri ile onun gönlünü aldı. Barıştılar. Bundan sonra sık sık buluşmağa başladılar.

Öte yandan İran Şah'a Abbas, Beylerinden Hasan'ın teşviki ile Van Kalesini almağa geldi. Kale kuşatıldı, üç yıl sonra kalede açlık başladı. teslim karar verildiği sırada «Yaşı yetmiş işi bitmiş bir koca karı» (29/2) Kalede her şeyin bol olduğunu söyleyerek Şah'ı aldatmağa muaffak oldu. Şah Abbas «Desene ki biz burada üç yıldır havaya yumruk sallarız» (29/26) diyerek çekilmeyi, askerlerine de «giderken önlerine gelen köyleri yağma etmelerini» emretti (30/5).

Ordu talanla geri çekilirken iki asker de Erciş'ten Selvi ile Nazlı'yı kaçırdılar. Şah Abbas «kızları ellerinden alıp, mal yerine insan talan ettiler diye iki askerin boynunu uçurttu» (30/14) Yüzünü görünce Selvi'ye âşık oldu. «Van kalesini alamadıysam Miroğlu'nun kızını aldım, Aldım ama bu kızın gönül kapısını açıp içine girmek gerek» (31/7) diye düşünüyordu. Bunun içinde Saat Çukurun da Yakup Han'dan yardım istemeyi tasarlıyordu.

Saat Çukuru'ndan Yakup Han'ı da alarak İsfahan'a gelen Şah, Selvi ile hemen evlenmek istedi, araya Yakup Han'ı koydu ise de başarıya ulaşamadı. Selvi, kendi adına bir bağ dikilmesini, bağın ilk üzümü gelince peki diyeceğini söyledi. Şah, bunu kabul etti. Selvi Han'ın bir tasvirini yaptırıp altın çerçeve içinde duvara astırarak beklemeğe başladı.

Emrah, Selvi'yi arayarak Pire Bağları'na vardı. Pire'de bir kızı selvisine benzetti ise de o olmadığını anlayarak yoluna devam etti. Tebriz'e vasil oldu. Tebriz'de yedi divan şairi vardı. Bunların ustaları Mert Cabbar'la imtahan oldu, ve onu yendi, oradan çıkarak Horasan'a gitti.

Horasan'da Bent Pazarı'ndaki kahveye indi. Lezgi Ahmet adında biri, Horasan Beyi, Şah Abbas'ın damadı «Hasan Han'a balta olmuş hasım âşık isterdi» Lezgi ile karşılaştı ve onu yendi. Hasan Han'dan aldığı bahşisi Horasan'ın fakir fukarasına dağıtarak devam etti. Altı yıl diyar, diyar dolaştı. Selvi'yi bir yerde bulamayıp Türk toprağına döndü.

Buradan saat çukuruna uğrayan Emrah, iki kıtalı iki mansume ile derdini Yakup Han'ın annesi Cevher Hatun'a anlattı. «Bana derler gam yükünü sen götür! Benim bu yollarda kervanım mı var» dedi. (49/6) Cevher Hatun'un, oğlu Yakup Han'a yazdığı mektubu alarak İsfahan'a gitmek üzere yola revan oldu.

Aradan yedi yıl geçmiş, Selvi Han bağlı ilk mahsülünü vermişti. Bunun üzerine Şah Abbas düğün emrini verdi. Emrah, düğün hazırlığı başladıktan otuz dokuz gün sonra İsfahan'a ulaştı. Âşıkların saz çaldıkları meydana gitti. Yakup Han, Emrah'ı görünce «Buraya İsfahan derler. Burada herkes nasibini alır. Sen de bu âşıklara katılıp hünerini göster» dedi. (50/11) Emrah, âşıkların ustası Âşık Abbas ile karşılaştı. Âşık Abbas «Önce danış ki yanlışın varsa düzeltem, özünü üzme kırkinci çırak edem» (51/6) dedi ise de Emrah'ın suallerine cevap bulamadı. Yakup Han'a «Kıtapta görüp aldığı metai yahşi satuptur. Özüm kitap okumamışam Emredersen kim kitapsız danışa» dedi (52/20) Fakat Emrah'ın yeni sorularına da cevap veremedi. Gelip Emrah'ın elini öperek yenildiğini kabul etti.

Yakup Han Emrah'ı yanına alıp saray'ın yolunu tuttu. Yolda Emrah, anasının mektubunu Yakup Han'a verdi ve «Beni Şah katına çıkar ola ki onun kalbini yumuşatan» dedi (54/6) Şah'ın huzurunda Emrah, önce Selvi'nin duvardaki tasvirini methetti, Sonra Şah'a şerbet veren Mirzanın kız olduğunu; daha sonra da Şah'ın kalbinden geçirdiği kuşun ismini bildiğini gösteren menzumeler söyledi. Bunun üzerine Şah Emrah'ın «Hak âşığı olduğuna» kanaat getirdi (56/6) ve «Benden ne matlubu varsa söylesin» dedi (56/6). Emrah önce Nazlı'ya methetti. Şah'ın buna kızması üzerine «Selvi'nin derdinden yandım yakıldım» mısraı ile biten şiiri söyledi. Şah Abbas, Emrah'ın Selvi'yi sevdiğini anlayınca aralarındaki macarayı sordu; o da anlattı ve Selvi'nin amcası kızı olduğunu söyledi. Bu sırada Selvi ile Nazlı da Şah'ın elinden kurtulmak için zehir içmeğe hazırlanıyorlardı. Emrah bad-ı saba ile Selvi'yi şiir gönderirken «Ulu Tanrı, Emrah'ın Şah sarayında olduğunu Selvi'ye malum etti». (59/17) elinde tuttuğu zehir çanağı yere düştü. Şah da Selvi'nin yanına gidip Emrah'ın geldiğini haber verdi. Sonra güveyilik elbiselerini Emrah'a giydirip Selvi'nin otağına yolladı. Birbirleri ile karşılaşan iki âşık yedi defa bayılıp ayıldılar» Yeniden dünyaya gelmiş gibi sarmaş dolaş oldular» (63/1)

Şah Abbas'ın o gece canı çok sıkılıyordu, Yanına masalcı başısı Hüsvrev'i çağırarak «Hem ibret alması hem de yüreğinin ferahlaması için» ondan masal anlatmasını istedi. (63/6) Bunun üzerine Hüsvrev Şah'a Yedi Başlı Ejder masalını anlatmağa başladı. (s 64 - 88)

Şah'ın on iki Han'ı vardı. Bunlar Şah'ın hareketini tasvip etmediler. Emrah «Hak âşığı» ise bir de zehir içirelim» dediler. Selvi'nin verdiği zehiri içen Emrah'ın ağzından» Fena kokulu mavi bir duman çıkıp etrafa yayıldı» Fakat ona bir şey olmadı. Hanlar da Emrah'ın hak âşığı olduğuna inandılar.

Emrah, Yakup Han'a izin verilmesi için Saat çukurunu methetmeğe başladı. Bunun üzerine Yakup Han ağladı. Şah Abbas «Ağlama Yakup Han'dedi, Emrah ile Selvi'yi Ercişe götürüp düşünlerini yaparsın, bu iş bitende geri dönüp Saat Çukur'unda anana kavuşasın» (68/10) dedi.

Şah bir fermanla beraber Emrah'a kırk büyük kese altın, kırk at yü-kü ceyiz bağışladı. Ardına da beşyük atlı koştu. Emrah, Yakup Han'ın Saat Çukuru'ndan ileriye geçmesine razı olmadı, Sevgilisini alarak yedi yıldır cüda oldukları Erciş yoluna revan oldular.

II. PARÇALAR VE ÖZETLER

A. ERZURUM VARYANTI

PERTEV NAILİ BORATAV DERLEMESİ (9)

ÖZETİ

«Emrah'ın babası Âşık Ahmet, daha Emrah küçükken Ahlat'tan Erciş'e gidip yerleşmiş, Oranın beylerinden Miroğlu Mahmut beyin hizmetine girmiştir. Emrah büyüyüp delikanlı olunca «Âşık badesi» ni içmiş, Mahmut Beyin kızı Selvi Han'a âşık olmuştur.

Bu sırada Mahmut Bey'in evinde bulunan Bitlis Beyleri'nin ısrarıyla, aralarındaki nisbetsizliğe bakmadan Mahmut Bey, kızını Emrah'a vermeye razı olur. Düğün hazırlığı yapmağa başlarlar.

Ötede İran Hükümdarı Şah Abbas, Van'ı muhasara etmiştir. Bu muhasara yedi yıl sürmüştür. Şehri alamıyacağını kestiren Şah, ordularını çeker, fakat askere bütün gençleri esir edip götürmelerini de söyler. O sırada Erciş'ten geçerken iki asker Selvi Han'ı da alıp Şaha armağan götürürler. Şah bu işe kızsarsa da, ne yapsın, olan olmuştur. Selvi Han'ın güzelliğine hayran olur. Onu kendisine eş yapmak ister. Selvi korkudan kestirme reddedemez yedi sene müddet ister.

Erciş'te Emrah Selvi Han'ın Şah askeri tarafından götürüldüğünü öğrenir. İsfahan'a doğru yola çıkar. Sahat «Çukuru'na uğrar; Bu memleketin Han'ı Yagıp Han'ın anası Emrah'ı çok sever, Oğlundan Emrah'tan yardımlarını esirgememesini isteyen bir mektup yazıp Emra'a verir.

Emrah İsfahan'a uğradığı gün Şah ile Selvi Hanın düğünlerinin kırk-ıncı günüdür. Yagıp Han Emrah'ı düğün evine götürür. Şah Emrah'ın dilinden iki sevgilinin maceralarını dinler ve Selvi Han'dan vazgeçer. Fakat bu işe maiyetindeki Han'lar razı değildirler. Kendileri başına da böyle bir hal gelmesi ihtimalini düşünerek, Şah'ın kötü bir örnek vermesini istemezler. Emrah'ı bir sıra ağır imtihanlardan geçirirler. Hepsinden galip çıkan Emrah, nihaye: «Hakkın keremiyle» Kendisine sorulan ağıyu da, tüyüne zarar gelmeden içmek suretiyle, Şah'ı tamamen kendi tarafına kazanır. Şah, Hanları öldürtür. Selvi'yi Emrah'a teslim eder.

Fakat iki sevgilinin çilesi bitmemiştir. Ercis'te Selvi'nin kardeşleri; bir âşık parçasına bacılarını vermek istemezler, bir gün kızı kaçıırırlar.

Emrah bu sefer babasıyla, beraber Selvi Han'ın peşinden yedi sene diyar diyar dolaşır. Bitlis'e, Revan'a Van'a, gider. Bir yerde Selvi'yi bulamaz. Bir gün türkü ile yardımını istediği turnalardan biri Emrah'ın önüne düşer, kılavuzluk eder, Baba ile oğlu Hüreyman şehri denilen yere götürür. Selvi'yi kardeşleri bu şehrin Han'ı Emir Kula Han'ın yanına getirmişlerdir. Han da onu oğlu Mirza Bey'e verecektir. Selvi burada da yedi sene mühlet istemiştir.

Bu mühletin bittiği günlerde Emrah yetişir. Selvi'sini bulur. Fakat Emir Kul Han'ın adamları onu tutarlar zindana atarlar.

Âşık Ahmet, İsfahan'a Hızırın yardımıyla bir günde gidip Şah'tan imdat ister. Emrahın boynu vurulacağı saatte Şah'ın adamları erişirler, iki taraf cenk ederler, Emin Kul Han ve maiyeti mağlup olur. Şah iki sevgiliyi ikinci defa birbirine kavuşturur. Düğünlerini yaptırır, muratlarına erdirir.»

B — ERCİŞ VARYANTİ (96)

MUSTAFA DERLEMESİ

«Bundan 200 sene evvel Erciş'in şimdi harabesi mevcut Arıncık köyünde Âşık Ahmet adında bir adam vardı. Bunun bir oğlu dünyaya geldi ki adını Emrah bıraktılar. Şimdi bakiyesi mevcut eski Erciş denilen şehrin beyi Mir Ahmet namında birisi idi. Emrah'ın babası Ahmet, eski Erciş beyi Mir Ahmedin divanında her zaman saz çalar ve beyitler söylerdi. Bir gün İran'dan iki âşık, Mir Ahmet Bey'in divanına gelip Ahmet Bey'in şairi olan Ahmed'i beyitler söyleyip mat ettiler.

Emrah o zaman henüz onbeş yaşlarında idi. Babası mat olup bağlandıği gece her nasılsa o köye yarım saat mesafede mezarlıkta yatmakta idi. Rüyasında Mir Ahmet Bey'in Selbi adında'ki kızını gördü, ve ona âşık oldu. Hemen kızın Çingene mevkiinde olan bağına gitti. İçeri girdiği zaman baktı ki üç halayık kız, maşuku Selbi'yi güllere süslüyorlardı. Kızlar Emrah'ı görür görmez» Emrah gel de bize biraz türkü söyle» dediler. Aldı Emrah bakalım kızlara ne dedi :

Bu gün dört güzelin seyrine vardım

Biri gelme dedi biri gel dedi

1 Dedim Âşık olup size dem edem

Biri çalma dedi biri çal dedi.

Birisinin adı Ayşedir, Ayşe

Birisinin adı Nergis Benefşe

2 Biri dedi gelin salak ateşe

Biri salma dedi biri sal dedi

Sefil Emrah eder burda kalayım

Bu fena derdime derman bulayım

3 Her yanaktan bir çift buse alayım

Biri alma dedi biri al dedi.

deyip kesti. Kızlardan buse istediğine kızdılar, hemen Emrah'ı döğüp kovdular. Doğru babasını mat eden âşıkların yanına geldi. Babası Ahmed'in sazını elinden aldı başladı Acem âşıklara söylemeğe:

(96) Fethi Tevet: Erciş'li Emrah. Yücel, Mayıs, 1938, C. VI, Ş. 109 s. 19

- Havanın muyları kaçtır
Şanesi hangisidir
1 Üç yüz altmış altı bendin
Manası hangisidir

- Harfi mimi anlayanlar
Ben çekerim dadımı
2 Âdem ki geldi cihana
Anası hangisidir.

- Baktım aya gördüm elif
Seyreyledim semayı
3 Kâtipler membere çıksın
Dinleyelim duayı

- Halilulah hangi günde
Tamir etti kâbeyi
4 Menberi burcu mihrabı
Binası hangisidir.

Dedikte Acem âşıklar mat oldular. Mir Ahmed'in kardeşi gelip Emrah'a «Oğlum, bana söyle her kimin kızına âşık isen sana alayım» dedikte Emrah orada bulunan Selbi'nin babası Mir Ahmet'ten utanıp söylemedi. Aldı sazı eline başladı sevdiğini anlatmağa :

- Halka halka çinin üste
Dökülmüş gerdana zülfün
1 Yiğitleri bent eylemiş
Değer bin yüz cana zülfün

dedikte Ahmet Bey'in kardeşi «Ben böyle şeylerden anlamam hemen doğrusunu söyle» dedikte aldı Emrah :

- Yüce dağlarda kaldı kar
Bey beni ettin intizar
2 Sanki İskender-i zülkâr
Hükmeder cihana zülfün

- Gül dibinde olsa evim
Şeyda bülbül benim yarım
3 Emrah eder olsan benim
Vermem yüzbin cana zülfün.

dedikte, yine beyin kardeşi bir şey anlamayıp Emrah'ı cellada verdi, Emrah götürölürken kız pencerenin karşısına geldi ve Emrah'ın gözüne ilişti. Aldı sağı bakalım sevdiği Selbi'ye ne söyledi :

- Kapınızdan çaylar akar
Yanağına güller takar
1 Karşıdan bir güzel bakar
Eğer baksan namert olam

- Yüzünde benler haşımı
Yoluna koydum başımı
2 Ölene dek göz yaşımı
Eğer silsem namert olam

- Yüzünde benler hindi
Yar belanı alam şimdi
3 Alem duydu el işitti
Eğer dönsem namert olam

- Emrahım der odasına
Gülü takmış yanağına
4 Bukağın versen ağzıma
Eğer dönsem namert olam

deyip kesti. Beyin kardeşi anladı ki Emrah, Selbiye aşıktır. Kardeşi Ahmet Bey'e Selbi'yi Emrah'a vereceğini söyledi. Ahmet bey itiraz etti : «Ben kızımı Emrah'a vermem. Onun babası benim hizmetcimdir» Nihayet kızı Emraha vermeye karar kıldılar, ve düğün tedarikine başladılar. Amma bu taraftan Emrah'a mat olan aşıklar Emrah'a kin tutup doğru İran şah'ının huzuruna geldiler. «Erciş'te bir güzel kız vardır ki dünyada emsali yoktur. Sen şahımıza layiktir» dediler. şah'ın adamları Emrah'ın maşuku olan Selbi'yi bahçesinden kaçırap huzura getirdiler. Emrah bu meselyi duyar duymaz doğru kızın bahçesine gitti ve gördü ki kız gitmiş. Kızın evine geldi baktı ki kızın annesi elini yüzüne vurmuş ağlıyor. Bunun üzerine Emrah dedi :

- Vardım yarın yaylasına
Gezdiği yer çimen olmuş
1 Ben gideli devran dönmüş
Zaman başka zaman olmuş

- Yücede yaptım kaleyi
Yüzünden çektim belayı
2 Terk edip anne babayı
Dert benimdir sana olmuş

- Coştı deli gönül coştı
Sevda gelip serden aştı
3 Dediler Selbi Han göçtü
Emrah halin yaman olmuş

Emrah İran'a gitmekte iken babası «oğlum beraber gidelim» diye ona katıldı. Yolu yanlış tarafa çevirip Emrah'ı Ahlat'a getirdi Ahlatla Gülperi namında çok güzel bir kız vardı, Bu biçare kız Emrah'a âşık imiş. Babası Emrah'ı onun sarayına götürdü. Kız Emrah'ı gördüğünde yanına gelip kolunu boynuna doladı ise de Emrah razı olmadı. Kız gazaba gelip Emrah'ın öldürülmesini emretti, hemen Emrah'ın babası «oğlum bu kız senin meşukundur sen bu kızı alacaksın çünkü artık Selbi'nin yüzünü göremezsın» dedi. Biçare Emrah mecburen razı oldu. Bakalım Gülperi'ye ne söyledi :

Karlı Dağlar aş aşı
Yar seni görmeğe geldim
Hasretim yüzün görmeğe
Bir selam vermeye geldim

Bade içtim oldum deli
Boynuma geçe yar kolu
Üç gün üç gecelik yolu
Saçların örmeğe geldim

Tutmuştur başım ağrısı
Ötüyor suna yavrusu
Emrah der sözün doğrusu
Koynuna girmeğe geldim.

Kızı oradan alıp Erciş'e doğru yola düştüler. Süphan dağına geldiklerinde Emrah babasına «Bu kızı nereye götürüyorsun» Babası «Oğlum bu senin nişanlıdır» dedikte, Emrah «Ben Selbi'den başkasını alamam» dedi ve gül ağacının dibinde oturdular. Bir bülbül geldi, gülden bir yaprağın yere düşmüş olduğunu gördü, gül yaprağını yerden kaldırmak istediğinde bir gül dikenini göğsünden batıp arkasından çıktı. Emrah bunu görür görmez aldı bakalım ne dedi.

- Yine bu gün aşkı cünunun mu var
Her dem nedir bu figanın a bülbül
1 Sen de benim gibi meşukun mu var
Gül açtıkça şanın artar a bülbül

- Boynun eğip güle yan yan bakarsın
Gözlerinden kanlı yaşlar saçarsın
2 On bir ayda gül hasretin çekersin
Bu bir ayda artar şanın a bülbül

- Emrah der ki geçti gülün harmanı
Yeni geldi ayrılığın zamanı
3 Sende yokmuş bu derdimin dermanı
Var başına bir çare bul a bülbül

- Kız anladı ki kendini kabul etmiyor. Cenab-ı Hakka «Ey İlahi ben bir daha biraderlerimin yüzünü görmek istemem sen beni helâk et» dedikte duası kabul oldu; hemen bir kurt gelip kızı parçaladı. Emrah ile babası Erciş'e döndüler. Bir kaç gün sonra İran'a Selbi'yi aramaya gittiler. Bir gün bir şehire geldiler; Meğer bu şehir Tahran imiş. Şehirin önünde bir değirmene gidip orada biraz yattılar. Emrah'ın babası uyanıp suyun başına geldi. Gördü ki bahçe içerisinde kırk tane kız var. İçlerinde Selbi vardır. Aldı sazı bakalım ne söyledi.

- Aşk oduna yana âşık
1 Selbi Han bağdadır bağda
Efkarından divanesin
Selbi Han bağdadır bağda

- Bağa girmiş eder nazı
2 Elinde sedefli sazı
Mir Ahmet Bey'imın kızı
Selbi Han bağdadır bağda

- Aşık Ahmet eder ahı
3 Ovadın sefil Emrah'ı
Şimdi duyar İran Şah'ı
Selbi Han bağdadır Bağda.

deyip hemen gelip Emrah'ı uyandırdı. Aldı Emrah :

- 1 Selbi Han bağ arasında
Gezer zavallı zavallı
Gezdikçe garip bağrımı
Ezer zavallı zavallı

Elinde var bir taş ayna
- 2 Zülfü dönmüş perişana,
Senin aşkına düşene
Nazar cilveli cilveli
- 3 Emrahın der gülen benim
Yitirmişim bulan benim
Bu dünyada alan benim
Yazar cilveli cilveli

dedikte Selbi, Emrah'ı tanıyıp yanına geldi. Emrah'ta Selbi'yi gördükte hemen aklı başından gidip düşüp bayıldı. Bir zaman sonra aklı başına geldi. kalkıp beraberce oturdular. İran Şah'ının bacası bunu gördükce yanlarına geldi. Selbi'ye kızıp «Bre utan burada elin adamı ile ne oturuyorsun» dedi. Selbi «Aman Melek Sima bu benim memleketimizde olan âşıkımdır» dedikte Meleksima «Mademki bu senin âşıkındır beni seni buna teslim ederim» dedi. Bunlar bu sözde iken bahçıvan gelip gördü ki Osmanlı ülkesinden getirilen kız bir başka adamla konuşuyor. Hemen Şah'a haber verdi. Şah'ın adamları ikisini de tutup huzura getirdiler. Şah bunları katlettirecekken Şah'ın bacası Meleksima «Aman birader sen bunları niçin öldürüyorsun; bu kızı getireli bir sene oldu sana ram olmadı. Mademki âşıktır tecrübe edelim hakikaten âşık ise maşukunu kendisine verelim» dedi. Şah, «Emrah'a bir kadeh zehir verelim öşik ise ölmez, âşık değilse ölür» dedi. Selbiyi sakî edip bahçeye gönderdiler. Selbi zehir elinde gelip Emrah'ın önünde durdu aldı Emrah :

- Bir güzel çağırdı beni bahçeye
Vardım o bahçenin dalları sarhoş
- 1 Yağıyor yağmurlar esiyor rüzgar
Selbi'nin yüzünde zülüfü sarhoş,

Selbim oturmuştur zerbab üstüne
Kasteder canına kıymaz dostuna
 - 2 Yaz olanda çayır çimen üstüne
Vardım o çimenler yatıyor sarhoş

- Çıkar havalarda yuva yuvalar
İner aşağıda şahin kovalar
3 Değmeyin Selbiye beyler ağalar
Yar bade doldurur elleri sarhoş

deyip Selbi'nin elinden kadehi aldı, içti. Yarım saat sonra istifra etti, zehir yere dökülüp kaydı. Şah, Selbi'yi Emrah'a teslim etti. Yola çıkıp Muradiyenin Karaltan köyüne geldiler. Karahan da Köloz Bey namında bir bey vardı. Selbiyi bu güzellikte görünce Emrah'la babasını dövüp kovdu. Emrah Selbi'nin hasretinden hastalanıp Erciş'e evine döndü ve yattı. Selbi bir gün firar edip Erciş'e geldi. Emrah gözünü açıp gördü ki Selbi başı ucunda oturuyor. Aldı sazı :

- Yar senin elinden hastayım hasta
Hastayı görmeğe yar sen mi geldin
1 Elinde ayvası cebinde narı
Canımın cananı sen safa geldin

- Yar senin kaşların hindidi hindi
Huriler hurisi melektir kendi
2 Bir su ver içeyim yüreğim yangı
Bulgar Dağından kar sen mi geldin.

- Emrah'ın sevdiği Selbi sen misin
Sağ elin sinemde gezdiren misin
3 Ağır selacemi götüren misin
Canımın cananı sen safa geldin

deyip kesti. Yeniden düğün yapıp yirmi sene kadar devran sürdüler. Çelebibağı köyünün büyük mezarlığında gömülü oldukları söyleniyor.»

C — MARAŞ VARYANTI (97)

FAHRİ SÜLEYMAN DERLEMESİ

«Emrah'ın yaşadığı memleketin padişahı, adamlarından birini bir işe gönderiyor. Bu adam işine giderken genç Emrah'ın oturduğu evin önünden geçiyor. Tam o sıradada Emrah sazı ile türküler çalıp çağırıyormuş. Adamcağız mefduniyetinden akşama kadar orada kalmış. Dönüşte padişahın kendisini ağır bir cezaya çarptıracağını anlıyor ve başından geçenini dosdoğru anlatıyor. Bu işe hayret eden Padişah derhan Emrah'ı huzuruna çağırıyor. Fakat Emrah Padişah'a hiç ehemmiyet vermiyor; kendisini saraydan hakaretle kovuyorlar. O memleketin adetlerine göre halkın şikayetlerini Padişah dinlermiş. Padişah'tan şikâyeti olanlar da Sultan Hanıma şikâyet ederlermiş. Gidip Padişah'ı kızına şikâyet ediyor. Emrah'ın gençliği, güzelliği, fevkaledede saz çalışı kızın hoşuna gidiyor. Saz şairini sarayına alıyor. İki genç sevişiyorlar. Fakat Emrah, kendisi gibi birinin Padişah kızı alamayacağını düşünerek bunu kıza açıkça anlatıyor, ve diyor ki :

Sen bir padişah kızısın ben fakir bir âşıkım. Seni bana vermezler. Fakat müsaade et gideyim, dağlarda Allah'a yalvarayım belki o zaman bana nasib olursun.

Bir gece Emrah sevgilisinden ayrılıyor ve şehri terk ediyor. Sabah vakti, güneş doğarken, içinde tekrar ona kavuşmak ümidi sızlıyor; Arkasında bıraktığı dağlara bakarak şunları söylüyor :

Bulgar dağı para para
Kimi al giyer kimi kara

1. Selam söyle nazlı yara
Ayrılanlar bir olmalı

Bulgar dağı çatal çatal
Etrafında güller biter

2. Bir yiğide bir yar yeter
İki seven del olmalı,

Emrah bir çok dağlar dereler aşıyor, köylere, illere, hanlara uğruyor; ve daima sazı elinde terennüm ediyor;

Yol üstünde duran hanlar
Hani size gelen canlar
1 — Sevip sevip ayrılanlar
Yanar bağı küll olmalı

Emrah böylece elinde sazı ile yedi yıl dağlarda mağaralarda çilesini doldururken, Padişahın zulmü, sefahati, israfı hadden aşılıyor, Halk onun tahtından indirilmesi için gidip kızına yalvarıyorlar, Kız halkının dediğini yapıyor; babasını tahtından indirerek idareyi eline alıyor, düşmana karşı duruyor, fakat muvaffak olamayarak esir düşüyor, memleket harap oluyor.

İşte o sıralar da Emrah dağlardan dönüyor memleketine geliyor. Ne sevgilisinin o azametli sarayı kalmış, ne de kendi fakir kulübesi. O vakit sazını alarak şu parçayı söylüyor.

Emrah der ki hele hele
Bir daha saz alma ele
2 Baba kalk gidelim yola
Sazının düzeni gitmiş.

Aşık Emrah tekrar yollara düşerek diyar, diyar sevgilisini arıyor. Nihayet onu esir eden Şah'ın sarayını buluyor. Kendisini içeri alıyorlar. Şah şaire ikram ve iltifatlarla bulunuyor, niçin buralara geldiğini sorup anlıyor ve sevgilisini kendine veriyor. Emrah yıllardan beri beklediği bu büyük saadetten o kadar mütahassis oluyor ki, sevgilisinin visaline nail olmadan sevincinden ölüyor.

Emrah, «Selvi Han» ismindeki sevgilisine kavuştuğu zaman ona hitaben şu, parçaları söylüyor.

1 Zülüflerin rişte rişte
Ya hurisin ya ferişte
Aklımı aldın bir görüşte
Gel ki sarılalım Selvi

2 Zülflerin tutam tutam
Bir gece sarılam yatam
Arasına güller katam
Gel ki sarılalım Selvi

3 Zülflerin burma burma
Ben ölürüm kanlım olma
Salınıp karşıma durma
Gel ki sarılalım Selvi

D — İREVAN VARYANTININ ÖZETİ (98)
ALİ İŞİK VE ABBAS DİLİR RİVAYETİ VE BU
VARYANTIN HUSUSİYETİ

(Metni tesbit edenlerden Fahrettin Kırzioğlu “rivayet” kelimesini, İlhan Başgöz de “Varyant” kelimesini kullanmışlardır. Biz varyant ile rivayet tabirlerinin manâlarını da hesaba katarak İlhan Başgöz’e iştirak ile “İravan varyantı” diyoruz).

“Saat-Çukuru (İravan/Revan) toprağındaki Ağcakala’da buraların hâkimi Elbeği Hasan Beğ oturuyordu. Bunun Selvi (Selvi) ile Peri adlı iki kızı vardı. Aras kuzeyinde ve Ağrı dağın karşısındaki Karavul dağı eteğinde bulunan Demirci-Kurtcu köyünde de Âşık Ahmet adlı yoksulca bir şairin Emrah adlı bir oğlu vardı. Sazı sözü çok seven Hasan Beğ, Âşık Ahmet’i konağına getirterek her zaman yanında bulundurur, saz çaldırıp deyişler söyleterek eğlenirdi. Bir gün Âşık Ahmet, Hasan Beğ’in bahçesinde onun yedi yaşına giren kızı Selvi’nin bir hocadan ders alarak okumaya başladığını gördü. Beğ’den izin alarak dönüp kendi köyünden yedisine basan kendi oğlu Emrah’ı da getirdi. Ağcakala’daki aynı hocaya okutmaya verdi. Selvi ile Emrah aynı hocadan onbir yıl ders aldılar, 18 yaşına girdiler bu arada utandığından Âşık Ahmet, haremlik ve bahçe tarafına gidemediğinden oğlunu da göremedi.

Hasan Beğ yazı bahçelerde, kısı otağlarda geçiren Emrah ile Selvi’nin mektep arkadaşları sırasında seviştiklerini; Emrah’ın da babasından daha kuvvetli bir âşık (halk şairi) olduğunu görerek taytuş (Eşit / Küfûv) olmaya bakmadan —onu kızı Selvi ile nişanladı. Kışın (Revan’ın batı yanından akan) Zengi-Suyu üzerinde yeni yaptırdığı bir konakta birbirini seven bu iki gencin düğününü yapacaktı. Bu yüzden kebin (nikâh) kesilmişti. Demirci-Kurtcu köyünden, ölümcül hasta düşen anası son defa görmek üzere oğlu Emrah’ın getirilmesi haberini yollayınca, Âşık Ahmet, Hasan Beğ’den izin alarak artık güveyi sayılan oğlunu bu köye götürdü.

Bu sırada Osmanlılar, İran toprağına girerek, Sahat-Çukuru’nu da basmış ve köyden kentten bulduklarını tutsak götürmekte idiler. Bu ara-

(98) Fahrettin Kırzioğlu: Emrah ile Selvi’de Revan üzerine Deyişler. TD. Eylül 1963, S. 114, s. 801

da anasını görüp hasretliğini alarak köyden çıkmakta olan Âşık Emrah'ı gören Yeniçeri-Paşası gençtir diye onu kendisi için toplanan tutsaklara kattı. Bu sırada İğdir (İğdır) Hâkimi Vagıf (Vakıf) - Sultan da esir alınarak Emrah'ın bulunduğu kola katılıp Beyazıt - Erdiş (Erciş) üzerinden İstanbul'a gönderildi.

İstanbul'da beş yıl kalarak bir ara III. Murat Khonkâr (Osmanlı Pa-dışahı) huzuruna da çıkıp, Sahat-Çukuru ile İran İllerini anlatan, de-yişler söyleyen Emrah, Vagıf Sultan ile birlikte âzâd edilince, Erdiş-Ava-cık-Bayazıt-Ağrıdağ yoluyla İğdir'e oradan da İravan Ağcakalasına gel-diler. Son günlerde Emrah'ın Osmanlı toprağında öldüğü yalan haberi or-taya atıldığından, nikâhlı nişanlı kız iken dul kalan Selvi'yi, İravan Ha-nı'na nişanladıklarını öğrendiler. Şeriatın; Nikâh üstüne nikâh olmaz diye değişmez hükmüne göre tutsaklıktan dönen Emrah, sonunda Han'ın ni-şanını bozdurup baldızı Peri Han'ı onunla nikâh ettirdi; kendisi de nişan-lısı ile düğününü tuttururken bacanağı İravan Han'ı da kendisine sağdıç oldu. Emrah ile Selvi de muratlarına erdiler».

III. VARYANTLARIN MUKAYESESİ

Erciş'li Emrah ile Selvi Han hikâyesinin Varyantlara Ait Metinler bö-lümünde görüldüğü gibi beş varyantı; bu varyantlardan birinin (Erzurum varyantı) iki rivayeti ile birlikte yedi metni vardır. Bu metinleri: Vaka, şahıslar, mekân, zaman ve motifler bakımından bir mukayeseye tabi tut-tursak hikâyeye ait varyantaların a) Benziyen, b) Ayrılan unsurlarını bulmak böylece en zengin varyantı tesbit etmek mümkün olacaktır. Ay-rıca aynı tarzda bir araştırmayı hikâyenin tahliline esas olmak üzere manzum ve mensur kısımlardan meydana gelen şekil; tavsifler, ata söz-leri, deyimler... gibi unsurların kurduğu dil ve üslup bölümleri için de yapmak mümkündür.

Hikâyenin A ve B gruplarının kurduğu ve Batı Metinleri dediğimiz Erzurum, Çankırı, Erciş varyantlarının meydana getirdiği metinler va-kanın seyir ve cereyanı bakımından birbirleri ile büyük bir yakınlık göstermektedirler. Bu metinlerde vakalar; Emrah'ın hayatı etrafında te-şekkül etmekte, gelişmekte ve bitmektedir. Vakaların sıralanışını ve bir birlerine bağlanışını şöyle göstermek mümkündür: Emrah, Selvi'ye âşık olur; Selvi'yi kaçırlar, Emrah onun peşine düşer, hak âşığı, badeli âşık olduğunu isbat ederek sevgilisine kavuşur. Basit hatlarla verilen ve yedi sene süren bu tertipde hikâyenin beş rivayeti birleşmektedir.

Diğer unsurlarda olduğu gibi vaka bakımından da zengin unsurlar ih-tiva eden Erzurum varyantının üç rivayetinde hikâyeye yedi senelik bir ikinci kısım daha ilâve edilmiştir. Burada hâdiseler Emrahla Selvi'nin

Erciş'e dönmesiyle tekrar başlar ve bir başka istikamete doğru gelişir, bu sefer de Emrah'ın elinden Selvi'yi kardeşleri kaçırlar. İki âşık ancak yedi sene sonra tekrar birleşirler.

Vakanın anlatılışı varyantlar arasında şöyle bir şekil almıştır :

1927 yılında Fahri Süleyman tarafından derlenilen ve 1929 da Prof. Fuat Köprülü tarafından neşredilen Maraş varyantında vakalar daha çok bir masalın sisli görünüşü içindedir. Emrah'ın ismi dışında, sevgilisinin ismi de dahil olmak üzere, bu varyantta vaka ile beraber şahıslar, zaman ve mekân tam ve açık olarak görünmemektedir. Bu varyantın, hikâyenin derlenmiş ilk metni olmaktan başka bir özelliği yoktur, sadece bazı motifler arasında benzerlik bulunmaktadır.

Fuat Köprülü'ye göre bu metinde "Hakiki âşık olan Emrah'ın yedi yıl dağlarda dolaşması, sevgilisine kavuştuğu halde visale nail olamaması, sazının ve sözünün tesisi ile hükümdarların huzuruna çıkması iltifatlara mazhar olması, hükümdar kızına kendini sevdirmesi, hülâsa hikâyeyi teşkil eden bütün unsurlar, "Âşık Garip, Âşık Kerem, Âşık Kurbanı" gibi mümasil Türk hikâyelerinde daima tesadüf olunan şeylerdir (99). Fakat bütün bunlar Maraş varyantını masallaştırmaktan kurtaramamıştır.

Hikâyenin bu varyantına ait metin ancak iki sahife olarak elimizde bulunduğu için diğer varyantlarla mukayesesi sırasında fazla bir şey söyleme imkânına sahip değiliz. Fakat Ali Saraçoğlu'na göre: "Köprülü'nün söz konusu ettiği bu kısa hikâye bazı yönlerinden onun 1943-1944 yıllarında Erciş'de Süleyman Alan (Gurrosilo) dan" derlediği ve "Murat Uraz'la Ali Rıza Yalçın derlemeleri ile kıyasladığı hikâye ile yakınlık taşımaktadır. Bu durum hikâyenin Birinci Dünya Savaşı'nda oralara göçen göçmenler tarafından (Erciş Bölgesinden) götürülme olabileceği düşüncesini doğurabilir" (100).

Hikâyenin, diğer unsurlarında olduğu gibi, vaka bakımından Maraş varyantından sonra en aykırı unsurları ihtiva eden ikinci varyantı İrevan varyantıdır. Bazı halk hikâyelerinde (101) bulunduğu halde Erciş'li Emrah hikâyesinin başka varyantlarında bulunmayan ve Leylâ ile Mecnun'dan geldiğini tahmin ettiğimiz bir vaka unsuru hikâyenin sadece bu varyantında bulunmaktadır ki bu da iki sevgilinin bir arada okumaları, aynı hocadan ders almalarıdır. Bu varyanta göre aşk mektepde başlamaktadır.

İrevan varyantının hikâyenin diğer rivayetlerinden ayrılarak sadece Erciş Varyantı ile birleştiği vaka Selvi'nin babasının tay-tuş (= eşit) ol-

(99) Prof. Fuat Köprülü: Erzurum'lu Emrah. İstanbul, 1929, s. 27.

(100) Ali Saraçoğlu: K.N. Erc. Emr. TD. 1 Nisan 1955, C. IV S. 43, s. 420.

(101) Bkz. Ebûlkasım Fırdevs: Asuman ile Zeycan. İstanbul, Cemiyet Kütüphanesi, 1339, s. 5

mamasına bakmadan kızını Emrah'a vermek istemesidir. Erciş varyantında Selvi'yi Emrah'a vermek isteyen amcasıdır. Boratav derlemesinde ise bu hâdisenin kahramanları Bitlis Beyleridir.

Hikâyenin son vakası olan Emrah'ın memleketine döndükten sonra baldızını rakibi ve Selvi'nin nişanlısı İrevan Han'ına vermesini de zikrettikten sonra bu varyantın vaka bakımından en karakteristik tarafını söyleyebiliriz ki bu da maceranın büyük kısmını İran toprakları yerine Osmanlı topraklarında geçmiş olması, Osmanlı unsurunun daha çok bulunmasıdır. Bu da İrevan varyantına has bir durumdur.

Emrah hikâyelerini anlatan âşıkların mezhep, milliyet ve menşeleri bu hususu izahta bize yardımcı olmaktadır: "İran menşeli ve şii olan hikâyeci âşıklar Emrah'ı Sultan Murad'ın huzuruna çıkarıyorlar. Çünkü böyle olunca hikâye kahramanının bir düşman padişahı huzurunda kabiliyeti ve kudreti daha iyi belli olmaktadır" (102).

Hikâyenin A grubu metinlerinden olmakla beraber Erciş varyantı da ihtiva ettiği vaka unsuru bakımından ayrı bir hususiyet göstermektedir. Meselâ bu çevrede muhtelif tarihlerde yapılan üç derlemenin ilki, Selvi'nin kaçırılması vakasına İranlı âşıkların Emrah'a yenilmelerini, bunu müteakip intikam almak için İran Şah'ına giderek "Erciş'de bir güzel kız vardır ki dünyada emsali yoktur. Sen Şah'ımıza lâyıktır" demelerini sebep olarak göstermektedir. Ayrıca Emrah'la babasının Ahlat'dan beraber döndükleri Gül Peri'nin, Emrah'ın kendisini sevmediğini anlayınca "Cenab-ı Hakka "Ey İlâhî ben bir daha biraderlerimin yüzünü görmek istemem, sen beni helâk et" diye dua edince hemen bir kurdun gelip onu parçalaması vakası zayıf bir masal unsuru olarak sadece bu varyantta görülmektedir. Gene Erciş varyantına göre Emrah, âşık olduktan sonra, diğer rivayetlerin aksine, babası ile değil önce onu mat eden âşıklarla karşılaşır ve bunları yener. Vaka bakımından daha geniş daha zengin bir metin olduğunu tahmin ettiğimiz Ali Saraçoğlu'nun neşredilmemiş Erciş derlemesinde Murat Uraz ve Ali Rıza Yalçın derlemeleri ile yaptığı karşılaştırma sonunda, vakaların tabakalanışı için verdiği sıra şöyledir:

1. Emrah'ın çocukluğu,
2. Babası ile Miroğlu'nun divanında meydanlaşması,
3. Şah Abbas'ın veziri Şah Budak'ın Van kalesini kuşatması,
4. Şah Budak'ın adamlarının Erciş'de Hayavan bahçesinden Selvi Hanı kaçırarak İran'a götürmeleri,
5. Emrah'ın Selbihan'ı aramaya çıkması ve Şah Abbas'ın yanında bulması,

6. Emrah'ın, Şah Abbas'ın âşıkları ile meydanlaşması,
7. Erciş'e dönüş,
8. Kuğu Han'ın oğlunun Selbihanı kaçırmaması,
9. Emrah Kuğu Han'ın yüzünden (huzurunda) işkencede,
10. Yağıp Han'ın yardımı ile Emrah'ın zindandan kurtuluşu, ikinci dönüşü ve son parçalarına bölünmüştür" (103).

Ali Saraçoğlu'nun zikrettiği Ali Rıza Yalçın derlemesini bulmak ve diğer varyantlarla karşılaştırmak imkânından mahrum bulunduğumuz için onun yerine A grubu metinlerinden Çankırı Varyantını koyacak, Murat Uraz derlemesinden Ali Saraçoğlu'nun dikkatinden kaçan hususları da belirterek, varyantlar arasındaki vaka mukayesesini bir başka plânda yürüteceğiz.

Derlenmiş metinleri vaka unsuru bakımından karşılaştırır ve en zengin varyantı ararken hiç şüphesiz Erzurum varyantını sadece Murat Uraz derlemesinden ibaret saymamak lâzımdır. Bu bakımdan bu varyantın diğer rivayetlerinden de faydalanmak gerekiyor ki mevcut metinler parçalar ve özetler halinde bulunsalar dahi gene de bir fikir verecek niteliktedir.

Ali Saraçoğlu'nun sıralamasında 3 numara ile gösterdiği vaka yani Van kalesinin muhasarası, Erzurum varyantının bütün rivayetlerinde Şah Budak değil de Şah Abbas adına kayıtlıdır ve gayet geniş olarak anlatılmaktadır. Hikâyenin Tahlili'nin yapıldığı ve Hikâyede Tarihi Unsurlar'ın araştırıldığı kısımlarda gösterildiği gibi 1604 te yapılan Van kuşatması Şah Abbas tarafından idare edilmiştir. İlhan Başgözün dediği gibi "esasen muhasara yüzünden halkın aç kalıp büyük sıkıntılar çekmesi hâdisesi tarihinde Şah Abbas'ın XVI. yüzyılın sonunda ve XVII. yüzyılın başlarında yaptığı muhasaraların karakteristiği olarak karşımıza çıkar" (104).

8. sırada gösterilen vakanın kahramanı Saraçoğlu derlemesine göre Kuğu Han'ın oğludur. Erzurum rivayetlerinin üçü de Selvi'yi, Emrah'a vermemek için kardeşlerinin kaçırdığını kaydetmektedir. Ayrıca bu iki vaka Çankırı varyantında da bu şekilde geçmektedir.

Erzurum varyantının iki rivayetinde (Behçet Mahir ve Boratav derlemesi) öyle vakalar vardır gibi diğer metinlerde bulmak imkânsızdır.

Behçet Mahir'e göre Âşık Ahmet başına gelicekleri daha önceden rüyasında görmüştür. Ayrıca halk hikâyelerindeki genel kaideye uyarak,

(103) Ali Saraçoğlu: Kısa Notlarla Erciş'li Emrah. TD. 1 Nisan 1955, C. IV, S. 43, s. 419 - 420.

(104) Başgöz: BTH. Hkl. S. 35

Pir'in Emrah'ı Selvi'ye âşık ettikten sonra aynı şekilde Selvi'yi de Emrah'a âşık etmesi vakası bu rivayette açık olarak verilmektedir.

Hikâye içinde geniş bir yer alan ve çok defa Şah Abbas'dan önce gelen Yakup Han'ın kaçırılma vakasına Çankırı varyantı Şah'ın Selvi için ondan yardım isteme arzusunun, Erzurum varyantı ise Şah'ın, onun akıl fikir ve zekâsını beğendiği için baş vezir yapmak istemesini sebep göstermektedir.

Emrah'ın hem kendisini hem de sevgilisini Şah'ın elinden kurtaracağı sırada on iki vezirin araya girerek tekrar müşkülât çıkarması, yani vakanın tam çözüleceği sırada yeniden karışması da Erzurum ve Çankırı varyantlarına has bir hâdisedir. Erciş, Maraş ve İrevan varyantlarında yoktur.

Ayrıca Boratav derlemesinde bulunan bazı vakalar Erzurum varyantının zenginliği hakkında daha kesin hükümler verebilmemizi sağlamaktadır.

1. "Emrah, Sahat Çukuru'na vardığı gün halk şehri boşaltmış şehir dışında bir düzlüğe toplaşmış Yağıp Han'ın Şah Abbas'ın esirliğinden kurtulması için duaya hazırlanmaktadır. Kuzuları koyunlardan ayırmışlar, duayı Tanrı katında kabul olması için onların meleşerek birbirine katışması zamanına rastlamışlardır". Emrah kendi dileği de kabul olur ümiyle dua yerine gider. Orada bir türkü söyler.

2. "Emrah sevgilisini Şah'ın elinden almıya gittiğinde Selvi'ye kimin olmak istediğini sorarlar. Kime varmak istiyorsa gidip onun yanına oturacaktır. Selvi Han, Şah'ın gazabından korkarak ve onun merhametine sığınmak ister gibi Şah'ın yanına gider" Emrah Selvi'ye bir türkü ile sitem eder.

3. "Emrah, Emir Kul Han'ın emriyle Hüreyman şehrinde gündüz ayakları zincirli süprüntü taşır gece zindanda yatar". Bu halini de bir türkü ile turnalara anlatır.

4. "Selvi Han Hüreyman şehrinde yedi sene Emrah'ı bekler, Emrah geldiği zaman kendini kolayca bulsun diye oturduğu bağın kapısına bir keklik ile iki yavrusunun gergefde işlenmiş resmini asar. Emrah bu resmin önüne gelince bunlardan: Selvi Han evlenmiş ve iki çocuk sahibi olmuş manasını çıkarır" (105).

Bu dört hâdisenin hiç birisi diğer varyantlarda yoktur. Behçet Bahir rivayetinde buna en yakın epizot Emrah'la Selvi'nin karşılaşmasını veren parçadır (M. 195/19).

Vakadan sonra hikâyesinin varyantları içinde arıyacağımız ve karşılaş-tıracağımız ikinci unsur şahıslardır.

İrevan ve Erciş varyantlarında Selvi'nin Selvi adını alması ve gene İrevan varyantında Peri adında bir kız kardeşi olması hariç varyantların bütün metinleri asli kahramanların isimlerinde birleşmektedir: Emrah; sevgilisi Selvi, babası Âşık Ahmet, Selvi'nin cariyesi Nazlı, İran Şah'ı Abbas (İrevan varyantı: Sultan Murat) hemen bütün metinlerde müşterek isimlerdir.

Selvi'nin babası, Âşık Kemal'de, Behçet Mahir'de, Ozanoğlu'n'da, B. Mustafa derlemesinde: Miroğlu Ahmet, Miroğlu, Mir Ahmet olarak geç-mekte; Boratava derlemesinde Miroğlu olmakla beraber ismi Mahmut olarak verilmektedir. İrevan varyantında ise İlbegi Hasan Beg olarak gös-terilmekte, Maraş varyantı daha önce de söylediğimiz gibi masallara has bir görüşle Emrah'ın sevgilisinin adını vermediği gibi babasını da "Bir padişah" olarak zikretmektedir.

Daha önce bir münasebetle de belirtildiği gibi Van'ı muhasara eden kuvvetlerin başında Erzurum ve Çankırı varyantları Şah Abbas'ı göster-mektedir. Erciş ve Maraş metinleri bu hâdiseye temas etmedikleri için isim vermemektedirler. İşgal kuvvetleri İran'lı değil de Osmanlı olduğu için İrevan varyantında Şah Abbas'dan hiç bahsedilmemektedir.

Varyantlar arasında şahıs isimleri bakımından bir karşılaştırma ya-parken bu şahısların bağlı oldukları coğrafi isimler de kendiliğinden or-taya çıkmaktadır.

Erzurum varyantı metinlerinden Âşık Kemal rivayeti şahıs isimle-rinin çokluğu, yer isimlerinin açıklığı ile bunun en güzel örneğini veriyor. Hatta bu rivayette geçen şahıs ve yer isimlerinin çoğu diğer varyantlarda olmadığı gibi Erzurum varyantının diğer metinlerinde de yoktur.

Emrah Selvi'yi arıyarak Hoy'un Pire dağlarına gelir. Pire Han'ı Ha-san Han'dır. Kız kardeşinin ismi Meleksima'dır. İşte bu şahıs ve yer isim-leri sadece Âşık Kemal rivayetinde geçmektedir. Gene aynı hikâyecide Emrah, Tebriz'de Mert Cebbar isimli bir âşıkla karşılaşır, oradan Hora-san'a geçer. Horasan Han'ı Hasan Han'dır. Emrah burada da Lezgi Ah-met'le imtihan olur ve onu yener, kazandığı paraları İmam Riza'nın tür-besinde fakirlere dağıtır. Bu yerler ve bu şahıslarda, Çankırı varyantı ha-riç, hiç bir varyantta geçmemektedir.

Tiflis hakimi Kuğu Han yahut Koğu Han, Âşık Kemal'de ve Ozanoğ-lu'n'da müşterek isimlerdir. Selvi'nin ikinci defa kaçırılması dolayısıyla verilen bu yer ve şahıs isimleri Behçet Mahir'de Gence ve Kara Vezir'le

yer değiştirirler. Selvi'ye âşık olanlardan Mirza Ali Kulu, Âşık Kemal'e Behçet Mahir'de aynı kimsedir. Çankırı varyantında hikâyesinin yedi senelik ikinci kısmı eksik olduğu için hiç zikredilmemekte, Boratav derlemesinde ise Emir Kul Han ve Hüreyman şehri olarak görülmektedir.

İlhan Başgöz'e göre metinlerde Koğu Han Kuğu Han ve Kul Han olarak geçen "Bu ismin Emin Gune Han olması muhtemeldir" (106).

Emrah'ın ikinci Sevgilisi Selatin Peri, Âşık Kemal'de Viran şehirde; Behçet Mahir'de Veran Bağları'ndadır. Erciş varyantı ise ismini Gül Peri yaparak Bitlis'li olarak gösterir.

Halebe doğru giderken Emrah'la babasının uğradığı yer Âşık Kemal'de Nizip, buranın zengini ve karısının ismi Selvi olan şahsın adı ise Abdülgani'dir. Behçet Mahir'de yer açık olarak verilmemekte "Halebe yakın" olarak gösterilmekte, Abdülgani yerine Tahsin Beg denilmektedir. Erciş varyantında Selvi'yi kaçıranlar Tahran'a götürürler. Dönüşte ise onu Karahanda Köloz Bey Emrah'ın elinden alır. Bu isimler de diğer varyantlarda yoktur.

Zengi suyu, İğdır, İstanbul, III. Murat, Yeniçeri Paşa'sı, Vagif Sultan, İrevan Han'ı Peri Hanım ise sadece İrevan varyantında geçen yer ve şahıs isimleridir.

İsfahan'da Şah Abbas'a Yedi Başlı Dev masalını anlatan masalcıbaşı Hüsrev ise sadece Çankırı varyantında geçen bir isimdir.

Varyantlara ait metinlerin en çok uyuştukları unsur zamandır. Erciş'li Emrah hikâyesinin Şah Abbas (1587 - 1628) zamanında geçtiğinde, eldeki yedi metnin dördü ittifak etmektedir. Bunun için de Âşık Kemal XVII. yüzyılı, Behçet Mahir, bir yerde sekiz-dokuz asır önce dese bile, "Tahd-ı İsfahan'da Şeyhoğlu Şah Abbas otururdu" demekle gene XVII. yüzyılı; Ozanoğlu hikâyeye "Evvel zaman içinde..." diye bir tekerleme ile başladığı halde gene Şah Abbas zamanını, Boratava derlemesi de açık olarak XVII. yüzyılı zaman olarak kabul etmektedir.

Erciş varyantı ise, metin 1938 de derlendiğine göre, "Bundan 200 sene evvel" yani 1738 yıllarını, XVIII. asrı, zaman olarak kabul etmektedir.

Maraş varyantı daha önce de söylediğimiz gibi, hikâyeyi masallaştırarak hiç bir tarih vermemekte zamanı belirsiz bir hale getirmektedir.

İrevan varyantında ise biraz daha gerilere gidilmekte, zaman olarak Osmanlı - İran Savaşlarının geçtiği yıllar kabul edilmektedir. İsmi verilen Osmanlı padişahı Sultan Murat'tır. Bunun hangi Murat olduğu tasrih

edilmemiştir. Fahrettin Kırzioğlu'nun neşrettiği ve III. Murat'ı kabul eden, özet dışında başka kaynaklardan alınan bilgiler bizi bu konuda biraz daha aydınlatmaktadır:

“Tarihte İran'la münasebette bulunan ilk Osmanlı Padişahı Murat. III. Murat'tır. 1576'da Şah Tahmasb'ın ölümü Sultan Murat'ın İran seferlerine müsait bir zemin hazırlar. İlk sefer 1578'de Mustafa Paşa'nın kumandasında yapılır. Tiflis zaptedilir ve Kür Nehri geçilerek Acem Beyleri itaat altına alınır. Ordu İstanbul'a dönerken Mustafa Paşa ölür. Ve Osmanlı ordusunun her çekilişinde Acem Beyleri hücumla, kaybettikleri yerleri tekrar ellerine geçirdiklerinden, sefer Sinan, Ferhat ve Özdemir Osman Paşa'lar tarafından tekrar edilir. Muharebeler 1580'de Şah Abbas tarafından yapılan Sulh tekliflerine kadar devam eder. II. Murat'ın İran seferlerinin genel karakteri —İran arazisinden bir kısmının zaptedilip, esir alınarak dönülmesi— hikâye epizotuna uymakla beraber bu seferlerin hiç birinde hikâye epizotundaki teferruata rastlanmaz” (107).

Naklettiği vakanın sağlamlığı şahısların sayısı, mekân ve zamanın açık olarak verilmesi, en zengin motifleri toplamış olması, varyantlar içinde Erzurum varyantına, metinler içinde de bu varyantın Behçet Mahir rivayetine daha çok önem kazandırmaktadır. Çünkü Erzurum'un tarihi ve kültürel durumu bu çevrede kuvvetli ve sürekli bir halk hikâyeciliği geleneğinin kurulmasına sebep olmuştur. Daha önce de bir münasebetle belirtildiği gibi bir kaç nesil geriye doğru giderek bugünkü hikâyecilerin ustalarını bulmak mümkün olmaktadır. Bu arada Behçet Mahir'in ustası ve daha önceki hikâyecilerle Cumhuriyet devri hikâyecileri arasındaki geçişi sağlayan Aşık Kemal'i bilhassa zikretmek lâzımdır. Murat Uraz'ın Aşık Kemal hakkında söyledikleri bu bakımdan son derece dikkate değer hükümleri ihtiva etmektedir. Uraz; Aşık Kemal yahut “Hafız Mıhtat Erzurum'ludur. 1866 yılında doğmuştur. Babasının adı Mustafa, kendisinin asıl adı Mıktat, şiirde kullandığı ad Kemal'dir. Kemal'in hocası Hasan Kalelli Serdar'i idi (108) Aşık Kemal halk şiirlerinin her çeşidinde yazmış ve söylemiştir. Okuyup yazması azdır. Çok hikâye öğrenmiştir. Dinleyenleri kendisine bağlayan tatlı bir anlatışı vardır” dedikten sonra “Eski hikâyecilik yollarını iyi bilir” (109) hükmünü vermektedir ki, bugün onu dinlemiş olanlardan hayatta kalanlar aynı hükümde birleşiyorlar.

(107) Bağöz: .BTH. Hkl. s. 36

(108) Şarkusla'lı Serdarı adında bir saz şairi bulunduğunu, bunun manzumelerinin Kadri Özyalçın tarafından negredildiğini biliyoruz. Fakat Hasankaleli Serdarı hakkında bilgimiz yoktur.

(109) Murat (Uraz): H. Ed. s. 37

M : Hikâyenin metnini, soldaki rakam sahife, sağdaki rakam da satır numarasını göstermektedir.

İşde biz bütün bu hususları gözönünde bulundurarak, Aşık Kemal rivayetini ilk metin olarak aldık. Geniş olduğu için de Behçet Mahir rivayetini esas olarak alacağız. 1964 yılı içinde sekiz saatte banda aldığımız bu rivayeti ayrıca tam metin olarak vereceğiz. Önsöz'de de belirtildiği gibi IV. Bölüm, yani Hikâyenin Tahlili'ne bu zengin metin esas kabul edecek, Varyantların Mukayesesi sonucunda, Aşık Kemal rivayeti de dahil, varmış olduğumuz hükümlerden de faydalanacağız.

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100

III. BÖLÜM

M E T İ N

TRASKRİPSİYON İŞARETLERİ

1. — Vokallerin normalde u z u n olduğunu gösterir: ā, ē gibi. (āşığ)
2. v Vokallerin normalden k ı s a olduğunu gösterir: a, e gibi. (Ş ā h)
3. . Vokallerin metinde e k s i k veya kusurlu yazılmış olduğunu gösterir: a, e gibi.
4. , Vokallerin d ü ş m ü ş olduğunu gösterir: b'len gibi.
5. ' Vokallerin arasındaki a r a l ı ğ ı gösterir: so'uk gibi.
6. . Konsanantların üzerinde bunların her birinin ayrı birer hususiyetini gösterir: ğ, ž gibi (ğ e h v e)
7. . Konsanantların altında k, ş, t için kalınlığı gösterir.
8. v Arap alfabesindeki h ı r ı l t ı l ı h harfi: ħar
9. é (kapalı e)
10. . ä (a, e arası bir ses).

Tahd-i İsvahanda Şeyhoğlu Şah Abbas eyleşirdi. Şeyhoğlu Şah Abbasın hökm-i divanında gırh dene āşığı, usdaları olan gırh āşığın Āşığ Abbasdi. Bu āşıklar bir müddet şah divanında senelerce günden güne yevmiye bir sahat, iki sahat şah gatında fasıl yapardılar.

Ömürden bir müddet seneler geçer geçmez bir gün; āşıklar 5
usdaları olan Āşığ Abbas'a dedi ki: "Ay usda, biz senelerden beri
tahd-i İsvahanda Şah gatında çaldıh çağırđıh amma sesimizi,
sözümüzü ve özümüzü kimse bilüp diynemedi, kimse görmedi. Evet,
melmeketlerde söylenir, evet, Şah'ın āşıqları var amma el oğlu bizi
dinnememiş sazımızı, sözümüzü, özümüzü, görmemiş ne bilsin. Us-
damız sen Āşığ Abbas, Şah'dan bize birez izin al, sayesinde hök- 10
mettiği ölkeleri birez gezelim, diyar-i gurbetde gendimizi tanıdarağ
heç olmazsa sazımızı, sözümüzü, özümüzü de el oğlu görsün, tahd-i
İsvahanın āşıqları varımız desin".

Çırağlar ustalarına bu cevabi söyler söylemez Āşığ Abbas ise 15
"Ey āşıklar hegigat dorgi dediz buni, lakin hele bir gaş gün mehel
verin duralım, şahan bir keyifli zamanına rasgelim de hiç olmasa
ağzımdan çıhan kelime redolmasın, gaydolsun".

Çırağlar "pekey" deyip, aradan üç beş gün geçer geçmez bir gün
Āşığ Abbas şah gatında fasıl yaparken bağdı ki böğün gayet şahın
bir kefli, bir şen zamani. Evet insannar bazı gamli, bazı gamsız olur.
Üç adım ireli giderek, el peyet el göğüsde dutarağ Şeyhoğlu Şah 20

Abbas edalet kürsüsünden Âşîğ Abbas'a dorgi bahır "Ey Âşîğ Abbas nedir arzın?" "Şah sağ olasan senelerden beri ömrümüz hökm-i edaletinde geçti. Hökmetdiğin ölkelerde Şeyhoğlı Şah Abbas'ın gırh âşîği var diye dillerde söylenirik amma, şimdiye gader ne bizim sazimizi, ne özümüzü, ne sözümüzü kimse duymamış, kimse görmemiş, evet sade bir var denilirik, senden izin isdirem, çırağlarımız ile beraber hökmetdiğin melmeketleri gezelim. Bizim de aşîğ olduğumuzu sayende melmeketler görsün, gözleriyle görsün, diynesin, âşîğ olduğumuzu tekdiretsin. Görmeden insannar kimisi inanır kimisi inanmaz. İşte bu hususda Şaham sayenden izin isdirem" Âşîğ Abbas'ın bu cevabına Şeyhoğlı Şah Abbas bahdı ki "evet, bülbuli gafes içinde, altın gafese goysan gine "vetan" der öter. Helbette bu aşîhlar benim hökm-i divanımdan başga bir yer gördüğü yoh, el oğli evet, görmeden, duymadan ne bülür, ne söyler" "Pekey Âşîğ Abbas size altı ay izin verecegem amma hökmetdigim ölkeleri gezesiz." Emir verdi mezlişine "Benden aşîhlara bir ferman yazılsın, amma benim ağzımdan çıkan cevap fermana yazılsın" o zaman Şeyhoğlı Şah Abbas aşîhlar üçün bir ferman yazılmasına emir verdi. "Her kim benim aşîğlarımı "Bu yoldan geri dön" derse en büyük düşmani tağd-i İsvahan Şeyhoğlı Şah Abbas'dır bir, herhangi divanhaneye benim aşîğlarım girerseler "neye geldin, diye, çih dışarı" diyen olmasın, eğer olan olursa en büyük düşmani tağd-i İsvahan Şeyhoğlı Şah Abbas'dır, iki, üçüncüsü eger benim aşîğlarım edalet yolundan dışarı çıkar-salar bildirmeniz rica olunur". Bele bir ferman yazılıp gırh âşîh hakkında, usdaları Âşîğ Abbas'ın eline verildi ferman: "Ey Âşîğ Abbas çırağlarımızın beraber hökmetdigim ölkeleri bir müddet gezip ancah edalet yoluyla yürüyeceksin oğlum, verdiğim ferman üzerine güman edip de vurduğum vurduh, dedigim dedik olmasın. İşte bu ferman elinde iken sene de kimse "bu yoldan beri dön" diyen olamaz. Hangi divanhaneye girersense oranın mezlişi "çih dışarı" diyen olamaz. Her taraf sene serbesdir, çırağlarımızın beraber hökmetdigim ölkeleri gez, sazisi, sözü, özü görsünler, duysunlar."

Âşîğ Abbas memnun galarah Şah gatından sırağları aşîhlar ile çıhip diyar-i gurbet tebdilini görerek günün birisinde tağd-i İsvahan'dan çıhdılar. "Çırağlarına: "Ey aşîhlar evel dil gılcımızı kime sınıyalım?" çırağları ise "Usdamız sen, sen önde, biz de seninen arhandan gelirik, sen bülürsen. En evvel nereyi gözen almışışan sen irdelde biz de peşinden gelmekdeyik". O zaman, Âşîğ Abbas dedi ki: "Gence'yi evvel gözümün önüne almışam. Gence Hani Gara Vezir gayet zengin, guvvetli bir handır, Gence de zengin bir ölkedir. Evel biz dil gılcımızı onda sınıyalım" usdaları Âşîğ Abbas'ın bu sözünü çırağlar duyar duymaz "başüstüne" dediler.

Güne bir menzil gece günüz giderek günlerin bir gününde Gence'ye yaklaşmış Gence'den içeri girip Gence Hani Gara Vezir serayına gusluh zamanı çıhdılar. Emirsiz izinsiz serayın içinde düzölüp durarken, Gara Vezir gördüki gırh tene aşışğ bir de usdaları... "Ey aşışğlar sizi buriya kim aldı ve nerden gelirsiniz ve kimsiz? Emirsiz izinsiz buriya ne'çün çıhdınız?" diye, heç bir kelim söylemeden Aşışğ Abbas goynundaki fermani Gara Vezir'in masasına birahdi, "Buyurun, dedi, Han sağolsun. Ancağ bu fermana bahın ona göre bizim kim olduğumuzu bizden sorun" Gara Vezir hers ile fermani alıp bele bahdı ki ne bahsın ferman yazır: "Benim aşışğlarım gırh aşışğın usdaları olan Aşışğ Abbas'a hökmetdiğim ölkeleri dolanacağ diye ferman vermişem. Bu ölkeler bu aşışğlar için hangi diyare giderseler serbesdir. Eger yolda, eger divanhanelerde heç kimse benim aşışğlarım "geri dön" diyen olursa, en büyük düşmanı tahd-i İsvahan Şeyhoğlı Şah Abbas'dır. Eger edalet yolundan aşışğlarım yürümez, zulumkârlıhda buluşursa büldürmeniz ric' olunur". Bu fermani oğuhan Gara Vezir geri döndi terkal, Aşışğ Abbas'ın üzüne bahdı "Ey Aşışğ Abbas, pekala, benim bu serayıma girdiğin maksatin nedir, fikrin nedir, söyle bahım ve benden ne isdiyorsun?" O zaman Aşışğ Abbas güle güle "Han sağ olasan, aşışğların fikri ne olur, ya hasim isder, ya pul isder. Ya benim garşıma bir hasim, ya da gırh bin tümen pul isdirem" o zaman Gara Vezir bu cevabi Aşışğ Abbas'dan eşiderek "Ay Aşışğ Abbas sen benden bu parayı zorile mi isdirsen, yolilen mi isdirsen?" "Hayir, hayir efendim, yolilen isdirem, zorluğ ne var." "E medema yol ile isdirisen ey aşışğ, yola eyvallah, buyurun şimdi, al çırağların çıh, yarın bu vahıt gel garşıma, ya senin sözen söz, ya istediğin puli verim, şimdi haydi bahalım". O zaman Aşışğ Abbas heç bir kelim söylemeden çırağları ile Gara Vezir serayından enip, Gence çarşısında bir ğahveyi mekan dutdular. O zaman Gence halgi eşidir eşidmez tahd-i İsvahan'ın Şeyoğlı Şah Abbas'ın aşışğları gelmiş diye yediden yetmiş ğahvenin içi dışı doldi şennik. Bunnar bu ğahvede galmada olsun ğahberi kimden verelim, gine Gaca Vezire.

Gara Vezir maiyetinde olan mezlişine dedi ki: "Bizim bu Gence'de aşışğ var mıdır, yoğ mudur?" Birisi ayağı galharağ Han sağ olasan bir ölkede helbetde her şey de bulunur. Meşe çakalsız olur mi? Helbette olmaz. Burası da bir büyük bir vilayet, helbetde aşışğ da olur, meşuğı da olur". "Pekala, bir tellal bağırdalım nerde eşğ ehli varısa hökm-i serayıma gelsin". O zaman hökümdar gapısında elanlar tellal ağzi ile elan olurdi. Lakin fen getdiğçe irelledi ki şimdi sandalye üzerinde yurdun her tarafından söyleneni eşit.

Bir sahat sürmeden tellalların elanından “Her kim eşg ehli ise buyursun, Gara Vezir serayında isdir” Eline bir saz alan, bir iki söz bilen Gara Vezir serayına toplandı. Bir sahat sürmeden Gara Vezir serayına 100 gişi gader toplandı. Gara Vezir bunnarın elinde sazlarını görerek, gendi mezlişine: “Ey mezliş, böğün taħd-ı İsvahan’ın, merkezi olan bir yerin gırhı dene âşığ, bizim Gence’nin yüz deneymiş” Birisi Gara Vezir’e dedi ki: “Han sağ olasan evet her insan, her âşığ divan guramaz. Bazi adam vardır ki pilav âşığ olur, pilava gelir. İşde bunların âşığ mısız diye şimdi bunnarı yohlıyalım”. O zaman Gara Vezir: “Âşığ mısınız?” “Evet” “Ben sizi keyf üçün seslemedim ey âşıklar, taħd-i İsvahan’ın âşıqları gelmiş, usdaları olan Âşığ Abbas, duymuş musuz?” Bir gaçi “Evet duyduğ lakin gördüğümüz yoh”. “Hah, şindi o şakıslar benim serayıma çıkararak sazları ile beraber benden hasım isdedi. Ben de etdim ki tardan düşerdim ama düşmediler. Benden bu parayı zorile mi yol ile mi isdirsiniz. Zorluğ yoh, dedi, Han sağ olasan, yol ile isdirik. Yol isa yola eyvallah edin, yarın bu zaman sizin cevabıza cevap verdirim, dedim. Şimdi alın sazlarzi, çıhın. Yarın guşluğ mehline söz vermişem. Eğer bunnarın gırhını, yahut usdalarını mateder, isder bir söz olsun, isder bin olsun, bunnari eger bağlarsınız, sözde alt edersiz hangizde söz galırsa sazini tikim görükmiyene gader pul tükim, tek onnara yenilmim size onnara verdiğim on misli para verim. Ancağ eger bunnarın garşısında dutulur, mat olur galır, söz bülmezsiz söylemeye, ėle bilmiş olun ki gollarız bağladır, her birize ceza vererek zindana tıhdırırım, şimdi ise serbessiz, yarın daha serbes edemem, ona göre bene cevap verin” dedi. Bunu eşiden o eşg ehli olan âşıklar, sazlarını alarak gerisin geri döndüler. Gara Vezir kimsiye daha getmeyin diyemir, bunnarın geri dönüp gidişlerine seyredir. Heç bir tene galmadan mezlişindeki o şehısa dedi ki: “Evet, sözün dorğiyiymiş bunnar demek pilav âşığ imiş. Eceba daha başga yoh mi bir yanda? Bunnarın sözüne söz veren heç bu Gence’de yoh mi, dedi, Gence’de?” O zaman mezlişinden birisi ayağı galharağ: “Han sağ olasan, eger bu Gence’nin bir âşağı vardır, ismine Âşığ Ehmed denilir, Âşığ Ehmed gelirse eger belki umud edirem ki bu âşıqları alteder. Şu gelen yüz âşığ, Âşığ Ehmed’in kelimesinden örgermişdirler. Eger senin bu âşıqlara başgelirse Âşığ Ehmed gelir yohsa Gence’de daha gelecek âşıklar garşısında hesim yohdur. O zaman Gara Vezir: “Pekey kim ise sesledelim”, bir elçi at binip Âşığ Ehmed’in köyüne, meger Âşığ Ehmed Gence’ye yakın bir köyde eyleşirdi, seneden seniye uzun geceler geldiği zaman Gence gehvelerinde hekâye, saz çalar çığırır çoluğ çocuğuni idare etdirirdi. Âşığ Eh

10

15

20

25

30

5

10

med'in bilgisi gendine göre epey var ikan elçi at binip Aşığ Ehmed'i seslemeye getmede olsun, heberi Aşığ Ehmed'e verelim.

Meger Aşığ Ehmed geceden bir röya görmüş, sabahdan avradına tâbir edtirirdi: "Ey avrat bu gece bir röya gördüm, benim bu rüyemi tabir et bakalım" "Heyrola gişi söyle" diyinci Aşığ Ehmed röyesini şöyle söyledi: "Göyden yıldızlar önüme yendi, önüm ışıqlanaraq bir gapıdan içeri yıldızlar doldı, ben de peşlerine, çoğ işiqli gapiya içeri girdim, büyük bir gapi, o gapinin içinde, içeri girdikten sona yıldızlar birdenbire garaldı, şaşırdım. Garannıñda ne yapacağımı düşünerek gapi bulamadım gendimi atım dışarı, bir müddet sıhinti çekdihden sona bir halli gendimi dışarda gördüm. Ay avrad bu rüyem nedir?" dedi. O zaman kadın Aşığ Ehmed'in gördüğü bu röyesini "ey gişi, dedi, bir hökümdar tarafından bir gapi açılır ama, ey bir gismed elen geçecağ zemanda o gismete elin yetmeden ya ceza ya sürgün olursan" "Ay avrad bu nasıl röya tabir olur, bele röye olur mı?" "Gişi, dedi, senin gördüğün röyan tabiri budur". Er gari biri biri ile gonusurkân bu teraftan gapi döğüldi: "get bakalım kimdir gapiyi dögen" Aşığ Ehmed geldi ele aşdı gapiyi ki ne aşsın bir atlı, at üstünde "Aşığ Ehmed sen misen?" "evet", "buyurun ecele Gence Hani Gara Vezir seni istiyor". O zaman Aşığ Ehmed, emire itaat her vakit lâzımdır, geri döndi içeri, garisına dedi ki "ey gari sözün bir bir çıñdı, Allah sonumuzu heyir ede" Sazini alıp elçi ile güne bir menzil Genci'ye gavuşaraq Gara Vezir divanına çıñıp, "Aşığ Ehmed sen misen?" "evet, Han sağolasan benem, "buyurun ireli, dedi, şerbet verin" şerbetini içip, yorgunluğ gettikden sona: "Ey aşığ seni niçün sesledigimi bilir misen?" "heyir efendim bilmem, emren hazır olarak geldim". "Ey Aşığ Ehmed guşluğ zamanında benim mezlişimin içine garşuma gırğ dene aşığ sazlari ile çıkdi, siz kimsiniz suval aşdım, önüme birisi ferman goydi, usdaları olan Aşığ Abbas, fermani oñudum tahd-i İsvahan Şeyh oğlı Şah Abbas aşıqlari, "Mahsetiz nedir" diyaraq "ya bizim sözümize söz, ya gırğ bin tümen pul ver, "benden bu parayı yol ile mi isdirsiz zor ile mi alacañsız" dedim, "heyir heyir efendim zorluğ ne var yol ile istirik" yol ile isdirsiz yola eyvallah, şimdilik buyurun yarın guşluğ zamanı gelin, ya sözüze söz ya isdedigizi verim, şimdi haydin çıkın bakalım, bunnari govaraq seni bunun için çığırtırdım ki eger o gırğ aşığa garşılığ bir söz ile yahut gırğ söz ile yenersense sazin tikim üsden aşsağı pul tökim, onlara bir misli verimim, on misli sene verim, tek onnara yenilmim, yen" Buni eşiden Aşığ Ehmed gülererek "Han sağolasan heç merağ etme efendim, sayenizden onnarın gırğının sözüni birer birer sazimin teline eklerem" diyince bu büyük bir

söze Gara Vezir gülümsiyerek “Ey Âşîğ Ehmed tikenin böyüğünü bir insan ağzına almadan mahsat yutması var tikenü büyük aldın oğlum, ağzıdan gider mi ecep içeri, düşün daşın bene cevap eyle ver. Şindi ise serbessen, yarın yenilirsen eger onların gırh âşîğın garşısında alt olursansa gapıdan dışarı birağan degilem seni, ya bir cezaya ya da başın bir mahakgak ki bir galmagala düşer, şindi ise düşün, ona göre bene cevap ver, yanında kimse yohtur, âşîğlar içinde yenilirsen seni birağan degilem” Gara Vezir’in terkal bu sözüne Âşîğ Ehmed geriye ileriye düşünmeden “Han sağolasan, tikenin böyüğünü ağzıma aldım, evet ondan büyük tikenner yutmuşam sayenden o gırh âşîği bir söz ile mat ederem” cevabi ikincilihledikden sona Gara Vezir gülereh: “Ey Âşîğ Ehmed, ben isdirem yenesen, yenilmiyesen, pekâla as sazın baçalım, yarın guşluğ mehline bunnar hazırdır”. “O zaman, Âşîğ Ehmed: “hayir efendim, sazımı burda biraşamam saz âşîğın bir nâmusudur, hem sazımı eyar edim, hem de yarın âşîğlar garşısında saz ile söz ile matolmim, bir de ahşam birez kendi kendime bir idman yapım”. “Pekela, ey Âşîğ Ehmed yarın sabahleyin hazir isderem”. “Baş üstüne” o zaman bir çıkın vererek “Al bu parayı evladım yarın âşîğlar garşısında tekellüm dilinden çıkarkân çocuğların etmek parasi hetiren gelirse bilgin de unudursan” Hagikat de eledir ki bu yohsulluğ ahşamın ehmeği sabağın işini bile unutturur. Çıhını alarah sazi ile Âşîğ Ehmed, Gara Vezir serayından inerek, ahlı geldi başına “Hula, hakiget tikenin böyüğünü ağzıma aldım ama bu boğazdan gider mi?”.

Âşîğ Ehmed “Hagiget tikenin böyüğünü yutdumusa göz hesmini tanır, hele şu adamları bir görüm. Hasim hesimi gonusuğundan bilir” diyerek suval etdi âşîğların nerede olduğlarını. O zaman Âşîğ Ehmed’e «Ey Âşîğ Ehmed bir ğehvede âşîğlar gendilerini mekan dutmuş» o zaman Âşîğ Ehmed, saz elinde gırh âşîğın olan ustaları Âşîğ Abbas, bunnar ğehvede gonusurkân bu taraftan Âşîğ Ehmed ğehveden içeri. Girdi ama bir gurnazlığ veziyetinde Âşîğ Abbasın eline giderah «Ay usta, dedi, eşittim tahdi İsvahan’ın âşîğları, Âşîğ Abbas geldiğini, Sizin eger ünizi, eger de sözlerizi eşitmişdim, senelerden bemeye lâkin siz geldiniz. Sizin kimi ustaların gelmesine çok sevindim. Ben de bu Gence halgına bir kaç cevap ordan buraya topliyarah uzun gecelerde gonusuram. Çoluğ çocuğumi bunnan idare edtirirem. Ancağ sizin kimin ustalar garşısında da hegigat konuşamam. Geldim usta senden bir iki cevap, sen söyliyesen ben de örgeneyim. Siz gittikten sonra sizin sözlerizi bu Gence halgına sataram. Sizden aldığım sözler ile çoluğ çocuğumi idare etdirirem» O zaman Âşîğ Abbas inanma-

dı buna, annadi ki bunda bir fet var, lâkin «pekey» dedi. Gırh âşığa, 25
çıraqlarına emir verdi sazlarını endirerek «şu igide de bir fasıl ya-
palım bahsene bizden birez sermeye alma üçün garşımıza gelmiş» O
zaman aşîhlar sazlara başlayıp düzen vermek tekellüm dillerine gel-
meden, ayağın açılışından Âşîğ Ehmed : «Holan hegiget hal gulaş- 30
larım çısın bunların ne sazını ne de sözünü asla duyduğum yohudi
şimdiye geder. Eger bunnarın garşısında benim bilgim bunların
bilgisinin yanında heç bir giymeti yoh. Bu geceyi sabah
edersem bu Gence'de bizim kelle yakut gollara kelepçe vurulur». O
zaman gendini yalandan ağlamağa vererek «Üregim tehemül etmez
sizin bu söhbetize» gahveden dışarı çıkıp dutdi kövün yolini. Gaça ga-
ça geldi gavuşup «Ey avrad, dedi, o nasıl röya idi, tabir ettin birer bi-
rer çihdi, ancah şindi gacmanın başğa türlü golayı yoh».

O zaman Aşîh Ehmedin bir tek oğlu varidi altı yaşında, ismi Em- 5
rah. Oğlu ile eger bir de garisini bir ata bindirerek evindeki urfa-
ğını degeri değmeze satarah eşine deki «ay gari niyanni gaçım
ki Gara Vezirin elinden gultulmuş olim» O zaman gari isa «Ey gişi,
Genceden hangi terafa getmiş olsan Gara Vezirin elinden asla gultu- 10
ramassan ancah gulturim dersense eger Türk toprağına ayahı basar-
sansa, Gara Vezirin daha eli Türk toprağına yetişemez, yohsa bu İrani
hangi tarafi gezsен bulur Gara Vezir» O zaman gadının sözünü tuta-
rah bahdi ki hekigat de ele «Ben bu Şiraz içinde hangi tarafa getsem
Gara Vezirin eli gavuşur, ancah Türk torpağına geçtiğim zaman Ga- 15
ra Vezir bin tane olsa gine eli gavuşamaz.

Güne bir menzil, derelerden, ormanlardan, dağlardan gece günüz
gizli gaçarah gnünerin bir gününde Vanın bir kövi varidi, o zaman
köy idi şimdi geza denildi, Erdiç, Erdiç kövi o zamanın devründe üç
yüz elli hanelik bir kövdü, lâkin şimdi ise büyük bir geza olindi. Bu 20
söylediğim bu hikayenin zamanında o zaman Erdiç dediğim
kövdi. O kövin bir begi, Miloğlu Ehmed Beg derdiler adına.
Kövün ağası idi ki hafdadan hafdiya o kövün halgi Miloğlu Ehmed
Beyin odasına cem olurdi. Gış geldiği zaman uzun gecelerde Miloğlu
Ehmed Beyin gapisi sabahlere gader açığıdi. Gelip giden geripler,
gelip-giden eşi dosti, atlılar gahi biner gahi yenerdi. Miloğlu Ehmed 25
Beyin gece günüz surfasi yerden gahmazdi. Hekigat de mert bir ade-
min başından yağmur kimin devlet yağar. Çünkü neden, göl dibinden
asla bir su esgig olur mi, olmaz. Merd adam her vehıt cebinde eli boş
çıkma. Lâkin namerdin asla gece gündüz segirtse bile guruşı iki ol-
maz. Miloğlu Ehmed Beg bu kövün ağası da merdi merdane, fakirleri 30
elinden geldigi gadar gorirdi.

Aşîğ Ehmedin guşluh vahdi kövün kenarına gelip kövün mülta-

zem büyük bir köv, gördi. Eşine döndi ki «Ey gari bu köv zengin bir
 köve benzir, sâzımı alım şu kövün içerisini birez dolanım, belki beş
 on guruş elime geçer, heç olmazsa diyar-i gurbet parasız asla gezil-
 mez. Helbetde heyir sahipleri vardır» Kadın «pekey» dedi. Bir ahar
 su kenarına indirerek çocuğunu garisini, ati yanına çağıdı, sazını
 eline alıp guşluğ zamanı Erdiç kövün içerisine girmez, o zaman
 deliganlinin birisi bağıdı ki bir aşığın elinde bir saz, kövün icini gezi-
 nir. Sesledi yanına «Aşığ misen» dedi «Evet» pekey. «Bu kövün içeri-
 sini ne gezirsen, gel seni ele bir yere götürim ki bu kövün bütün halğı
 o mezlişe şindi cem olmuş. Bâri elen çoğ bir para geçer» diye aşığın
 önüne düşdü «Gelir misen?» «Evet, gelirem» dedi. Guşluğ vağıdidi
 Miloğli Ehmed Begin hanesinden içeri Aşığ Ehmed girdiki ne girsin
 hep diz üsdi bütün kövün halgi oturur. Ağı sakgal, gara sakgal dört et-
 rafta oturillar, irelde götüren deliganni mezlişe selam verip Miloğli
 Ehmed Baye dedi ki «Ağa, gapınıza bir aşığ getirdim, eger gabul
 edersenizse birezin size söylesin, yoğ gabul etmezsinizse oni da siz bü-
 lürsüz» Miloğli Ehmed Beg «Vay nasi gabul etmem, aşihlar söhbeti
 gâyet güzel olur, adamlarına, şu aşığı alın ereli» dedi. O zaman Aşığ
 Ehmed aldılar ireli, sazını alıp duvardan asdılar yer gösterildi Aşığ
 Ehmed oturdi. Miloğli Ehmed Beg hizmetçilerine işaret göstererek
 «Şu aşığ babaya şerbet getirin, eymek getirin» Bir kase şerbet veril-
 dihdan sona Allah ne vermise aşığın önüne surfa goyuldi. Aşığ Eh-
 med yemehden birez yiyerek garnını doyurduhdan sona bir takım
 istegi olanlar da Aşığ Ehmed ile oturmuşdi, surfa toplandıkdan sona
 «Ey aşığ baba, nerelisen, misafe sorulmaz, nerden gelir nere gidersen
 denilmez, eziz misafirim olarağ şu benim cemaetimi, mezlişimi bir iki
 sahat eglendir helbet de senin ücretin altundan çıkarık» dedi. Başüs-
 tüne ağa» diyerek Aşığ Ehmed sazını indirerek guşluğ zamanından
 evliye gader o olan mezlişe söhbet edip konuşdi. Birisi içeri girerek
 oturan cemate «Efendim mezin efendi nida ediyor» dedi Meger o gün-
 sü gün cuma idi. Möminlerin bir bayramıdır. Aşığ sözüne sazına son
 verip sazını gilifa goyup Miloğlu Ehmed Bey adamlar asdılar sazi du-
 vardan. «Buyurun aşığ namazımız gılalım» diye vardı dılar meç
 cide, o günsü gün eger vakit namazi eger cumayı eda erip, terkal meç-
 cidden çıkıp geldiler hanesine, Allah ne vermişse surfalar gurulup,
 bir gaç da meccidden çıkan düşgün cemetlerden Miloğli Efmed Beg
 beraber getirmişdi, bunnar yemeklerini yedikden sona adamına dedi
 ki «Get hanıman söyle kesemi versin al gel» dedi. Miloğli Ehmed
 Beyin hanımı kesesini vererek, adamı getirip Miloğli Ehmed Beyin
 dizine goydi «Buyur Ağa» dedi Miloğli Ehmed Beg kesenin ağzını
 açarağ Aşığ Ehmedin önüne gırır altın saydı «Ey aşığ baba acaba
 yeter mi? Az oldıysa gine vereyim» Altunları gören Aşığ Ehmed,

Miloğlu Ehmed Begin üzüne dolu haraḥ seyretti. «Ne ağlarsan, dedi, aşış?» «Begim, anamdan doğmuş doğalı bugüne gader ömrümün nia- 10
yetine geder büyük mezlişlerde, günlerce çaldım çağırdım kırk altını
bir arada asla görmedim. Ancaḥ sen iki sahat da sürmiyen bir söhbe-
time kırk altın verirsen amma ecaba verdigin bu altunnari ödiyebil-
dim mi, verdiği bu gırḥ altın benim ganımın bahası, bunun için aḡli-
ram» Miloğlu Ehmed Beg, aşışdan bu cevabi eşidir eşitmez güldi, 15
«Ey aşış, dedi, senin göynün hoş olsun bizim kesede altın esgik olmaz,
Ancak sen bu gabıdan getdiḡin zemande benden memnun gidesen,
ölünci bir güne gader etdigim eyliḡi söyliyesen, insannarin elindeki
galani elin vergisdir, başga bir şeye asla güvenme. Şindi aşış baba
memnun olir mısan benden?» «Evet ağa, Allah her ne muradın varisa 20
versin, dedi, sen beni çoh burda sevündürdün, memnun etdin, Hak
da seni sevindirsün» «Ey aşış baba, şimdi ancaḥ vezifem budur sene
sormaḥ, nerden geldin, nere gidirsen, bu diyar-i gurbete fikrin nedir
ve nerelisen, buni annat bene» O zaman Miloğlu Ehmed Beyin bu
cevabına Aşıḡ Ehmed gülerek «Ey begim nerden geldim nereye git- 25
diğimi ben de bilmirem ki sene anadım» «Ne demek» dedi «Evet bir
insan aḡli keser, kesdiḡiden sonra doğduḡu yerini aramaz doyduḡu ye-
rini arar. Ben de şimdi diyar-ı gurbete yoḡsulluḡ beni çıḡarmış bir
etmek için diyar-i gurbeti dolanıram, ecaba nerde garnim doyarsa
ora benim vatanımdır.» Miloğlu Ehmed Bey bu cevabi aşışdan eşidir 30
eşitmez «Ya aşış baba demek ki idareden aciz olduḡan doyduḡun yeri
mi arırsan?» «Evet ağa» Pekale esasi nereli?» «Genceden» «Peki evla-
dım medama Genceden Türkiyeye doyduḡun yer için gelmiş isen be-
nim kövümden asla bir yana gétme daa, sazın sözün çok hoşuma gét-
ti, ancaḥ sene şimdi dam verim, yiyeceḡin, giyeceḡin, ehdiyacın tam gö-
rim, çoluḡ çocuḡun neyin var?» Dedi : «Aḡa, bir gadın, bir de altı ya-
şında bir çocuḡ var» Pekala, onnar neredir?» Kövden dışari bi-
raḡdım geldim» «Şu Erdiçin kenarında mı?» «Evet» «Pekala, sen 5
gaḡ get çoluḡ çocuḡun getir ölünci bir güne gader senin her bir eh-
tiyacın temin etmek benim vazifem olsun» dedi. «Baş üstüne» diye-
ker o zaman Aşıḡ Ehmed kövün kenarında olan eger garisi eger ço-
cuḡuni kövün içine getirerek Miloğlu Ehmed Bey tarafından bir hane
hazır oldu. Evet, çoḡ insanlar vardır merd ama, varlıḡ ile merd olur,
el elli merd olur olsun, cebde bişey olmadıḡdan sona el ne verecek?
İşte bu ḡusúsde Miloğlu Ehmed Beyin hem eli merdi merdane hem 10
de ceb doli idi. O zaman Erdicin yarisi Miloğlu Mehmed Beyden iba-
ret. Aşıḡ Ehmedin çulini, partalını indirip hama o sahat içinde bir
senelik aşışın yiyeceḡini, yaḡacaḡını, her bir ehtiyacını gördürdi.
«Ey Aşıḡ baba, içecek suyun bile bundan sona suci getirecek, senin
vezifen nedir, cumadan cumiya guşluḡdan evliye gader benim mez 15

lišimde toplanan kövün cematini eglemek. Gış geceleri geldiği zaman bir kenarda oturup o gelen mezlişi, söz ile saz ile, söhbet ile eylemek sene talip olduğumun sebebi budur ki bir tahim mezliş oturduğu zaman gıybet yapıllar, desem ki gıybet etmeyin, mezliş gücenecek, ben de onnar ile beraber gıybetde olmuş olirem. Halbusiki insannar üçün insanın gıyabında asla kem söz süylemek hakkı yoh-
tur» Hegigat de eledir ki bir insan bir insanın arkasından asla gonuş mah, dorği deyil. İgitler o dur ki merdi merdane sözi ne ise özi de ele olmalı. Bir insanın gelbi dili hegigat bir olmalı, dili dost galbi hayın kimselerden asla kimse sevmmez.

20

“Baş üstüne, diyip, ağa” Miloğli Ehmed Beyin gonağında Aşığ Ehmet başladı cumadan cumiya toplanan kövün mezlişini sazi ile sözü ile eylemeye. Aradan ömürden aylar gecerek geldi gış. Gış gecelerinde eger hekâye, eger söhbet gonuşarah bahara gader Erdiç kövünün halgını Aşığ Ehmed dinnerdi. Bütün toplanan mezliş Aşığ Ehmed’in söhbetini, gonuşmasını dinnerdi.

30

Bir müddet bele geçti ömürden, Genceden gelen Aşığ Ehmed’in çocuğı altı yaşında, on dört yaşına girdi. Lâkin Aşığ Ehmed’in verdiği oğluna emek “Yavrum işde kimse ile salın kem söz ile kimseyi incitme oğlum ey geçin” günde Emraha öğüt verirdi “Birisi sene seslendiği zaman da buyur diye goşa goşa önüne get el bağla” On dört yaşına giren Emrah çocuğ o gatder bir ağıllı bir çocuğ oldi ki sorma. Bunnar bu halda galsın gel haberi kimden verelim:

Bu tarafda Şahan aşışlari, gırış aşış, usdolari olan Aşığ Abbas hökmetdiği İran ölkesini dolanarah gerisin geri üzlerini tahdı-
İsfahana çevürmüştüler. Gara Vezir de aşışlar yanında mehcüb olarah Aşığ Abbasın dediği pullari vererek, beyler bu tarafdanda Gara Vezirin mehcuplığı Aşığ Ehmedi arayıp bulamadi. O zaman Aşığ Ehmedi aramada olsun, Aşığ Ahmed Türkiye’yi bulmuşdi. Güne bir menzil tahdı- İsfahana Şeyhoğli Şah Abbas divanına aşışlar Aşığ Abbas usul buldi. “Geldin mi aşışlar” “Evet geldik. Sayenden Şaham hökmetdigin ölkeleri dolandık, sazımızı sözümüzü, özümüzü her ölkede her halg gördi” “Aferin” diyerah bunnar belece şah mezlişinde galsın, gine haberi Erdişden verelim.

5

10

Bir gün Emrahısa, babasının cuma gine sazi alıp gapıdan dışarı çıhmada, Emrah anasına “Ey anne, benim cumalari babam nere gidir? “Annesi gülerek “Yavrum, senin baban bu kövün halgi toplanıp bu kövün ağasının odasına, Miloğli Ehmed Beyin odasında baban evliye gader onnara fasıl yapar” “Yā ana, her vakit mi bele gidir?” “Evet” “Pekey ana, benim babamın neye ehdiyaci var, ben daha gele-

15

cek hafda babami burahmam. Başından bene ana annadaydın ben babami daa goymazdım gide” diyince çocuğun bu sözüne gadın 20
“Aman yavrum sükut söyle, dedi, bene burda söyledin dışarda sa-
kın erhanı emsalan bir kimsiye söyleme” “Niye ana?” “Oğlum, dedi,
evvel Allah bizim yiyib işdigimiz, atıb dutduğumuz bu kövün begi-
nin sayesinde, o begin eymeği ile bugüne gader böyüdü yavrum”
“Ana ne söylersen, dedi, benim babamın bu gatder mal davari, bu
gatder sevreti var, begin neyi var?” “Oğlum, dedi, bu oturduğumuz,
bu gördüğün ev de, bu gördüğün mal davar da yiyib işdigin de he- 25
pisi beyin kesesinden gelir, senin baban ancağ mali ne olduğuni sene
diyim ki elindeki sade bir sazidir. Geri galan hepsi evvel Allah bu
begindir” Emrah anasından bu cevabi eşiderek “Ey ana, benim ba-
bam heç mi bişey gazanmamış?” “Oğlum işde gazancı elindeki saz 30
diyirem” “Daa başka bişeyi yoğ mudur?” “yoğdur” dedi. “Demek bu
sardığımız bu yedigimiz, bu gatder serir-i saltanatımız bu begin ke-
sesinden mi?” “Evet oğlum” Emrah on dört yaşında olan bu çocuğ
anasının bu sözüne “Hele ben bu babamın peşine gidim, bağıim ki
bu begi bir görüm nasi bir beydir, evet, bir adam merd olur ama bele
bu gatder de merdi merd olmaz”. O zaman babasının izine giderken
babası geri dönüp oğlunun peşisora geldigini gördi “Ne diyersen
yavrum?” “Baba beni de beraber böğün götüremez misen?” “Yok oğ- 5
lum, dedi, orasi sene yaramaz, orasi ehil yeri, sen bir cahal, get erhani
emsalinle otur”. Hagiget eledir ki bir insannar erhani emsali ile mü-
kellef olmağ lazım, evet cahil ile cahil olur, éhil ile éhil olur. Bıra-
miyan babası Aşığ Ehmed, Emrah geri dönmek istedi amma babası-
nın peşini takib ederağ uzağtan peşine giderdi. Babası geri döndi
bülir. Miloğlı Ehmed Beyin gapisından içeri giren Aşığ Ehmed zaten
yeri belli idi oturdi yerine, indirdi sazını başladı fasılına. Geriden
dayanan oğlı gapının ağzına gelerek başını uzadıp mezlişe içeri ba-
ğardı. Bağdı ki ne bağısın ağı sakgal, gara sakgal bütün ehli kamil
oturmuş mezlişde. Hef ederek içeri giremedi. Neden, bağdı ki benim
asla yaşımda benim dengimde asla bir kimse yoğdur o mezlişde. 15

Emrahın bu bağıması belece olsun ocağ başında oturan Miloğlı
Ehmet Bey gapiya doğru göz çalarağ bağdı ki bir cahil deliganni
başını gapıdan içeri uzadır sağı sola bağıir gendisini geri çekir. Ya-
nında oturan ademlere sordu ki “Şu cahal deliganni kimindir acaba
babasına mi bakıyor?” Emrahi gördühleri kimin dediler ki “Ağı işte 20
bizim bu aşığ babanın oğlu” “Onun béle oğlı var mıydi?” “Evet, kö-
vümüze gelerken altı yaşıdaydi, şindi olmuş deliganni.” “Aşığ baba
oğlun sene bağıyor, hele bağı belki evden istemişdirler seni”. Aşığ
Ehmed geri dönüp gapıdan bağıan oğlunu gördügi kimin Miloğlı Eh-

med Bege dedi ki “Heyir efendim, evden beni istememişler bu çocuğ peşim sora gelirdi, ben herslendim ki senin yerin deyil erkani emsalların orada yoh, orası ehil mezlişi, get gendi erhani emsalın yanına. Baħzana beni peşimi tagip ederek işde gapiya gelmiş icab edir içeri giremir”. “Béle bir deliganlı-evladın var n’üçün bir gün getir-medin, ben şimdi emir verirem, madema ki peşen gelmişdir, sen gi-dinciye gader yanında otursun” dedi. O zaman Emrahi alıp babası-nın yanında Emrah oturdi. Ele bir babasının elindeki sazına Emrah bakarağ babasının elindeki tezene tele gider gétmez Emrahın içerde gözleri gider gelirdi. Eger Miloğlı Ehmed Bey ise eger o mezliş Em-rahın o çeşit babasının sazına duruşuna heylanda baħmasında Miloğlı Ehmed Beg yanında oturanlara dedi ki: “Baħın şu de-liganniya babanın elinin tezenesi tele getdiħce oğlunun gözleri içi-nde oynır». Dediler “Evet Ağa, bizde ona seyredirik”. O zaman Miloğlı Ehmed Beg, Aşığ Ehmed’e “Ey Aşığ Ehmed hele bir şerbetin iş” de-di. Aşığ Ehmed söze son verip şerbet ila meşgul ikân Miloğlı Ehmed Bey “Ey Aşığ baba senin bu oğlun Emrah da ecaba bi şey bilir mi?” dedi. “Hayir ağa, bu güne gader heç bir şey örgetmedim, ben örgen-dim ne oldum ki ona neyedim” “yoh, dedi, aşığ baba, bazi derler ki çirağlar irellerse usdayı da geçer, olur ki senin bu çocuğun senin sözlerin dinniyecek sedden örgenmiş olur amma senin asla heberin olmaz. Hele benim bir bağlamam getirdireyim, senin Emrah’ın eline verelim, böğün baba oğul birbirizile birez çarpışın, biz de size seyredelim!”. Bu cevabi söyliyən Miloğlı Ehmed Bey, bu terafdan Aşığ Ehmed “Begim israrın baş üstüne amma hakikat hal benim oğlum şimdiye geder asla heç bir şey gördüğü yoh, bilgiden heç bir heberdar değildir”. “Her ne söylerise bildiği bize kafi gelir” dedi.

O zaman Miloğlı Ehmed Bey evinden bağlamasını getitdirerek on dört yaşındaki olan bir geş deliganni Emrahın eline verdiler. “Sıkılma oğlum babannan berabarsan” diyince meger Emrah o güne gader hem cahil hem gafil, hagiget hal heç birşey eşidip duyduğu yoh. Evet bir insan mekdep görmez, hoca görmez, görgü görmese o adam ehel bile olmuş olsa gine cahil sayılır. Miloğlı Ehmed Beyin bağla-masını Emrah eline alarağ eger icapdan, eger heş bi görgi görmemiş, geldigine bile pişman oldi amma ne fayda. Babası Emrahın “Oğlum ağanın sazını gırarsan, usul peşim sora usul çal o gatder ki bir ağa-nın sözi gırılmasın” Aşığ Ehmed’in arkası sora Emrah sazın teline usul vurim derken meger on iki telli bir bağlama, nasıl tezeneyi vurmasıyla teller gulağlara toplandı. Emrah’ın sazi gırdığını, bütün mezlişe Miloğlı Ehmed Beg gördüler, amma asla heç birinin sesi çıħ-madı. Aşığ Ehmed bir küçük üzünü geri çevürüp Emrah’ın sazın

tellerini gırdığını görerek Emrahsa ele dalmış, tellerin gırıldığında heberdar değil amma, o guri sazin küpüne tezeneyi çaldı gine. Nasıl gördü ki kimin, geriden bir sille çalaraq “Senin kimin heyirsiz evlat, olmasaydı ben sene demedim mi usul usul tellere tohun, ni-
5
 için bu telre hep gırdın” diye bir sille gösterirken Emrah elini yüzüne tutaraq megerse sinirlenerek silleyi birez hersli vurdi.

O zaman elini üzüne gapatan Emrah, babasının sillesinden mez-
lişden çıkıp ağıyaraq, köv içinde durmayıp Erdişden dışarı on dek-
ga yuhari bir çeşme varidi, o çeşmede zekire yıkardılar, bazan gab
gaşlı yıhardılar Emrah ise “Kövün içindeki çeşmelerde yıkan-
sam gelin kız erhani emsalım görüp ecaba bu çocuğı kim döydi di-
yecek, babamın vurduğunu kimse ne bülsün” kövden dışarı o çeşme
başına varidi. Ağzının ganini yıkayıp üzerinde olan gani yıkayıp elini
üzünü yıkayıp akar lüleden abdes alıp “Ey yoğları var eden Allah,
on sekiz bin alemin, herkeşin mıradını döne döne veren sen, herkeşi
bir mesneke yetiren sen, ya bene bir sevda, bilgi ver, ya burda
amanatını al” diye çeşmenin arhasında ağıyaraq başını toprağı
goyup başladı yavralmaya. Meger hegikat hal bir insan muggedde-
rat ne ise muahgak ki gelir başa. Emrahın bu ağlamasına ağı sa-
galli Hezreti Pir “Ne ağlırsan yavrum n’oldi sene?” diye Emrah ele
doğrudı ki bir ehdiyar adem yanında durir. “Baba, ağladığım bu ki
hem cahilem hem gafilem, babam beni ne bir mehtebe, ne de bir
elme asla göymemiş. On dört yaşma girdim amma heç bir şey-
den heberdar degilem, bunun için ağlıram” “Pekey ne isdirsen
yavrum?” “Eger bilgi, eger elim istirem, heç olmasa ben de bir
mezlişde bir cevap söyliyeyim”. “Bah bakim oğlum, heç mehzun olup
ağlama Cenabı Hağ sene o gater bilgi, o gater elim nasib etmiş, şu
elimdeki yeşil fincanin içinde üç gismetin vardır oğlum, al birinci
nasibin iç bakalım” dedi. Emrah o ehdiyarın elindeki yeşil fincani
görür görmez “Baba sen kim olasin?” “Oğlum, kim olduğımı sorma
benim, al gismetin, iç elimden gultur beni” Emrah, ehdiyar pirin elin
den o yeşil kaseyi alaraq diledi ağzına götürüp içsin, golundan dutup
“oğlum dur, dedi, bu ele senin annen içirdiğı şerbetler deyil, içirsen
amma kimin eşğına söyle görüm?” “Baba ben bir dekga evvel ne
dedim, on dört yaşma gader babam beni hem cahil, hem gafil böyüt-
müş heç birşeyden heberdar degilem. Ne diyeyim” “Oğlum gendi
birdir, adı bindir, seni beni, kayineti halğeden bir Allah’ın eşğına
nuş eyle” dedi. Emrah birinci yeşil fincandan o ehdiyar pir dedenin
elinden içerek, üç yüz atmış altı damari birden bire dutuşup “Baba
bu neçe ehvalidi üç yüz atmış atli damarim yandi” “Eylen oğlum,
pir eli gudiret göli doldurdi ikinci yeşil fincani, al oğlum, hele şu
5

ikinci nasibin iç bakalım” Emrah ikincisine el götürürken “İçirsen oğlum kimin eşğine?” “Pir baba veren bilir” “Evel üşler, beşler, 10 yediler, gırhlar eşğine nuş eyle hele yavrum” Emrah ikinci yeşil fincandan pir dedenin elinden içerak, doldurdu pir eli gudiret göli üçüncü yeşil kâseyi “al oğlum sonki gısmetin iç gultar beni” son badeye el götürürken “İçirsen oğlum buni kimin eşğine?” “Pir baba veren sen” “Miloğlı Ehmed Bey gızı Selvi Han eşğine nuş eyle, dedi, oğlum” Emrah üçüncü yeşil fincanı da nuş ederek “gördün mi 15 bişey” “Heyir görmedim” “Bah şu goltuğumun golumun arasında ayna-yı devrandan ne görürsen” Emrah, ehdiyar pir dedenin golumun altından seyrederek baħdı ki ehdiyarın arħasından güzel dilber bir gız görinir. Emrahsa zandi ki bu gız bu ehdiyarın arħasında durır, gendini galdırdı ki o ehdiyarın arħasında görünen gızın 20 elinden dudsun, megerse bir heyal görükmüşdi. Evet, o zaman punğarın arħasında gendini yere vuran Emrah ağızından bir yeşil köpük çıkmıya durdı. Ayni o dekiga içindeyken Miloğlı Ehmed Beg gızı Selvi Han gendi odasında otururkân aħ sakgalli pir dede, Emrahi puğar başında o yeşil fincandan, o çarħ-i çenberden geçiren gudred guvvet sahibi olan pir, Selvi’yi de odasından “Al gızım üş nasibin 25 senin de var, iç bakalım” diyerek Selvi Hana de yeşil fincandan üş bade içirerek oni da o çarħi çenberden çevürüp “Gördün mü gızım heç birşey?” “Heyir baba görmedim” “Şu golumun arasından, şu pencereye doğri baħsana bir” meger Emrah’ın cernalini Selvi ehdiyarın arħasında görür görmez, o da zandi ki bu delikanni bu ehdiyarın arħasında daymış. Elini uzadıp Emrah’ın elinden dutim diyen 30 Selvi, gendisini toplıyarak o ateş, o sevda içinde odanın ortasına yıkıldı. Onun da ağızından bir yeşil köpük dışarı verir vermez, o da bir heyal sevdasına dalarah, bunğar belece bu hayalda yatmada olsun haberi terafdan verelim, Miloğlı Ehmed Beyin divan hanesinden.

Emrahın babası ki Aşığ Ehmed çocuğa ki silleyi vurur vurmaz 5 Emrah o mezlişden ağılyarah elini üzüne dutup çıkan deliganninin peşinden Miloğlı Ehmed Bey «Ey Aşığ Baba hele şu sazin, sözün kes bakalım» dedi. Aşiy Ehmed sükut edip ağanın üzüne bakarkân «Ey Aşığ Baba, ben sene şindiye geder heç bişey demedim amma hedigat sende heç bir asla bir insanñıh yoh miymiş. 10 Burası kötek, toħat yeri değıldir, burası bir irfan mezlişi, burda o çocuğa o silleyi vurman bene vurmuş oldun, bu mezlişim el galdırmaş oldun; evet, baba çocuğı terbiye eder amma bele bir mezlişte edemez götürür evinde terbiye eder ve bu çocuğ bir terbiyesizlik de yapmadı, eyer gırdı isa benim bağlamamın tellerini

girdi sene ne oldu, n'eçün vurdun ? Bundan sona daha seni is-
demem ne sazin ne sözün ne de özün, al sazini çık dışarı baka-
lim» diyince bu cevap Aşığ Ehmedin değil ki cigerine bile işledi.
Ne'çün, hegiget de asırlardan beridir ki bir insan eger sinirlense
bile ağzındaki sözüne sahip olması daha güzeldir. Evet ağzıda
söylenen lisan hem dadlıdır hem de acıdır. Êle bir acıdır ki zehir-
den bile fazla acıdır ki insanın cigerine bile işler. Ehlağı ey bir
kimseler sözünü söylemezden gendine mütela eder, evet ben bu
yaramaz sözi gonışirem ama bu söz bene layıh midir garşıya da
olsun. Miloğli Ehmed Beyin bu sözüne oturan mezliş, bütün aya-
ğı galharağ Miloğli Ehmed Beye dediler ki : «Ey ağa n'oldi se-
ne, ? Bu adami küstürdün. Bu adam bele ağlıyarağ küsgünnüg
ile hökm-i mezlişinden govdu» Meger Miloğli Ehmed Beyin bu
cevabına Aşığ Ehmed «keşge gılıç ile kellemi uçuraydı, bene bu
cevabı söylemiyeydi, ne yapım ki bu yoğluğ hakikat hal bele
yapmış, keşge bu ağanın senelerden beri ne mezlişine girmiş olay-
dım ne de bu eyliğini görmüş olaydım.» İşde hekikat ki guldan
gula bir insanın bir insani Cenabi Hağ kendinden başga heğ
kimsiye mühdac eylemiye. Evet, adem var ki elden verdiğini
kimsiye bildirmez amma, adam de var ki böğün verir yarin başan
gağar.

Aşığ Ehmed o küsgünnüg ile elinde sazi doğri gelip evine ga-
din garşıladi «heyir heber böğün ne'çün er geldin ?» Dedi : «ey
avrad sorma derdimi Miloğli Ehmed Beg eyle bir söz söyledi bene
ki bu sözi bene söylemeseydi gılıci vurup kellemi aldığı bundan
çoğ eydi. O oğlan geldi mi, Emrah ?» diyince kadın «Emrah
senin peşen geldi, görmedin mi ?» «evet gördüm, dedi, gelme de-
dimse de beni tağibederek peşim sora gelmiş heberim yoğ. Ağa-
nın gapısından mezlişine seyrederken ağa görüp suval etdi şu
çocuğ senin mi dedim evet, aldılar içeri yanımda oturan Emrah
bir terbiyesizlik yaptı» «ne dedi ?» «ağanın bağlamasının telle-
rini girdi» Kadın gülererek «yahu terbiyesizlik bu mudur ? De-
mek ki bir insanın elinde bir şey gırıldığı zaman terbiyesiz mi
olabilir ?» «Ben de tehemmul edemedim Emraha bir sille vur-
dum, birez ağzi burni kanadi amma o mezlişden çıhdi, ben bilirem
eve geldi sen diyirsen gelmedi, ecabe nere getdi ?» Bu cevabi du-
yan kadın ağlıyarağ «Helbetde Miloğli Ehmed Beg seni govabi-
lir, bu terbiyesizlik esas sende olmuş, orasi döğülecek bir mezliş.
içi degildi. Evladın terbiye edirdin ama getire evinde dögeydin.
Bu hüsusda ağa haklıdır.» dedi. Ağlıyan kadının bu feryadına
aşığ sazini evüne goymadan gerisin geri dönüp köv içerisinde
çocuğuni arardi.

Bu taraftan Miloğlu Ehmed Beyin mezlişi, Miloğlu Ehmed Beye dediler ki «Ağa, kötü inekler kimi sağıldın, amma birden südi devürdün, yedi sekiz sene bu adama ey bir insannig etdin amma etdigin eyliği kendinde heçe verdiğini kendin de heberi yoh» Mezliğin bu sözüne meger sinirli olan Miloğlu Ehmed Beg yendi dediği sözden asla püşman olmuşdi «Hekigat ben nasıl birden bire bu adama çığ dedim» O zaman Miloğlu Ehmed Bey mezlişine dedi ki «ey mezliş, hekigat gusurun büyügi bende, sinirlendim birden bire gendime hakim olamiyarah ağzımdan çıkan cevaba ben de pişmanam, şu aşih babayı getirin sarılalım boy-nuna, siz de rica edin, her ne kötü dedim ise benim gabulum, barışdırin» diye ağlamıya duran Miloğlu Ehmed Beg «Ecaba ben bir gönül yapamadım, bir gönül gırdım ne olacağ» diye ağladı. Hegigatda insannarın kalbi Kabe-i Beytullahdan bile böyükdür. Ademin adem olması üçün en büyük efendilik ehlagi üsgek, ehlagi güzel bir insana denilir. Miloğlu Ehmed Beyin bu sözüne, mezlişinden bir gaç gişi gakıp aşığın peşine yürüdüler.

Kövün içerisinde arıyan aşih oğlini bu adamlar göierek «ne arırsan» dediler. Dedi ki, «çocuğa silleyi vurdum amma eve getmemiş» bunnar da aramiya dururkân kövün küçügi büyügi dediler ki «biz Emrahi köv içinde görmedik»

O zaman Aşig Ehmed, kövün halından görmedik diye eşidir eşitmez, meger bir gaş gişi Miloğlu Ehmed Beyin emri ile onnar da Aşig Ehmed ile Emrahi arardılar. Birisi kövden dışarı çıkarak ele geldi ki ne gelsin çeşmenin arhasında Emrah üzünü toprağa goymuş ağzından bir yeşil köptük dışarı verir. Zannetti ki babasının vurduğu sillenin halen uluzgari midir. Gerisin geri Aşig Ehmed'i karşıladı «Heş bir tarâfi arama ben oğlunu buldum» dedi. O zaman bir gaç gişi ile beraber Aşig Ehmed ele geldi ki ne gelsin, çeşmenin arhasında Emrah başını toprağa goymuş yatir. Yanındaki adamlar Aşig Ehmede dediler ki «Yahı bu nasıl vurmağ, hele bu çocuğun veziyeti ne,» Halbusi ki göz hasmini tanır, o zaman Aşig Ehmed gülererek yanındaki adamlara dedi ki «Benim sillem bir deliganniya asla ne fayda eder. Ancağ benim oğlum pir sillesinden pir pençesinden çıkmış. Emrah adem oldiyise eger şindi oldi» O zaman sarı tele tokenmasıyla telin sesine Emrah sıçıradi, bu yoldan babasını görür görmez «Eyy baba can, senin bir sile vurman, beni bağ ki neden neye uğratdı» Hakikat hal ehilden gelen gahir de cahile kârdır. «Gel babalım baba can, şindi sen ile Miloğlu Ehmed divanhanesinde birbirimiz ile konuşalım, bir sahat evvel ben hem cahil idim hem gafil idim,

asla ne dünyadan ne de benden bir haberdar değildim, ancah bir sahati bin sahat eden guduret guvvet sahibi olan Allah, bene şindi lutf-u ehsan verdi, gelsenilen bakalım ki ben senin oğlun, sen benim babam dünyada duymadığım asarlar bende duyarsan inşallah» Babasi, Emrahın bu cevabını eşitdiği kimin annadi ki 30
«evet vergi Huda vergisi ben bu çocuğ ile nasi baş çıhım» O zaman Miloğli Ehmed Beyin mezlişi pencereden seyrederdiler. Ele bahdılar ki ne bahsınlar, Emrah babasının yaçasından destelemiş gelirler. Yanındaki oturan ademlere Miloğli Ehmed Bey dedi ki : «Bakın baba oğul işde size şekva şikâata gelirler, hem beni Aşig Ehmed ile barışdırın hem de bunnarın işini de yaşıdırın» O zaman, elinden dutan Emrah babasının, Miloğli Ehmed Beyin gapısından içeri girdi. Bağlamanın telleri gırlaralah orta yerde bağlama durirdi. Daha kimse galdirmamışdı. «Otur baba, 5
otur yeren» dedi. Aşig Ehmed selam verip mezlişe bir tarafda durdi. Emrah gırılan bağlamayı alıp diz çökdi babasının yanında oturdi, lâkin mezliş «evet baba oğul şekva şikâta geldi diye biz konuşduh ama bu şekva şikât işi degil» dediler. , birbirlerinin «mezliş üzüne bakar, Emrah ile babasının üzüne bahardırlar. 10

Emrah bir sahat evel olan Miloğli Ehmed Beyin bağlamasının tellerini gıran, bir sahat sora otirdi başladı telleri çekmiye. Babasi Emrahın sazi düzen etmesine seyredirdi. Bahdı ki ben gırışene çaldım çağırdım amma bele bir düzende asla bulunmadım. Bu çocuk bizi her türlü altedecek. Bir yandan da sevünürdü 15
ki, evlat benim yenilirse de gendi evladımdır. Emrah'a dedi ki «Oğlum, ağanın telini gine gıransan ver şu sazin nizamlım» Emrah nezaketli bir cavab ile babasına «Ey baba can, vurduğun sille bah ki bene neler aşdı. Bir sahat evvel bu sazi elimden gırdıran guduret guvvet sahibi şindi de bene yapıdırır, sen gendi elindeki sazan gariş, ancah şindi ben mi önde, sen mi önde gidesin ? İşte meydan işde devran baba.» dedi. Emrahın bu sözüne Miloğli Ehmed Beyin oturan mezlişi heyranca Emraha seyrederdiler. Aşig Ehmed mezlişe değri bir bahıp Emrahın üzüne bahdı «Oğlum, dedi, evel sen irelde get, geriden yanısların düzelderek peşin 25
sora geleyim» O zemana gader Emrah, hem cahil hem gafil olan, heç bişey hulgunda bulunmayan, bir sahat sora deryayi umman olmuşdı. «Hay hay baba, belki yanıslarım olabilir, düzelderek peşime gel» ilk olarak Emrahın Miloğli Ehmed Beyin divan hanesinde ağzından çıkan babasına sordugi ilk suvali şu idi : 30

Diz vurdum yerlere, baba sürdüm üzümü
Eger eşg ehlisen al bu sözümi
Evelce Resulun cemal üzünü
Diz çöküp de evel gören kim idi

Buni gonuşan on dört yaşındaki bir çocuk. Miloğli Ehmed Bey, eger mezliş Emrahın bu cevabını galemler ile her yandan yazdılar. Aşig Ehmed, durup Emrah'ın bu sözünü başladı mütela etmiye. «Ben gırh sene aşılığ yapıdım ama evet suyun gözesinden asla haberdar olamadım.» Aşig Ehmedin durumsamasına eger mezliş, eger Miloğli Ehmed Beg «Aşig baba ne'çün durdun cevap versene» yerinden galhdi Aşig Ehmed eger evladının elin öpsem evladımıdır, dorgi Miloğli Ehmed Begin vardı yanına. «Ey ağa benim heddım mı ki bundan sona Emrahın sözüne söz verim ? Bene bir gul toplantısı Emraha, Hağ vergisi, guldan gula örgerme ile lâkin Hağ vergisi bulmağ bir olur mı ? Benim kimi üz bin tene Aşig Ehmed gelse ecaba Emrahın bir kelamının altından çıhabilir mi, sizin hüzürüzde şindi oğluma degil, size diyem eyvallahım yoluza erkanıza olsun. Bundan sona meydan Emrahındır benim değıl» dedi. Buni duyan Miloğli Ehmed Beg hayli bir sevünüp «Ya Aşig Ehmed, şindiye gader nasıl bişey bül-mir diyirdin, ancağ sözün hakli, demek ki ne olduisa bu bir sahat içinde oğlun maakgak ki bir cevhere sahip oldi. Ey aşig şindiye gader Emrah senin oğlunidis a gine senin oğlundur, Allah sene bağışlasın, bundan sona Emrahi da ben oğul edirem, Emrah benin oğlum, babasıan anasıan, bişey demirem, isterse künde gel gör. Emrah bizim terafda yatıp galkacağ yiyip icecek, evvet künde gelsin isterse görsün ama, hafdada bir gün bayramdan bayrama size gelecek, buna razı olur musan ? Haftanın bir gecesinde, bir de bayram geldiğı zamanlar bayram geceleri sizde yatacağ, diger vakıtlar hepsi bizde galacağ» buni eşiden Aşig Emrah bağı ki Miloğli Ehmed Beyin sözi Hoca Rahmetullanın sözüne çıkır «Beşig ardında gurbetlik» Ne giymeti var «Peki beyim olsun, dedi. Emrah şindiye geder benim evladımıdi şindi verdim sene» dedi.

Bunnar bu söhbetde iken Miloğli Ehmed Begin ev tarafından bir heber geldi «Buyurun ağa, ecele gızın kefsizlemiş seni istiyorlar» Miloğli Ehmed Beg vardı harem tarafına ki gelin gız dolmuş Selvünün odasını ağlaşır. «Ne oldi ?» diyen Miloğli Ehmed Beg Gel bakalım gızın ele bir derde girifdar olmuş ki seslenirik sesi çıkmır, galdıririk gahmır» Miloğli Ehmed Beg, Sel-

vünün halını görtip hağan segirdip kövün imamına «Hoca Efendi, buyur bakalım bu kimi şeyleri alimler bilir, ecaba ne şere urğadi?» Hoca gelip Selvünün vaziyetini görür görmez, dedi «Aga gortma asla gızında bişey yoh, yıldızı sevdaya aħmış, eger vahdi gelirse gızın birden bire ayılır.» Bunnarın beşe gonuşmasına bu terafdan Selvi meger vahdi gelmişdi, dorgulur dorgulmaz gadınlar gızlar sevündi, Miloğlı Ehmed Bey sevündi. Eşine dedi ki «Gari bu gızın hele bir agzından ifade al bakalım ki ne oldi buna, olur ki bene utanır birşey diyemez sen anasısan ana gısmi daima çocuğun mahremidir.» 5 10

Anası Selvünün başını aldı dizine «Ey nazlı gızım, sevgülü Selvüm, ne oldi sene, söyle derdin derman olayım. Bir sahatdan beridir sesin sedan yohudi. Ağlırdık» Anasından bu cevabi eşiden Selvi Han sözlerinden yaş tökerek melul melul anasının üzüne baħdı «Ana, heç merağ etme bende bişey yohdur» dedi, asla Selvü derdini anasına icab edip diyemedi. Çünkü neden, ben bir sevdaya düşdüm, aşış oldum diye icapdan anasına söyleyemedi. Evet insanlar esas gizli olan bir esrarını, anasına, babasına ve gız gardaşına, gardaşına annadamaz. Gonuşdugi candan bir semimi, eger bu ehbabı olursa ona annadır. Çünkü candan semimi gonuşdugi ehbab ey gardaşdan, ey bacıdan da irelidir. Onun üçündür ki ehl-i diller ezeli ezelden söylemişdir: 15 20

«Ara bul kemali dünyada kemalli adamdan
Kemal alınmaz kemalsızdan al kemali dünyadan
Çoħ Süleyman doğdı öldi Davudoğlı binde bir
Çoğ öz gardaş geldi getdi ama eloğlundan binde bir» 25

Selvinin sır cariyesi Nazlı varıdı. Aradan bir gün geçüp ikinci günü Nazlı baħdı ki Selvinin eger giyişi eger baħışı eger de saltanatışı solir, Çünkü bu sevda ele bir derttir ki dermanı asla tabipde yohdur. Ateşden bir kölmek, her vücut geyemez, geyse her vücut dayanamaz. Selvi gece sabaha gader uyku uyumadı, Emrah'ın ateşi Selvü'nün üç yüz altmış altı damarını yakardı. Selvü'nün ateşi de Emrah'ı yakardı, Emrah da uyayamadı. 30

Bu iki genç aşış bu sevdada yanıp yakılmadaydılar. Esrarını Selvi sir taşıyan Nazlı'ya «Ey Nazlı, dillere gurban, içerdeki gizli derdimi sene söyleyem ama bir sen bil bir ben, bir de seni beni yareden bilsin» «Söyle, Selvü söyle, bu canım uğran gurbandır söyle» dedi. «Ben odamın içerisinde otururkən bir aħ sakgalli pir dede peşine çoħ bir yeşil başlı uzun boyli şehisler gör- 5

düm. Yeşil fincandan üç kâse bene guduret gözesinden içirdiler. 10
Sen bişey gördün mi diyen o pir dede goltuğunun altından işde
bene bir delikanlı gösterdi. Gördüğüm deliganni dünya bir yana,
o bir yana, benim için. Eger, o pirin gösterdiği delikanlı yanında
olursa belki bu derdim sağalı, yoh yokusa günden güne Nazli
şahid ol ki, gıh gün sürmez bu sevda beni alır toprağa» diyip 15
Nazli'nın dizine Selvi yıkıldı. Gözlerinden fıldır fıldır yaş tükildi.
Bunu gören Nazli da Selvü ile ağalayıp «Ey Nazli, benim için
sen de mi derde düşdün?» dedi. «Selvü senin ateşin beni de ya-
dı. Hele ağlama, dur bakalım gün doğandan neler doğar» diye
öğüt verip Selvü'nün gözlerinin yaşını silip bunnar bele iki sona
derlti dertli gonusurkân, Nazli eşitmişdi, evet Aşık Ehmed'in 20
oğlu Emrah aşig olmuş, o zaman Selvi'ye dedi ki «Selvi ben eşit-
dim bir sahat evel senin baban divanında gonusan Aşig Ehmed'
in oğlu da aşig olmuş diyiller, ecaba senin esgan o olmasın, gör-
sen tanır mısan?» Selvi ise «Ey Nazli helbet de tanımammmı, pi-
rin bene gösterdiği gıh sene görmesem gene görsem tanırım» o
zaman «Pekey, dedi, dur bakalım golayını bulayım» 25

Geri dönen Miloğlu Ehmed Beg, geldi gine mezlişine oturdu.
Emrah'ın odası iki penceresi bahçaya bakhardı. Emrah Miloğlu
Ehmed Bey ile beraber, mezlişe sohbet ederken, Emrah'ın eger
sohbeti gonişması, Selvi pencereden açarâh Emrah'ın sedasına 30
seyrederdi Bu terafdan bakan Emrah ele bahdı ki pencerede;
pir golunda gördüğüm o dünya güzeli Selvüm pencereden seyredir.
Kime seyrederdi, bahçasına Selvi. Nasıl Emrah pencereden Sel-
vü'nün gül bahçasına seyrederken, gözler dolup Miloğlu Ehmed
Bey'in mezlişinde babası da oturup mezlişde dinnir. Emrah ba-
kalım burda «Ben eger bu gızın ismini versem olurki babası, mez-
liş heç bişeye yaramaz, ele cevap gonişim, hem mezliş, hem de
bu güzel duysun» dedi. Aldi bakalım, Selvü'nün pencereden gül
bahçasına seyretmesine Emrah bu terafdan gaile -yi gam ile ne
söylir : 5

Bugün ben bir güzel gördüm bahir cennet serayından
Mor menekşe boyun бүkmüş gül utanır hicabından
Öpdüm goşdum helallaşdım buse alsam yanağından
Sefil Emrah sene bir gul bağışla gıl günahından

diyip asla heş kimse bu söz nerye yaslandığını heş kimse çağa- 10
madi. Bunnar bele vakit aışsam olup mezliş dağıldı. O zaman
Nazliya «Ey Selvi, yarınki has bahçaya Emrah'ın penceresinin

ikisi bahçıya bahır seni de bezedir bahçıya yendirirem, bahcanın içerisinde güllerin, bülbüllerin, sümbüllerin gezerken Emrah seni sen Emrahı görürsen. Eger sevdüğün Emrah buyusa golay, yoh bu deyilise eger bir başga bir sevdüğün, diger yerde ise ona da ne yapalım» dedi. «Pekey, Nazlı beğden düşdüm ben sevdüğümü görsem tanırım.

Ozaman Miloğli Ehmed Bey'in sürüsü ayrı otlardı. Nazlı davar çobanlarına tenbeh verdi aħşamdan, «yarınki guşluğ davari bahçıya gelecek Selvi Han gaileyi gamlı geyun guzuya gatişacağ, Geyun guzusuna, guzi anasına meliyecek, geyunun guzunun melemesine Selvi dertli dertli dinniyecek.» Çobannar «baş üstüne» diyip o zaman guşluğ davari Miloğli Ehmed Bey'in dört yüz sağım davar ayrı otlardı. İki çoban «Böğün ağanın gızı bahçada belki bize de beş on gurus bahşış verir» diye çobanlar bir havas ile davari has bahçıya tökdüler. Geyun guzusuna guzi anasına meleşip bu bahca içinde geyun guzi meleşmesine Emrah, bu feryadi eşitdi odada, «Holan şunnar birbirine melir acep benim sevdüğüm Selvi Handa benim için melirmi?» Bu tarafdand Emrah pencere önüne varıp dayandı. Geyunun guzunun melemesine seyrederdi. Beri terafdand Selvi'yi bezetmişdi sır cariyesi olan Nazlı, ondört yasemen saç dalında bölük bölük arhasında bir carie, bir tabla içersine saçlar tökülmüşdi. Eski güzeller en fazla havas saça verilerdi. Bin nazın Nazlı'nın elinde desdur çubuk, sağ solunda diger cariyeler, bahçıya Selvi'yi yendirdiler. Nazlı gızlara emir verip «Ey gızlar, etrafa dağılın çiçek döşürün, sevdüğümüz Selvi'mizi böğün bu bahçada güller ile bezedelim» Sekiz tane gız etirafa dağıldı, her biri bir menemşe çiçek getirip Selvinin ziliflerine, yakalarına çiçekleri sancardılar. Eski güzelleri çiçek ile bezedirdiler, şindiki güzelleri de kirec ile bezedirler.

Emrah, Selvi'nün çiçek ile bezenmesine seyreden Emrah, meger o gızların içerisinde birisi paħıl çıkararak «Ey ne beğdir ne talehdir, diye kendi kendine, bu güzellik buna göye yetirmiş bir de bir çiçek ile bezediller, bu saltanat bunda iken bir de bir çiçek ile bezediller» yalandan bir tekerleme verip «ahlım dolandı gusura bakma Selvi» diyip goltuğ vurduğı kimin zilifler arasından çiçekler Selvi'nin eteğine döküldi. Selvi'den hüzür diliyen bu gız, Emrah dayanamadı «Ey muhannet, dört dene gülli de mi sevdüğünden esirgedin» diyerek baķalım burda Selvi'nün ziliflerden çiçekler eteğine tökülmesine Emrah ne diyir :

Sene kimler dedi ey hayın ay gız
Çez menemşeyi
Yüz bin mehnnetinen dörmüş döşürmüş
Daha goklamayız biz menemşeyi

yani tökülen çiçekleri bir daha yerden asla almazık. Meger Emrah'ın bu bir kelamına Selvü küsdi. Niye ? «Ey behdiyar daha şindiden gülünü sevmüyen acep tikani sever mi ? Ben çiçek ile garşısında bezenim, Emrah, goklamirem desin» Nazli'ye dedi 25
«Nazli beni bu bahçıya bir yendirdin bir daha yendirme, tut golundan geri dönelim» G lar goluna girip Emrah annadı ki benim bu sözümden muhakgakki sevgüllüm gücendi, holan ben şu gel-tuğ vuran gıza sözi vurdum, ama sevgüllüm gendi üzerine aldı, 30
ey behdiyar Emrah, güzel küsmüş gidir, şu güzel küseni geri dönder» diye sarıldı sazına bakalım ikincisini ne diyor :

Yüz bin mehnnetinen bir yar becerdim
Sevmesem incir sevsem incinir
İki yanağından bir bukağından
Öpmesem incinir öpsem incinir.

Meger güzellerin küsgüsi, küsgünnügi bir adım giderse bir de geri döner sevdüğüne bahar, lâkin çirkinin küsgünü deve lengi gağdı mi asla daha geri dönmez. Selvi bu küsgünnüne bir adım gidip geri dönüp Emrah'a doğru melul melul bahardı, yani bu sözi bene niye söyledin diye. Emrah ki geriden bu cevabi gonuşur-kân bu söz terkal bir de Selvi'yi dönderdi. Annadı ki Selvi ilk Emrah'ın sözi benim degil. Terkal pencere önünde bahça içerisinde Emrah pencereden seyredir, Selvi'yi bezedip, kızlar sır cariyesi olan Nazli, Selvi'nin goluna girip bin nazınan bahçadan köşge aldı. 10

Bunnar bele bu saltanatda, heberi kimden verelim, hegigat bu dünya ele bir dünyadır ki, ne güldürdüğünden vefa, ne ağlat-dığından vefa, asla kimseye bir vefa etmiyen bir dünya. Bannar bu saltanat içindeyken heberi Şeyhoğlu Şah Abbas'dan verelim. 15

Gırğ aşığı, usdaları olan Aşık Abbas hökmeddiği ölkeleri dolanarak gerisin geri tahdi İsvahana dönmüşdi. Bunnar da Şah gatına usul bularak felegin günnerini saz ile söz ile Şah gatinde geçirmekte idi 20

Bir gün aşıklar fasıl yapıldıktan sonra, şah gati sükût bir divana girdi. O zaman mezliş içinden bir tanesi ayağı galharaq göye şaha bir yarennik açım da şahın canı sıkılmasın diye «Ey

Şahânı Türk melmeketlerinin içinde Van gesesinin şindiye gader heç kimsenin celbi olaı atı Van galesine girememiştir. Senden evvel ne gatder hökümdarlar bilcümlesi asla biri Türkiyenin melmeketi olan Van galesini almamıştır» O zaman bu vezirin bu sözünü duyan Şeyhoğlu Şah Abbas, başını kaldırıp vezirin cevabına «Ben de alabilir miyem, yoksa alamaz mıyam?» Vezir ayakdayıkân «Hayir efendim senden evvel gelen Şahlar almamış ki sen de alasan» o zaman Şeyhoğlu Şah Abbas hiddetlenip «Ey vezir, hakli söyledin, eger Van galasına atım, suvarım galaya içeri girerse ele bil ki galenin içinde seni dar ağaçdan sallaram. Yoı eger galeyi alamasam söz senin olmuş olur, hangi ölkeyi isdirsen o ölkeye han ederem, isdediğin muradan nail ederem» O zaman yediden yetmişe toplanmasına emir verildi.

Söylediğim bu hekâye dokuz yüz sene evvelki olan bir cevaplardır. O tariıden bu tariıa gader o günden bu güne gader dillerde söylenen bu sözler yediden yetmiş, esger toplanarak Şeyhoğlu Şah Abbas orduları gafle gafle cem eldi. O zaman Türkiye devletimiz, Van galesi ebaya ejdadımızdan galmıştır ve gine ebaya ejdadımızdan galaraı ebaya ejdadımızdan, nesilden nesile gider. O zaman şah orduları gılıç galıhan guşanı ansızliyen Van galesine basgın vermek için plannan gelirdi.

O zaman Van galasında oturan, hökmeden vâlimiz, devletimizin emriyle Van galası bir vali emrindeydi. Helbet de şindi her vilayetin bir böyüğü vardır ki o vilayet bir böyüğ elindedir. Allah hoş bir zaman devletimize milletimize zeval vermesin. Babasız anasız bir çocuı acaba ireller mi, hayir. Milletsiz devletse olamaz, Allah milleti devlet ile sevdürür, devleti millet ile sevdürür. Van valisi haber alıp düşmanın geldiğini duyup emir verdi her taraıdan gapılar gapanıp dokuz yüz sene evel ki olan gidişatlar, sade bir Van galesi değil, her vilayet dört yani hesardı. Hesar gapıları aışam gapanır sabehleyn açılırdı. O zaman ansızleyn, gücü yeten gücüyetenin galasına basgın verirdi. Çünkü asla nizam intizam, bir töre hele derebegliğı yokdı. Gale gapıları gapandııdan sona şah orduları gelip Van galasına celbi içeri asla girmiyse çare bulamadı. Galenin dört etrafını Gara - papaı sargıya aldılar. Lakin Şeyhoğlu Şah Abbas'ın fikri neydi galaya içeri suvari girip terkal geri dönmekdi fikri lâkin buni da esgariye vermek için haber verse, evet rayıla gapılar açıılır, bunun için vezirin gine sözü olmuş olur. «Cerbi olaı Van galesini senden evve gelen hökümdarlar asla alamamış ve sen de alamasan» demişdi. Bu husüde bu şeheri cerbi girmek istiyen hökümdar dışarda galdi.

Aradan günner geçip Van galası esalet içinde yaşardı. Van valisi ne yapıdı, evet heç bir vilayeti böyüksüz etmesin Allah, Van valisi emir verdi, tellal Van'ın içerisine elan etdi : «Bir mahallede kaç dane zengin, kaç evde epmek yemek bişir, bişen evler de bişmiyenler de bişenlerle yiyecek, varı olan, olmiyanla yiyecek. Her kim bu emri dinnemez, gapısını arğadan kitleyip gizli yiyer duyulur dutulur, olan evin varlığını devlet tarafından alıp fukaraya verilecek» demişdi. Bunun da bu emrini Van galesinin içinde olan halk hegigat sevmişdi. Çünkü hagigat merdi merdane olan bir söz. Ele ya medama vatan benim, devlet benim, millet benim, helbetde sen garnını doyur, ben de ağlim eğmege, olur mi ?. Bir mahallede üç yüz haneli bir mehle eli evde bişen, hepsi cem olur o gader ki ölmiyecek bir vaziyetle bunnar ganet le yerdiler. Hekigat hal insanların en böyük varlığı neden gelir ganaetden gelir. Aradan günler geçer, aylar geçer Van galesinin gapıları açılmazdı. Şeyhoğlu Şah Abbasın Gara - papağın canı sıkılmasın diye Van galasının etirafına bağ tikip bağların ismini Şahlar Bağı goydular. İşte o zamandan bu zamana gadar Şahlar Bağı denilir ki dokuz yüz sene evel tikilen bir bağlardır. Melmeket bu esaletde iken zenginlerin de idaresi, yiyilerek gulturdi. Kimsenin daha yiyecek asla bişeyi galmadı. Gırk elli tene ireli gelen ehl - i kāmiller dediler ki «Yahu, bu nabalda galacayih, gidelim vali paşaya halımızı arzedelim. Sabi subyan epmek üçün ağlır» O zaman, ehli kamil aħ sakgal gara sakgal olan bir takım ehdiyar dedeler Van valisinin sarayına guşluħ vahdiyidi çıkdı «Paşam heberin yok mıydi evlerde birşey asla galmadı, çocuħlar haklı söylediz, dorgidur, lakin ne yapalım ben de razimiyem ? de sen galırsan, evet böğün bu memleketin her şeyi senin emrindedir, ancak bu şehrin bütün nüfusi senin emrindeyiken bu çoluħ çocuħ aç ölürsen yarın ind-i Allah'da mahsul en evvel sensen.» Bunu eşiden Vali Paşa, ehdiyarların üzine baħaraħ «Evet babalar haklı söylediz, dorgidur, lakin ne yapalım ben de razimiyem ? Golay çaresini buluruz söyleyin bahalım» diye dediler «çare emir senindir, gapıları aç düşman girsin, ölen ölürsen heç olmasa galan eymeg için ağlamaz» Van Valisi bu cevabi eşidirken «Ey babalar, üç gün daha müsade edin bene, eger bir yandan bir imdat yetişdi ne ala, yetişmedi ise dördüncü gün gale gapılarını açalım» dedi. Bunnar da razi olup çıhdılar. Bu üç gün müsada verin Vali Paşanın demesi mahallelere, gelinlere, gızlara, gadınların ağzına yayıldı. Evet, «üç gün sona gale gapıları açılacağmış, düşmana şehir teslim olacağmış» Buni kadınlar ğafle ğafle birbirleriyle konuşurkän meger mahallenin birsinde seksen beş yaşında olan

5

10

15

20

30

5

bir ehdiyar nene bu cevabi eşidip gendi gendisine bele bir durdi :
 «Vay ben öldüm ki benim vatanıma yad adam gire ? Benim ca-
 nım sağ iken düşmanın asla atının dirnağını vetan toprağına bı-
 rağan degilem» diyen nene cabuğca gapisini kitliyerek vali pa-
 şanın serayını düzeltdi. Çıhip el bağlayıp dururken hökmünde 10
 oturan vali paşa «Ey nine beni günahkâr etme yaşda benden
 büyük bir kıdına benzirsen ne'çün el bağladın neydür arzun söy-
 le bakalım» «Ey paşa evladım, ey benim yavrum, mahalle ma-
 halle kadınlar ağzında bir cevap söylenir. Bu cevabın asli var
 mı yoğ mı bunun için senden örgenmiye geldim.» O zaman vali 15
 paşa «Pekey nene ne merfetin varsa göster biz de görelim»
 «Yavrum, ben öldüğüm yoğ ki benim vetanıma düşmanın ayagi
 girsin. Ben düşmana ele bir fent gösterim ki dünyanın sonuna
 gader lisanlarda dillerde söylensin. Yalnız senden istedigim cevap
 şudur : Van galasinin içerisinde alçı ile kireç tüyna tarafına olan
 burç üstüne yğıdırdır» «Nene ne yapacağsan alçıyla kireçi ?»
 Vali paşa dedi. «Yavrum ne yapacağımı görürsün gözünnen»
 «Pekey' daa başka ?» «Yarın guşluğ zamanı bu hazır vaziyetde
 geldiğim zaman gine yanan gelirem burç gapısını açar, ben dışarı
 çıdıhdan sona gapiyi gapadırsan» «Pekey nene seni görim, ne
 merfetin varısa göster, bu sabi sübyan epmek için ağlıyor» O 25
 zaman nene neye güvenirdi, evvel Cenab -i Hakga, ondan sona
 da Van galesi bir sene düşman elinde esaletde galdığı zaman ne-
 nenin iki tene gıdigi vardı, ecaba bu şehir bu düşmanın sargı-
 sında az mı galır çoğ mu galır, Mevla bülür diyen nene gıdırları
 mesgenda yani yer altı bodrumunda sahlamışdı. Eger nenenin 30
 gonşulari, mehelle halgi bülürlerdi ki nene gıdırları bir sen evel
 yedi, satdı, halbusu ki nene gıdırları alt yer altı bodrumunda bes-
 lediğini heç bir gonşunun asla heberi yohidi. Bir hokga gadar de
 nene bir torba içerisinde un sahlamışdı, olur ki daha bir dar za-
 mana düşersem, bu uni bir gaç dene epmek bişirip heç olmasa
 üç gün fazla yaşaram. Bu töreden olan heberdar nene, melmeke-
 ti gultarip ancağ sahladığım unun sırası gelmişdir, dedi. Nene
 işde o bir hokga un ile bir de iki tene sahladığı, beslediği gıdıh- 5
 lara güvenir. Gıdırları sağıp gizlinneyin bir gudul yoğurt maya-
 ladi, lâkin gapi baca kitli, nas olan bilir ki nene de aç, gecenin
 yarısıydı, o bir hokga uni bir çanağ içinde hamur etmişdi. Gece
 yarısında üç dört tene lavaş bişirerek mendile düyledi, bir gü-
 zel boğca ederek, o gece geşdi sabah olmuşdı, guşluk vağdı ne- 10
 ne, gudulun yoğurdu ile o tandır lavaşlarını olarağ çarını örtüp
 başına, vali paşanın seray yolunu dutdı. Nene gapısından çıkar-
 kân nenenin gonşi küçük, küçük yavrular «Nene nere gidirsen ?»

«Yavrum, vali paşa dünden bir kaç dene somun ikrar vermişdir. ağlamayın, gülün, inşallah size bir kaç epmek yetiştiririm» diye çocuğlara bir umut tesilli verdi nene. 15

Nene çocuğlari sevündürerek, doğru vali paşa serayının gapısına vardi. Heber verdiler nenenin geldigini, nene çığı «Buyurun nene geldiz mi ?» «Evet ey Paşa yavrum, geldim» dedi vali paşa barabarında neneyi alıp yanında bir kaç galabalıhla burç üstünden düşmanın mevgeine seyrederdiler. Bu söylediğim söz dokuz yüz sene evel ki olan bir ehvalat, o zamanın devrinde gılış galhan, yay oğ zamanıydı. Van galesi, bu söylediğim şehrimiz ebaya ejdadımızdan galma Türkiyenin anayasa ölkesidir. 25
Bu gale şehri, esgi galenin yeri şindi harap, yani yeni Van, yeni şenelmışdir. Söylediğim o zamanın devründe esgi Van galesi yeri şindi harapdır. Sade bir Van galesi değil, Erzürüm, bütün ölkeler, 30
bütünü dört etirafi hesar üstüne idi. Çünkü o zamanın devrinde gelen düşman golay golay bir galeyı fet edemezdi. Nasıl ki delikli demir çığı fen irelledikçe irellir, onun içündür işde daha galenin dört etirafının hesari bile levge çığı.

Garapapağ, Neneyi görüp atlas çadır içinde oturan Şeyhoğlı Şah Abbasa heber verdiler. «Van galesinden bir elçi gelir amma kadın gelir, bir eğiyar nene gelir» bildüren bu vezir, Şeyboğlı Şah Abbas : «Alın hörmetle garsılayın çadırımıza incitmeden güle güle hörmetli ey getirin, bakalım gelen elçi isder erkeg isder gadın olsun helbetde bir bunda bir söz var.» Neneyi garsılıyarağ Garapapağ «Buyur nene, buyur» diyenler hörmetle neneyi Şah çadırına götürdüler. Nene ise «ey benim yavrularım saten ben de şahızın ziyaretine gelirdim.» Nene Vali Paşa'ya buni de örgetmişdi, galeden çığmadan «Ben şah çadırına gavuşduğum zaman biz burçdan gözlersi...niz, o zaman emeleye emir, ver, ufağdan alçı ile kireci tına tarafına föksünner» «Pekey nene» yer gösterildi nene oturup emir verdi Şah Abbas, «Neneye bir şerbet veridiler nene şerbeti nuş eyledikden sona «Nene heyir heber» nene bir gurnazlığle «Eye benim Şah evladım, dedi, bir seneden beri bu şehirin etrafını sarmısan, seni kimin bir hökümdar ziyaret etmek hakkımıdi amma gusuruma galma yavrum, 15
dügünlerde, toylarda, davetlerdeyidim asla şindiye gader boş galamadım. Şindi ise üç gün izin aldım, senin kimi büyük bir hökümdarı ziyaretine geldim. Yavrum, sene bir çoban armağani getirerek başga bişey düşündüm, asla sene lâzım degil, amma düşündüğüm, getirdiğim tandır epmegi, lavaş, bir de bir gudul yoğurt getirdim. Buna da çoban armağani deller yavrum.» Şa- 20

hın masasına gudulun yoğurdu ilə o tandır lavaşlarını geyup Şeyhoğlu Şah Abbas, yoğurt ile epmege baxıp nenenin üzüne baxıp Van galesine doğru baxdı : «Ey, nene, ben bir senedir bu şehrin etrafını sarmış duriram, ecaba bu şehirde daa epmeg ben bilirdim galmadı, demekgi var mıymış» diyence, nene gurnazlığı ile bir gülümsiye döndü «Ey yavrum, dedi, evet, hökumdarlar akilli olur lakin burda sen düsgünsen, ferasetin yanı, ne oldi Van galesine yavrum ne'çün epmeg bulunmiya, sebebi nedir ?» «Nene, bir seneden bir melmekete ki bir şey girmese, ecaba o melmeketin hali ne olur ?» «Ha, haqlısan, dedi, oğlum benim şah evladım, lakin Van galesini benden sor, Van şehrinin erazisi şehrin içinde, mali davari içinde her şeyi yerinde, bir sene değil oğlum isterse on sene bu galenin etrafını bekle, galenin içindeki olan halg ne aj galsın ne de susuz, yalnız galenin bir şeye ehdiyacı vardır ki uzaqdan tevlukat birbirini görmür, Bu ehdiyacı var. Eger bu hususde bu galeyi sarmışsan ajlıq üçün bu şehri almak isdirsense o fikrin yanı oğlum. Ama diger hususde ne fikrin varisa oni da bilmem» dedi. Buni bele toh söyleyen nene, Şeyhoğlu Şah Abbas durdi, nenenin sözüne yalan desem lakin helbet de bu şehirde bol epmeg bulunir ki nene bene taze lavaş getirmiş, Helbet de bu şehrin içinde mal davar var ki nene bene yoğurt getirmiş» Nenenin sözünü isbat eden masa üzerinde gudulun yoğurdu ile taze lavaşlar dururdi. Bu söz üzre Şeyhoğlu Şah Abbas, Van galesine ala ala bir baxdı «Ey nene» «Buyur, dedi, Şah evladım buyurun» «Nene şu burç üstünden ne tökiller» diye neneden sordi. Nene gurnazlığıla «Oğlum, ehdiyarların gözünün biraz feri malüma yaş geçmiş, azabdır yahını irağa getirdik, hangi terafdan benim şah evladım ?» «Nene tünə terafdan» «Temamdır oğlum, dedi, temamdır, iki gün evel hökumet tellali elana etmişdi, devlet ambarlarına teze unnar seneden seneye dolar yavrum, ambarın dibini süpürün o kerti unnari günahdır bir terafa tebi tökülmez Tünaya tökülür senin benden sorduğun kerti unnar ambar dibidir yavrum, onnari Tünaya tökeller seneden seneye» Şeyhoğlu Şah Abbas, nenenin bu söylemesine bir daa sordi «Nene unnar da mı kerti ?» «Elhemdülillah yavrum» bu seksen beş yaşında saçım ağarmış şimdiye gader asla yalan bir cevap dilimden çıxmadi yavrum.» «Nene haşa sene yalan demirem yani unnar da kerti varmı sorduğum» «Elhemdülillah yavrum ne olmuş, ne nohsan ?» Şeyhoğlu Şah Abbas, vezirlerin üzüne baxarak «Hagigat hal, dedi, demekgi ben on sene bile bu şehrin etrafını beklesem asla gine bu şehir dengini bozmiyacaq» Çünkü nenenin vaziyeti, gülerek toh söyleyerek, meger nene neyi düşünürdi, ey

sabırdan başga ecap dünyada en selamete götüren bir gapı var mıdır. Hakikat bütün elmin doğani, bütün elmin başı sabırdan gelir, sabirli bir gul getdihee meskene eli varır, lakin sabırsız bir insansa mehakgag ki yolini de gendini de şaşırır. Çünkü neden, sabrolmayan bir insan heç bir kemala varamaz. Nenenin bu kemali bu sabırlı gonuşmasına Şeyhoğlu Şah Abbas, sade degil vezirler bile nenenin durup gağdığını, ağzından çıkan kelama heyran olmuş bahardılar. Bir sahat gader Şah çadırında oturan nene, ayağı galğarağ «Ey benim şah evladım, gusura bakma birez sizleri rahassız etdim ama, bene rüsgat ver yavrum çoğ görülecah işim var yavrum eger gidersense Allah yolun açığ etsin, durursan yavrum İnşallah belki bir gaç ay sona belki sizin kimi bir hökümdar ziyaretine gelirem» dedi «Nene çoğ memnun kaldım, sen Van galesine girer girmez ben orduma gağ emri senin yanında verirem, dedi, Ben bu şehri celbi suretle içerisinde girim çığım demişdim, lâkin asla bu şehri celbi olarağ giremiyecegimi ben de annadım» O zaman tokalaşıp nenenin elinden, «neneyi hörmetle gapıya teslim edin» şah dedi. Nenenin önüne düşüp vezirler gülerah gonuşarağ hörmetle Van galesinin gapısına neneyi getirdiler. Gale gapısı açılıp neneyi aldılar, gapı gapandı. O zadan Şeyhoğlu Şah Abbas yediden yetmişe gerisin geri dönmesinin emrini verdi. Bunnar bu halda galsın, beyle şah ordulari çekilmede olsun, gel heberi kime verelim Emraha.

30

5

15

Emrahısa, Şah ordulari ki gerisin geri dönmiye galğarağ bir takım Garap - papağ talan ederek giderdi. Lâkin orduların talana düşdüğünden asla şahın melûmatı yoğdi. Erdiş kövünü bir gaç yüz süvari başgın yaparağ zenginlerin giymetli malları talan olduğdan sona, iki atli bahçaya içeri girmişdi. Meger bunnar bahçaya girmezden Selvi Han ile sır cariyesi Nazli, has bahçe içerisinde gül ağacının dibinde kergah Selvi işlerdi, Nazli da ondan örnek üçün bakardı. Bu iki güzel nazeni kergah başındayken Gara - papağ girdi, nasıl bu kızları gördülerse biri dedi : «Ay ede neydağ dünya malini, birisin sene birisi bene eyi avrat olur» O zaman biri Selvi'yi, biri Nazli'yi celbi olarağ ağıladarağ bu kızları dutup gollarını bağlıyıp terkilerine bağladılar. E o zaman Erdiş kövüne üç beş yüz atli girmişdi, kövün her terafi gorğusundan şennik olan gizlenmiş, talana giderdi köv. Bu iki kızın neye uğradığını asla köv halgi, nefsini nefse nefes düşmüş gollir, kimsenin kimsenin gapısından heberi yoğ. Terkileri çekdiler atları binip govdular kövden dışarı. Aradan bir sahat geçer geçmez düşman çekildikten sona herkeş selamete çığdi. Şivan, Mi-

25

30

loğlu Ehmed Bey'in gatına yetişt ki «gızların ikisini düşman gö-türdi» Evet ezeli ezelden galan bir sözdür «Gitti gül - öttü bül-bül - ne yapım - ister ağla ister gül» Miloğlu Ehmed Beg, gızı-nın getdigini duyup başladı kendi kendine döğmege, lâkin bütün bir köv halg acir ama ne yapabilir ki bir hökümdar ordusuna gar-şı, ne yapsın. Bu dedigim günlerde Şiraz denilen çoğ guvvetliydi. O zaman Emrah, babasının evinden çıkararâ Miloğlu Ehmed Beg, in serayına gelirdi.

5

Deliganninin birisi Emrah'ın önünü aldı «Ey Emrah nere gi-dirsen ?» dedi. «Miloğlu Ehmed Bey'in serayına ecaba bir haberin varmı ?» «Emrah, sen bele gidirsen ama, sevdüğün Selvi'yi sor benden niç'ol, Emrah gel bağ Selvü'nün yerinde yeller esir» Eşiden delikanlıdan bu cevabı Emrah, ele goşarâ geldi ki ne gelsin, bahçada bilbiller gan ağlır, güller yas dutmuş. Selvüyü o düşman bu iki gızı ağladarâ at üstüne alarkân Selvü'nün başı-nın valasi bir ağaca dolamışdı, ayaklarının pabışları her birbir yana düşmüşdi, kergah yıkılmış, nakışlar ortalıkda; Emrah, Sel-vi'nin nişanelerini her biri bir yanda, perişan bir vaziyetde gör-düğü zaman gendine şaşırarâ «Eyy felek, kimin çarhını başa çevürdiin ki bizim çarh da çevrilsün» diyen Emrah bahçaların, bülbüllerin, bağların, güllerin; yâse, game batdığını ağlıyarağ aldı bakalım burda ne diyir :

10

15

20

Güldürmez üzümü bu gahbe felek
Emeksiz bismemiş asla bir yemek
Çoğ ömür ister ki bir dahi görek
Ahdi gözüm yaşı sel oldi getdi.

Emrah'ın bu feryadına, bu figanına her vahit deller «El elin ölüsini güle güle ağlar» delikanlının birisi de segirdip Emrah'ın babasına anasına haber verdi : «Gelin Emrah ne feryad-i figanda ağlır» Bu iki ehdiyar segirderek ele geldiler ki Erdicin bütün halgi eger bu iki gızın getdigine, eger de Emrah'ın feryadına, bahça bütün şennik doli. Emrah bu feryad-i figanda ikân babası Aşig Ehmed, Emrah'ın sarildi boynuna «Eyy benim yavrum» elinden dutup yavrusunun ağladarâ getirdi evine «Yavrum ne yapalım sade sen degil, bir köv ağlır, elden ne gelir, muggedderat beylemiş» diyen Aşig Ehmed, Emrah babasından bu cevabi eşidirken «Ey baba, bu datli canımı Selvü'nün uğruna goymuşam, ya Selvü'mi düşman elinden alıram, ya Selvü'mi bulur, ya yo-lunda ölürem» Aşig Ehmed her ne gatder Emrah'a yavraldı isa asla bir söz bir öğüt olmadı. Annadı ki gideceğini «Pekey yav-

25

30

rum, ne yapalım Allah bene bir evlad verdi amma, onida diyar-ı
gurbete sevğedirik, ecaba görür miyem görmez miyem» Emrah
anasının babasının ağlamasına, canını yar yoluna feda gılmasına,
her bir tebdilini gördükden sona, ananın babanın göz yaşı töy-
mesine burda Emrah ne diyor :

Emir beleimış gahbe feleğin
Baba gargış etme dutar dileğin
Küçükden verdigin hağın emeğin
Helal eyle peder, durmaz giderem.

Babadan anadan helallığ alan Emrah erban-i emsalleri ağ-
lirdi. Emrahi bir sazi ila Erdişden çıkardıp bir sahat gader uğur-
ladılar. Emrah, İran toprağını gözüne alıp gece gündüz başladı
getmeye. Emrah bele gitsin, gel dönelim biz heberi Şah ordula-
rındar ve götürdüğü bu iki gızdan verelim.

Selvi'yi bir atli Nazliyi bir atli terkisinde, atlar üzerinde bağlı idi.
Şah orduları etraf köylere talan verdigini şaha heber verdiler :
«Melümatin olsun Gara - papağ talan vererek gidir» buni eşi-
den hökümdar «Vay ne demek, çoh gazzepenerek emir verdi ki,
bütün ordular yola tökülsün, hepsi gözümün önünden gelsin git-
sin» Ordular yola tökülerek eger piyade, eger suvari, bu iki suva-
ri olan atli yola gelmedi. Neden herbirisinin terkisinde bir gız
bağlı, nere gelsin. Şeyhoğlı Şah Abbas, dağ böğründen bu iki at-
lının gelmedigini gördüğü kimi emir verdi ki «Şu iki dağ böğrü ile gi-
den atliyi derekap isterem» suvari önüne alıp bu iki gulu getir-
diler «Açın şu yamçılar, şunnarın üzerinde» Yamçılar aştıh-
ları kimi her birinin terkisinde bir dünya güzeliydi. Ama Selvi'yi
gören gözler bir daha gamasırdı. Hakikat hal, ismi de Selvi'yidi
gendisi de Selvi. Yedi iklim şahi Selvi'nin bu güzelliğini bağlı gö-
rüp akıl başından getdi. «Ya Türkiye'de bele güzel mi varmış» O
zaman emir verdi o iki atlının kellesini vurdular, kızları ellerin-
den aldılar. Çünkü bu da ezeli ezelden gamış bir şeydir ki ev yıka-
nın asla evi yapılmaz onunda bir gün evi yıkılır. Bu iki gızı bir
hevdek içerisinde Şah goydurarak ordular yürümiye durdi.

Gece gündüz giderek günnerin bir gününde Sahat Çukuri
heber aldı, neyi «Şah orduları Van galesinin üzerinden geri dön-
müş gelir» O zaman Sahat Çukuru'nun bir Beg'i vardı ismine
Yaup Han derdiler. Sahat Çukuri dedigim bu gale o zaman ne
İran sayılırdı, ne de Türkiye. Eşiden galenin begi Yaup Han bir
takim Sahat Çukuru begleriyle Şah ordularını selamlığa garşı-

ladi. Bir ehdişam ile Şah tarafını Yaup Han seraylarına endir-
diler. Bir ziyafet verildikten sona Şeyhoğlu Şah Abbas, Yaup
Han'ın oturup gahmasına ve han serayda tebdiline, töresine ve
gonuşmasına gâyet hayran galdi. Vezirlerine dedi ki «Tahd-i İs-
fahanda bele bir uygunni bir adam var mıydı?» dediler ki «Ha-
yir» «Eger ben buni gendime bir vezir edersem namım bir ikân
beşe üsgelir» dedi. Çünkü neden Yaup Han her terafdan bilgili
görgüliydı. Şeyhoğlu Şah Abbas terkal Yaup Han'ı yanına sesle-
derek «Ey Yaup Han seni gâyet tebdilli gördüm ve asılzade oldu-
ğun nevlünden belli, ancañ seni eyliğile gelmesen celbi götüre-
cem. Vezirlerim ile konuştum sen bene en lazımlı bir adam ol-
duğun gonuşuğundan, terbiyenden, davranışından annadım. Bu-
na ehdiraz etmiyeceksin» diye bu cevabi eşiden Yaup Han Şah'a
yavralmiya durdı. «Şah sağ olasan, beni asla mezun gör af buyur.
Evet, her ne gatdar hörmət hizmet etdimse ben sene layıhda bu-
lunan bir şehis degilem» «Heyir, dedi, olamaz. Asla seni alma-
mış bu Sahat Çukurundan giden degilem» Verhasılı Yaup Hani
göyni ile degil, cerbi olarak Sahat Çukurunun beylerinden ayırdı.
Yaup Han'ın dar dünyada bir annesi vardı, bu gadın da yaşı ge-
miş, sekseni geçmişdi yaşı. Ağhyarah anayı oguldan ayıran felek
Yaup Han'ın da gözi yaşlı, bağri daşlı oldu.

20

25

30

Şah orduları Yaup Han'ı alıp Sahat Çukurundan gañdi yü-
rümüye durdular. O zaman, igirmi dört sahat yol getdikden sona
bir sehra başında ordular sabañ yemegine oturdı. Çadırlar gurul-
duğdan sonra Şeyoğlu Şah Abbas, Yaup Han'ı sesledi «Ey Yaup
Han, seni İsvahana birinci vezir olarak götürirem, ancak sade
sen degil iki tene de kadın elime geçmiş. Birisinin ismi Selvi, biri-
sinin ismi Nazli. Bu kızlar ikisi de bekâr. Selvi isimli gızı almañ
istirem, get o Selvi'yi müjdele. İsvahana getmiye gararım gelme-
di. Ele burda ikân toyum dutulacañ, get ne istirse Selvi istesin,
ağşami sabağa bırakan degilem» Başüstüne» diyen Yaup Han
vardi Selvi'nin çadırına.

5

Selvi ile Nazli'ya da bir çadır gurulmuşdu amma bu iki kız
ne yemekde ne işmekde, asla gözleri yokudi. Emrah içün, vetan içün
ana baba içün ağlardılar.

10

Yaup Han çadıra varıp bu kızların ağlamasını görüp umud teselli
verdikden sona «Ey gızım Selvi, beñdiyar bir kadınsan annen seni
doğururken Gadir gecesi mi doğurmuş, yedi iklim şahı seni almañ
istir, ne isdinsen dilin dolansın iste burda toyun dutulacañ. Heç ağ-
lama» Yaup Han bu cevabi söyler söylemez, Selvi'nin gözleri eyce

15

doldi “Ey Nazli beğden düşdüm. Ne bilim ne deyim?” Nazli bu cevabi Selvü'den duyarah vardı Yaup Han'ın yanına, elini öpüp “Ey Yaup Han, dedi, eger Selvi'nin eger benim sözümüz birdir, özümüz de birdir. Sen Selvü'nün ölünce bir güne gader sır tayasıyam. Selvü beni sever, ben Selvü'yü severem. Ancağ Selvü'nün diyişi bu: İlk olarak halımızı sene arz ederem ki bizden taraf olasan. Bizi düşman Erdiş'den bahça içinde kergah işlerken galdırdı getirdiler, seni de Sahat Çukurundan cerbi olarak göynünnen gelmedin, ey bülürük seni de ordan getirdi. Ancağ biz iki kadın senin evladınık sen de bizim babamız ol, evvel Allah biz sene güvenek, sen de Allaha. Her ne gatder olursa olsun Sahat Çukuri Türkiye'ye yakındır ama ha Türkiye ha Sahat Çukuri, sen de bizden sayılırsan, hemşeri olduğumuz için bize sahib ol”. Buni eşiden Yaup Han, Nazli'ya dedi ki: “Gızım, bu sizin sözüze garşılık asla ehdirazım yokdur, siz ki bene sığındız beni ki baba etdiz, evvel Allah bene teslim olduz. Ben de bu datlı canımı sizin ikizi nde uğruna goydum, dedi. Şimdi hakigat hal her ne ise içerizdekini dışarızdaki benden sırsızı esirgemeyin, doğrusunu söyleyin”. O zaman, Nazli ile Selvü “Ey Yaup Han sözün doğrisi bu, Şah'i bir engel olarak bizi İsvahana gavuşturduğdan sona o zaman gine yanımıza varırsan, yakut biz senin yanan o zaman da birşey düşünürük” dediler. “Pekey gızım” Yaup Han gahıp bu iki güzelin çadırından çıhip Şah çadırına geldi.

Şeyhoğlı Şah Abbas gözlerdi “Ey Yaup Han heyir heber” Dedi: “Şah'ım müjdeler olsun heyirdir, dedi. Selvi isimli gızın ifadesini aldım, ancağ Selvi bene bu cevabi söyledi: O bir yedi iklim şahıdır, ben bir Miloğlı Ehmed Beg gızı Selvi Hanam. Yol üstünde toy tutmağ cingene işi. O bir şahıdır, ben bir bey gızıyam, asla ne ona yakışır ne de bene. Ordular ile gece günüz İsvahana varmamış, istiyecegimi istiyemem, toyum da dutulmaz. Ne zaman İsvahana varırsa o zaman isdedigimi isterem, toyun düğünüm dutulur. Eger şimdi iş zora galırsa o bir İran Şah'ıdır ben bir gede, özüme gücüm yeter gendi canıma gendimi intihar gılamam dedi. Gızdan bu cevabı dinneyerek Şaham sene vekaleten ben pekey gızım heç ağlama dedim İsvahana gidene gader sene mehel, ben verirem, verdim. Şimdi ise İsvahana getmemiş Şaham, bu iki güzelin asla göynü olmayacak”. Akıllı bu konuşmasına Şeyhoğlı Şah Abbas begendi “Haklısan, dedi, Yaup Han gızlar da haklı” o zaman emir verildi, eger piyade eger suvari gece gündüz güne bir menzil bunnar giderek günnerin bir gününde tağd-i İsvahana usul buldular.

Herkeç çoluğ çocuğuna gavuşduğdan sona Selvi'yi ve cariyesi Nazli'yle bir köşk-i seray bezenip bu seray içerisine bu gızlar vardı.

Çok bir cariyeler garşılanarak bu iki güzeli bir oda içinde yendirdiler. Lâkin bu serayın seltenati ve o ehdişam asla Selvi ile Nazlı'nın gözünde yokı. Neden? Gönül hoş olmasa isderse dünya zineti gözünün önünde olabilir mi asla olamaz. Neden? Gönül hoş degil. İnsannarın her bir sefasi gönül hoşluğundan doğar. Bu iki gadın oturup gözlerinin yaşlarını silerek her ikisi melul melul birbirinin üzerine bakardı. 25 30

Bu taraftan Şeyhoğlı Şah Abbas Yaup Han'a: "Ey Yaup Han, var kızların yanına, Selvü olan şekis de söylet ne isdir benden isdesin, toyum dutulacak". O zaman terkal Yaup Han vardı Selvü'nün Nazlı'nın yanına, amma, Yaup Han bülürdü ki bu kızlar asla Şah'ı almıyacağ. Yaup Han'ın getmeden heber yetişildi Selvi'ye Nazlı'ya cariyeler bildirdiler ki "Han, Yaup Han, geliyor» Selvü ağlayıp Nazlı'nın üzüne bağı. Nazlı dedi ki: "Ağlama eger ben bildigim Yaup Hanısa can-ı göyülden bizi evlat etmişdir, canını da uğrumuza feda gılmışdır asla ondan bir mezerret gelmez bize" umut tesellisi verdi Selvi'ye. 5

Yaup Han bu taraftan bu iki kadının oturduğu gapiyi açıp selam verdi. "Ey evlatlar ey misiz" dedi. O zaman Nazlı garşılayıp hörmetle Yaup Han'ı elini öpüp "Senin kimi bir babamız burda olduğından sona elbet de bizim her vakit üzümüz güler" dedi. 10

Yaup Han oturup gahvesini içdikten sona "Gızım, Şeyhoğlı Şah Abbas, Selvi ile evlenmek istir ancak işin hekigati ne ise benden asla esirgemeyin, esrarizi bildirin. Benim bir küçük annadığım lâkin annamadığım da var. Sizin içerizdeki Şahi alıp almıyacağ durumuzu bildirin". O zaman Nazlı ise dedi ki: "Selvü'nün ağzından çıkan, benim ağzımdan çıkan, ikimizin sözi birdir Selvü'nün cevabi budur: Tahd-i İsvahana bağ tikilir, bağların ismini Selvi Han bağları goyulur, bağ barını vermedikden sona toyum düğünüm dutulmaz, eger iş zora galırsa o bir şahdır ben bir gedeyem, özüme gücüm yeter, zehir içere. Bulsun yarını dutsun toyunu". Bu cevabi Nazlı Yaup Han'a bildirdiği kimin Yaup Han annadi ki "Ey gızım, dedi, ben meseleyi saten annamışdım, asla Selvi'nin şahı almak fikri yoğ lâkin almıram demesine daha garşılığ helbetde bu kimi mahanalar olabildi, dedi, ben de can-ı göyülden size evlat diyerek bu canımı uğruza feda gıldım, o işi de yaparam" diyen Yaup Han kızların yanından gahdi. Dorğı Şah gatına varip; Şeyhoğlı Şah Abbas, "Heyir heber" "Şahım, dedi, heyirdir, bir zat ifadelerini aldım, evet Selvü'nün cevabi budur ki: Tahd-ı İsvahan'ın içerisine bağ tikdirir, bağların ismini Selvi Han bağı goyar, bağ barını açmadığından sona 15 20 25 30

toyum düğünüm dutulmaz. Eger iş zora galir zehir içerem etim ge-
 miğimden ayrılır, bulsun yarını dutsun toyunu". Sene vekaleten ben
 de bu misilli bir güzel ölmesin diye pekey dedim. O zaman Şeyhoğlu
 Şah Abbas, Yaup Han'ın bu sözüne "Ey Yaup Han, dedi, bir bağ ba-
 rını aşmayüçün arayerden yedi yıl ömür lâzım" dedi. "Şaham in-
 sannar zevk-ü sefada iken yedi sene nası gelip geçdiğini bilmez,
 yalnız bu misilli bir güzeli yer altında gözlemeden ise, umud edip 5
 beklemek daa heyirli degil mi?" "E ben bu güzeli yedi yıl görmesem
 olmaz" "Onun da golayı var, dedi, Şahım, iki tene galender dervüş
 gönderirik, Selvü'nün eger cariyesi Nazlı'nın tesvirini alır, hök-
 meddigin divanhanen baş gıltıgan asarsan, ha Selvü'yi görmisen ha
 tesvire bahmısan. Yedi yıl sene de bu tesvir ile gönül eylendir, bir 10
 giymeti yoh tez gelir geçer. Gözün acarsan yedi yıl dolmuş" Yaup
 Han'ın bu kemalli konuşmasına "Başka care yohdur diye, "Pekey,
 diyip nasıl bülürsen éle yap" O zaman iki galender dervüşan gidip
 eger Selvü'nün eger Nazlı'nın tesvirini alıp başdan ayağa,
 ele tesvirler çekdiler ki uzağdan gören bir kimse zanederdi ki can- 15
 nıdır, yağına geldiği zaman da bilirdi ki tesvir. Bu iki güzelin tes-
 virini galender dervüşler alarah şah gatına varıp altın zencir ile
 şahın hökmetdiği divanhanede Selvi Hanın cariyesi Nazlı'nın tesviri
 asıldı. Bunnar béle bu halda galsın haberi Emrah'a verek. 20

Emrah isa Selvü'nün getdiyini, düşmanan götürdüğünü ne te-
 rafa getdiğini bilmiyen Emrah, babasından anasından, erhani em-
 salından helallik alan Emrah, düşmüşdi İran toprağına sevgülüşünü
 aramahdaidi.

Gece gündüz dolanan, itirdiği yarının heş bir terafda heberini 25
 almıyan Emrah, tam başdan başa yedi yıl gurbet gezdi, sevgüllüsü
 Selvü için; aradi asla bir yerde bir heber alamadi. Umudi kesilmiş-
 di, gerisin geri dönerek günnerin bir gününde Sahat Çukuri denilen
 bir vilayete ahsam ezani yakınıdi girdi.

Bir gahve sual edip yakut bir heyir sahibi var mıdır sordi, gi- 30
 şinin birisi "Ey aşih, dedi, cami yıkılmışısa helbet de mehrap yerin-
 dedir. Yaup Han yohisa serayları burda ya senin kimi gıh dene
 garip gelsin gine Yaup Han seraylarında yer içer, haftalarca aylarca
 galır, kimse ona get diyen asla olmaz. Şu şeherin üs başındaki gö-
 rünen seraylar Yaup Han'ın seraylarıdır, get orda oğlum isderse ay-
 larca gal, sene kimse get diyen asla yohdur" Emrah heyran galarah
 "Béle de bir heyir sahibi gurbet dolandım ama görmedim dur ba- 5
 kalım bu adamın dediği kimi mi" gelip seray önünde ki olan o se-
 rayın çalışan içcileri "Buyur aşih" dediler, misafir terafını örgetdi-

ler meger Emrah yanış annıyarah misafir terefına gidim derken
 medrese terefına dūřmūřdı. İnsannar gafillikde herřey bařına gelir. 10
 Bir gapi aşdı ki ne aşsın, yedi tene molla, önlerinde Kelam-ı Gedim
 okıllar. Emrah elinde saz ne ireli gidebildi ne geri çıķabildi. İcapla
 durup baķarkān meger molların biri zandı ki iķeri girecek maaķgaķ
 bu ařģın bir fetvası mı var danıřacaķ, eli ile işaret gōsderdi ikinci
 gapi. "Emrah zandı ki misafir gapısı ikinci gapi, bunnarın arasından
 kemalila geķip ikinci gapıyı aşdı, orada da o hali gōrdi, birisi işaret 15
 verip zandı ki üķüncü medireseye gidecek, üķüncü gapıyı gōsdererek
 birer birer altı gapi saydı. Yedinci gapıyı gōsderdiler. Yedinci bir
 seray gapısı aşdı ki bir böyük mutbaģ. Bir ķadın gollarını sıyırmış
 burnanın önünde abdes salmaģ isdir, ama gözlerinden dane dane yaş
 yenerdi. Buni gōren Emrah nenenin üzüne mat oldu baķdı "Holan 20
 ben derdim benden dūnyada gamlısı var mı, meger benden daha
 gamlısı varımış, ecaba bu nenenin derdi ne ki bu dar vaķıtta bēle
 aģlır" Nene ise aģlıyarah başını galdırıp garşısında genķ bir deliganni
 gōrdi "Gel yavrum irelle baķalım" dedi. Emrah isa: "Ey nene ben
 seni gōrdüm, ben benim derdimi unuttum, ecaba bēle bu aģlaman 25
 bir kederin mi var nene?". "Yavrum, dedi, Cenab-ı Haķ aģlar güne
 biraķmıř ne yapalım, dar dūnyada bir tek evladım varidi ismi Yaup
 Ėan. Cerbi süretle dūřman alıp gidip řimdi oęlum Tahd-ı İřvahan'ın
 baş veziri amma serayları burda yalnız galmış. Bōgün eşiddim, eger
 medireseler eger de misafir yerler bazı gün Ėizmet ey gōrilirmiř, 30
 bazı gün olmırmış. Ben bir ķadın her terafdan Ėeberdar olmadığım
 iķün gelip giden misafirlerin belki de gōnülleri Ėoř olmadan gidir.
 Hakigat yavrum, bir insanın sahibi ayrılırsa mali da ayrılır, mali
 da dağılır. Sahibi ölürse mali da ölür. İşde bu aģladıęımın sebebi bir
 tek böyüdüp beklediğim, kemala getirdiğim Yaup Ėan'dan yedi yıl-
 dır Ėesretem, buna aģlıram. Eger medireseler eger Ėannari, eger
 tekge yerleri eger misafirperver yerleri ēl elinde galmış yavrum. 5
 Göyni olursa yapıllar yoķ yoķusa yoķ. Yavrum eħdimal sen de şa-
 şırdın misafir yerine gidim derken yanıřlıģan geldin burıya, ancaķ
 seni gōnderen Allah gōnderdi, bari ben elim ile bu gece sene bir
 hōrmetle Ėizmet edim. Belki senin üzün hōrmetine Cenab-ı Haķ
 beni yargılasın." Emrah'ın elinden dutup Yaup Ėan'ın odasına gōtü-
 rüp "Otur yavrum" dedi. Emrah oturup gadın namazını gıldıķdan 10
 sona Allah ne vermiş Emrah'ın şurfasına gurup getirdi. Emrah gar-
 nini doyurup şerbet getirdi, içdikden sona "Ey yavrum, elindeki sazi
 gōrdüm muaaķgaķ ki senin de benim kimi itigin mı var, yoķsa
 meşugan mı var, helbet de diyar-i gurbete sazi ila gezen bir adamın
 muaķgaķ ki bir derdi var, anna derdin yavrum" dedi. Emrah isa: 15
 "Ey nene, benim derdimi gatar gatar kervan da olsa gōtürmez. Yedi

yıldır sevdüğüm Selvü'mü kaybetmişem İran toprağını başdan başa aradım, bir yanda sevgüllümi bulamadım. Yedi yıldır hesretine yanırım, eceba yedi daha mi yanacağımı bilmem" diyip ağlıyan Emrah, 20
Emrah'ın bu ağlamasına nenenin gine gözler doldu "Ey yavrum, dedi, senin bu derdin benim oğlum Yaup Han'ı da bene unutturdu. Ağlama yavrum, dedi, itirigigin gızı madema şindiye gedar bulamamısan ben gızı buldum sene, heber verim" diye nasıl nenenin müjde cevabını Emrah duyurkân ağladığı yerde sevünerek "Buyur nene" 25
"Yavrum, sen nasıl o gıza an bele ağladınisa, senin kaybetdiğin Selvi bir gece, bir de bir cariyesi var Nazlı, éle midir?" "Evet" dedi. "Ha benim yanımda kaldı bu iki güzel sabağ diyene gader ben oğlum Yaup Han'nın hesretliğine ağlardım, onlar da Emrah diye ağladı, demek gi o gızın ağladığı Emrah senimişsen. Ben de yedi yıldır hem o gızın o ağlamasına, hem de onun Emrah dedigine meraklı gözlerdim, şührolsun Allah'a ayağınle benim yanıma geldin" diyip nene şerbeti tezeledi. "Yavrum insannar dünyada türlü türlü hallar görür, lâkin Allah'dan gelen gahir de insan oğlu için büyük bir faydalıdır. Hele şu şerbeti de iş bakalım aynayı devranda ne hekmetler görünür". Emrah yudum yudum şerbetden içerek nene ise "Ey yavrum" dedi "Senin birez işin müşgül olmuş, işin Allah'a galmış, lâkin Cenab-ı Hağ sene yardım ede. Yakında oğlum Yaup Han'ın bir 5
mektibi geldi bene, yanında okıyayım mektibini, mektibine yazmış yavrum, anneciğim bundan sona benden mektip gözleme bir müddet şahın toyuna başladığ. Toyuni düğününü dururam olur ki mektibim gecikir, gözün yolda galmasın. İş ile, düğün ile meşgülem, belki mektip yazamam, melumatın olsun ki beni mektübümün gecikdiğini gözleme. Yavrum ele hissederem ki düğünün en şiddetli bir zemani, her 10
terafdan bu düğüne devet olunmuş, binlerce halg olan tağd-ı İsvahana yığılmış. Senin aradığın gız bu dekge, bu sahat Şeyhoğlı Şah Abbas'ın pençesinde durur. Gurd ağzından ciğer alması birez müşgül olur, dedi, lâkin yavrum senin an bu ağlamannan, gızın da bir gece ağlamasına ben hem gendi canımdan, hem de següllü bir evladımdan 15
gecerek senin işen gayret verecēm, dur bakalım" dedi. Nene gağıp bir parça kağıt getirerek oturdurdu Emrahi garşısına "Ey benim yavrum, ben oğlum Yaup Hana bir mektip yazıram sen de seyret" Nene başda sevgüllü yavrusuna şu galemi vurdu: "Ey benim candan sevgüllü Yaup Han oğlum, ahşam aptesini salarken burmanın önünde ansızleyin bir genç, cahil bir aşuğ içeri girdi. Senin hesreten ağlar-kân başımı galdırıp gördüm. Nāyet misafir etdikden sona kim olduğun annayıp bir gece o Selvü'sini, ben de sen Yaup Han oğlumi ağladım. Ancağ bu igit yedi yıl İran toprağını başdan başa dolanmış sevgüllüsünü bir terafda bulamamış, ansızleyin bulunduğ. Ben de 25

sene bu mektibimi gönderirem. Ele bil ki o Selvi'ye hesiret, ben de sene, yavrum eger bu fani dünyada Emrah'ın muradına Emrah'ı gavuşdurmasan, Emrah'ın sevgüllüsünü Emrah'a alıp vermez isen, Emrah'ın işine gayret etmez isen verdiğim ana hakkını, süt hakkını yarınki dünyada, mehşer günü senden isderem. Yoğ eger bu yazdığima karşılık Emrah'ın işine gayret eder Emrah'ı muradına gavuşdurursan, emdirdiğim südümi, verdiğim ana hakkını sene helal edere yavrum. İnsannar dünyada murad gavuşdurmağ ne gater büyük bir mükafat olduğunu sen de ey bülürsün yavrum, dedi. Şu iki genç civan aşıkları birbirinden ayırma, ikisini birbirine muradına nail et, gul gula her zaman sebeptir yavrum. Mektibime son verirem, ben de senin hesretinden gece gündüz ağlıram" diyen nene bir zarf içe-
risine goydi "Ey benim yavrum şu mektibim eger oğlum Yaup Han'ın eline gısmad olur verebilirsense, benim helal zülal evladım isa, canını tergeder seni tergetmez" Emrah isa "Ey nene, hele az dur dili-
me bir cevap geldi" diyen Emrah sazi ile şu cevabi demiş :

Bene derler gam yükünü sen götür
Benim yük taşıyan kervanım mi var

Nene bu cevaba birez sinirlenerek "Ey yavrum bu zarfi dartsan bir direm bile gelmez bunu köçi kervani galdi mi?" "Nene, aşık-
ların dili biraz müşgül söyler, gusuruma galma, mektip götürmek birez gam yükü denilir, onun için söyledim" diyen Emrah daha ire-
lisini açmadı. Nenenin elinden mektibini alıp goynuna goydi. Sahat Çukurunun beylerini nene sesleyip "Gelin, dedi, şu aşığı size teslim edirem, sizi de Allah'a, üç gün üç gece Sahat Çukuruni dolandırın, hörm^{et} edin divanhanelerini, medreselerini, gahvelerini, tavlalarını
büt^{ün} bağını bahcasını gezdirin dedi dörd^{üncü} günü yanımda is-
direm" nenenin bu sözüne "Baş üstüne" deyip Emrah'ı nenenin tar-
rifinden daha ziyade hörm^{et} ederek üç gün üç gece Sahat Çukuru-
nin içerisinde Emrah'ı gezdirdiler. Eger bağını bahcasını, divanha-
nelerini, tavlalarını her terafi birer birer dolandırarak dörd^{üncü} gün
nenenin gine gatına getirdiler "Buyur nene" "Gezdirdiniz mi yav-
rularım?" "Evet sor" O zaman Emrah, Sahat Çukurunun halından gayet memnun olduğunu neneye bildirdi. "Pekey yavrum, şimdi sene bir küheylan at tavladan çekdirecem. Atli get ki belki tezden mura-
dan eres^{en}" dedi. Emrah'ın altına bir ey ga^çan küheylan çekdiler
Emrah at üstüne binerek düşdü yola. "Yavrum heç bir terafi dolan-
ma doğri senin itirdigin bu gız tağd-i İsvahan'dadır". Gece günüz dönen Emrah günnerin bir gününde İsvahan'dan içeri yetişip, o zaman şehir biraz süngün gör^{ün}ir, Emrah gendi gendine "Bu nasi

merkezi bir paytahd, benim bildigim galabalıg olmasi lazim, ecaba bu şennig nereye getmiş?" Birisi pencereden görüp "Ey delikanni gurbetden duydun aşihlar mezlišini amma birez geğ galmışsan, dedi. Şeherden dışarı çıh, bu halgın ne olduğuni bilirsen" Emrah atı çevürüp şeherden dışarı çıhdi ele bahdı ki ne bahsın semada yıldızlar belki sayılmanın imkanı bulunur, yerde Garapapağın asla sayılmasının imkanı yoh dersen burasına mehşer gopmuş. Emrah gözünün aldığı gader böyük bir ovanın icerisi bütün mehlug doluyudi. "Howlan, ne gatder vilayetin halgı gelmiş buriya, diyen Emrah, "hey Yarabbi bu suyun gözesi ne terafda isa beni o terafa sen yolla,, diyen Emrah elini üzüne sürüp bir terafa "Tecellim" diye yürümiye durdi. Lakin atını saliverdi, çünkü neden, adam adamın ayağını çiğnir o gader ki bir galabalıg. Sade elindeki sazi ile birer birer ileri giden Emrah meğer aşihlar mezlišine doğri giderdi amma bile bile mi, hayir ansızlayin.

Aşihlar mezlišinde Şeyhoğli Şah Abbas'ın gırh aşığı usdaları olan Aşig Abbas divan gurulmuşdi. Gurbetden gelen misafirler aşihlara getirdigi hedayerler bütün yığlı idi.

Yaup Han éle bir tertip gurmüşdu ki herhangi aşihda meydan galır, meydana gazar, söz tükenirse bu ganimet onun olacağdır, dedi, bir; hangisi usda çıkar söz ile üsdelerse şahın güveyilik elbisesini de o giyinecekdir" dedi. Çünkü Şah'ın da emri buyidi "Olur ki çirağlar ireller belki usdayı geğer. Gırh aşığın gırh gün toymu dutulup gırhı da imtahana tökülecek, amma gurbetden gelen aşihlar olursa serbesle girebilir, çünkü bu gapi açığdır, imtahan serbesdir, demişdi. Her kimin gümani gelebülürse buyursun ortaya çıhsın, kimse diyen olmayacağ neye geldin" Yaup Han, Şah'ın bu emri üzerine gendisi de bu tertip aşih gatında goymuşdi "Her kimin gümani kendisine gelirse bu meydan serbesdir buyursun" demişdi. Her terafa levheler yazılaraq elanat olmuşdi: "Şeyhoğli Şah Abbasın aşihlari gırh gün birbiriyle imtahan olacağ, amma bu imtahan serbes olarak aherden gelen ne gatder eşğ ehli varısa girebilir" diye elan etmişdi. Bunnarın bu tertibine otuz sekizinci günüydi, yani toyun hitam bulmasına iki gün galmışdi, Emrah yetişmişdi. Evle zamanı gelir gelmez aşihlar mezlišinine Emrah yaklaşdı. Aşihlar mezlišini Yaup Han gat ba gat yedi gat bir tertible düzmüşdi. Emrah elinde saz, gat ba gat ireli girmek isdedi. On dört gat olan, üç gat galmışdi ireli gire aşihlar gatında Başvezir Yaup Han, vezirler, hanlar, mirzeler bütün oturmuşdular. Ecemin birisi bir sille vuraraq "Ey geđe Osmanni ölkesinden geldin amma, Aşig Abbas'ın adını duymadın mi? Aşig Abbas'ın pençesinden nasi gutulabülürsen. Bu

sözü söyleyip bir sille Emrah'ın üzünden göndererek geri atdı. Meger o aralık baş vezir Yaup Han dört yanına göz çalardı. Ecemin Emrah'a vurduğunu Yaup Han gördi, yanında oturan bir vezire "Şu garşıda bir aşîh ortiya girecekidi, birisi sille vurup geri atdı, o sille vuranna bu ortaya giren aşîgi yanına getirin" dedi. "Baş üsde" diyen 15
 bu iki gişi birden goşdı. Vardılar garşı terafa "Buriya bir aşîh gireceğimiş, ortaya, nic' oldi" diye, meger Emrah şennigin arkasında ağlardı "İşde geride han sağolasan" "Balam ağlama gel bahalım Başvezir Yaup Han seni isdir" Emrah'ın elinden dutarah "sene burda sille birisi vurmuş, sille vuran kimidi" gönderdiler ki şu adam, 20
 "Hadi bakalım seni de isdir Başvezir Yaup Han" sille vuranla Emrah'ı Yaup Hanın garşısına getirdiler. Yaup Han bağıdı ki elbise Türk elbisesi, lisan Türk lisani, daha Emrah genç igirmi bir yaşında. "Oğlum, dedi, ismin nedir senin?" dedi. "Han sağolasan Emrah demişler adıma" "Güzel, aşîh mısın yavrum?" "Han sağolasan, dedi, 25
 sayenden birez bulunur". Emrah'ın bu kemalli sözlerine yanında oturan mezlişe dedi ki: "Şu aşîğin nevlüne bahıram eşg ehli olan bir kimseler nevlünden belli olur, maakgak ki bunda birşeyler bulunur. Şu gıh dene aşîhler usdaları Aşig Abbas ile bunnar sizin şahızın aşîhlari, şu Osmanni ölkesinden gelip Türk toprağından gelen şu Türk aşîgi da benim aşîğim olsun" Yaup Han'ın bu sözüne vezirler, 30
 hanlar gülüşdi "Teşsim mi edirsen?" "Evet dedi, gıh dene siz, bir dene biz, yasizin dedigiz ya bizim dedigimiz olur" Emrah durmuş Yaup Han'nın sözünü dinnerdi. Bu sözü söyliyien Yaup Han terkal döndi Emrah'a "Oğlum, şimdi seni aşîhler mezlişine gatacağam amma beni yere bağıdırma Emrah, dedi, sözüm sözdür. Şu gördüğün aşîhler tağıd-ı İsvahan'ın Şeyhoğlı Şah Abbas aşîhleridir, sen de benim aşîğim ol, bunnarın imtahan günü yirmi dört sahat galdi, 5
 şahın güveyilik elbiseyi de, sözde kazanırsan güveyilik elbiselerini de kazanmış olursan. Şu gördüğün ganimet eger hali, ipek, şu ce-meet hediye getirmiş, gelen gıymetli malların bilcimesini deftere vurdurmuşam, hangi aşîhde meydan galır söz tükenirse bu dövlet de onundur, güveyilik elbise de onundur, bele bir dava gürmuşam ki 30
 elinden her keş geldiği geder cehdetsin. Oğlum eger gümanın gelirse aşîhler meydanına gir yavrum, yok eger gumanın gelmirse heç girme, seni cerbi niye girmirsen asla da diyen olmaz". Emrah Yaup Han'ın bu sözüne "Han sağolasan, dedi, pirlir sayesi ile inşallah seni güldürmek benim için heç birşey degil" Yaup Han "Pekiy yavrum" 15
 o zaman Aşîh Abbas'a seslendi: "Ey Aşîh Abbas gel bahalım" dedi. Aşig Abbas gelip "Buyurun" dedi. "Şu bala Türk toprağından gelmiş, bu da sizinle beraber tekellümde bulunacağ, buna da bir yer gösder bu da sizinler atışzın" Aşig Abbas alt terafi Emrah'a eliyile

ışaret verdi, Aşîh Abbas'ın gösterdiği yeri sade Emrah değil bütün 20
mezlişde bahardılar ki Emrah'a en aşşağıyı teylif etdi. Emrah aşşağı
bahar yukarıya bahar geri döner baş vezir Yaup Han'nın üzüne
bahardı. Yaup Han isa yanındaki oturan mezlişine dedi ki: "Bahın 25
bu aşşın üst terafa bahmasına tikget edin, aşşağıya tenezül etmir,
yukarıya da eger otursam ne derler diye geri dönir bene doğru
bahır, yani hangi terefa gideceğini şu aşîh benden isimdad gözlr" 30
dedi. Dediler ki "Evet" o zaman Emrah'a Yaup Han seslendi "Ey aşîh
aşşağı yukarı bahma bene de bahma, ancah deme ki ben burda yal-
nız bir kimseyim asla hatirinden geçmesin, heş gortma ki bu meydan
da serbesdir bura da serbesdir. Ben de senin terafınam, asla tüyan 30
bir heta gelmez, ancah bene doğru bahma aşşağı yuhri bahma gendi
içeren bah eger kuvvetin varısa neriye oturursan otur" dedi. Yaup
riye geldin oturdun?" Emrah isa "Beni burdan söz galdırabilir, söz
ile gağaram yohsa gağan degilem" diyinci Emrah'ın bu cevabını
bütün mezliş duydi. Yaup Han mezlişe dedi ki: "Gördüz mi şu 5
balanın sözünü" dediler ki "Ehdimal ki şu sen aşîh etdigin Emrah
maağgak ki gırh aşşığı da yenecekdir, görükeni var" O zaman Aşîğ
Abbas isa "Ey çocuğ demek ki söz galdırırımış seni?" "Evet" "Topla
gendin şimdi, Aşîğ Abbas'dan duymadığın cevapları duy, bah ki seni
bir söz ile nasi galdırabilirem" "Buyur, dedi, Aşîğ Abbas buyur, 10
evel meydan senindir" O zaman Aşîğ Abbas aldı bahalım şu tekel-
lümi ne suval ne sorgi soracağ Emraha, Emrah ne cevap versin:

Söz ver cevabına ey Aşîğ Emrah
Tam dört defa ölüp dirilen gösder
Babası gırhda oğlu yüz igirmi yaşında 15
Söyle bu kemalda var olan gösder

Aşîğ Abbas'ın ağzından çıhan bu cevabi iki tene alim, molla,
aşşılardan dilinden çıhan tekellümi maneli mantikli olanı yazardılar,
mentiksiz cevabi reddederdiler. Aşîğ Abbas'ın Emrah'a sorduğu bu
suvali yazılıp aldı Emrah bahalım Aşîğ Abbas'ın sözüne açmağ için 20
ne diyir :

Benden sene heber ey Aşîğ Abbas
Tam dört defa ölüp dirilen gördüm
Babası gırhında oğlu yüz igirmi yaşında
Üzeyir Peygamber bu kemalda var olan gördüm 25

aferin diyen hocalar aldı ikincisini gine Aşîğ Abbas :

Çocuğ şimdi seni bira him dara
Şindi sığındırım Hezret-i Pir'e
Neydi helgöldi Ademden sora
Toprağdan yoğrulup olanı gösder 30

aldi Emrah :

Aşığam dünyada degilem naşı
Yanar üregimde eşgin ateşi
İkinci cevabin yarese guşi
Toprağdan yoğrulip olani gördüm

bu da yazılıp aldi son kelimesini Aşığ Abbas :

Çocuğ bilir misen hıublar hasını
Ecaba geydin mi pir hırkasını
Kimin gaçırdılar elbisesini
Peşine segirdip yorulan gösder

5

aldi Emrah :

Emannah bilirem hıublar hasını
Aynıma geymişem pir hırkasını
Bir hezel gaçırdi Heziret-i Musanın elbisesini
Peşine segirdip yorulan gördüm

10

aferin diyen hocalar Aşığ Abbas topladi ki bir cevap daa diye “Dur”
diye emir gétđi. “Haydi oğlum Emrah, şindi sıra senindir. Bu sen-
den üç suval sordi, sen de üç cevap sormah hakkındır, söyle baka-
lım”. O zaman Emrah ilk olarak Aşığ Abbas’a şu cevabi sual etdi:

15

Diz vurdum yerlere sürdüm üzümü
Eger aşığ isan diyne sözümi
Evvelce Resulun cemal yüzünü
Diz çöküp de evel göreni gösder

20

diyence Aşığ Abbas seydi durnasi kimi bu cevap üzerine durdi.
Yazıldı bu kelime. “Aşığ ses gelsin” diye Yaup Hıan tarafından Aşığ
Abbas’a sordular. Aşığ Abbas her ne gatder yutkundü ise asla bu
ağır sözün altından çıhamadi. Sazi ila beraber Başvezir Yaup Hıan’ın
önüne gelip “Hıan sağolasan, dedi, şu aşığın sorduğu suval gulah-
larım çıhsın şindiye gader heş duyduğum, bildigim bir adam degi-
lem. Eyvallahım yoluza erhanıza” diyip o zaman el şağgırtısı ile
Emrah’ı aldılar yannarına. “Aşığlar buyurun, hangizin gümani gelir”
diye gırğ aşığ birer birer sazlarını tökdi: “Usdamız eyvallah etdik-
den sona bizim heddimiz midir şu Emrah’a garşı cevap verelim?”
Çünkü ağızdan çıkan tekellüm hem manali, hem ağır lakin nevlüne
bakın bülürdü ki bu çocuğun maakgak ki üç yüz altmış altı damari
ateş doli. Ezeli ezelden feraseti üsgeg insannar insanın bahışından
tanırlar. Evet çoğ bir ademler vardır bahıdığın zaman lakin nev-
lünden belli olur ki asılzade evladi.

25

30

5

Hörmetle Emrah'a Yaup Han "Şerbet verin" dedi. Emrah şerbetini içdikden sona "Gel oğlum, dedi, şu ğater genimeti bir tek söz ile aldın". Evet ehl-i diller hekigatde çünkü her şey bir gıl üstüne döner, büyük bir divanda edalet yerleri de hegikat ki bir tek gıl ile döner, buni da irfan adamlar bilirler. "Oğlum yedi sinsilen yese bu ganimeti gene tükedemez" getirip o ganimeti yanına "Şunnar hep senindir" Emrah görüp "Pekey" "Şahın güveyilik elbiseyi de gaza-dın" "Pekey" Yaup Han'a eger paranın, eger hali gumaşın mevcu-detini gördükden sona döndi "Han sağolasan bannar da heş kimse-nin hakgi var mı?" "Hayir, dedi, oğlum hepsi senin". "Ben aldım hepsini gabul etdim, ancağ şindi bu mali dağıdacam, diye aşışlara seslendi, gelin buraya, bir ğarib adam bir daa yanıza geldiği zaman oni dinmememiş şakın neye geldin demeyin ancağ tek adam her va-kit tekin degildir, buni da ey bülün, dedi, alın aşışlar sazlarızı" Evel, Emrah o ganimeti ğırğ aşışa usdalarıyla Aşığ Abbas'a taksim etdi, "alın da bir daha hata bir iş işlemeyin" dedi Yaup Han "Ne yapıyorsun aşış?". Dedi "Han sağolasan, bir insan kendi malını ar-zetdigine veremez mi?" "Verir" dedi. "Ben de malimi gabul etdim, şindi dağıdıram kimsenin hakgi yoğdur" Emrah'ın bu sözüne Yaup Han yanındaki mezlišine dedi ki: "Durun bağalım şu çocuğu, dövlet içlin gelmemiş, şu çocuğun gelişinde maağğak ki bir hallar var, am-ma Allah'dan heyirlişi" dedi. Meger Emrah'ın goynunda idi Yaup Han'ın annesinin mektibi amma vezirler, hanlar Yaup Han'le be-rabar oturduğu zaman Emrah fırsat bulamirdi ki goynundaki zarfı versin Yaup Han'a. O zaman Yaup Han ise seyrederdi. Emrah'a. Em-rah o ganimeti ğırğ aşışa teğsim edip parayı teğsim edip "Alın birez de geri galan fıkarakale teğsim edin" gendisi sazi ile gelip bir altun bile almadan Yaup Han'ın yanına vardı. Yaup Han isa "Ey aşış heş birşey almadın mı?" "Heyir" dedi. Yaup Han mezliše dedi ki: "Va-rın şindi béle olduğu kimin bu mezliš şah gatına, ancağ ben bu aşışi getirim" dedi. O oturan, aşışlar mezlišinde olan bütün halk vardılar şah serayına.

Geriden bir araba içerisine Yaup Han ile Emrah'ı bindirdi. Yaup Han "Haydi bağalım oğlum" Emrah da "Bele bir fırsat daa elime geçmez" diye goynundaki zarfı çıkardıp araba içinde giden Yaup Han'ın dizine goydi "Bu ne oğlum?" "Han sağolasan oki bağ ne ol-duğuni bilirsən" Başvezir olan Yaup Han zarfın üzerine bağdı Sahat Çukuri yazılı, annemin ismi yazılı. Sarfi yırtıp içinden mektibi çı-kardıp başda ne yazmışdı o ehdiyar gadın "Ey benim sevgüllü yav-rum Yaup Han, ağışamın dar vakdiyidi musluğ önünde ağışam ab-desini salarkân ansızleyin şu mektibi getiren aşış içeri girdi. Senin

hesiretinden ağlardım lâkin “Ne ağlarsın nene” dedi. Başımı galdırıp görerek yavrum yedi seneden üreğin dutmirdi senin yatıp gahdığın odana içeri girim, ama şu aşığı senin odan açarağ minderen otuturdum, elimden geldiği gader hizmetinden sona söyle aşık derdin, söyle baħalım, Emrah “Benim derdim ele bir dermansız nene bir dertdir ki tebiplerde de yoh” Söyle oğlum o derden derman olayım dedim. “Olabilir misen acep nene” diyen Emrah ağılyarağ derdini açıp meger derdi neyidi Selvi imiş, sevgüllüsünü gayıp etdigine yedi yıl İran toprağını dolanıp gurbeti bulamadığına gözlerinden ağılyarağ derdini annatdi bene, yavrum Emrah’ın o ağlaması o feryad-i figani ben de senin hesireten ağladım. Şimdi yavrum eger Emrah’ın sevgüllüsü Selvi’yi ve cariyesi Nazlı’yi şah elinden alıp bu aşığı güldürüp muradına gavuşdurursan eger evladımsan bülürem, emdirdiğim südümi, verdiğim ana hak emegini sene helal da ederem, ama eger gendi canın düşünür şu aşığın muradını düşünmesen, onun o sevgüllüsünü gayret edip Emrah’a vermez isen yavrum iki memeden emdirdiğim şir o körpi başında, o südümi senden isderem bir; verdiğim küçük yaşda ana hakkını senden isderem iki. O mahgame-yi kübrede elimi yağan gatar her bir hakkımı deva görirem senden, eger şu aşığın miradına nail etmesense yoh şu aşığı sevündürürsen beni de sevündürmüş olursan, verdiğim ana hakkı ile emdirdiğim süt hakkını ben de sene helal ederem yavrum. Yazıma son verirem, eger helal südümi emmişisen yavrum şu aşığın işene geyret et, mirat gavuşdurmağ bir insani miradına erdirmek, sevündürmek ne gatder sevap olduğuni sen de bilirsən yavrum”. Bu mektibi okuyan Yaup Han gözleri dolmuşdi, hem annesinin yazısını okuyup hem ağlardı. Yanında oturan Emrah’ın üzüne baħdı “Ey benim yavrum ben bildim, ganimeti dağıtdığın zaman bildim, bir adamın ğalbinden geçen maakğak ki başına gelirmiş, ben mezlişe dedim ki şu çocuğ şu parayı dağıtmasında bir iş var, Allah’dan heyirlisi dedim, bildim. Lâkin yavrum şindi mezliş Şah gatında ben sen ile araba içinde gidirik şah gatına, lâkin bu mektibi geldiğin zaman niye bene vermedin, bene bildirmedi?” Emrah “Han sağolasan, dedi, yanında mezliş varidi verdiğimi görürler o nedir diye senden sorarlar onun üçün tehna bulamadım ki verim, dedi, ancağ şindi arabada bir sen bir de ben olduğum üçün bele bir fırsat daa elime geçmez diye an şindi verdim” dedi. Yaup Han isa “Ne yapalım ki iş işden geşdi yavrum, mezliş çıhmış şah gatına, heber getdi şah gatına; eger bu heberi bu mezlişi şah gatına yollamasaydım belki bir işler olurdi, lâkin şindi cizbiikdidar elimden çıhdi” dedi. Gel baħalım anam bene şu mektib ile büldürir, ben de bu kelleme gövdemden gidene gader senin işen gayret etmeyi gözüme aldım. Ben öldükden sona, sen de isdersen öl

15

20

25

30

5

10

15

20

isdersen gal. Yavrum heş gorhun olmasın ölene gader sene yardım 25
edecegem, eger muradan gavuşdurdum seni gavuşdurdum, gavuş-
duramadım bu datli canımı senin uğuran fede gıldım. Bu gözlerim
Emrah senin ölümün görmesin” diyen Yaup Han Emrah’ın gözlerin-
den öperek “çekinme yavrum gel baħalım” amma Yaup Han’ın da 30
dizler titirerdi, çünkü neden dünyada en datli insanın gendi canidir.

Şah gatına çıhdılar bir yer gösterildi orta bir yerde Emrah otur-
di. Yaup Han isa Şah’a selam vererek: “Şah sağolasan, dedi, işde şu
çocuħ girħ aşğın mat etdi, dedi, bir tek söz ile”. Şeyhoğlı Şah Abbas
edalet kürsüsünde seyredirdi Emrah’a “Olur, dedi, olabilir, hay hay
el eden her vahit üsdündür, dedi, şu aşğa şerbet verin” Şeyhoğlı
Şah Abbas emir verdi bir şerbet kase ile Emrah’ın önüne geldi. 5
Şeyhoğlı Şah Abbas döndi Yaup Han’a: “Ey Yaup Han” ‘Buyurun,
dedi, şahım” “Şu çocuğa, aşğa sordun mi ecaba haħ aşğı mi, dad-i
haħ mi, yoħsa ordan burdan örgerne midir?” “Sormadım, dedi, şa-
hım sorayım” “Ey Emrah baħ ne diyir, dad-i haħ misan yoħsa sev-
dalımısın söyle baħalım” Emrah isa “pir dedenin elinden şu işdiğim 10
önündeki kase kimi üş yeşil fincandan nuş etdim, dedi, ne isdersiz
isdeyin benden, hazır cevap dilimde var”. Bu söze sade şah değil, o
şah gatında olan bütün mezliş “Helal olsun dedi, amma baħalım ki
var mi yoħ mi” o zaman Şeyhoğlı Şah Abbas terkal Yaup Han’a “Ey 15
Yaup Han sor o aşğa şurda bir iki metiye söyleyin” diyen şaha garşi
Başvezir Yaup Han gelip Emrah’ın yanına, eğildi gulağına “Çocuħ
bele düz otur, sıhılma” diyince kimse hissetmesin diye yani çocuği,
Emrah’ı sandalyada tarif edir otutdurmasını, lakin egilmişdi gula-
ğına “Yavrum etirafa baħma şu foturaflardan gözün kes, ancaħ
baltayı da daşa vurma yavrum, dur baħalım gün doğmadan neler 20
doğar” yani gulağına fısıldadı amma herkes zanetdi ki aşğı terbiye
ile otutdurur Yaup Han. Çünkü orası Şah gatiydi. Geri çekilerek Em-
rah sazini alıp gösgi üsdüne bir etrafa baħardı Şeyhoğlı Şah Abbas’a
doğrı baħdığı kimi Şah’ın başucunda Selvü’nün, Nazlı’nın tesviri 25
asılıydı. Ah çekip nasıl Selvü’nün tesvirini gördi ise sandalyadan
sazi ile beraber yıhıldı. Bunun o gızlara baħıp ah çekmesi yıhılma-
sına heç kimse yerinden gahmadan Yaup Han segirdip Emrah’ı yer-
den galdırıp otutdurdu gine sandalyasına. Şeyhoğlı Şah Abbas “Ey
Yaup Han” “Buyurun” dedi. “Şu aşğ şu tesvirilere ne çün ah çekdi 30
yıhıldı, buni annatdırsın bene” diyince Başvezir Yaup Han “Heyir,
dedi, efendim şahım tesvirler üçün baħmırdı sade” “Ya ne?” “Bir in-
san bir seraya girer bir mezlişe girer otururkân en evel bele dört
terafa göz çalar, şu çocuħ da dört etirafa baharkân akli dolanaraħ
sandalyasından yıhıldı şahım, gızlara baħıp da ah çekip yıhılmadı”
“Eele mi oldi?” “Evet” “Pekey oni da ele gabul edeyim, dedi, söyle

şu aşığa bir metiye yapsın" terkal işaret vererek Yaup Han ki şu
tesvirlerde gözin kes amma yedi sene görmiyen Emrah ecaba bir gat- 5
re gözünü Selvü'den ayırır mıydı, heyir yoh, heç kimsenin tarafına
bahmazdı, gözünü diremiş Şah'ın baş ucundaki Selvü'süne seyred-
derdi. O zanan şu cevaplar ile sazi ile Emrah gonişdi : 10

Emrü emrün ile emründen senin
Hökmü hökmün ile şahım hökmündür senin
Emrah der dünyada Selvi Han benim
Hüzürde durmuşam efveyle beni

diyince bu cevaba garşılıq "Cellat" diye Şah sesledi. Dilinde Emrah'ın 15
tekellüm galip iki cellat Şah gatındaydı, o zamanın devründe her hö-
kümder emrinde cellatlar vardı. Şindi nasıl mahgemelerde kahemler
hüzurunda haklı ile haqsız ayırdolunir o zaman da cellatlar elinde
edalet kürsülerinin önünde haklı ile haqsız ayır olurdi. Emrah isa, 20
iki tarafından gelen cellatlar Emrah'ın gollarını arhaya dönderir-
kän beriden Başvezir Yaup Han cellatlara "Çıhın geri" dedi. Cellat-
lar geri çıharaş Şah'a doğri şu feryadi etdiler "Kesilen baş yerine
gelmez Şahım" diye feryadi dutdurdular. Birinci cevap üzerine "Ey
şaham ne dedi ki şu bala cellat emrini verdin?" diye Yaup Han cel-
latların önünde titiremiye durdi. Lakin sade cellatlar degil Şah ga- 25
tında olan mezliş bile annadılar ki şu Başvezir Yaup Han şu aşığın
tarafi. "Duymadın mı?" dedi. "Duydum, evet bir insan evvel sevgül-
lüsünü meteder sona da gendisini, şu aşih evvel senin sevgüllün met
edir sona da seni edecekidi meel vermedin, ne dedi ki?" "Ele met 30
olur?" "Yana nasıl olsun?". Bir insanın evvel sevgüllüsünü ögerler ki
mağbul ola "Haydi Yaup Han oni da eyle gabul etdim. Söyle baħa-
lım şu aşığa bir daa bir şey desin "Yaup Han annadı ki hakiget öli
başı gordan gortmir. Atalardan galan bir böyük kelimedir: "Serçe-
den gorħan dari eker mi?" Emrah ise sevgüllüsünü görmüş, yedi yıl-
dır dolanmış ve dünyayı bir terafa atmış, bir Selvü üçün, can da o
canan da o. "Pekey" diyen Emrah ikinci cevapda şu sözleri söyledi: 5

İsder Şah ol şahım isder ol paşa
İsder elli yaşa isder yüz yaşa
Dünya Süleymana galmadı haşa
Dünya bir lerdüvan çıħarsın paşa
Akibet geriye dönersin şaham 10

Bu cevap iki yola ders açar. Çünkü mahgame-yi kübre devasıdır. Evet
Emrah'ın bu sözlerini sağdan soldan gelemle yazan da bulunmuşdi.
Şeyhoğlı Şah Abbas Emrah'ın bu cevaplarına garşılıq elini üzüne
goyup başını aşşağı eğdi, başladı kendi kendisini dinnemiye.

Evet insannar gönülsüz ibadetin asla vücuta heç bir faydası ol- 15
olmaz. Bır insan gönülsüz seysen yıl, seysen sene ibadet edeceğine
gönüllü seysen dekga mütela etsin, gönülsüz seysen yıl ibadetin, gö-
nüllü seysen dekge ki mütela ibadetden daa evsaldır; çünkü neden
gönüllü mütela edir.

Şeyhoğlu Şah Abbas bağıdı ki bu çocuğ benden ahiret davası 20
görir. Ele ya hani benden gelen evvel şahlar hanı ya? Heç yoh! Ben
ne olacam? Ben de yoh! Acaba bu insannarın üzerine benden sona
neçeleri gelecek ve neçeleri gidecek.

Hakikat da eledir işde insannar her vahit gendisini kemalla sa- 25
bırla garşısındaki gönülü dayimi yapmıya çalışsın. Bir insan ne ol-
duğunu bilmesin ne olacağını düşünsün.

Şeyhoğlu Şah Abbas Emrah'ın bu sözlerine mütela ede ede
başvezir Yaup Han'a döndi «Ey Yaup Han» «Buyur» Şu çocuğa
hekigi sor dad-i hak mıdır gara sevda mıdır?» Yaup Han Em-
rah'a döndi «Yavrum bağ şah ne sorir, haqıgat hal neyin varısa
bildir» Emrah ayağı galharağ «Pirler sayesi ile dad-ı haq bir 30
aşığam. Her ne suval edersizse benden sorun» O zaman Şeyhoğlu
Şah Abbas «Yaup Han dad-i haq olduğuni gendisi ikrar edir
mi?» «Evet» geri döndi mezlišine «Ey mezliš bu çocuğ dad-ı
haqgam diyir ve bu Selvi bunun sevgüllüsü imiş, meşugası. Yaup
Han ecaba sor Selvi ile bunnarın arasında bir hısımlık var mıdır?»
Yaup Han, Emrah'a sordi «oğlum bağ Şah ne sorir Selvi senin
neyin, sen Selvi'nün neyi? Bir birinize tevlugatlıq varmi?» 5
Emrah isa eger işin hegigini söylesem olur ki bu hökümdar Sel-
vi'yi bene vermez, çünkü insannar erhanı emsalle mükellef ol-
ması lazımdır her vahit üçün. Emrah düşündi, işde burda Emrah
yalan söylir bile bile, «Niye düşündün oğlum söylesene» diyen Yaup
Yaup Han, Şah seyredir mezliš durmuş bahardi. Emrah ba-
şını galdırarağ «Han sağolasan, mezliš Şah sağolasan, Selvi
benim emicemın gızdır» dediği kimin yani Emrah gen-
dine Selvi'yi yakın dudtu ki Şah ehdiraz etmesin. Bu ce-
vabi eşiden Şeyhoğlu Şah Abbas, Yaup Han'a dedi ki «Ey
Yaup Han, düş ben ile barabar önüm sıra birzat Selvi'nin de
ağızından suval edeceğim eger Selvi de Emrah'ın dedigini diyerse 15
ikisi birbirinindir, Selvi'yi Emrahdan ayırmam Emrahı da Sel-
vi'den ayırmam, yoh eger bu sözde bir yanıslıq olur, bu Selvi be-
nim emicemin gızdır dedi, eger Selvi dayımın gızı, halamın gı-
zi yahut başka bir tevlugat diyebilirse yanışdır bunnarın eşi ver-
mem. Buyur gidelim» Lâkin Yaup Han bilirdi ki eşğ ehli olanlar
asla yalan söylemez, dogri söyler. Meger Emrah burda yalan söy- 20

lemişdi, ğunki yalan bir yerde söylenir, nerde işde Emrah'ın bu cevabi dedigi kimi yerlerde, mazlumi zalim elinden gultarma uğun yalan syliyeceksin, diger yerlerde asla skmez yalan.

şeyhoğli şah Abbas'ınan Yaup an Selvi'ye giderdiler ki soralar Emrah senin neyindir. şimdi bunnar ki kğ-i seraydan ıhıp getmede olsunnar Emrah annadı ki biz burda kelleyi verdik ęılıa unki Emrah ne bileydi ki benim ağazımdan, şah, cevap çıkar ıkmar Selvi'ye de sual edeceğini Emrah ne bileydi? O zaman isa ne yapacağını dşunerek «hey gökleri var eden Allah her şeye gadirsen» diyerek aldı burda bağalım Emrah, Selvsne lzgar ile ne heber yollir. Nasi lzgar ile; igirmi dört sahatın bir sahati eşref sahatıdır, meger o aralığ esen lzgar şeyhoğli şah Abbasın kğ-i serayların pencereleden içeri vurmuş eserdi. Emrah bu yeli bad-i sabağ yeli bildi, aldı şimdi burda bad - i sabağ yeli ile sevgllsne ne avar ęılır :

Sene canım gurban ey bad - i saab
Benden Selvi an'a bir avar eyle
Evel sağ yanında sora solunda
Sora ęıl önünde dn nezer eyle

Sağ pencereden lzgar vurmuşdi, soldan ıhıp getmekdeydi. O mezlişde oturan halk bu aşış ne söylenir ecep lzgar haniya, ufak bir esinti dışırdan gelir. Halbusuki bad - i saba lzgarı olduğunu Emrah bildi. O haydi lzgar esse bile lzgar ile sevglsne ne heber gönderir, ne söylir diye heğ kimsenin asla akli kr etmedi bu söze. Lakin Emrah sarılmış guduret guvvet sahibi bir Allah'a sığınarağ o lzgar ile segllsne eber gönderdi. Giden şeyhoğli şah Abbasdan, başvezir Yaup andan evvel lzgar Selv'nn de kğgnn pencerele aış içeri etirafını serin bir lzgar dolanarağ Selv'nn başanda zilifler yelpazelendi. Elinde mendil özünün terini silen Selvi an cariyesi Nazli'ya döndi «Gız, dedi, güzel bir lzgar vurdi zme» diyerek bele bir durup dinnenirken kendi kendisine önündeki zehirin kasesini çaldı yere. Nazil dedi ki «Ne yaptın Selvi an» «Gız, dedi, benim gelbime ele bir şehadetlik gelir ki bu anda bu dekge sevgillim Emrah, şah dvanındadır» Buni söyliyen Selvi an, Nazli durdi, bir dört etirafa bağarağ meger lzgar onun da bir zine vurdi «Sadiksın Selvi an, dedi, hegigat hal asla sözünde yalan yoğdur, ben de ele galbimden bir doğan doğdu ki senin sevdüğün Emrah bu anda, bu dekge şah gatındadır».

Bunlar bir biri ile yani bu iki sultan birbiri ile gonusurkn bu terafdan başvezir ile şeyhoğli şah Abbas gapi aşdılar «Sor» dedi.

O zaman Yaup Han «Gızım Selvi, müjdeler olsun senin sevdiğün candan kimin var?» diyence Selvi icab edip Nazlı dedi ki «Emrah isimli bir meşügasi vardır, ikisi pir dede elinden badelidir» dedi. «Pekey gızım, sen söyleme Selvüden ikrar alacayım, Emrah senin neyindir Selvü?» deyince Selvi durdu başladı düşünmeye. Evet gendi gendisine düşünürken, çünkü insannar aklı ile zekası ile her mesnege eli varır, neden, düşünme düşünme çalışa çalışa her şeyi bulur. Selvü'nün iki dekge düşünmesi kendisine bir doğdı içerdən «ben Emrah'ı ne'çün gendime yakın etmim, olur ki zaman gelir bir arada sevgillim ile gonusurken bene demesin ki ey muhanned Selvi ne'çün genden biraz yakın dutmadın beni, ha ben ele bir söz söyleyim ki Emrah'ın da hoşuna getsin, bunnar da bilsin» Başını galdıraraq «Ey Yaup Han, Emrah dedigimiz benim emicemin oğludur, ben onun emisi gızıyam ikimiz emizadeyiz» di yince «Temamdır gızım, dedi, Emrah da saten böyle söyledi» dö - duğunu, gendisi de sevündi sözüne, çünkü neden buni akıl dedit-Gerisin geri döndüler, Selvi ise gendi gendine ne güzel gonusduğunu, gendisi de sevündi sözüne, çünkü neden buni akıl dedit-dirir, dünyanın en giymetini gazandıran insannar üçün aklıdır. 15

Bunnar gerisin geri gelip hökm-i divana çıhdığı kimin Şeyhoğlu Şah Abbas geşdi edalet masasında oturdu. O zaman Yaup Han'a döndü ki «Ey Yaup Han» «Buyurun Şaham» «Ben şimdi Emrah'ı dad-i haq bildim, amma ben aşığam dad-i haqgam de-me ile Selvi'yi asla gine veren degilem. Ancaq benim galbimde bir niyet dutacām eger şu dad-i haq dedigin şu aşık galbimdeki niyetimi burda aşikere söylerse o zaman Selvi, Emrah'ındır; Emrah da Selvi'nindir. Eger niyetimi bulabilirse Selvi benim gızım, Emrah da oğlumdur ikisinin toyunu düğününü elim ile dururup ikisini miradına erdirirem, yok eger galbimdeki niyetimi demez ise asla Selvi'yi Emraha veren degilem» diyip ayağı gağdı. Şah galbindeki niyet ne idi, Şeyhoğlu Şah Abbasın divanhane-sinde hizmetçilik eden, yani odacılık eden, bir şehis bütün İsvahan halgi eger Şah maayetindeki mezlişler herkeş bilirdiler bu - nu erkek meger degildi. Bir Şeyhoğlu Şah Abbas bilirdi, bir de gızın gendisi bilirdi, bir de yareden Allah bilirdi. O odacılıq eden, yapan şehis gendisi bir gız idi, ismi Cevahir. Eger bu aşık dad-i haq isa, gözünün önünde dolanan hizmet edeni adi ile gendisini söyler. Adının Cevahir olduğuni, kendinin erkek olmayıp gız ol-duğunu bu mezliş içerisinde cevaplandırır, dad-i haq ise bulur, dad-ı haq değilse bulamaz. Galbindeki niyeti buyudi «Haydi Yaup Han sor şu aşığa niyetim neymiş yöylesin» O zaman evet, Emrah da bilmir neymiş niyeti olduğuni, amma dutar dala sarıla-

rah çünkü çalışan bir millet deyimi ireli gider, lakin uyuyan bir millet daimi geri kalır. İnsannar da mıradı üçün eger cehdeder goşarsa o mıradına maakgaq ki erli geqli bir gün varır. 5

Emrah on sekiz bin alemleri halgeden bir Allah'a sarılarak isim-dadını isdiyerek çünkü Sümmani de bu cevabi söylemişdi : 10

«Kimi bilir kimi bilmez dediler
Kimi mehtaban olup güldüler
Micazi gaminde üşler yediler
Bir el çekip bu diyara gelsinner»

Sade Sümmani Babanın o gapı gapısı deyil, hepimizin gapısidir. Emrah guduret guvvet sahibi olan bir Allah'a sarılarak lakin galb gözü açılıp gızın gız olduğuni, ismi Cevahir olduğuni gözüne göründi. O zaman Emrah Şahın niyeti bu meyanda gezen bu Mirza gulu, halbusu ki erkek gılığındaydı, ismini de Mirza Guli derdiler, yani ismi Mirza idi halbusuki degildi, esas gendisi gız, ismi Cevahir ! Ama bütün halg erkek bilir. 15 20

Meydanda dolaşan bu Mirza Guli
İsmi bir Cevahir, Şaham gız degil midir

diyince Şeyhoğlu Şah Abbas selavat barmağını ağzına alarak başını kaldırıp Yaup Han'a «Ey Yaup Han, mezliş» «Buyur» «Şu Emrah'ın ağzından ne cevap çıktı, şu odacı olan şehise ne dedi ?» 25 «Şaham burda yanlış getdi Emrah, evet erkeği kadın etdi, adı da deyişdi Mirzayi, Cevahir etdi; ele değil mi ?» «Evet» «Şimdi siz bildigiz şu cehdeden şehis erkek mi bilürdüz kadın mi bilürdüz ?» Hep dediler ki «Bizim bildüğümüz erkek, kadın ne arasın» «Ha evet şu aşık galbimdeki dutduğum gizli esrarımı eşikere verdi, 30 tamamdır. Bunun eses kendisi gızdır ismi de Cevahir'dir, bunun adını ve gendini bir kendisi bilir bir yareden Allah, bir de ben bilirem. Lâkin bir de bu aşık bildi. Amma şimdi ikinci bir mura-dım, niyetim daa var eger bu ikinci niyetimi de Emrah çözebilir-se Selvi, Emrah'ındır Emrah da Selvi'nindir» Yaup Han'ın burda asla sesi çıkmazdı ne yapsın ama bilirdi ki Emrah bu işlerin hağğından gelir. O zaman ikinci niyet dutdi, Şahın neydi, evet 5 bütün İsvahan eger İran bülürdüler Şahın bir guşi var, ama ne guş olduğuni asla kimse bilen yohıdi «Ey mezliş» dedi «Buyur» «Benim gafesinde bir guşum olduğuni bileniz var mı ?» dedi ki «Evet bilirik» «pekey» «Bu İsvahan başdan başa bilir, evet ne guşi olduğu bileniz var mı ?» «Hayir, dediler, evet bir guşun var gafes içinde beslirsen, amma ne guşi olduğuni ne guşi görmüşük 10

ne de bilirik ne de gösdermişsen» «Yaup Han ikinci niyetim şu çocuğa söyle benim gafesinde guşumun adını ve yaşını eger bildirirse Selvi onundur» Yaup Han hem aci hem datlı söz ile «Yavrum Emrah, bak Şah ne diyor» Emrah isa saten açılmış galb gözi aynası, Şahan dutduğu niyet guşın adı Talhan guşı idi, yaşı altı yüz elli yaşındaydı. Guşun Talhan guşı ismini diyerek, yaşı altı yüz elli yaşında olduğunu Emrah söyledi. Şeyhoğlu Şah Abbas gine selavat barmağını eline alıp «Ey mezliş, dedi, benim guşumi şindiye gider ne guş olduğunu bilirmiyidiz?» «Hayir» «Gafes gelsin» dedi. Gafesi Şah mezlişine getirdiler, gafesin üzerinde guşun halgediliş gününden o güne gider altı yüz elli sene yaşamışdı bu guş guşun tarihinden yaşını tamam, dediler, evet. Emrah ne demişdi «yaş altı yüz elli isim Talhan.» «Temam mıdır?» «Temamdır» dediler. «Ey Yaup Han, şindi Selvi Emrah'ındır. Emrah da Selvi'nindir, asla bu iki armağanı birbirinden ayırmam» diyen Şah «Yarından ehdibaran eger Emrah'ın eger Selvü'nün, Yaup Han toyunu dut» deyince bu tarafdı Emrah yerinden galhıp Şahın evel ayağlarına, sonra eline gapandı «Ey Şah sağolasan emir buyur bir arzım daha galdi» «Söyle oğlum» «Benim anam babam benim yolumı gözler, ancah yedi yıldır hesiret galdığım anam ile babam bu güne gider Emrah gelir diye gözleri yoldadır, eger Şaham eyilgin varısa sevgülümü ver, benim anam babam toyumu görsün görkümü görsün» diyip ağladı. Bunun ağlamazsına Şeyhoğlu Şah Abbas, Emrah'ın bir üzine bahdı kendi kendine durdı, evet bir baba ile ana bir evladın görkünü görmese ne olur, gurbetde dutulan düğün ne olur; «Pekey yavrum ağlama» diyip beriden on iki vezir ayağlandılar, başlarının papahlarını yere teker teker atarah yakalarına ellerini atdılar. Vezirlerin bu hay huyuna Şehoğlu Şah Abbas sade degil oturan halk bile şaşdı, bu ne oldu bunnara. «Ey vezirler noldi size?» Deyince dediler «Şaham, asla senin an bu devan gabul eden degilik» «Hangi devayi?» «Selvi'yi Emrah'a verirsın biz asla vermezik, ve bu işi de asla gabul etmezik» «Ne çün, niye?» dedi. «Şaham bu devayi bele ki gurursın yarın hangi delikannının kimin gızına göyni düşse eline bir saz alıp aşığım diye hökm-i divanan şikayet dayanacağ, sen «ey köpek oğli ben sevgüllü yarım verdim sen gızın niye vermirsen aşıdır daa» Eger biz de vermesek sonumuz cellata dayanacağ bunun üçün asla bu devayi biz gabul etmezik» diye on iki vezir itdaaya gağdılar. Vezirlerin bu sözüne Şeyhoğlu Şah Abbas «Ey vezirler şimdi iddaaz neyise hegatini bildirin bene» Dediler «Şaham itdaamız budur ki şu aşığa biz zehir içireceyik verdigimiz zehiri içir eger ölürse Selvi gine sene galır, eger ölmez ise biz de

inanırık şu aşığın dad - ı haq olduğuni yoħsa herhangi şekis olursa
olsun ben aşığam demekle asla inanan degilik» Bu cevabi eşiden
Şeyhoğlı Şah Abbas vezirlere şuni söyledi «Ey vezirler güzel 20
amma, eger şu Emrah verdigiz zehiri içir ölürse de sizi on iki-
zi de öldürürem; ölmez galırsa da ğine on ikizin de kellesini ğı-
lıca verdirirem» diyip Emrah'a taraf döndi : «Oğlum aşığ» «Bu-
yurun» «Genden ğümanın gelir mi, vezirlerin verecek zehirini
içebilir misen, sene cerbi ben edalet taħdında iken kimse içire- 25
mez, amma sene danışırem ğümanın eger gelirse iş de demem
işme de demem içip işmiyecegin senin elindedir söyle baħım»
dedi, Şahım bu cevabına Emrah «Şah sağolasan medama vezirlerin
benim dad - i haq olmadığuma ve bende heç bişey bulunmadığına
inanmillar bunun üçün bunnarın benim dad - i haq olduğuma
inanmağ üçün emrin üzerine Şaham, vezirlerin getirecek zehiri 30
içerem, amma sevgüllüm Selvü'nün elinden içerem,» «Pekey» di-
ye o zaman on iki vezir Şahan ilk sözünü duyaraħ on ikisi de bo-
yun bükmüşdi annadılar ki biz ğürültüye ğétdik, bari biz ölürsük
şu aşığa da bu dünya galmasın, «Getirin baħalım ey vezirler»
dedi Şah. O zamanın devründe on iki vezir, éle bir zehir getirdi-
ler Şah ğatına ki şüşenin içerisinde zehir kendisine ğaynardı.
Şeyhoğlı Şah Abbas vezirlerin elindeki zehiri ğörüp «ey vezirler,
o zehir içilir mi daa başħa zehir yoħ mıydı?» diyence on iki vezir
«Eger içerse bizim bu zehiri içebilir, başħa bir zehiri asla ğabul 5
etmeyiz» Emrah : «Şaham ğam çekme, dedi, hangi zehir olursa
olsun biraħ onnarın iddaasi yerini bulsun.» O zaman sevgüllüsi
Selvi'ye Yaup Ħan adam ğönderdi. Giden adam Selvü'nün eylen-
digi köşğe ğavuşup «Ey Selvi buyur sevdüğün Emrah Şah ğatın-
da seni isdir» Selvi sevinerek cariyesi Nazlı ile beraber başdan 10
ayağa bürünerek ğelen adem ile beraber Şah mezlišine çıkđi.
Edab - ı erkanla Emrah'ın yanında durdi. Şaha ğöz ucuyile selam
verip Şah, ğızın edab - ı erkanla el bağlayıp durduğuni çoħ be-
gendi. Meger Emrah ne umud ederdi, adam da sevgüllüsine el
be el zehir verir mi ? Emrah ğelbinden umudi buyudi. Lakin bazı
ħadınlar ileriye ğeriye asla düşünmez, çünkü neden kadin oldu- 15
ğuna.

Şeyhoğlı Şah Abbas «Ēızım Selvi, dedi, şu masa üzerindeki
şüşenin içinde olan zehiri, bir ğadehin içerisinde tökeceksin, vezir-
lerin itdaasi, Emrah ile senin pir elinden badelendigize inanma-
dılar, itdaaları buyudu ki eger bunnar dad - ı haq ise biz bunnara 20
zehir veririħ, eşğ ehli olana zehir asla ĳâr etmez, eteşin üsdüne
ateş ğoydun mu ne yapar eteşi eyce ateşlendirir. Şimdi Emrah,

içersem sevgillimin elinden içerem seni bunun için çağıtdırdım. doldurup sevgillin Emrah'a el be el teslim edeceksen, elin varır mı?» diye Selvi baş endirdi «Baş üsdüne, vereyim» şüşenin ağzını aşaraş şüşeden olan zehiri bir gadaha Selvi eliyle tüküp gadahi Emrah'a doğru uzadırkân Selvünün uzatdığını Şeyhoğlu Şah Abbas gatında oturan mezliş, eger Şah ile bütünü baqardılar. Selvi ise Emrah'a bu gadahi uzatmış dururdi. Emrah'ın gözlerden dane dane tökilen yaşlar üzerine «Ey sevgüllüm az dur» dedi, Emrah'ın gözlerinden dane tükup ağlamasının sebebi buydi: hey muhan-net gız insan da sevgüllüsine el be el zehir verir mi» diye Emrah şu cevabi Selvü'nün gedeh elinde uzatmasına garşılığ dedi :

İsder zehir olsun isderse ağ
Elin ki degmişdir içerem elden

diyip Selvü'nün elinden gadahi alaraş gibleye garşı idi Emrah'ın üzi, önünde pencere, lakin camlar açığıdı her terafdan üüzgarlar serin serin Şah serayına vururdi. O aralık Cenab-ı Allahın emri ile Emrah'a pir dedenin eli yetişdi. Pencereden elini uzadaraş selavat barmağını gadahın içerisine sokup bir dolandırdı, zehirin içerisinde, lâkin pirin elini bir Emrah gördi, bir de Selvi gördi, asla kimse göremedi. Emrah, sevündi, neden, zehiri penzehir eden yetişdi. Emrah gadahi gafaya tikerken guduret guvvet sahibi olan Allah o pir dedeyi yetiştirerek bir barmağını zehirin içerisine batırıp dolandırmasına zehiri penzehir kesmişdi.

Emrah bir sahat gader Şah gatında başda ayağı gader bir soyuğ ter boşandı, amma Şah gatında olan mezliş, eger Şeyhoğlu Şah Abbas yanındaki sevgülüsi Selvi, Yaup Han bütünü on iki vezir baqardılar Emrah ne zaman yere düşüp çırpınacak. Bi sahat gader Emrah ter tüküp ter soyumaya durdi. Asla Emrah'ın üzerinden bir gılına hete gelmedi. Şeyhoğlu Şah Abbas, Emrah'ın teri soyuduğdan sona «Yavrum, içerisinde bir halin var mı?» «Heyir, dedi, bir sıkıntı ter vücudumdan indi Şaham, elhemdülillah daa bişeyim galmadı Şaham» O zaman geri dönüp aci bir ses ile «ey vezirler, itdaahanız tamam mıdır?» dedi. Ayağ da olan on iki vezir «Evet, dediler, şimdi biz de inandığ ki senin bu aşığın dad-i haqdır» «Pekey, ben size zehiri vermezden evel ne gonoşdum, eger şu bala zehirden ölürse de on ikizi kellesini vururam yoğ ölmez galırsa da on ikizi öldürürem. Buni başundan söyleledim» Yaup Han'a üzünü çevürdi «Yaup Han» «Buyurun Şaham» «On iki vezirin gollar bağlansın» «Bağlıdır, dedi, Şaham» on iki veziri galdırıp o dekge içinde Şah sarayından indirerek cellatlar katlam deresinde, on iki kelle getdi. Amma her zamanın bir devri, bir

edeti vardır, o zamanın devründe cellat olan bir şekise cellatlam- 30
lik emani varidi, kesilen baş asla yerine gelmez diye celatlar itdaa
ederdiler. Lâkin bu sefer oni iki vezirin kellesinin kesilmesine
cellatlar asla itdahe etmeden kelleler getmişti. Ne'çün itdaha et-
mediler ? Şeyhoğlu Şah Abbas gızil elbiseyi geymişti ayına. Gı-
zıl elbise geyindigi zaman, yani mahgeme hüzüüründe hakimler
ifade almış, suçlunun suçu neyise üzerine verilmişti. Bu husüsde
itdaha olunmadan vezirlerin kellesi alındıhdan sona, cellatlar Ya- 5
up Han bir takım Şah gatında olan mezliş, Şah serayına çıhdılar.
Cellatlar ireli vararah «Emrin yerini buldu Şaham» diye gılışlar
ganni ganni, eller ganni «gılıçlar gına soğun» dedi, celatlar gılış-
lari gışına soğarak herkeş yerine geşdi.

Divan bir süküt nevrağa düşdi. Neden ? On iki vezirin an- 10
sızleyin kellesi getdiğine on iki sandalya, on iki masa boş galdi.
Divanın sükütlemesine Emrah bir gösgünü geçirip içerden bir
ağ getirdi, çekdi. Emrah'ın gösgünü geçirmesine ağ çekmesine
Şeyhoğlu Şah Abbas «Ey aşlı ne'çün gösgin geçirirsen, niye ağ
çekdin, benim için vezir esgik degil, benim için adam esgig de-
gil, başvezir Yaup Han'a döndü, «Ey Yaup Han bu mezliş içinde 15
şu sandalyalara, masa başına on iki vezir seçilsin, her keş mega-
mina otursun» dedi, Şeyhoğlu Şah Abbasın oturan mezlişinden on
iki vezir tayin edildi. Bir sahat zarfında on iki vezir herkeş yerine
oturdi. Divan artık bir nevrağa düşmiye döndi. İşde bu dünya,
bu çarh - i çenberi guran guduret guvvet sahibi, ezeli gelmiş ezel-
den gidir, bir yandan ağlamağ bir yandan gülmek var. Şimdi 20
Tahd - i İsvahan şehrin içerisinde on iki vezirin ölenlerin evinde
çoluğ çocuğı ağlamağ bir şivan içindeydi, amma on iki vezirin
de masa başına gelmesi, o megami gazanmasına on iki vezirin
de çoluğ çocuğı sevinmekdeydi. İşde bu dünya kimi evde şadı-
dan olur, kimi evde de şivan olur. Guran bu çarhı éle gurmuş, el
elin ölüsini her zaman güle güle ağlar demişler. 25

Şeyhoğlu Şah Abbas, Emrah'i aldı yanına «Ey yavrum, Em-
rah, sen sağol, işde vezirler geldi yerine. Oğlum Emrah, bizim bu
baş vezir Yaup Han gendi ölkesini, Sahat Çukuri dediği melmeke-
tini hervakit bene metedir, amma Yaup Han'ın metetmesine gar-
şılığ Sahat Çukuri dediği vilayet bizim tahd - i İsvahandan üs- 30
dünmüş. Aşlılar asla yalan söylemez, sen bu tarafa gelirken Sa-
hat Çukuruni gördün mi ?» Diyince Emrah ayağda, el bağlamış
dururdi «Şah sağolsun, dedi, mezliş sağolsun, evet aşşam yakın
idi Sahat Çukurun vardım, lakin gonağ sahipleri beni şeerde gö-
rerek hörmitle garşılایp üç gün, üç gece Sahat Çukuruni başdan

başa gezdim, dolandım. Bir takım hanedan beyler ile beraber»
«Pekâla oğlum, göz gördüğünü aşıklar bidliyi söyle, Sahat Çu- 5
küruni nasıl gördün, ey mi gördün kötü mi gördün, her nasi gön-
dün ise gördüğün karşılığ Sahat Çukurunun hakkında bir bilgin
var mı?» «Baş üstüne Şahtım, dedi, emir buyur gördüğümü söy-
lim» «söyle bakım, dedi, bizim Yaup Han'ın sözi doğru mudur»
diyence Emrah Sahat Çukurunun metiyesine başlamazdan Yaup
Han'ın üzüne doğru bahdi, bahdi ki Yaup Han hem boynunu bir 10
yana eğmiş, hem de gözlerinden yaşını mendil ile silir. Emrah ise
Yaup Han'nın bu melul melul gözlerinden yaşını sildigini gören
Emrah «Hey Yaup Han, heç melul bahma Şah gatında Sahat Çu-
küruni bir met edim, amma dünyanın sonuna kadar dillerde söy-
lensin» diyen Emrah Sahat Çukuri hakkında şu cevaba başladı: 15

Divanan gelmişem golleri bağlı
Bu eşgin elinden cigerim dağlı
Sahat Çukurunun memur çağları
Hizmetde dolandır beg oğlanları

Darçın zencefilli südlü çayları 20
Hörmetli cevabi hub lisannarı
Tohli arab atlar tavlada bağlı
Takınmış Ceyhuna Şaham zar laleleri

Ötüşür seherde gozalağları
Onnar ekincidir ekin çeltik ekerler 25
Sabağ seherinde şerit çekerler
Yük dutup da şehirlere tökerler

Her terafda yürür bezirgannarı
Ayna pencereli kümbet odalı
Düvarlarda vardır firengi hali
İçinde oturur ekâbirleri

Eleşir gülleşir gehrimanları
Çini sarhoşludur Şaham onun gabları
Balli gaymağları tere yağları
Baldan da datlidir hub lisanları.

Şeyhoğlı Şah Abbas, Emrah'ın Sahat Çukurunun metiyesini din- 5
niyerek, Emrah'ın ağzından çıkan cevapları üzerine Yaup Han
gözlerinden dolmuşdi dana dane yaş dökerdi. Şeyhoğlı Şah Abbas Sa-

hat Çukurunun metiyesini gendi gendine fikretti ki evet şu aşığın Sahat Çukurunu met etmesi İsvahan-i üsdün dutdi, İsvahan'dan çoğ üsdün gelir. O zaman ağıhyan Yaup Han'a Şeyhoğlu Şah Abbas «Ey Yaup Han şimdiye gader Sahat Çukurunu met ederdin amma asla inanmırdım, şu Emrah'ın Sahat Çukurunun met etmesine inandım, hakikat bunun netiyesine karşılığ Şahat Çukuri İsvahan'dan üsdün geldi». Yaup Han Emrah'dan bu cevabi umud etmirdi amma, şimdi var canını Emrah'ın uğruna feda gildi. Di'van, oturan mezliş şadımın olup Emrah'a aferin gildılar. 10 15

Emrah isa Yaup Han'ın memnun galmasına Şah'an memnun galmasına, Şeyhoğlu Şah Abbas tezedden «Emrah» «Buyur» «Şu Yaup Han ile ne gater oyun oynadımsa asla yenemedim, her vakit beni yenir, şindi Yaup Han ile bir oyun oynıyacam amma, sen benden teraf ol, benim bilmediyimi sen bene bildir» dediği kimi Emrah isa gülererek Şahan bu sözüne «Şah sağolsun, dedi, şimdiye gader asla heç bir oyun oynamadım amma, emrin üzerine ben sende teraf oluram. Oyna bakalım belki yenersen Şaham, dedi. Belki sene eş olursam Yaup Han yenilir» diince Şah emir verdi satranç tahdasi masa başına geldi, ortaya. O zaman esgi oyun satranç oyuydi. Bir başa Şah, bir başa Yaup Han oturup, Yaup Han dedi ki «Hayır Emrah yakına gelmesin, evet Emrah oyun oynamamışam diyir amma Emrah'daki hüner feraset ile beni yekdirir» Emrahısa Yaup Han'ın bu sözüne «Asla yanızda oturmam dedi, uzağdan seyredirim» Yaup Han, mezleşden şennigi satranç tahdasının yani masanın etrafına ayağda dizdi Emrah görmesin, lâkin gözliye gizli asla olur mi, olmaz. Şeyhoğlu Şah Abbas ile oturan Yaup Han, Yaup Han, Şeyhoğlu Şah Abbas'i du evinde daşlarının öni kesildi, asla Şahan oynıyacak bir oyunu galmadı. Bu oyun üzerinde Şah düşünürken, bu taraftan Emrah Şaha oyun oynatma üçün şu cevabi söyledi: 20 25 30

Dinne Şahım dinne ahvalım vardır
Seyi yek evinden bir daşın galdır
Vur şeşin üsdüne dü beşi öldür
Matı yek evinde mateyle Şahım

bu cevaplar üzerine Şeyhoğlu Şah Abbas, Emrah'ın dediği kimin oynıyarak Yaup Han matoldi. Yaup Han sıçrayıp ayagi galharah «Ben buni asla gabul etmem, dedi, bu oyunu Emrah oynatdı.» Şeyhoğlu Şah Abbas «Ey Yaup Han Emrah asla oyunumuzdan uzağ durmuş görmir, etiraf şennik dalda, nerde gördi, nerde nerde oy- 10

natdi, o orda kendisine gonuŖurkân ben kendi gafam ile oynadım bir; ikincisi her vâkıt mi yenecehsen bir de yenil» dedi amma Şah da bildi ki evet bu merifet Ŗu aŖıĖıdan oldi. O zaman mezliŖ gü-lerek herkeŖ yerine oturdi. Şeyhoğlı Şah Abbas gayet Emrahdan memnun galarah başvezir olan Yaup Hân «Ey Yaup Hân» «Bu-yurun» «Yarından ehdibaren Emrah'ın toyuni düğününi Ŗu İsva-han'da dutacağısan, amma ele bir düğün yapacağısan ki İsvahan' da Ŗindiye gader bele toy düğün yapılmamıŖ bulunsun» «BaŖ üsdü-ne» Yaup Hân dediği kimin beriden Emrah, Şahın eline vardi. 20
«Nedir yavrum?» «Şah sagolsun, dedi, emrin baş üsdüne, amma yedi yıldır melmeketimden ayrılmıŖam, bir eğdiyar babam, bir de bir anam yedi senedir yolunu gözlemekte. Emir buyur, ben gen-di sevgüllümün düğününi, toyuni gendi anam ile babamın yanın-da dutim. Benim babam, anam benim zevkumi görmedikten sona ne çıkar ki» diince Emrah ağlamıya durdi. Emrah'ın gözlerinden 25
yenen danelere Şeyhoğlı Şah Abbas asla dayanamadi. «AĞlama aŖıĖ, dedi, yavrum ağlama, senin sözün olsun» Hegigat deeledir bir baĖbanĖı bağı tikmeden mekset o bağın barını yemek, o bağın ki barını yemese, o baĖbanĖının verdiği emek o bağa neye yaradi, İŖde insannar yetiŖtirdiĖi evladının birinci zevki budur vatanına, 30
milletine baŖındaki devletine garŖılıĖ bir gurban yetiŖtirir; ikin-cisi babası, anası o evladi evermesine o evlatdan da ufacığ bir evlat görmesine baba ila ana tezedden bir mirada girmiŖ olur.

Şeyhoğlı Şah Abbas, Emrah'ın bu ağlamasına bu izahatına çoğ begendi, hem de memnun galdi. O zaman başvezir Yaup Hana tezedden «Ey Yaup Hân, seneyedi ay izin verirem, üç ayın evvel 5
Emrah'ın melmeketi olan Van galesinin ErdiÇ kövünde Emrahın düğününi yapacağsın. Emrahi muradına gavuŖdurduĖıdan sonra ağzından bir selamet bir kağıt bene getireceksin; ikinci üç ayın da gendi melmeketin Sahat Çukurunda galacağsın, yedinci ay üzerine Ŗeni İsvahanda gözlerem» diip mezliŖine «Ey mezliŖ» «Bu-yurun» dedi. «Benden Emrah üçün bir de Selvü üçün ferman ya- 10
zın, aŖıĖların çilesi, aŖıĖların düŖmani çoğ olur» Şahan emri üze-rine Emrah adı ile Selvi isimli hakĖında bir ferman yazıldı. Ne yazılmıŖdı; Emrah ile Selvü üçün «Her kim Ŗu iki eŖĖ ehli ola-na bu yoldan geri dön der en büyük düŖmani tağd - i İsvahan Şey-hoğlı Şah Abbas'dır, ikincisi her kim Emrah'a düŖman olur sev-güllüsünü Emrah'a çoğ görür, elinden almağ isder olursa düŖmani 15
tağd - i İsvahan Şeyhoğlı Şah Abbasdır. Ŗu verdigim ferman hakĖ ginde, Selvi adli, Emrah adli bu iki isimli olan eŖĖ ehli olanlar üçün dünyanın her terafi bunnara serbesdir.» diye ferman yazıldı

«Al oğlum Emrah şu ferman ölünce bir güne gader sen ile galsın asla sene kimse düşman olamaz, ben varikân».

20

Emrah fermanı Şadan alıp goydi goynuna. Başvezir Yaup Han o günsü gün tedbirini görerek ferdası gün bir goçi içerisinde Selvi ile Nazlı'yi goydular. Şeyhoğlu Şah Abbas «Benim kızım Selvi'ye üç deve yükü ağır giymetde céhéz verilsin» dedi. Üç deve yükü céhéz verildikten sona bir torba da Şeyhoğlu Şah Abbas gendi varlığından altun vererek «Şu da Emrah'ın eger düğününe, eger de Emrah'ın hayatında ölünce bir güne gader yiyip içmesine gashılığ, kimseye asla muhtaç olmasın» diye bu büyük varlığa sahip eden Şeyhoğlu Şah Abbas Emrah'i, Emrah'i her bir memnuniyetle Sahat Çukurundan yolçı olan Emrah, başvezir Yaup Han ile gerisin geri vetanına sevünereğ döndi.

30

Gece günüz, gine bir menzil gonup göçerek, gelerek günnerin bir gününde yollari hekigat hal Sahat Çukurundan gelir geçerd. Çünkü Emrah, İran toprağını dolanırkân Sahat Çukurundan geçmişti. E Yaup Han, Türkiye'ye gelmeyüçün Sahat Çukuruni geçecek idi ki ondan sona Türk toprağına gelsin.

Sahat Çukuri heber aldi Emrah'ın, Yaup Han'ın gelişini. Yediden yetmişe erkek ve kadın olan bütün yalın ayağ baş açık Yaup Han'ın gelişine selama durdular. O zaman Yaup Han bir arap küheylan at binmişti. Yaup Han'ın atının ayaklarına yüzlerce halg Yaup Han'ın her tarafından sarılmışdı. Atın üzerinden Yaup Han'ı alarak umuzlarında elini öperek, hörmetle umuzlarında Sahat Çukuruna getirdiler. Bu hörmeti gören Emrah gayet hayran galdi, neyine, «Olan hekigat şu adamın zamanında ne gader bir eylik etmiş ki şimdi de yoluna gelir» İşde bu sözlerden ezeli ezelden söylenen sözdür ki ömrünün içerisinde bir insan elinden geldiği gader, tanısın tanımasın, kim olursa olsun insanın yolundan ayrılmasın. Atalardan galan bir sözdür «bir eylik eyle at suya, balığ bilezise Halik bilür ya.»

5

10

15

Yaup Han serayına ağılyarah hörmetle, Yaup Han'ı endirdiler Seysen yaşında olup Yaup Han'ın annesi, ağı saçlı kadın ağılyarah evladını görüp ana evlat birbirine gavuşdı. Emrahisa bu hali görerek o da çoğ şükür diye ağı saçlı geri dönüp Emrah'a «Ey yavrum, ne beğdiyar bir aşığıdın, Allah senin sebeben benim yedi neden ayrıldığım hesiretle oğlumi bir daha gördüm, eger sen olmasaydın İran şahi asla oğlumi birağmazdı.

Şennig çekilip taamlar geldi. Bir takım Sahat Çukuri beyleri terkale gelip Yaup Han'le görüşüp hal hatir sorduğdan sona, taam

25

oturdular yemeye, Taamlar yiyildikten sonra başvezir Yaup Han Emrah'a döndü ki «Ey oğlum, yediden yetmişe ağılyarağ garşı gelen Sahat Çukurunun halına zamanında ben eylik etdiğim için şimdi de garşıma gelir, eğer bu eylikleri temesiydim heç bene garşı gelir miydi, hayır. Bir insan ne ekerse onu biçer, şimdiyey gader Sahat Çukurunun milletine, küçüğü ile küçüğ böyüğü ile büyüğ oldum, herkesin göynünün sevegeci sözle hoşlaşdım. Herkesin arzını, ifadesini gönüllü dinnedim. İşte Sahat Çukurunun halgi erkek kadın, küçük büyük, cümlesinden ben de razı idim onnar da benden memnun idiler, yedisene evel bu şeherden Şah elinde esir düşüp giderken Sahat Çukurunun halginin ağladığını gördüm, şinde de beni görüp güldüğünü gördüm. Herkesin eğer eylik, eğer kötülük yavrum gendi elindedir» Emrah «Evet, dedi, hekigat sözün haklıdır.»

30

5

Bunnar bu söhbet ile konuşarağ o gün geşdi ferdasi gün gefle gefle Sahat Çukurunun halgi Yaup Han seraylarına göz aydına gelirdiler. Yaup Han'ın halini hatirini sorardılar. Amma Yaup Han, Emraha «Ey aşih Sahat Çukurunun milleti gelmeyile tükenmez, amma sen mirad üsdündesen, bir günün bin güne bedeldir senin için. Seni ben bir güne evel miradan gavuşdurim, bu şehrin halgi tükenmez. Geri dönüp geldikten sonra artık gendi melmeketimin halgi ile gonusim, şimdi gonusmanın zemani degil, ancağ hazırlan oğlum gidecegiz» dedi.

10

15

Yaup Handan bu cevabi eşiden Emrah ayağı galkip Yaup Han'ın eline vardi «Han sagolasan, dedi, ben Sahat Çukurunun yediden yetmişe senin hasretle ağılyanlar gördüm, benim için üç ay zehmet çekme, ancağ gendi elim ile gendim gidebilirem. Şah sene altı ay izin vermiş, üç ayi benim yolumda gidip üç ay ne galacağsan melmeketinde. Bu halg senin için yedi yıldan hasret altı ayın Sahat Çukurunda gal, benim uğuruma asla zehmet çekme. Gendim anan babam gavuşuram. Anam ile babam toymu düğünümü dutabilir, gendi elim ile gendi gatarımı çekim gidim» diince bu cevabi asla gabul etmiyen Yaup Han «Ey oğlum, aşihların çilesi birez çetin olur. Aşihlar başına da çoğ gahir gelir. Ben seni yalnız birahdığım kimi olur ki başan bir hal gelir bir, ikincisi belki miradan nayil olamasan, sevgüllün elinden alır el oğli. Şahda bu sefer benim işim müşgül olur» Yaup Han bu sözi söyledikten sonra Emrah şu cevabi dedi «Ey sevgüllü Yaup Han, benim Şahdan fermanım goynumda, bene düşman kim olabilir? Ve bu sevgüllümü Hazret-i Hızır elinden ikimiz de bedelenmişik, Selvünün göyni bende, benim göynüm onda. Selviyi benim elim-

20

25

30

den kim olabilir, bu fermanni bende gören ecaba bene düşman olabilir mi?» diyence meger Emrah ağzından çıkan bu cevabına büyük söylemişdi. Niye? İnsannar güvenmek için evel yeri göği yâreden, seni beni yareden, kaineti helgeden bir Allah'a güvensin, guduret guvvet sahibi odur. Emrah'ın bu sözi ruhanete toğunmuşdı, lâkin haberi yoh. İnsannar ayagi daşa toğunur düşerse asla kimseden bilmesin gendini gendinden bilsin. Hekigat ki ayagın daşa toğunur düşersen gusur sendedir.

5

Emrah ile Yaup Han'ın bu gonusmasına Yaup Han Emrah'a «Ey oğlum, seni şimdi ben kendi kendine bıraksam Şeyhoğlu Şah Abbas tahd - ı İsvahana getdigim zaman benden senin ne ehvalda olduğun isdiyecek, toyuni düğününi dutdun mu diyecek, el be elinnen mıradına Emrahi gavuşdurdun mi diyecek ne cevap verim?» Yaup Han'ın bu sözüne Emrah «Ey Yaup Han ben şimdi kendi elim ile sene bir kağıt yazaram hoş şahın kevsı kerameti yoh ya, biz geldik Sahat Çukurundayık, Şah Tahd - i İsvahanda oturur. Selamet kağındımı kendi ağzımdan kendi elim ile yazıp sene verdiğim zaman altı ay sona tarikini atar, Şah gatına gavuşduğun zaman Şahın eline kağırdı teslim edersen. Ben de inşallah senden altı ay sona, ben de gelirem.» Yaup Han «Oğlum bu sözler masa başanda gonusulur amma, olur ki bu sözler yerini almaz gendi heyatan sebep olma Emrah» Emrah yavralaraha Yaup Han'ın göynini yapdı «Pekey di yaz bakalım nasi kağıt elinden yazacağsan, görelim» O zaman Emrah oturdi, bir terafda kendi eli ile bir kağırt yazdı. Ne yazmışdı kağıda? «Ey Şeyhoğlu Şah Abbas'ın tahd - i İsvahan : verdigin emir üzerine başvezirin olan Yaup Han benim ile beraber Erdiçe gelerek üç ay benim uğruma candan hizmet edip gendisi sağdıç olarak beni muradıma gavuşdurdı. Sevgillim ile muradıma nayıl oldum, lâkin bu mıradıma nayıl olmamın evel Allah sona sebebi sensin Şaham. Allah seni de her bir mıradan gavuşdursun. Selamet memmnüniyet kağırdımı elim ile yazarağ Yaup Han'a teslim etdim. Ben de Yaup Handan sona hüzürünüze on iki ay zarfında gelirim, dedi. Altı ay Yaup Han'a izin vermisen altı ay sona da, Yaup Handan sona ben gelirem. Bir sene tamamında Şaham inşallah yanındayam. Kağırdıma son verirken büyük bir babalığ yapdın Şaham. Her bir mıradımi aldım Allah da senin her bir mıradın versin» Son imzasını atarağ Yaup Han'ın eline kağırdı verdi.

10

15

20

25

30

Yaup Han Emrah'ın yazdığı kağırdı bir göz geçirip bağıdı ki evet kağırt ey yazılı amma eger geriden amma yeri çıkmaza. Gü-/ lerek Emrah'ın üzüne bahıp «Ey oğlum aşık güzel yazmışsan, de-

5

di, lakin eger sonunda başan bir iş gelmese» Yaup Han'ın bu sö-
zine gine Emrah gafil olarak şu cevabi söyledi : «Han sağolasan,
Şahdan, eger senden benim fermanım olduğdan sona bene kim
ne diyebilir bundan sona ?» Eğer Emrah iki defe büyük söz söyle- 10
mişdi. Bu sözlerden ibret alanmağ, görgi alınmağ vardır ki ata-
lardan galan bir eserdir : büyük loğma ye amma büyük söz söy-
leme. Her vaħit üçün bir insan ne olduğuni düşünmesin, ne olaca-
ğini düşünsün. Yaup Han «Pekey» diyip aradan igirmi dört sahat
geçerek Emrah'ın gatarını Yaup Han galdırdı «Pekey oğlum bir
an evel get, baban anan yedi yıldır seni gözlr miradan gavuş.» 15

Bir sahat Yaup Han kendi eli ile Emrah ile Selviyi, cariyesi
olan Nazli'yi yolçı edip yola vurdi. Bu yola vurduğı zaman bir ta-
hım Sahat Çukurunun beyleri de Yaup Han ile beraber idi. Son
olarak Emrah Yaup Hanın eli öpüp Sahat Çukurunun beyleri ile
görüşüp Sahat Çukuruna Yaup Han döndi, Emrah gendi gatarını,
gendisi çekerek güne bir menzil gece günüz Van galesine gelmek- 20
de idi.

Günnerin bir gününde Erdiç kövünden Emrah'ın babasi, an-
nesi heber aldı ki çocuğları gelir. Bu iki ehdiyar sevünerek yalın
ayağ, baş açık goşa goşa Emrah'a garşı getdiler. Çünkü yedi se-
neden ayrılmış babadan anadan, bir evlat. Baba ana evladından
ayrılmış. Helbet de hangi ana, hangi baba olsa goşmaz mi ? 25

Erdiç kövünün halgi eşitdi bu müjdeyi, Emrah'i sevenner,
Emrah'i isdeyenner bil cümlesi bunnar da Emrah'ın babasının
peşine goşdular. Gel heberi kimden vererek :

Emrahın sevgülüsünün, Selvi Hanın babasi olan Miloğli Eh- 30
met Beg yedi sene Selvi ki İran toprağında galdi, yedi yılın içinde
Selvünün babasi Miloğli Ehmed Beg ömrünü vermişdi yere. Peşi-
ne Selvü'nün anasız da ölmüşdi. Yani Selvü'nün geride galan iki
tene gardaş galmışdi. Gardaşlarına da Selvü'nün heber verdiler
«Bacız gelir, ne durirsız» diince iki gardaş birbirinin üzerine bağ-
dı. «Biz bacımıza garşı gidek amma, bu bacımız bizim üzümüzü
aşşağı almış gelir, gapımızın hekâyecisinin oğluna bacımızın göy-
ni düşmüş, bu Emrahinan beraber ki bacımız gelirse bu kövün 5
halgının ecaba üzüne bakabilir miyik ?» Bu sebepten garşı var-
madılar.

Bu tarafdən Emrah babasını geldigini görüp küheylan üsdün-
den gendini atdi aşşağı. Ağlıyarah babasına gavuşup babasının
eline eğildi, basdi babasi ağlıyarah evladını bağrına. Bu iki hesiret

ağlıyaraq birbirine gavuşdı. Allah cümle hesiretleri de hesi- 10
rètine gavuşdursun. Anasi Emrah'in sarıldı boynuna, Emrah ana-
nın da elini öperek o zaman gonuşaraq Emdiş kövüne vardılar.
Amma, Selvünün gardaşları asla Selvi'ye garşı çıxmadılar. Şimdi
gatarlar endi, lakin altı deve denk yüki giymetli hediyeydi,
cehiz vermişdi İran Şahi. Bu denkler içeri dolduğdan sona yatacak
bir yer bile düzenni galmadı. 15

Emrah aħşam oldi babasi ile oturdi gonuşmaya «Ey gül yüzlü
pederim, sevgüllümin toyuni dutacaħsın babamsın, benim düğü-
nüm taħd-i İsvahanda dutulacağidi amma, yedi iklim şahın-
dan ağlıyaraq izin aldım, babam anam benim görkümi görsün dedim.
Şahan da edaleti çoğudi gabul ederek evel allah bu miradıma ga- 20
vuşmam, sene gavuşmam İran Şahının sebebidir. Amma yarın-
dan ehdibaren toyumi dud demirem» «Niye, dedi, oğlum?» «Ben
sevgüllüm Selvü için bir köşg-i seray yaptırmamış-asla düğün
yapan degilem» Neayet baba oğul bu gonuşmayı gonuşduhdan
sona Selvü'nün yanına Emrah vardi: «Ey sevgüllim bir şey
ħatirimdedir, buni de sene danışmağ isdirem baħalım ne diir- 25
sen» Selvi ise gülererek «Söyle baħım, dedi Emrah» «Senin için
Selvi bir köşg yapdıracām, dedi, bu köşg yapılmamış asla düğü-
nümüz dutulmaz» diince «Bu miydi gonuşacağın» Selvi dedi.
«Evet» «Ey Emrah, benim için eger benim sevgüm sende olmasa,
köşg degil isderse seray yapdır, isterse bütün dünyayı bene ver 30
çünkü gönül sennen sevgü olmadığdan sona dünya benim olsa ne
giymeti. Amma, benim göynüm, benim sevgüm sen ile olduğdan
sona senin an bu oturduğun şu evün benim gözümde en üsgek
bir köşk görünir. Emrah bir an evvel düğünümüzü dutmiya baħ,
sen ile miradımıza gavuşalım» dedi. İşte bunun üçündür ki her
vahit deller

Elin köşgi serayından bizim demħanemiz hoşdur
Elin ballı böreginden bizim külli çörek hoşdur 5

Selvünün bu sözünü asla Emrah gabul etmedi «Yoħ balam yoħ
dedi, yoħ. Senin erhan-i emsalların yarin gelin olduğun zaman
senin başan gaħallar «Hele baban seraylarına baħ, gelin getdigin
gocan seraylarına baħ deller. Sen bir Miloğli Ehmed Beg gızisan,
ben de bir fakir adamın evladiyam, amma guduret guvvet sahibi
Allah seni bene yazmış benisene yazmış, yazılan yazi esla bozul- 10
maz. Pir elinden ikimiz de birbirimize aşığ olduħ, lakin senin
benim sevgüm, seninen benim aramızda amma el arasında sevgü

olmāz. Yedi iklim şahi bene bir torba altun vermiş, üç deve yükü
giymetli cehez vermiş. Olmasın torbanın bir avuci nohsan Selvi ?
Senin üçün bir köşg yaptırım ki baban evinden adaha üsdün ol- 15
sun. Yarın bu Erдің'in eger Van galesinin halgi görüp, eşidip
demesin: «Selvünün hele gocasının serayından, evinden goca-
sının evi daha güzel» Garışma Selvü işime» diyerek Selvü'nün
evinden çıhdi babasının vardı yanına «Ey baba Selvi'nin de göy-
nini yapdım, yarından ehdebaren bir adem Van galesine göndere- 20
lim; usda, emele tökülsün. Selvü üçün bir köşg yapdıracam» dedi.
Babasi şad olup «Pekey yavrum» o gece, sevinç içinde yatdılar.

Sabah oldi bir adam dutarañ Van galesine gönderdiler «Her
ne gatder usta ırgat varısa buyursun Erдің'e bir inşaat var» 25
diye o zaman bir gaç dene usda vardılar Emrah'ın yanına. Emrah
usdalari görerek «Ey usdalar işte şu pılanda bir köşg-i seray ya-
pacahsız amma şu gösterdigim binadan daha üsdün olacaq» diye
Selvü'nün babasının gonañlarını gösterdi. Usdalar bakıp Miloğli
Ehmed Beyin hanesine «Pekey» dediler Emrah'a, ondan üsdünü
de elimizden gelir oğlum» Ağır bir baba ile birisi mitehit olarak 30
dutup «Aman ey usda gıñ gün diince anañdarları teslim isdirem»
dedi. Dutan usda Emrah'ın üzine bakıp «Ey oğlum gıñ günde ga-
vuşur mi ?» «Gavuşursa cevap ver, dedi, gavuşmasa yapani bu-
luram, benim teylifatım budur, fazla gecihmasını asla gabul et-
mem» dedi. O zaman usda düşünüp «Pekey oğlum, dedi, gıñgünde
gavuşur amma bu hazarlığım ile gavuşmaz tezedden bazarlığa gi-
relim» «Girek» dedi. Neayet epey bir para daha üzerine ilave ola- 5
rak yañi usdaya «Fazla usda fazla emele çalışdırım, bu aşığın de-
digi günde teslim edim» Atalardan galan sözdür «Çohlug ile çalış,
azlığ ile otur, azlığ ile ye» o zaman yüz usdanın yerine yüz elli ça-
alışırsa, iki yüz içcinin yerine, üç yüz çalışırsa helbet de gavuşur.
Paranın çohluguna usda emele fazla tökülerek igirmi dört sahat
zarfında temeller gazındi. Amma nerede bu köşg yapılırdi, Er- 10
diç'in Aganos denilirdi, Aganos tarafında bir yeri Emrah satın
alarak devletden, Aganos diyarında Selvü'nün köşgü yapılması
başlamışdi. Şimdi ayni gine bu Aganos diyarını Van denizli da-
şarak yeirni su almışdır, ama bu dedigim Emrah'ın Selvinin ze-
manında su almamışdi Aganos'u. Üç gün diince bodurum pençe- 15
releri hetiller atılmıya durdi. Emrah çalışan usdayile emeleye
seyrederdi. Sevgüllümün köşgi yapılır diye bakardı. Bunnar bile
burda heberi kimden verək, Selvi Han'ın iki gardaşından.

Bu iki gardaş, meger Selvü'nün geldigi günden müşevre gizli
gurarak ikisi heç bir gonşiya, heç bir kimsiye içerdeki esrarini 20

dışarı vermediler. «Ey gardaş, bizim bacımız geldi, Emrah almış. Bu bacımız ben kimin gızıyam düşünmedi, ancak bizi de düşünmedi, bir fakir evladını aldı, amma biz bundan sona daa bu diyarlarda tanıdığımız bildiğimiz adamların üzerine, üzüne asla bahamayız. Kimin garni ağırsa bizden darılsa birinci bize cevabi şu olacak : «Heç siz de utandiz mi? Gapınızın nökerine bacınızı verdiz. Acaba Selvi Emrah'a layık miydi?» diyecek, El ağzi dutulur mi, dutulmaz» dedi. Bu iki gardaş ne edek diye müşevreyi gurmışdular «Biz Selvi'yi bir dek ile Selvi'yi Emrah'ın elinden alalım, vatanımızı birağalım, gecenin yarısı kaçalım. Diyar be diyar gidip bir tarafda ya bir bezirgan ya bir hökümdar oğlu mi olur, gendi mi olur bacımızı gören kim almaz Selvi'nin cemalini gören aklını galdırır, helbetde gözelin alıcısı çoğ olur» bu iki gardaş üç günde müşevreyi bitirerek ellerindeki, evlerindeki mallarını geri değmeze gizli gizli satardılar. O zaman bu meşevreden Emrah'ın asla heberi yok. Ne bilsin ki Selvi'nin iki gardeşi bu gizli müşevreyi edir.? «Pekey e nasi yapağ gardaş, Selvi'yi Emrah'dan nasıl alağ ?» diince böyük gardaşı «Golayı var, dedi, bi kağırt yazıp kime Emrah'a, ey muhannet Emrah ey bibağ Emrah, yedi yıl İran toprağını dolandın başdan başa gezdin, sevgüllün Selvü'nün uğuran canın feda gıldın, dolandın, neayet buldun, aldın geldin. Amma Selvi'yi senin elinden kimidi alan ? Geldigin zamanda hele sen gapımıza gelmedin, lâkin yedi yıldan hesiret galdığımız bacımızı da birağmadın ki bir üzünü görëlim. Heç Allah'dan gortmaz mısın ? Biz de bir garından, bir anadan, bir memeden, bir babadan olmuşuğ. Yedi senedir biz de hesiret bacımızdan, bacımız da bizden. Helbet de Selvü'nün emri sene bağı, sen diyeceksen ki bacımız da gelsin bizi görsün. Sen göndermedikten sona Selvi gelebilir mi Emrah ? İnsannığ bu mudur ?» dedi. Kağırdi gapılarının içcisine verdiler. «Şuni Emrah'ın eline gavuşdur» dedi. Bu adam ufak bir kağırt alıp Emrah'ı sorarağ dediler ki «Emrah köş yapdırır, köşgün yanında usdalara seyredir» Bu adam goşa goşa gavuşdı Emrah'a, Emrah'ın eline Selvü'nün gardaşlarının yazdığı kağırdi verip Emrah aldı, kağırdi açıp oğudi gözler doldu «Olan na gatder bir bebağ bir insan olmuşam. Hekigat bu adamların benden küsdükleri gader hağları var. Evet, bunnar da yedi seneden hesiretdir, ben nasıl Selvi'min uğrunda dolandım ağladım isa bunnar da helbet de ağlamadı mi, ağladı ya, baci gardaş» kağırt elinde, dutdı evin yolunu. Goşa goşa vardı Selvünün yanına «Ey sevgillim hele şu kağırda bağ, dedi, gardaşların benden küsmüş, amma küsecek gader de hağları vardır» dedi. Selvi kağırdi alıp, göz çalıp kağırda, Emrah'ın üzine bağıdı «Ey sevgüllüm Emrah,

bu kağırt bele galsın, gardaşlarımın sözüne bakına. Benim gardaşlarımın ehvalini bilmesen, olur ki gardaşlarım hıyanet çıkar, beni senin elinden ayırıllar, gönderme beni gidecek zamanıma vardır» dedi. Emrah, Selvünün sözünü asla kabul etmedi «Olur mi ele ey sevgüllim, ben de olsam küserem. Bögün sen nasıl bir cigersen gardaşların gidip de görmirsen? Haydi şimdiden ehdi-baren get gardaşların gör. Benden de birez üzür dile. De ki saten gelirdim bögün, siz kağırdı yollamıyaydızsa da gelirdim, gelirdim, belki bu küsgünnük getsin» Selvi na gater Emrah'a «Bırağ bu işi» dedi ise Emrah'a fayda vermedi Selvünün sözi. «Hayir sevgüllüm hayir, gitmesen olmaz.» 30 5

Selvi cariyesi Nazli ile bürünüp babasının evünü doğrudup meger bu iki Selvü'nün hıyanet gardaşı gözlerdiler, bacılarının geldiğini görüp gapıdan içeri girip Selvi gardaşlarının eline eğildi. Gardaşları yalandan ağlıyarağ «Ey muhannet gız ey bebağ gız, el oğlunu gördüğün kimi gardaşların ne tez unuttun. Evet şimdiye geder esir getmişdin, küsmürdik senden ki düşman elinde getdin ne yapalım, amma bögün üş gündür geleli, gapımızı yeni mi hatirledin muhannet gız» Selvi ise «Ey gardaş, ben de ancağ yorgunudum. Tebdilimi aldım, işde Emrah geldiğim zaman da beni «Get» teylifini dedi. Amma yorgunudum, tebdilsiz idim bunun için efvedin, dedi. Emrah'dan da küsmüsüz, küsmeyin. Emrah bene üç gün evvel izin vermişdi, dedi, gebehet benimdir, asla Emrah'ın degildir» diye iki gardaş bacılarına yalandan bir sevgü gösterip, bunun üçündür ki insanın gelbini Allah bilir. Dili dost gelbi heyin olan bir insannar her bir feneliğ yaparlar. Çünkü dışarısi dosdur, içerisi düşmandır, bunu kim ne bülür, kim ne sezebilir. İşde bu kimi hıyanet adamlar neçe ocağları, tüten ocağları, açığ gapileri veren etmişdir. Neden? Dili dost gelbi düşman olanlar. 10 15 20

Vağit aşıama geldi, meger bu zalimler her şeylerini satmışdılar. Yakın gomşularına oturdukları babalarından galan Miloğli Ehmed Begin gonahlarını da degeri degmeze bir gonşıya satdılar. Gece yarısı bunnar gelip evlerinde, bacıları olan Selvü'nün gollarını bağliyarağ iki gardaş bu gızı ağladarağ, ayağlarını bağliyarağ büyük bir sandığ içerisine tepdiler. Sandığı gapadip bir deveye yüklediler. Bir sandığa da cariyesi olan Nazli'yi, oni da bir denk edip bir tarafa yüklediler. Çekip Allah'a ismarladık ederek, başladılar yol ile degil dere tepe getmeye. Lâkin bu gidişden bu hilleden Emrah'ın asla heberi yokıdi. 25 30

O gece geçip sabağ açıldı. Ama yine Emrah gaqıp sabağ epmegini yedikden sona guşluğ zamanı idi Emrah Selvü'nün yapılan

köşgüne seyretmeye dördüncü günüdi gelmişdi. Meger Selvünün gettigidinden Emrahın heberi yoh, Miloğli Ehmed Beyin yakın gomşulari ele bağıdılar ki birisi evini daşir Miloğli Ehmed Begin evine. «Bu nedir?» dediler, dedi ki «Aldım bu gonağları» «Kim-den?» Miloğli Ehmed Beyin oğullarından» «Na zaman satdı?» dedi «Gece» «Pekey ya Miloğli Ehmed Beyin oğulları, Selvi niç'oldi?» «Bilmirem» Gonum gonşi bir birine sordı «Bu adamlar nere getdi?» Heç kimsenin asla heberi yokudi. Hegigat eledir ki kaçan bir adam gidecek yerini diyer mi kimseye? O zaman deliganninin birisi eşiderek gaça gaça vardı Emrahın yanına «Eyy Emrah» «Buyur» dedi. «Sen bu köşgi kim için yapıdırırsen?» «Neye» dedi «Canım soriram, ne olur «Selvü için yaptırırım dedi, herkeş duydi sen duymadın mı?» Evet, duymadım ama şimdi senden duyiram. Selvü için yapıdırırsam amma haniye senin Selvünün?» «Niye, dedi, Selvi kardaşlarının yanında degil mi?» Gülererek bu deliganni «Ey behdiyar Emrah hele get bağıki Selvi gardaşlarının yanında var mı» «Ya niç'oldi?» «Bennem, Selviyi gardaşları alıp diyar ba diyar getmişler» O zaman Emrah bu cevabi eşiderek goşa goşa ele geldi ki ne gelsin Miloğli Ehmed Beyin hanesinde gonum gonşu gelin kız ağırlılar, Bu havari görüp Emrah, gendisini yerlere atarağı ağılyı ağılyı Miloğli Ehmed Beyin gapısında durdi.

El oğli segirdip Emrah'ın babasına heber verdi «Gelin gelin, oğluzun feryadi figanına seyredin» O zaman Aşığı Ehmed goşa goşa vardı Emrah'ın yanına «Ey sevgilli yavrum ne feryadi figanla ağılırsan?» «Baba ben ağlamım kim ağlasın, yedi sene dolandığım sevgüllümü elim ile gayıbetdim» «Oğlum muggedderatan razi ol, bahsene Selvünün gendi gardaşları almış gashmış, dur bakalım helbet de bunnarın izi nerden çıkar» Ehdiyar, Emrah'ın babasi, Emrah'ın elinden dutup getirdi evine, amma Emrah çalışan o köşgün, yapılan Selvü için, gonağların usdasını emelesini paydos etdi. «Burahın bu köşgi serayi, sevgüllüm getdikden sona nederem ben köşgi serayi?» diye usdaların ücretini vererek o günden bu güne géder Selvü'nün yapılan bu köşglü serayi alt hetilde de galmışdır.

Emrah babasının anasının elini öperek babasından «Ey sevgilli peder, ben bu. geceyi asla burda duran degilem. Sevgüllümün yoluna ben de yolci olmağı isderem. Yedi sene İrani dolandım, ömür olursa Allahdan yedi daa dolanmaya göynümde sevgim var.» O zaman Emrah'ın babasi olan Aşığı Ehmed «Ey yavrum, yedi sene de ben de senin yolun gözledim ama bağıalım ki yedi daha gözlemege bende ömür galdi mi?» ağılyaralı ehdiyar

şu cevabi söyledi: «Eylen oğlum eylen, dedi, ağzımdan çıkan cevaba ey diyne, ona göre burah get beni» dedi.

10

Emir bele imiş felegin işi
Akıtma didamdan, yavrum, gan ile yaşı
Bükülmüş beli baban tökülmüş diş
Getme yavrum öysüz goyma sen beni

ehdiyarın bu sözüne Emrah isa, ağılyarah egildi babasının eline 15
«Ey segülli babam, ben de bilirem belin büküldi, dişin töküldi, sa-
çın ağardı ama sevda dedigin ölümünde de beterdir, ne yapalım
getmesem bu sevda beni toprağa alır. Ey baba mezerimi ağlamaz-
dan isa yolumi gözlemek senin için daha ey degil mi?» diip ağ-
lıyarah Emrah babasının ayağlarına gapandi. Babası Emrah'ın 20
bu halini görüp o zaman «Ey benim yavrum, dedi, yedi sene göz-
ledim ama yedi daha gözlemeye asla ömrüm galmadi, lâkin ben de
sen ile beraber geleyim. Ömrüm ner de tamam olursa elinnen be-
ni defnet yavrum, mezirimin üstüne bir daş dik, Allah işin ras ge-
tirsin. Eger beni burakır gidersen asla üzün gülmesin, sevgüllen
de ermiyesen» diip Emrah «Ey baba diyari gurbetin gahri çetin 25
olur, bu diyari gurbet de yorulmağ da var, aj galmağ da var, dar-
lılı çeymek de var, bu géhre ehdiyarsan acep tehammül gelir mi?»
«Yavrum ben senden daha fazla géher çekmiş bir kimseyim an-
cağ sene gelen géher bene gelsin, seninen beraber olim da yer
yüzünde her ne gelirse razıyam» dedi. O zaman Emrah «Pekey ba-
ba» Baba oğul tebdillerini görerek, Emrah'ın annesi ağladı «Ya 30
siz gidirsiz ben ne yapım?» Emrah «Ey ana, Şeyhoğlı Şah Abbas
şu gatder bir ganimet verdi. Bunnar hepisi sene galdi, ancağ biz
diyari gurbeti gezerik Selvi'yi bulana gader, heç kimseye muhtaç
olmasan. Bu ganimeti yiip bizi gözlemeye bağ. İnşallah dağ dağa
gavuşmaz insan insana bir gün gavuşur».

Baba oğul bir birlerinin elinden dutarah Erdiş kövündən guş-
luğ zamanı çıhdılar. Emrah'ın babası Aşığ Ehmed «Pekey oğlum 5
gurbet çarılıklarını geyindik, şimdi sevdüğün Selvi'yi niyanni gö-
türdüklerini, aşığların feraseti olur, niyanni gidelim söyle oğlum»
dedi Emrah isa babasının bu cevazına garşılığ «Eyy baba benim
sevgüllüm Selviyi gardaşları götürdü ise Evzürüm'e götürdi, eger
sevdüğüm Selvi'yi bulursam Erzürüm'de buluram» dedi. «Pekey
oğlum, haydi bakalım» diye baba oğul güne bir menzil gece gü-
nüz, köv ve be köv gezerek, Selvi'yi arayarak, cariyesi olan Naz-
lıyı arayarak günnerin bir gününde ikindi geçmişti güz mehzumi son

güz Gars gapısından baba oğul içeri girdiler. Gelerek Galagapı-
sında Garşıhçılar çarşısında bir géhveye misafir gondular. O
zamanın devründe Erzürüm halgi Emrah'ın dad - i hag olduğuni 15
yedi sene evel duymuşdular, ama nasi duymuşdular, «Erdiş'de bir
aşıh çıhmış pir dedenin elinden badelenmiş meşugasi Selvi isimli
gız İranda imiş, sevgüllüsünün peşine gétmiş. Ecebe bu aşih ne
zaman gavuşur bize, biz bu aşihğin üzünü görek sözlerini duyak»
diyen Erzürüm'ün halgi yedi seneyidi Emrah'ın adını duymuşdu
ama, gendisini görmemişdiler. 20

Emrah ki Gaşıhçılar çarşısında géhveye geldigini duyup eşi-
denner, e bir ağızdan çıkan bin ağıza dağılır delller. Bir birlerine
heber vererek eşiden o müntiganın halgi «Yahu arzını çekdigimiz
arzında galdığımız Emrah, melmeketimize gelmiş» Ah şakgal,
gara şakgal Emrah'ın hangi géhvede olduğuni sorarah ahşam na-
mazi olmadan géhvenin içi dışı gat be gat Erzürümün milleti ce-
moldi. O zaman géhveci yol bulamazdı ki gelen cemaete çay dağıt-
sın. Bu milletin bu heyecanına Emrah'ınan babasi yorgun otur-
muş gelen halga bahardılar

Vahıt yassıyi geçdi, Emrah babasıyanan Ulu Camide hem ah- 30
şam namazını hem de yassi namazını gildi. Terkal babası ile géh-
veye döndi. Yerine oturur oturmaz o zaman géhveciye işaretler
galğarah géhveci ise Emrah'a bişey demeden Emrah'ın babası
olan Ehmed'e «Ey peder, bu milleti ben pilava davet edeydim gine
gelmezdi, géhvenin içi dışı senin oğlum Emrah üçün dolmuş.
Şindiye géder eylediler beni ama aciz galdim, ah şakgal gara şak-
gal bilcümlesi senin oğlun sözlerini dinnemeg üçün cemolmuşlar. 5
Şindi ben de sene söylirem şu oğlan cevap ver belki senden sıkılır,
endirsın sazını sazi ile sözi ile bu mezlişe birez gonusun» O za-
man babasi Emrah'ın döndi Emrah'a «Haydi yavrum, hegigat hal
bu gatder cemaat senin üçün gelmiş, endir sazin yavrum. Kimse
içerdeki derdini bilmez. Herkeşe bir havas lazimdir. Aldığın pir-
lerden ihsanın gösder bakalım» Emrah bu cevabi babasından du- 10
yar duymaz duvarda asili sazını indirip basdi bazrına. İşde o géh-
venin ah şakgal, gara şakgal ehli kamil olan adamlarına garşılih
Emrah Erzürüm hakkında bu cevapları gonusdı :

Çoğ Eliler çoğ veliler Erzürüm'de yatarlar
Hörmet eder geripleri elden ele dutarlar 15
Tarihlerde yazılıdır adın şanın Erzürüm
Her diyarda söylenir géhrimanın Erzürüm

Evet, Sahat Çukuri hakkında üç kelim gonusduh, heyir, eca-
ba Sahat Çukurunun metiyesi bu muydi? Heyir yoh. Sahat Çu-
kurunun hakkında on dort hane Emrah Sahat Çukuruna metiye soylemisdir
Şah gatinda. Bu on dort hanesinin içinde her kelime dort misre 20
ile gidir, amma ben üç kelimesini annada bildim. Niye ? Bir hekâ-
yenin tamam ile diişini soylemem bir hekâye bir seniye de gutul-
maz. Bunun için «Arife tarif yeter» demiş ki bir sözde bin söze
deger. İşte bu husüsde sade Emrah Erzürüm'ün hakkında bu ce-
vabi gonusmadi, gecenin yarısına geder Erzürümün eger pirini, 25
eger ehdiyarini, eger daşini, eger toprağını met ederek vahit geşdi
gece yarısı oldu. O zaman ah sağgal gara sağgal memnun galarah
bir tabla adet üzerine dolandirdilar. Epey bir para toplanip Em-
rah'ın babasının önüne géhveci tableyi endirdi. «Buyur baba şu
size bir haşlıh» Emrah babasının üzine bağarah, babası mendilini 30
çihardip toplanan parayı mendiline doldurup cebine goydi.

Ehl-i dil rivayeti bir gece Emrah Erzürüm'de galdi, lakin
o gelen cemaatden sevgüllüsünü Emrah degil babası sormuşdi o
halhdan : «Bu misilli iki tene gız, birisinin ismi Selvi Han, meşu-
gasının adı, bir de Selvi'nin cariyesi Nazli. Bu iki gadın Erzürüm'e
geldi mi?» demişdi. O toplanan mezliş «Heyir yok, sizin müşgülüz
yanış, aradığız bu iki isimli gız, asla Erzürüm'e girmedi. Biz Er-
zürümün ireli gelenlerindenik, bir garip gelmiş olsa hangi gapı-
pıdan girse maağgak ki heberimiz olur» Çünkü o zaman Erzürüm' 5
ün dort gapi altından içeri girerdi yolçı. Asla bir terefdan girilme-
nin imkânı yokudi. Niye ? O zamanın devründe gılış galhan zema-
ni idi, sade Erzürüm degil her gale her vilayet dort yani hesar ya-
pılı idi. Taa bu töre delikli demir çihana gader her galenin etirafi
hesar idi. Na zaman iki delikli demir çoğaldi ise hesarda leğve
vurdi, gapi da leğve vurdi, çünkü neden, her şeyin bir devrani, bir
devri var. 10

Emrah babası ile sabah namazını da gine Uli Camida eda edip
baba oğul Selvü'nün Erzürüm'e gelmedigine inanip «Ey yavrum, 15
dedi Emrah'a, şimdî niyanni gidelim ?» Emrah ise «Ey baba ben
eger sevdüğümü bulursam Halep diyarında buluram gözüme He-
lebi aldım. Helep tüccarlar yeridir. Helep garipler mehengidir bel-
ki sevdüğümün gardaşları Selvi'yi Helebe götürdi» «Pekey oğlum,
haydi bahalım» dedi. İşte gün dağların başını almışdi Emrah'ınan
babası İlicenin Goğmuşlarına vardılar, yani Gezden aşağı endiler. 20
Çünkü Emrah Erzürüm'e girişi Gars Gapısından, çıkışı İstanbul
Gapısından çıhdi.

İlicenin Gohmuş tepelerinde durnalar üç gatar havada öte-
rek giderdiler. Amma gatarların arhasında bir tek durna feryad - i
figan ederek arhadan gelirdi. Emrah başını galdırıp semada uçan 25
guşlari gördi. Babasına gözlerinden yaş tökerek döndi «Ey baba»
«Nedir yavrum?» «Şu gatarlar eşli eşin ne güzel öte öte gidir.
Amma şu gerideki tek durna o da ecep benim kimin eşinden mi
ayrılmış, eşini mi gayip etmiş, o da benim kimin tek galmış baba.
Eylen baba eylen, şu guşlara bir suval sorayım.» Diyerek babasi
Emrah'ın bu söziini duyar duymaz «Ey benim yavrum, göyde uçan 3
guş göyde gidir, sen yerdeki bir adam ne söyliyecersen oğlum ?
Bu sevda seni na gatder bir sarsıtmış ki aklın bile başından get-
miş, Göyde uçan guş ne annar senin sözün ?» «Eylen baba eylen
söyleden Allah dil de tercüman. Ben dedim mi guduret guvvet
sahibi olan bir Allah maağgağ ki bu guşlara bir annadan bulu-
nur» O zaman Emrah ilk olarak şu cevabi söyledi :

Her enere gidersin çağır Allah'ı
Heş darda galmasız valah billahi
Benden Selvi Han'a verin Emrah'i
Bulunmazdi burda bulundi durnam
Söyle gara bağrım delindi durnam

5

diince birinci gatar geri döndi, ikinci gatar geri döndi, üçüncü
gater geri döndi. Gatarların geri dönmesine Emrah aldı gine ikin- 10
ci dal - i bendini :

Göyde uçarısız gonman bosdana
Yoluz düşer ise Ecemisdana
Benden selam verin o Selvi Han'a
Bulunmazdi burda bulundi durnam
Söyle gara bağrım delindi durnam.

15

diince gatarlar döne döne, o gatarların peşindeki tek durna olan
da gatarların arkasından dönerdi. Verhasılı Emrah'ın başına dur-
nalar ene bir gariş galdi. Emrah durnaların o feryadına, o figanına 20
babasi belé bir gördi, bağıdı, bağıdı ki guşlar Emrah'ın başından
haman haman küllahini kağmaya durdi. O zaman annadı ki evet
Emrah'i veren vermiş duası dua, gargışı, gargış. Elinden dutup
«Ey oğlum şimdiye geder bilmirdim sendeki bu hali bu ehvali.
Heğigat bu sevda seni ele bir hala getirmiş ki göydeki uçan guş-
lari endirirsen. Gel bağalım yavrum» diip ağlıyarak evladını diz 25

üsdünden galdırdı. O durnalar Emrah'ın baş ucundan feryadi fi-
gan ederk başladılar gitmeye.

Baba oğul ahşama gëder yol gidip bir köve endiler. O zaman
gece gündüz gide gide başladılar Helep diin getmiye. Bunnar bu get-
mede olsun gel heberi Selvi'den verelim.

30

Selvi'yi gârdaşları alıp gaçarağ İran toprağına döndüler. Ge-
ce günüz güne bir menzil izbelerden, daldalardan gaça gaça gün-
nerin bir gününde Gence şehrinden içeri girdiler.

Gencenin olan hani Gara Vezir isminde bir gabadayi bir han
varidi. Gençede Gara Vezir sarayına misafir olaraq Selvi'yi Gara
Vezire gardaşları salıhladi, amma Selvü'nün tesvirini Gara Vezir
gördüğü kimi bahdi ki bele bir güzel dilberi gırh ölke dolansam
ecaba bir tene eşi bulunur mi, diye «Pekey» diip, Gara Vezirin
dar dünyada on yedi on seggiz çağlarında bir oğli varidi. İsmine
Ali derdiler. Bu çocuğa Gara Vezir, Selvi Han'i nişannadi, amma
insannarın hekıgat haldır ki yaşadıhça başına türlü türlü haller
geçer.

5

O zaman Selvi nikah meselesini duyar duymaz sır cariyesi
olan Nazli'ya dedi ki «Ey Nazli hele bah ki felek beni neden neye
atdi. Bir tahd-i İsvahanda yedi iklim şahının elinde, Şeyhoğlı
Şah Abbas elinde, başıma nikah geşdi; bir de burda geşdi. Daa
ecep benim bu çilem, çekeceğim galdi mı» diince Selvi ağladı.
Amma cariyesi olan Nazli çok ahilli bir kız idi. Selvü'nün ağla-
masına Nazli da ağlıyarağ Selvi'nin boynuna sarıldı «Ey candan
sevgüllim Selvi, heç ağlama insannarın hekigat gelen çilesi gelen
ğahri sonunda gendine büyük mükafatdır. Dur bakalım sabret
gün doğmadan neler doğacağ. Sözümi dutmuyaydın eger tahd-i
İsvahanda kendin zehirlemiş, şindi gara yerde yatirdin. Ancağ şin-
di de sözümi dut. Hele gel sabredelim, helbet de bir gün gine Em-
rah gelir bize gavuşur» diye heyli bir öğüt vererek, Nazli'nın bu
datli gonuşmasına Selvü'nün gözünün yaşları gétđi. O zaman «Ne
yapalım?» diye Selvi, Nazli dedi ki «Ben yedi iklim Şah'i Şey-
hoğlı Şah Abbasın ele başına fetler aşdım ki bu onun yanında
bişey değıl, dedi, dur garişma» diyen.o ki nikâh kesilip nişan ol-
duğdan son heber yolladi Gara Vezir ki «Ne isdir Selvi isdesin,
ben de alayım» Nazli ise «Selvü'nün isdemesi budur, dedi, ben
Selvü'nün sır cariyesi, hem de candan yoldaşıyam, Selvi Han diyir
ki «Ben gendi elim ile bir hali tohuyacam, amma benim haliya
başlamam, haliyi boşlamam yedi sene sürer. Ben gendi elim ile
gendi cehezimi yığmadığdan sona asla mıraduma varmam. Eğer

10

20

25

30

iş zora galırsa ben bir zehir içereyim, etim gemigimden ayrılır. Bulsun Selvi'yi alsın oğluna. Eger benim sözüme geneet ederse, eyliğ ilen giden iş heş bişey ile görülmez. Beni benim sözüme bırak, yedi sene nişanı galim, gendi elimle her bir hazırlığımı kendim görim, Gara Vezir'den, heş bişey isdiyeceğim yohdur» dedi. Bu cevabi dinniyen adam Gara Vezir serayına vardı. Ayni Selvü'nün sözlerini Gara Vezir'e söyledi. Gara Vezirin yanında oturan kâtipleri mezlişi Gara Vezir'e dedi ki «Ne yapalım ne dîlirsiz ?» Dediler ki «Evet doğrusunu söylemiş bu gız, ancak eger oğlun seversen bele bir genç gızı da toprağ altına vermeden ne çıkar? Yedi sene bişey degil oğlun da geçdir. Yedi sene nişanı galsın bu gızın dedigi olsun» diye Gara Vezire reca etdiler. Gara Vezir «Pekey dedi. Çünkü neden, razi olmasa gerisinde ölüm var. Çünkü gız son sözünü evel söyledi. «Pekey, ne yapalım yedi sene nişanı galsın» dedi. Garer verdiler, Selvi'ye heber gönderdiler «Ey güzel, sakın canına intihar gılma, dedigin ne ise sözün olsun. Gendi elinnen cehezin hazırla baçalım yedi yıl nişanı galacağsan» dediler.

Selvi sevündi, Nazliya dedi ki «Nazli bu sözleri sen olmasan ben ne düşünebülürem ne de konuşa bülürem» «Dur, dedi, Selvi, çoğ haller var» Nazli düşünerek şu cevabi da Selvi'ye hetirletdi, «Ey Selvi, şimdi benden sor ki daa bir tebdilin var mı» «Ne sorim, dedi, sen her ne tebdil varısa gör bakalım» «Selvi seninen ben gece yarısında sandığdan çıdık bu bahca içinde bu köşge gunduğ. Bizim burda olduğumuz ne Gence halından duyan var, sade bir Gara Vezirin mayetinde olan halk duymuş daa kimse bilmir bir; ikincisi bizim burda Gence'de olduğumuza heş bir kimse nin heberi olmadı. Senin sevgüllün Emrah diyari gurbeti yedi sene aradı amma Sahat Çukurundan Yaup Han'ın anasından heber aldı, şimdi kim heber versin, heş kimsenin heberi yoh» Nazli bu cevabi söyler söylemez Selvi ise «Ne yapırsan, di gör baçalım yap» Nazli «Ey Selvi dedi, benim şimdi yapacağım budur Gara Vezir'den isdiyeceğim iki tane tesvir, yani foturaf. Bırısı altın senin tesvirin, bırısı gümüş benim tesvirim» Nazli Selvü'nün ağzi ile Gara Vezire bir kağırt yazdı «Ben Selvi Han, yedi yıl nişanı galarah iki tesvir isdirem. Gelender gönder gelsin, eger benim eger de sır cariyemin tesvirini alsın. Benim tesvirim altundan kehlik üzerinde, kehlik yapılı sır cariyemin tesviri günüşden kehlik üzerine kehlik yapılı, alınsın bahçanın sağına benim tesvirim, soluna da cariyemin tesviri çahılsın, gelen giden görsün benim bu bağlarda bu bahçada, bu serayda olduğumu» O zaman kağırt Gara Vezire getdiği zaman Gara Vezir sevinerek bir gelender gönderdi. «Gét Selvü'nün, cariyesi olan Nazli'nin her nasi

isdirsel o tebdille tesvirlerin al, gel» dedi. Gélender devrüşan gelip Selvi'nin odasına vardı. Selvi'nin tesvirini başdan ayağa bir cemaân üzerine alıp cariyesi Nazlı'nın tesvirini alıp vardı 10
Gara Vezirin yanına. Gara vezir görüp o tesvirleri heyran galip Gencenin guyumcularını çağtırdı: «Şu tesvirleri birisi altundan, birisi gümüşden kehlik yapılı kehlik üzerine yapabilir mi-sin?» «Baş üsdüne» diyen guyumcular tesvirlerin ikisini alıp geldiler. Selvi Hanın tesvirini altundan kehlik yapılı kehlik üzerine, cariyesi Nazlı'nın tesvirini günüşden kehlik yapılı kehlik üzerine 15
çekdiler. Altına yazıldı birisi Selvi Han birisi sir cariyesi Nazlı diye, her keşin ismi gendi tesvirinin altına guyumcular tazdılar. Varıp Gara Vezir serayına masasına goydular. Gara Vezir memnun galip guyumcuların hediyesini verip tesvirlerin ikisi bahçanın gapısında biri sağa biri sola çahıldı. Amma gündüzün bağ-bancılar o bahçayı o tesvirleri beklerdi; gece de kızlar bahçayı siraliin beklerdiler.

Bunnar belece burda galsın, gel heberi Emrah ile babasından verek :

Emrah ile babası gece gündüz gide gide güne bir menzil gün- 25
nerin bir gününde Helep diyarına yaşıldılar. Amma Helebe bunnarın üç günnük yollari galdı ki gavuşsunnar. Helep, şehrinin bir tüccar başi Tehsin Beg isminde bir zat varıdi. Bu adam Helebin otuz iki esnafının en zenginnerinden birisi idi. Tehsin Beg bir ayın bir haftasını bağlarında eyleşirdi. Hangi bağlarında? Helebe üş günnük yol bu yanda, Tehsin Begin bağları vardı. Bir 30
evi bağların içinde idi. bir evi de Helebin içinde idi. Meger Tehsin Beg bağlara gelmişdi. Bir hafdayi bağlarında galmağ isderdi. Bir gece unudup bahcanın gapisin sağ ganadını örterek sol ganadını açığ birahmışdi. Amma bu adam bahcanın gapısını gapadım bilir meger heyallamış yatmışdi. Er avrad havuz başında köşg içerisinde yatağın içinde uyurkân gece yarısı bu taraftan Emrah ile babası, yol ile ay ışığı gece gündüz kîmi gelirdiler. Gele gele 5
Tehsin Begin bahçasının gapısının önüne vardılar. Emrah bahçanın sol ganat açığ olduğuni görür görmez belé bir bahçadan içeri başını uzadıp bahçıya bahdı. Amma bahcanın ocağı batsın ucundan uci görükmiyen bir bağlar idi. Emrah babasına döndi «Ey baba» «Nedir yavrum?» «Bu gater gurbet dolandım İran toprağını başdan başa gezdim ama ben bele bir zengin bahça asla görmedim. Baba bu bahça çoğ bir zengin, varidatli bir bağ, elbetde bu 10
bahcanın ya bir sahibi var ya da bağbancısı var. Gel girelim bu bahçaya. Bahsana bahcanın gapısı açığ Maakgağ ki bu

bağcanın sahibi ayıdır.» «Pekey yavrum, dedi, haydi ba-
 15
 16
 17
 18
 19
 20
 21
 22
 23
 24
 25
 26
 27
 28
 29
 30
 31
 32
 33
 34
 35
 36
 37
 38
 39
 40
 41
 42
 43
 44
 45
 46
 47
 48
 49
 50
 51
 52
 53
 54
 55
 56
 57
 58
 59
 60
 61
 62
 63
 64
 65
 66
 67
 68
 69
 70
 71
 72
 73
 74
 75
 76
 77
 78
 79
 80
 81
 82
 83
 84
 85
 86
 87
 88
 89
 90
 91
 92
 93
 94
 95
 96
 97
 98
 99
 100
 101
 102
 103
 104
 105
 106
 107
 108
 109
 110
 111
 112
 113
 114
 115
 116
 117
 118
 119
 120
 121
 122
 123
 124
 125
 126
 127
 128
 129
 130
 131
 132
 133
 134
 135
 136
 137
 138
 139
 140
 141
 142
 143
 144
 145
 146
 147
 148
 149
 150
 151
 152
 153
 154
 155
 156
 157
 158
 159
 160
 161
 162
 163
 164
 165
 166
 167
 168
 169
 170
 171
 172
 173
 174
 175
 176
 177
 178
 179
 180
 181
 182
 183
 184
 185
 186
 187
 188
 189
 190
 191
 192
 193
 194
 195
 196
 197
 198
 199
 200
 201
 202
 203
 204
 205
 206
 207
 208
 209
 210
 211
 212
 213
 214
 215
 216
 217
 218
 219
 220
 221
 222
 223
 224
 225
 226
 227
 228
 229
 230
 231
 232
 233
 234
 235
 236
 237
 238
 239
 240
 241
 242
 243
 244
 245
 246
 247
 248
 249
 250
 251
 252
 253
 254
 255
 256
 257
 258
 259
 260
 261
 262
 263
 264
 265
 266
 267
 268
 269
 270
 271
 272
 273
 274
 275
 276
 277
 278
 279
 280
 281
 282
 283
 284
 285
 286
 287
 288
 289
 290
 291
 292
 293
 294
 295
 296
 297
 298
 299
 300
 301
 302
 303
 304
 305
 306
 307
 308
 309
 310
 311
 312
 313
 314
 315
 316
 317
 318
 319
 320
 321
 322
 323
 324
 325
 326
 327
 328
 329
 330
 331
 332
 333
 334
 335
 336
 337
 338
 339
 340
 341
 342
 343
 344
 345
 346
 347
 348
 349
 350
 351
 352
 353
 354
 355
 356
 357
 358
 359
 360
 361
 362
 363
 364
 365
 366
 367
 368
 369
 370
 371
 372
 373
 374
 375
 376
 377
 378
 379
 380
 381
 382
 383
 384
 385
 386
 387
 388
 389
 390
 391
 392
 393
 394
 395
 396
 397
 398
 399
 400
 401
 402
 403
 404
 405
 406
 407
 408
 409
 410
 411
 412
 413
 414
 415
 416
 417
 418
 419
 420
 421
 422
 423
 424
 425
 426
 427
 428
 429
 430
 431
 432
 433
 434
 435
 436
 437
 438
 439
 440
 441
 442
 443
 444
 445
 446
 447
 448
 449
 450
 451
 452
 453
 454
 455
 456
 457
 458
 459
 460
 461
 462
 463
 464
 465
 466
 467
 468
 469
 470
 471
 472
 473
 474
 475
 476
 477
 478
 479
 480
 481
 482
 483
 484
 485
 486
 487
 488
 489
 490
 491
 492
 493
 494
 495
 496
 497
 498
 499
 500
 501
 502
 503
 504
 505
 506
 507
 508
 509
 510
 511
 512
 513
 514
 515
 516
 517
 518
 519
 520
 521
 522
 523
 524
 525
 526
 527
 528
 529
 530
 531
 532
 533
 534
 535
 536
 537
 538
 539
 540
 541
 542
 543
 544
 545
 546
 547
 548
 549
 550
 551
 552
 553
 554
 555
 556
 557
 558
 559
 560
 561
 562
 563
 564
 565
 566
 567
 568
 569
 570
 571
 572
 573
 574
 575
 576
 577
 578
 579
 580
 581
 582
 583
 584
 585
 586
 587
 588
 589
 590
 591
 592
 593
 594
 595
 596
 597
 598
 599
 600
 601
 602
 603
 604
 605
 606
 607
 608
 609
 610
 611
 612
 613
 614
 615
 616
 617
 618
 619
 620
 621
 622
 623
 624
 625
 626
 627
 628
 629
 630
 631
 632
 633
 634
 635
 636
 637
 638
 639
 640
 641
 642
 643
 644
 645
 646
 647
 648
 649
 650
 651
 652
 653
 654
 655
 656
 657
 658
 659
 660
 661
 662
 663
 664
 665
 666
 667
 668
 669
 670
 671
 672
 673
 674
 675
 676
 677
 678
 679
 680
 681
 682
 683
 684
 685
 686
 687
 688
 689
 690
 691
 692
 693
 694
 695
 696
 697
 698
 699
 700
 701
 702
 703
 704
 705
 706
 707
 708
 709
 710
 711
 712
 713
 714
 715
 716
 717
 718
 719
 720
 721
 722
 723
 724
 725
 726
 727
 728
 729
 730
 731
 732
 733
 734
 735
 736
 737
 738
 739
 740
 741
 742
 743
 744
 745
 746
 747
 748
 749
 750
 751
 752
 753
 754
 755
 756
 757
 758
 759
 760
 761
 762
 763
 764
 765
 766
 767
 768
 769
 770
 771
 772
 773
 774
 775
 776
 777
 778
 779
 780
 781
 782
 783
 784
 785
 786
 787
 788
 789
 790
 791
 792
 793
 794
 795
 796
 797
 798
 799
 800
 801
 802
 803
 804
 805
 806
 807
 808
 809
 810
 811
 812
 813
 814
 815
 816
 817
 818
 819
 820
 821
 822
 823
 824
 825
 826
 827
 828
 829
 830
 831
 832
 833
 834
 835
 836
 837
 838
 839
 840
 841
 842
 843
 844
 845
 846
 847
 848
 849
 850
 851
 852
 853
 854
 855
 856
 857
 858
 859
 860
 861
 862
 863
 864
 865
 866
 867
 868
 869
 870
 871
 872
 873
 874
 875
 876
 877
 878
 879
 880
 881
 882
 883
 884
 885
 886
 887
 888
 889
 890
 891
 892
 893
 894
 895
 896
 897
 898
 899
 900
 901
 902
 903
 904
 905
 906
 907
 908
 909
 910
 911
 912
 913
 914
 915
 916
 917
 918
 919
 920
 921
 922
 923
 924
 925
 926
 927
 928
 929
 930
 931
 932
 933
 934
 935
 936
 937
 938
 939
 940
 941
 942
 943
 944
 945
 946
 947
 948
 949
 950
 951
 952
 953
 954
 955
 956
 957
 958
 959
 960
 961
 962
 963
 964
 965
 966
 967
 968
 969
 970
 971
 972
 973
 974
 975
 976
 977
 978
 979
 980
 981
 982
 983
 984
 985
 986
 987
 988
 989
 990
 991
 992
 993
 994
 995
 996
 997
 998
 999
 1000
 1001
 1002
 1003
 1004
 1005
 1006
 1007
 1008
 1009
 1010
 1011
 1012
 1013
 1014
 1015
 1016
 1017
 1018
 1019
 1020
 1021
 1022
 1023
 1024
 1025
 1026
 1027
 1028
 1029
 1030
 1031
 1032
 1033
 1034
 1035
 1036
 1037
 1038
 1039
 1040
 1041
 1042
 1043
 1044
 1045
 1046
 1047
 1048
 1049
 1050
 1051
 1052
 1053
 1054
 1055
 1056
 1057
 1058
 1059
 1060
 1061
 1062
 1063
 1064
 1065
 1066
 1067
 1068
 1069
 1070
 1071
 1072
 1073
 1074
 1075
 1076
 1077
 1078
 1079
 1080
 1081
 1082
 1083
 1084
 1085
 1086
 1087
 1088
 1089
 1090
 1091
 1092
 1093
 1094
 1095
 1096
 1097
 1098
 1099
 1100
 1101
 1102
 1103
 1104
 1105
 1106
 1107
 1108
 1109
 1110
 1111
 1112
 1113
 1114
 1115
 1116
 1117
 1118
 1119
 1120
 1121
 1122
 1123
 1124
 1125
 1126
 1127
 1128
 1129
 1130
 1131
 1132
 1133
 1134
 1135
 1136
 1137
 1138
 1139
 1140
 1141
 1142
 1143
 1144
 1145
 1146
 1147
 1148
 1149
 1150
 1151
 1152
 1153
 1154
 1155
 1156
 1157
 1158
 1159
 1160
 1161
 1162
 1163
 1164
 1165
 1166
 1167
 1168
 1169
 1170
 1171
 1172
 1173
 1174
 1175
 1176
 1177
 1178
 1179
 1180
 1181
 1182
 1183
 1184
 1185
 1186
 1187
 1188
 1189
 1190
 1191
 1192
 1193
 1194
 1195
 1196
 1197
 1198
 1199
 1200
 1201
 1202
 1203
 1204
 1205
 1206
 1207
 1208
 1209
 1210
 1211
 1212
 1213
 1214
 1215
 1216
 1217
 1218
 1219
 1220
 1221
 1222
 1223
 1224
 1225
 1226
 1227
 1228
 1229
 1230
 1231
 1232
 1233
 1234
 1235
 1236
 1237
 1238
 1239
 1240
 1241
 1242
 1243
 1244
 1245
 1246
 1247
 1248
 1249
 1250
 1251
 1252
 1253
 1254
 1255
 1256
 1257
 1258
 1259
 1260
 1261
 1262
 1263
 1264
 1265
 1266
 1267
 1268
 1269
 1270
 1271
 1272
 1273
 1274
 1275
 1276
 1277
 1278
 1279
 1280
 1281
 1282
 1283
 1284
 1285
 1286
 1287
 1288
 1289
 1290
 1291
 1292
 1293
 1294
 1295
 1296
 1297
 1298
 1299
 1300
 1301
 1302
 1303
 1304
 1305
 1306
 1307
 1308
 1309
 1310
 1311
 1312
 1313
 1314
 1315
 1316
 1317
 1318
 1319
 1320
 1321
 1322
 1323
 1324
 1325
 1326
 1327
 1328
 1329
 1330
 1331
 1332
 1333
 1334
 1335
 1336
 1337
 1338
 1339
 1340
 1341
 1342
 1343
 1344
 1345
 1346
 1347
 1348
 1349
 1350
 1351
 1352
 1353
 1354
 1355
 1356
 1357
 1358
 1359
 1360
 1361
 1362
 1363
 1364
 1365
 1366
 1367
 1368
 1369
 1370
 1371
 1372
 1373
 1374
 1375
 1376
 1377
 1378
 1379
 1380
 1381
 1382
 1383
 1384
 1385
 1386
 1387
 1388
 1389
 1390
 1391
 1392
 1393
 1394
 1395
 1396
 1397
 1398
 1399
 1400
 1401
 1402
 1403
 1404
 1405
 1406
 1407
 1408
 1409
 1410
 1411
 1412
 1413
 1414
 1415
 1416
 1417
 1418
 1419
 1420
 1421
 1422
 1423
 1424
 1425
 1426
 1427
 1428
 1429
 1430
 1431
 1432
 1433
 1434
 1435
 1436
 1437
 1438
 1439
 1440
 1441
 1442
 1443
 1444
 1445
 1446
 1447
 1448
 1449
 1450
 1451
 1452
 1453
 1454
 1455
 1456
 1457
 1458
 1459
 1460
 1461
 1462
 1463
 1464
 1465
 1466
 1467
 1468
 1469
 1470
 1471
 1472
 1473
 1474
 1475
 1476
 1477
 1478
 1479
 1480
 1481
 1482
 1483
 1484
 1485
 1486
 1487
 1488
 1489
 1490
 1491
 1492
 1493
 1494
 1495
 1496
 1497
 1498
 1499
 1500
 1501
 1502
 1503

asla giden değilim» Diyen Emrah sazi saten elinde idi bahalım gözlerinden yaş töküp ağlıyarak şu cevabi söyledi :

25

Bahcanın gapısın aşdım
Zanarsın cennete düşdüm
Selvi benden vaz mi geçdin
Uyan Selvi Emrah geldi.

ayıldı mi, hayır. Bu cevaba ne kız ne de eşi ayılmadı. Aldi ikinci bendini :

30

Bahcanın gapısı aldır.
Birin sağ ya birin soldur
Emrah bir günahgâr guldur
Uyan Selvi Emrah geldi.

tekellüm Emrah'ın dilinden çıkarkân eger kız Tahsin Bey ayrılıp bu sözleri Emrah'dan dinniyen Tehsin Beg işin neticesine vardı ki
“Evet şu adam benim sevgüllüm Selvi'mi sesli” kadın nasıl iki erkegi gördi ise yorgani üzüne dutmağ isdedi. Bu cevaba Emrah babasına “Ey baba baba hele şuna bah, utandığından yorgani üzüne dutir” dedi. Tahsin Beg daa tehemmlü kesilerek eşine “Geyin üsdün” dedi. Eger gadin eger erkek elbiselerini geyinip Tehsin Beg kadına dedi ki “Var ev tarafına bir sahat içerisinde senden bir gaş taam yemek isdirem, eger gavuşdurmadın gerisini sen düşün” dedi. Emrah'a dedi ki: “Yavrum hele sözen son ver. İtigin buldun. Eger bu kız senin ise gine senindir, senin değil ise benim ise sen seninkini ara, dedi. Lâkin senin ismin Emrah mıdır, sözlerinden duydum”
“Evet” “Aşığ mısın oğlum?” “Evet” “Sevgüllün ismi de Selvi miydi?”
“Evet” “Sen yedi sene evel İrana giden, sevgüllün peşine, Emrah sen miydin?” “Evet” “Oğlum yedi sene evel duymuşdum bir dad-i hağ aşığ çıkmış ismi Emrah, sevgüllüsünün ismi Selvi. İrana gétmiş dediler. Helebin yediden yetmiş senin arzın çekmede. Ben de senin arzındayım. Yedi sene idi gélbimde senin sevgün yerleşmiş, seni gözlemek benim için gece günüz merağdaydım. Ama Allah'a çok şükür ki ben yatağda yatırkân seni benim yanıma ayağınnan getiren getirdi. Ben seni göyde ararkân yanımda buldum. Gel bakalım oğlum demek ki bir daa sevgüllün gayıp etmisen, deyl mi?”
“Evet” “Pekey” vardılar konağa, Allah ne vermişse Tehsin Beg'in eşi bir sahat zarfında bir gaş taam yemekler hazır ederek bu iki misafirin garnını doyurdi. Tehsin Beg vardı bahçıya bağların meyvalarından, güzel güzel yetmiş yemişlerden döşürerek bir tabla her

5

10

15

20

25

çeşitli yemiş getirip Emrah ile babasının önüne yendirdi. “Haydi aşîh buyurun, hele bu yemişlerden yiyin bakalım taamların üzerine” 30

Emrah ile babası o güzel meyvalardan isdegi gelene gader yediler geri galanı Tehsin Beg galdırıp bir tarafa bıraħdı. Gadına seslendi “Gel bakalım içeri” dedi. O zaman Tehsin Begin sevgüllüsü girdi içeri. “Eyy gız, dedi, ben gendi hüsni rizam ile sene izin verirem şu ba- 5

şındaki örtüklerin endir. Nasıl seni gelin veziyetinde duvara üzünde duvaħ dayamışdılarsa aynı gelin misali şu garşıya dayan dur” dedi. Kadın gocasının bu cevabına garşılıħ başındaki çarını endirerek gelin 5

veziyetine duvara dayanıp ellerini salı verdi yanına, durdı. Tehsin Beg, Emrah’a “Gaħ baħalım, dedi, aşîh alıcı gözi ile ey baħ, eger senin itirdigin Selvün ise verdim sene, al da geldigin yola dön; yoħ eger senin sevgüllün deyil ise, senin Selvün deyil ise, yavrum bizim Selvi’ye ilişme, gendi yārin ara” Emrah gaķıp gıza yakın vardı. Bir 10

sıhladıģı kimi baħdı ki gendi sevgüllüsü degil. O ğater icabından utandı ki daa Tehsin Beg’in üzine baķmaya hali galmadı. Başını aşsağı egerek renginni tegayir etdi. Tehsin Beg annadı ki “İcaplandı, utanır, daa üzüme bile baķmır” “Gel yavrum utanma, dedi, sende gusur yoħ, seni söyleden sevdadır. Ben de senden evel bu gıza sevda 15

çekerek aldım, dedi, demek ki senin sevgüllin’de bizim sevgüllimize benzirmiş. Asla bu gusur sende degil, oğlum” dedi. Emrah’a üzür diliyerek Tehsin Beg aldı yanına. O zaman Emrah’ın derdini söyle- diince Emrah başına gecen halları birer birer Tehsin Bege annadıp 20

gızın gardaşları ikinci olarak sevgüllüsü Selvi’yi gaķırıp, ben eger bulursam Helep’de buluram, dedi, Erzürüm diyarını dolanıp burya gader geldigini Tehsin Bege annatdı. Tehsin Beg ise Emrah’dan bu sözleri duyaraħ Emraha “Ey yavrum dorgi sözün, haklı ama, ferasetin boşa çıķdı. Ben Heleb’in tüccarbaşısıyam. Otuz iki esnafın emri 25

de, gelen bezirganların malının gıymetini de ben fiyat goymamış asla bir esnaf alamaz. Eger senin gaybetdigin Selvi, Nazlı isimli bu iki gız Helebe gelmiş olsaydı maaķgaķ ki ben duyardım. Amma belki de oğlum bir insan bildigine garşılıħ bilmediği çoħ vardır. Belki de gelmişdir ben duymadım, olabilir. Lākin Helep burya üç günnük bir yol galmışdır, seni sabahdan beraber bennen Helebe götürim. Eger 30

senin itigin Helep’de ise kolay senin de işen yardım ederem. Yoħ Helep’de deyilse ne yapalım oğlum, artıħ gaderin razı ol eşin ara” diyen Tehsin Beg o gece geķip sabağ oldu. Eger Emrah’i Eger ba- basını, iki tene de at çekdi tavladan birini Emrah’a, birini babasına, bir de Tehsin Beg gendi altına binip üç atlı olarak güne bir menzil vardılar. Helebe. Atları tavlaya bağlanarak Tehsin Beg, Emrah ile babasını Helep’deki gonaħlarına endirdi. Yorgunnuk getdikden sona Tehsin Beg adamlarını çağırdı “Heleb’in nagater ernaı var isa reiz- 5

leri olarak esnaf reizlerini bütün bene çağırın” dedi. O zaman her esnafın bir reizi var idi. Otuz iki esnafın otuz iki reizi var idi. Amma otuz iki esnafın da bir şeygi, tekge şeygi derdiler; var idi. Çünkü erkân olduğu zaman o tekge şeyigina müracaat olurdu ki o zaman devlet de esnafın bu tekge şeyigina garışmazdı. Haklıyi haklı, hak-sızı haksız görürdüler, erkân eder yolsuz çıkardırdılar. Bunun cezası ne idi, yedi günden on beş güne gader suçlu olan bir esnafın tükani gapanırdı. Otuz iki esnaf reizleri Tehsin Begin yanına vardılar. “Buyurun efendim” her esnafın gendi reizine Tehsin Beg “Benim itigim var, dedi, iki tene kadın. İkisi de gızdır. Birisinin adı Selvi, bir de cariyesi var Nazlı. Bu iki isimli kızları arayın bu Heleb’in içinde, hangi mahallede duyarsız bene bildirin” dedi, “Baş üsdüne” diyen-ner herkeş gendi esnafi ile gendi mahallesini içerisini aramıya dur-dular. Helep içerisi mahalle mahalle, gefle gafle sorulmiya başlandı. Amma asla Heleb’in içinden çıkmadı. Çünkü neden, nerden çıhsin Selvi Gencede bunnar Helebi arır. İgirmi dört sahat Heleb’in içe-risi sorulduhdan sona asla Selvi ile Nazlı’nın Helep’de olmadığını Tehsin Bege bildirdiler. “Efendim başdan başa sorduğ aradık, eger hannar, eger gëhveler galmadı, eger bahçalar galmadı aradığ. Asla senin bu sorduğın iki isimli kızlar Helep’de deyil”. O zaman Tehsin Beye de Emrah’a da geneet geldi. Tehsin Beg düşünüp Emrah’a “Ey aşık ecebe sen gendi başan Helebi bele ariya bülürmiydin?” Emrah isa “Hayir, dedi, efendim ben gendi gendime bu gatder soruşdurmağ da asla elimden gelmizdi” “Pekey yavrum ben sene bağlarda dedim, evet, eger Helebe gelmiş olsa maağgağ ki benim heberim olur. Çünkü bir garip atli bile Helebe girse maağgağ benim bilmem lazımdır,

Üç gün Emrah ile babasını misafir etdikden sona dördüncü günü ancağ yavrum itiging gine gendi diyarında belki bulabilirsin” dedi. Emrah müsade isdiyerek Tehsin Beyin elini öpüp ayrıldı.

Babasına “Gel baçalım baba, işgilimiz burdan da boşa çığdı, ba-çalım ki yedi sene İran’i dolandım, yedi de felek beni gine mi dolan-dıracağ” diyen Emrah göz yaşı silerek “Baba geldigimiz yola terkal dönmiyelim çünkü arıyarağ geldik buriya gader dayandık. Şimdi de başga bir yol ile gidek, olur ki güman etmedigimiz yerde belki he-berini alırığ”. Babası isa “Pekey oğlum haydi baçalım” dedi. O zeman Emrah başga bir yoldan vardı gidir. Gecë günüz giderken bunnar getmede olsunnar, heberi kimden verelim Selatin Peri’den.

Selatin Peri odasına yatarkân pir dede Selatin Peri’yi hab-i nazdan uyandırmışdı. “Eyy gızım gağ baçalım ne yatırsan hab-i nazda?” Selatin Peri ele ayıldı ki ak sağgalli bir ehdiyar durir. “Ba-bacım sen nerden girdin bu odaya?” diince ehdiyar gülererek “Gızım

bizim için asla gapıların kitli olması, olmaması fergi yokdur. Yo- 15
 lun uzaklığı yakınnığı bizim için heç bir giymeti yokdur. Elimden
 benim üç gismetin, var, al beni gultar” diyerek pir dede yeşil fin-
 can içerisinden bir şerbet gönderdi Selatin Peri’ye. “Al bakalım
 gızım bu gismetin iç” dedi. Selatin Peri ekidiyarın elinden “Ne ola-
 cağ bu şerbet” “İç gızım dünyanın her bir ehvalına yetersen” dedi. 20
 O yeşil fincanı alıp diledi Selatin Peri ağzına götürsün. Ehdiyar
 golundan dutup “Gızım bu senin içdiğin şerbetler degil, içersen am-
 ma kimin eşgina içirsen?” diince Selatin Peri terkal ehdiyarın üzerine
 bağıdı “Pir dede, ben hem cahil hem de gafillem. Ben uykuda uyur-
 kân beni uyandırdın, ben bilmirem kimin eşgina içeyim?” “Gızım
 gendi birdir, adi bin bir, seni beni kaineti yaradan bir Allah’ın eş- 25
 gina nüş eyle” dedi. Selatin Peri o yeşil fincanda üç beş yudum olan
 şerbeti icip nasıl damarlara dağıldı isa, üç yüz altmış altı damarı
 yanmaya döndi. “Baba bu nice hal idi, cigerlerim haşlandı”. “Eylen
 gızım ikincisinde merfet var” diyen ehdiyar ikinci yeşil fincanı
 verdi “Al buni da gızım nüş et bakalım” Selatin Peri ikincisine el 30
 götürken “İçirsen yavrum bunu kimin eşgina?” “Pir baba veren sen
 söyle bakalım?” “Üşler, beşler, yediler, gırğlar eşgina nüş eyle gızım
 dedi. Selatin Peri ikinci yeşil fincan içindeki üç beş yudum şerbeti
 de içdikden sona eyce içerdeki sevdası çoğalmıye durdı “Baba bütün
 vücutum çokkun bir sel kimi aħmıya döndi” “Eylen gızım son na-
 sibin al” dedi. Üçüncü şerbeti verip Selatin Peri el götürürken “İçir-
 sen yavrum kimin eşgina?” “Pir baba veren sen” diince “Gızım 5
 Erdişde Emrah, Aşık Ehmed oğlu Emrah’ın eşgina nüş eyle” dedi.
 Selatin Peri üçüncü o yeşil fincanı içer içmez “Gördin mi gızım?”
 “Hayir görmedim” “Bağ uş goltuğumun arasından, bağ neler görü-
 nir” diince ehdiyar golunun arasından Selatin Peri’ye, Emrah’ın
 cemalini gönderdi. Guduret guvvet sahibi Allah dersin Emrah’i
 çekmiş ehdiyarın goltuğunun arasına gösdemiş. O zamana gız zandı 10
 ki bu ehdiyarın arkasında idi bu deliganni. Çünkü yanında görünir.
 Gendini galdırdı Selatin Peri ehdiyarın golunun arısından sevgül-
 lüsünü dutsun. Ehdiyar pir dede golunu yukarı galdırması ile Selatin
 Peri gendi odasının ortasına düşdi. Ağzından köpük vermıye çıktı.
 Hamen gayip olarak igirmi dört saat baygun galıp cariyeleri gızlar 15
 tökülüp buni na gatder gül suyi septiler ise asla ayıldamadılar.
 Vahdi tamam olup ayıldıhdan sona ancak neye uğradığını yanındaki
 gızlara bildirerek amma “Ecebe benim bu halım neye varacak” diye
 Selatin Peri sevdasından ağlamıya durdı. O günsü gün aħşama
 gader ağlayan bu gız aħşam oldu, gözünü bir gaflet alır almaz röya- 20
 sine o üç yeşil fincandan içiren ehdiyar gine geldi “Ey gızım şu ve-
 rane yerde bir bağca gur Veran Bağları bağların ismini goy, yedi

sene gözle, bağlar barını aşdığı zaman Emrah ayağı ile gelir sene gavuşur” dedi. Gız ele uyandı ki röyedir. “Eceba bu gördüğüm, bu röyem rehmanı mıdır yohsa şeytanı mıdır?” diye bir daha düşünüp uykiya vardı. İkincisini aynı gine pir deden aldığı kimin haman 25
sıçırayıp sabağdan oldi bir veran köşgünün garşısında varidi, verane yeri bahça etdirerek dünyada na gatder yemiş varısa her yemişin ağacından o veran bağlarını tikdirdi. Bahçanın bağların ismini Veran Bağları goyduraraq yedi yıl Emrah'ın yolunu gözlemiyе durdi. Meger Selatin Peri bu bağları ele bir saltanata getirmişdi ki heddinden 30
ziyade. Emrah İran toprağını dolanırkân Selatin Peri, Veran Bağlarını becermişdi. Bağlar barını vermiş, Selatin Peri bağların asla bir meyvasından kendisi bele yememişdi. Ne de bağlara hizmet eden bağbancıları ne de gızları birağmamışdi. Göyde uçan guşdan o bannanın içindeki yemişleri gısganırdı. Niye? Benim sevgüllüm gelsin ikimiz beraber bağların barını yeyelim derdi. Bu husüsde bu bahçanın bağları yetmiş Emrah'i Selatin Peri gözlerdi. Yedi sene dolmuşdi. Gız isa ağışamı sabahdan sabahı ağışama gavuşur diye gözi yolda galmışdi. Gel haberi bu tarafdā Emrah'a vererek. 5

Emrah isa babası ile beraber gece gündüz gele gele günnerin bir gününde Veran Bağlarına yakın geldiler. Emrah o bahçanın saltanatini görüp babasına döndi: “Eyy baba, hele şu bahçanın saltanatına bah, dedi, ben çoğ yer dolandım, gurbet gezdim amma bele bir süsli bahça görmedim. Ecebe bu bahça kimin ola? Baba var şu bahçaya, o bahçanın sahibi mi yohsa bahçanın bağbancısı mi varısa ya para ile ya da belki gendi hēyir ile birez yemiş getir, burda bir küçük dinnenelim ondan sona gağah Aşig Ehmed bahçanın yanına vardı. ne bilsin ki bahçayı beklirler diince ama bahçanın bekcileri her vakit günüzün pusuya girer, gizli beklirdiler. Çünkü göyde ucan guşı bile birağmiller bahçanın içinden uşsun. 10 15 20

Aşig Ehmed sağa sola göz dolandırıp kimseyi göremedi. Kendi kendine “zahar ki bu bahçanın sahibi yohdur, adam gös goca bir bağlar bir gaç tene yemiş alim gidim, saten gören olursa parasını verirem görmese geçer giderem” diince bir bağa elini uzadıp ötekine bağı ki şu garşıdaki daha bir güzel görünir. İnsan tamahi hangi bağı barını alacağını şaşırarak bir gaç bağları içeri girdi. Bir bağa begenip elini uzatdı ki meyvaları goparsın amma her tarafdā sarmışdılar. Meyvaya elini galdırmadan gızlar dört tarafından eħdiyari yağıladılar. “Ey uğri ne gezersen bu bahçayı” diyerek eħdiyari sorgusuz suvalsiz yıkdılar cubuklar ellerinde buna döğmiye durdular. Bunun feryadına Selatin Peri köşginden eşidip bu feryadi “Ne oldi gızlar” diye seslendi “Ey hanım bir hırhız dutduğ bağlara 25 30

el uzandırdı” “getirin benim yanıma bakalım kimdir o”. Gızlar e diyari  eke  eke Selatin Peri’nin gatına vardılar. Selatin Peri e diyari g r r g rmez “Ey Allah’dan gor maz ben sevg ll m Emrah    n bu ba ları becerdim, sevg ll mi g zlirem G yde  an gu ı bır rakmadım bir   kart bir meyvaya vursun, Allah’dan gortmadın ki 5
benim ba camın barını benim sevg ll m yemeden sen yemiye durasan. Senin  indi diri diri g n n  zerem” diyen Selatin Peri’nin bu s z ne be are e diyar titiremiye durdi. “Aman gızım efvet beni, bilmedim ben  arip oldu uma beni ba ı la. Benim bir o lum mırad  s d nde,  urda beni g zli benim ehdiyarlı ıma eger merhamet gılmaz isan, benim mırad almamı  bir gen  yavruma beni efvet” diince 10
ce “O lun kimdir senin?” Dedi. “Benim bir o lum var ismi Emrah, bir sevg ll s nin pe ine buriya  eder geldik, amma bulamadı   imdi o lum beni k nderdi ki bir  a  yemi  getir yiyelim, ben de geldim i de dutuldum. Sizin kimi g zellerin edaletine d serse beni azad et” diince Selatin Peri ehdiyardan bu cevabi e iderek yanındaki gızlara “Gızlar, hele segirdin bakalım bunun o luni getirin ben de bir g rim” dedi. Gızlar yedi sekiz tene go miye d ndi. Selatin Peri e diyara “Ey e diyar baba eger senin Emrah dedigin o lun, benim sevg ll m n de ismi Emrah’dı, yedi yıldır g zlirem, eger benim sevg ll m olursa gulturdun, gazandın yo  sevg ll m olmaz isa sen de yandın o lunda yandı demektir. Asla elimden gulturamasın” 20
diince e diyar d   nmiye dururk n bu terafdan gızlar; Emrah’ın meger g zini bir gaflet almı dı,   nki babasının gecih di ına Emrah bir gaflete dalmı dı. Gızlar haman d rt tenesi Emrah’ın gollarına d  di, d rdi aya larına, ele Emrah’ı sekiz tene gız havada ik n Selatin Peri’nin gatına dayadılar. “Buyur,  anım” dediler. Selatin 25
Peri nasıl Emrah’ın cemalini g rdi ise yedi sene evel Pir Dede’nin golunun arasında g rdi i sevg ll s ni, bir de  ar sında gızların elinde g rdi. Gendini ganatsız bir gu  kimi Selatin Peri galdırıp Emrah’ın  zerine atıp boynuna sarılmaya dururk n Emrah eli ile gızı itiledi “Ey nazenin benim sende asla meylim yo  beni kime 30
benzentdin sarılırsan, benim e im vardır, asla sende g yn m yo ” diyen Emrah’ın bu s z ne Selatin Peri “Ey sevg ll m Emrah benim sende g z m yo   eme ile ecaba elimden gulturab l rm sen? Yedi yıldır senin ate in cigerimi  a ladı. Bir g n m bin g ne  ar lı  olarak yedi senedir senin hesretin  ekerem” diince buna asla Emrah inanmadı.   nki neden, Selatin Peri’ye Pir Dede e   badesini i irmi dı amma, Emrah’da bir  ey yo udi.   nki Emrah Selv ’n n badesini i mi , Selatin Peri’den asla  eberi yo . Gızın bu cevabına 5
“Ey gız benim senin  z n  e  g rd   m yo , seni tanımam, bene r yede mi a ı  oldun, d  de mi a ı  oldun ne s ylirsen?” diince Se-

latin Peri baħdı ki ben her ne gatder boynuna sarılırsam asla Emrah yakın olmir diince “Ey aşık şu elin uzat bir elinden tokalaşalım” dedi. Emrah ise “Ne zararı var, hele elimi uzadım” dedi. Elini 10
uzadıp Selatin Peri’nin elinden dutduğı kimi dersin Selatin Peri’nin üreyinden bir oğ çıkıp Emrah’ın ciger başına saplandı. Üç yüz altmış altı damarı ceriyan ateşi kimi dutuşdı. Selatin Peri’nin garşısında ayaħda durmiya mecali galmiyan Emrah, Selatin Peri’nin 15
gucağına yıkıldı. Akli başından giderek gül suyi sepip Selatin Peri sevgüllüsü Emrah’ı ayıldıp “Ey sevgüllüm bir dekge dayanamadın, ya ben nasıl yedi senedir bu ateşi çekirem, baħ ki sevda kolay mı” dedi amma Emrah isa bu hallara girifdar olduğına gözlerinden yaş tökerek şu cevabi söylemiye mecbur kaldı :

Başına döndüğüm Selatin Peri 20
Bu nasıl haldır hala düş oldi
Üç yüz atmış altı damarım yandı
Bu nasıl sevdadır sere düş oldi

diince kız terkal Emrah’ın boyuna sarıldı “Ey sevgüllüm hakikat hal senin senden heberin yoħ. Bene eħdiyar pir dede yeşil fincandan üç bade içirdi senin aşgan. Yedi yıldır gözlerem bu baħçalar bu 25
bağlar senin uğran tıkmışem” dedi. O zaman bir birleri ile konuşan bu iki aşık lakin Emrah’ın şimdi derdi biriken iki etdi. Niye? Çünkü Selatin Peri’yi burahsa Selvi’nin peşine getse de bu kız goymir, ama biraħmasa ondan evvel onun ateşi. Helbet de durur mı? O zaman 30
Emrah yavlararak Selatin Peri’ye şu cevapda bulundu: “Eyy sevgüllim, sende hörmitle ben sevdüğüm Selvi’yi bulana ğader izin isdirerem” dedi. O zaman Selatin Peri asla razi olmayıp “Emrah insan oğli muħannet olur. Olur ki beni aldadır, bu baħcadan gider eşin Selvün bulur belki unudursan beni” diince Emrah ise “Eyy kız, insannar sevgüllüsünü unudur mı? Selvi bene ne ise sen de ele oldun. Üç yüz altmış altı damarımda senin sevdan yerleşdi, sevgin yerleşdi. Can 5
ağzımdan çıkana ğader ecebe seni unudur mıyam. Bene o ğader izin ver ki sevgüllüm, seni beni yaredeni seversen, sevgüllüm Selvi’yi bulim getirim, evel senin toyun dutim” dedi. Bu söze garşılık Selatin Peri inanarak “Ey Emrah burahmmam ama kötü yerde bağladın ki evet, eger burahmmasam sen ile ölinci bir güne ğader nayil-i mirad 10
olamam, çünkü senin ateşin iki sevda, çok görmem, o kız da benim üçün sene yanır. Bu benim başımda. Dertli olan bir şehis helbet de dermanın ğedrinin bilir. Şindi sene izin verdim, sevgüllün Selvi’yi bulana ğader, bulduħdan sona işde bu Veran Bağlarında seni bek-

lerem" dedi. İki aşık birbirinden helelliğ olarak babası ile beraber Selatin Peri Sevgüllüsü Emrah'ı uğurladı. 15

Emrah güne bir menzil gece günüz, gide gide çöl be çöl gezip ariyarah günnerin bir gününde gine İran topraqlarına yakın vardi. İran topraqlarına düşüp ariyarah günnerin bir gününde aḥşam yakın idi Gence şehrine yakın yakın getdiler. Amma Emrah Selvi'nin Gencede olduğunu bilmezdi, ne bilsün. Gence'nin kenarına ki vardılar Emrah babasına şu cevabi söyledi: "Ey sevgilli babam, benim üçün diyari gurbeti çoḥ zehmet çekdin amma uyḫususuz da galdın me-şaget çekdin, lâkin ben şimdi bu şehre içeri girsem, ya bir gehveci ya da bir ḫanci bu Gence'nin kalgı görüp beni maaḫgaḫ ki bir go-naḡa götürecek "Aşıl çal baḫalım" diyecek lâkin benim yorgun olduğumi, senin eḫdiyar olduğun kim annar kim diyner? Baba şu Genceye girmiyerek, aḫşam, çöksün vahit geḫsin tükannar gapansın esnaf çekilsin, yani helg olan bütün evlerine getsin, biz élé bir tehna bir gehveye varaḫ ki şennik olmasın kimse bize israr etmesin. Ben söz ile durdum mi sen de uyumir meḫbur benim başımı beklirsın. sene zehmet verimim baba, herkeş yatsın sora bu şehre girek" dedi. "Peke oḡlum nasıl dersen ele olsun" dedi. Bir çimen üzerine turup Emrah ile babası dallarını bir çimene garşı verdiler. Emrah Gence şehrine doḡri bele ala ala baḫdı. Aḫşam garannıḡı çökerken baḫdı ki ışılklar yandı amma bir baḫca göründi, baḫca nazlı bir baḫca olduğuni Emrah görüp Emrah'sa babasına "Ey benim sevgüllü babam şu görünen baḫcada yanan şemeleri görür misen?" "Evet oḡlum" "Ne ise o baḫca bir ḫan baḫca mi yoḫsa bir vezir bahcası mıdır, hele get baba bir gaş tene yemiş al gel, eger para isderler ver, parasız deller al gel. Burda birez yiyelim vahit geḫszin gidelim" "Pekey yavrum" diyen Emrah'ın babası bir daha baḫciya doḡri vardıḡı kimi meger baḫcanın gapusunu saḡlı solli Selvi'nin tesviri, Nazlı'nın tesviri altun yapısı keklik üzerinde çaḫılı idi. Çünkü o baḫcanın içinde Selvi ile Nazlı eylesirdi. Bu terafdan eḫdiyar baḫcanın gapısına vardıḡı zaman meger baḡbancılar evlerine getmişdi, çünkü gündüzleri baḡbancı, geceleri de kızlar beklerdiler, o baḫcayı. Kızlar baḫdılar ki bir eḫdiyar adam sine sine gapiya yakın yakın gelir. Kızlar ise birbirlerinin aḡzına ellerini işaret ederek "Hele süküt edin bu uğruy dutalım, eger bizi görürse geri döner gaçar" diyen kızlar her biri bir ağacın daldasına gendilerini gizlediler. Beçare eḫdiyar asla bu sıra yetik olmadı baḫcanın gapısına yakın varıp başını yukarı galdırır galdırmaz Selvi'nin tesvirini gördüḡi kimi baḫcanın solunda Nazlı'nın tesvirini gördüḡü kimin meyvayı da unutdi gendini de unutdi. Gözlerini silip üç defa eger Selvi'nin tesvirine eger de Nazlı'nın tesvirine ala ala baḫdı. Ama kızlar gizlin baḫardılar; kız-

ların asla ferginde olmadi eħdiyar. Bele bir kendi kendine “Holan ben evel gidim müjdeyi oğlum Emrah’a verim’ dedi terkal geri dönüp goşarak, vardi oğlunun yanına; amma bu eħdiyar bağlara, bahca 25 gapısına gelip geri dönüp giden geder Emrah dalını bir çimene garşı vermiş, gözünü bir gaflet uyķusi almışdı gine. Beçare Emrahın babası ele oğlunun yanına vardi ki ne varsın Emrah’ın kiprikler yumulmuş, gözünü bir gaflet uyķusi almış, eħdiyar durdi “Ben şindi yekden müjdeyi verem akıl dedigin bir serdir, olur ki birden bire 30 gendine sahip olamaz da aķlını gaybeder. Çünki baş gövdeye hakimdir baş gövdeyi gezdirir. İnsannıran aķlı da gafasında olur. Evet bir vardır acıdan insan gendini gaybeder, bir de vardır ki en büyük sevünmeden gendini gaybeder. Çünki şuuruna hakim olmiyan bir insan sevündüğünden hem de duyduğı acıdan her terafa dağılır aķlı. Beçare eħdiyar “Oğlum birden bire benden bu müjdeyi uykuli duyarsa eger birden bire aķlını kaybeder” diye hamam yanındaki Emrah’ın sazına sarılıp şu cevabi söyledi :

Ne yatarsın hab-i nazda
Selvi Hın bağıdadır bağda
Geşlik vardır senin çağda
Selvi Hın bağıdadır bağda 10

diince eħdiyarın bu nazlı söylemesine Emrah kipriklerini açıp babasının bu sözlerini duyup dorğuldi “Ey baba ne Selvi söylirsen, ne bağlar söylirsen” diince eħdiyar oğlunun sarıldı boynuna “Ey yavrum, hele uykun topla bakalım” “Baba senin an bu Selvi dedigin benim uyķumi kaçırdı, uyumirdim ele bir guş uyķusi gelmişdi ayı- 15 ğam baba, söyle bakalım bir heber mi duydun?” diince babası güle güle “Ey benim sevgüllü yavrum itigimizi bulduğ çoğ şükür senin sevgüllün şu baħcanın içinde” diince Emrah “Baba olmaya ki Helep diyarındaki Tehsin Bey’in baħcasının hesabına gele, olur ki sevgüllüme benzer bir gız gördün, belki Selvü’dür diye zandın” “Yoh oğlum, dedi, cariyesi ile barabar tesvirleri gördüm. Biri altın yapılı keklik üzerine biri de cariyesi Nazlı’nın. Tesvirlerin altında yazıları oħudum diir ki “Birisi Miloğlı Ehmed Bey gızı Selvi Hın, birisi sır cariyesi Nazlı” Oğlum bu yazıları da oħudum bene geneet geldi” diince Emrah isa “Pekey baba o tesvirlerin yanında kimse yok miydi?” “Hayir oğlum baħcanın gapısı da sayıpsız. İdsersen sene geneet 25 gelmek üçün gidim Selvü’nün tesvirini getirim, sen de burda baħ”. “Pekey baba hele getir baħalım” dedi.

Beçare eħdiyar çünki birinci gidişinde kimseyi görmemişdi. Meger gızlar bütün ağac kölgelerinde sinmişdiler. Beçare bir da 30

segirderken vardi bahçanın yanına. Elini uzadip Selvi'nin tesvirine el götürerken kızlar dört yanından Aşık Ehmed'in sardılar etrafını ele yağaladılar ki ehdiyar kimi iki tene daha olsa asla kızların elinden çıka mı bilir. Beçare ehdiyari kızlar bahçanın içine sürederek aldılar. Her birinin elinde bir sopa, Aşık Ehmed'i bahçanın içerisinde yıkdılar. Amansız çubuqlar ehdiyarın üzerine gaşıp yenmediydi. Bunun bu feryadına, bu bağırmasına Emrah'ın sevgüllüsü Selvi Han, 5
cariyesi Nazli ile mehzun mehzun pençere önünde oturmuş bahçaya seyrederken bu feryadi eşiddiler. Selvi cariyesi Nazli'ya dedi ki: "Gız Nazli, ne ise bu kızlar birisini dutmuş döğiller, var bunnarın yanına Emrah'ın sadağasına bu kim ise bunnarın elinden gultar" "Baş üstüne" diyen Nazli Han goşa goşa köşgden enip ele kızların yanına vardı ki ne varsın yerdeki feryad eden ehdiyar Emrah'ın 10
babasi. Amma Nazli bu hali gördüğü kimin "Ben bu ehdiyara şindi sahip olsam bu kızlar sezecek, haman kim olduğunu Gara Vezire bildirecek" gurnazlığı ile "Gızlar el saklayın" diinci bütün kızlar çubuhları arkalarına dutdular. "Ne döğirsiz buni" diyen Nazli "Hanım bir uğri dutduh, Selvi Han'ın tesvirini götüreceg idi yağaladık". 15
"Pekey kızlar çoğ ey etmişsiz, dedi, sizin döydüğüz yeter, oni elini bene verin ben oni götürim, birez de Selvi ile ben döğim, biz de bir hayıf alalım" diyen Nazli, asla Aşık Ehmed'e sahap olmiyarak yani hırkız diye yağaladi. Ehdiyar da annadı ki bu kızlara sebep bu bene tanışlık vermedi, yalandan aci aci gonuşurkän "Ey şakalından utanmadın mi bu yaşında hırkızlıh yarar mi sene?" diyen Nazli ehdiyarın golundan dutup ufağdan vurarak önüne gatdi, Selvi'nin köşgüne götürdi. Selvi Han pencereden Emrah'ın babasını gördüğü kimin tanıyarak merdivenin ayağlarını ikisini üçünü birden kelle paca inerek Aşık Ehmed'in ayaklarına sarıldı "Ey baba, geldigin yollara kurban olayım, hani benim sevgüllüm" diince ehdiyar yedigi çubuhların 20
acısından Selvi'ye şu cevabi söyledi: "İkiz de olmaz olaydız. Bağ ki sizin üzüzden na gatder bir çile çekdim görir misen halımı". diince Selvi ağlıyarak "Ey baba, beni ademin başına her türlü hallar geçer, ikimiz mırad üsdündeyik şakin gargılaşama bizi" diyen Selvi ehdiyarın goluna girip lerdüvanlari yuhari çıhardi. Aşık Ehmed'in 30
gafasını gözini sarıp bağlıyarak neayet bir sandalyeye oturturdi. "Baba gurban olim, sevgüllüm Emrah'dan heber ver bene söyle-di" O zaman ehdiyar: "Emrah beni bu bahçaya gönderdi, meyve getirim diye senin tesvirin gördüm, meyveyı unuttum geri döndüm, Emrah'a heber verdim inanmadi, isdersen tesviri getirim dedim ikinci gelişim de kızlar beni yağaladi" Selvi bu cevabi ehdiyarın ağzından duyar duymaz Nazli'nın üzüne bağdi, Nazli ise "Sen bunan gonuş, ben 5
şimdi Emrah'ı alıram" diyen Nazli terkale bahçaya döndi. Goşaragh

gızların vardı yanına “Ey gızlar şu hırhızı o gater döymüşsüz, götür-
düm yer be yer yere uzanmış döysek ölecek. Bir o gater ifadesini
aldık. Bunun bir de bir eşi varımış, bahçadan dışarı, ama sine sine
gidin lâkin döymeyin oni, ele yakalayın ki kaçtırmadan benim ya- 10
nıma getirin bu bahça gapısında sizi gözlirem. Eger kaçacañ olursa
şu cevabi söyleyin “Heç gaşma hırkız seni götüririk Selvi ile Nazli
döysün” bunu dediniz mi Selvü’nün ismini eşidenin gudümü gırılır,
asla kaçamaz” meger aklıllı bu gız, gızlara, atdığı rumuzdan Emrah
annar, ama gızlar bişey bülmir, annamaz. Gızlar Selvi’den, Nazli’dan 15
bu emri alarak goşa goşa Emrah’ın yanına vardı. Emrah isa gelen
gızlara bakardı “Eceba sevgüllüm Selvi mi gönderir bu gızları?”
diyen Emrah oturduğu yerde gızlar her bir tarafından Emrah’ın üze-
rine uşdular; kimisi goluni, kimisi ayağını, destelediler. Emrah an-
nadı ki bu gızlar düşmanlığa geldi, bir yeltendi ki gızların elinden 20
çıka, yani gaça, gızlar çabuğca sarılarak “Ey hırkız nere kaçırsen?
Seni götüreceyik Selvi ile cariyesi Nazli döysün. Eşin biz döydük,
onlar da seni dögecek”. Emrah gızlardan bu cevabi eşitdiği kimi ha-
man daha çırpınmadan gızlara teslim oldu. Cariyenin birisi “Heķigat
demek Selvü’nün ismini duyanın ayağlarının gudümü de mi gırılır- 25
mış” diyen gızlar Emrah’i yakalayıp çeke çeke bahça gapısına gel-
diler. Gözliyen Nazli, nasıl Emrah’i gördi ise “Gızlar hoş döymediz”
Heyy efendim sor, gacağ idi senin cevabın nası söyledik ise heķigat
hal dizlerinin gudümü bile gırıldı” Nazli icabından gülmedi, gızlar
sezmesin aci bir ses ile “utanmaz mısan bu geş zemenında diyar-i
gurbete hırkızlığa çıñdın, kazanıp yesene” diyen Nazli Emrah’i 30
yalandan dürtmeye vurarak goluna girip e Emrah sevgüllüsünün
cariyesi Nazli’yi görüp teslim oldu. Getirip Emrah nasıl Selvi’nin
köşgüne yakın gider getmez meger sevgüllüsü Selvi Han pencereden
seyrederdi. Emrah’ın nasıl o veziyetini gördi ise “Hey vak felek,
sevgüllümü ne tez gacoltın” diyen Selvi Emrah’a doğru yenmiye
durdı meger Emrah şehisden saç sakal basmışdı. Neden? Emrah, Er- 5
zürümü geşdikden sona bir ikrar etmişdi babasına “Ey baba sevgül-
lüm Selvü’nün üzünü görene gader ne tıraş olacağam, ne yatıp uyki
uyuyacağam, ne de hamama gidip lif kese vurunacağam” babası “Oğ-
lum bu gehre tehemmül olur mı?” “Baba bir cevap ağzımdan çıñdı.
Selvi’yi bulana gader bu sözlerin üzerinde galacağam” diyen Emrah 10
işde bu ikrarın üsdündeyken onun üçün şeksi gocalmış, sakal gelmiş,
çünkü traş olmiyan bir adem helbet de goca görünür. Selvi “Hey vak
Emrah gocalanmış geliyor. Gurbet ne tez benim sevdüğümü gocalat-
dın” Selvi’nin ağzından Emrah bu cevabi duydu “Yâ, ey bebañ Selvi
helbet de benim çekdiğimi sen de çekeydin, senin de gocalığın gelir- 15
di. Köşk içinde oturdun, ben yer üsdünü dolandım. Gece günüz çek-

medigim meşâğat galmadı. Senin yanan gelene gader anamdan emdigim südler birer bire geri geldi” diyen Emrah Selvi’nin üzünü görüp ikisi birbirine sarılıp oturdular. Bunnar bu halda galsın heberi ni yandan verelim, Sahat Çukuru’nun Begi Yaup Han’dan.

20

Çünkü Emrah, Saat Çukuru’nda Yaup Han’a ağzından kağırt vermişdi. “Ta’hd-ı İsvahana getdiğin zaman bu kağırdımı Şeyhoğlu Şah Abbas’ın eline ver, ben de bir sene sona inşiallah sizin yanızdayım” demişdi. Emrah diyar-i gurbeti Selvü’süne dolanırken aradan günner, haftalar, aylar, hem de seneler geçmişdi. Yaup Han Emrah’ın yazdığı kağırdı Şeyhoğlu Şah Abbas’ın önüne burahmışdi “Şaham el be el toyuni düğününi dutdum, elim ile mıradına gavuşdurdum, işde Emrah’ın Selamet kağırdını sene getirdim” demişdi. Şeyhoğlu Şah Abbas Emrah’ın kağırdını okuyarak “Ey Şahım emrin üzerine Yaup Han Erdiş’de benim üç ay düğünümi dutdi beni mıradıma gavuşdirdi. Allah da seni mıradan gavuşdursun. İnşiallah on iki ay üzerine Şahım, ziyaretinize gelirim” okıyan Şeyhoğlu Şah Abbas bu kağırdı, şimdi on iki ay geçmeden degil, seneler geçmişdi aradan. Emrah ne on iki ayda geldi, ne de iki senede, ne de dört senede geldi. Çünkü Emrah yedi sene İran toprağını dolandi ilk olarak, yedi de eger Türkiye’yi, eger Arabisdani, eger Selatin Peri, Veran Bağ-larını gezerek dolaşarak yedi yıl da Türk topraklarını, Arabisdanlari gezmişdi.

25

30

5

Amma, biz hekâyelerde dillerde tez, yıllarda gec olur. Bunun için evet, üç sözün bir sözünü annadırık. Çünkü arife tarif bir kelam bin kelami dutar. Eger bir hekâyenin her tarafını söylemiş olsa, bir hekâye bir seniye de bitmez.

Bu husüsde bu yedi yılı dolanan Emrah terkal Sevi’ye gavuşdi. Amma Şeyhoğlu Şah Abbas, her guşluğ zamanı başvezir olan Yaup Han’a kağırdı okuyarak Yaup Han’ın üzüne bakarak şu cevabi künde söylerdi: “Ey Yaup Han, hani benim aşızım, bir seniye gelirem demiş bu kağıtda yazılı. Ama aradan yedi sene geçdi niye gelmedi?” Şeyhoğlu Şah Abbas bu cevabi Yaup Han’a söylerken Yaup Han da şu cevap da bulunurdi” Şaham sağ ol, ne bileyim yolçunun gelişi, bir de çocuğun nihandan cihana doğuşı Cenab-i Allah bilir. Evet, Emrah bene dilden de söylemişdi “Ben de bir seniye yanızdayam” demişdi. Yaup Han her künde Şahın sorduğu cevaba garşılığ o da bu kelimeleri söylerdi. Şeyhoğlu Şah Abbas: “Ey Yaup Han ben Emrah’a kötülük mi yaptım? Bir baba eyliği etdim. Na gater bu aşığın hakigatsizlik var ki bir gelip de beni görmedi. Ben mi gidim oni görüm? Olur mi?” “Hayir efendim. Şahım dur bakalım gün doğmadan neler doğar” diyen Yaup Han isa galbinden “Holan maağgak ki

10.

15

20

bu aşığın başında hallar vardır. Ben bildiğim Emrah isa şimdiye gader gecihmazdı” Ama bu esrari Yaup Han gendi içerisinde sak- 25
lardı. Çünkü neden Yaup Han, Sahat Çukurunda galdi, sade Emrah’i sevgüllüsü ile yolçı etdi lakin burda ifadeyi Şaha yanlış vererek “El be el elim ile düğününi dutdum miradına gavuşdurdum” diyen Yaup Han aynı bu ifade üzerinde durdi. Bunnar belé bir birleriynen go- 30
nuşmaya galsın bu tarafdān heberi gine Emrah’a verelim.

Emrah sevgüllüsüne yetişip vakit akşam oldi. Sevgüllüsü ile oda-
nın içerisinde oturup gonusurkân garannih çökdi. Meger gündüzden
Gara Vezirin oğlunun arkadaşları ehbabları “Şu bizim şahzedemiz
yedi senedir nişanni biz bunun yolunu çekmedik. Buni nişannısını gör-
sün. Helbet de haş bizimdir ki biz bunun her ne lazım isa yolunu çe-
kek, bu gece buni nişanni görmeye gönderek” demişdiler. O günüz- 5
den bunnar müşevre ederek hékmet o ahsama isabet etdi. Lâkin
bunnarın bu müşevresinden ne Selvü’nün, ne Emrah’ın, ne Nazli’nin,
ne de kızların bahçayı bekliyen kızların, asla heç birinin heberi
yohudi.

Bu deligannının gonusduğu ehbablar babasının hetiresi için bir
nişanni görmeye giden bir gence ne lazım bilezik, küpe, o vahdın
devri kemer, o vahdın devri elbiselik, gına her na gater gadına 10
yarayan işler varısa hepsini alıp has yemişlerden de bir mendil dol-
durdular. “Gel Şahzedem, bu gece get nişannın gör, yedi yıldır nişan-
nanmısan üzünü gördüğün yoh ki ecebe güzel midir çirkin midir?
Helbet de biz senin yolun şimdiye gader çekmedik, haş bizimdir ki
seni nişanni görmeye gönderek” diyen ehbabları önüne düşerek
bahça gapısına gader Gara Vezirin oğlunu getirdiler. Bu şahzadeyi 15
bahça gapısından içeri uğurlar olsun diye etdiler. Gören kızlar hö-
kümdarlarının oğlu olduğu için her bir tarafdān sağli solli bah-
çayı bekliyen kızlar selama durdular. Bu şahzade, kızların selamına
garşılık cebinden eger para eger de yemişler kızlara dağıdarak
Selvi’nin köşgüne doğru yürüdi, amma vakit gecenin yarısını bul- 20
muşdı.

Selvi ile Emrah, odanın içerisinde, bir yatak içinde, iki aşık bir
biri ile sarılmış yatmışdılar, uykuya dalmışdılar. Heç bişeyden he-
berleri yokudi. Bu tarafdān diğer bir oda içerisinde Nazli, Emrah’ın
babasını yatırmışdı. Nazli da kendi odasında ayık dururdi, yatma- 25
mışdı. Ayak sesini eşiden Nazli ele bakdı ki Selvü’nün odasının ga-
pısını Gara Vezirin oğlu açarak elinde mendiller doli içeri girdi. Buni
gören Nazli, sessiz, Emrah’ın babası Aşık Ehmed’in vardı yanına.
İşaretle ehdiyari sesledi “Gak emice iş işden geçdi” diyen Nazli,
Aşık Ehmed’i haman cabuğça bahçadan, köşgden dışarı geçirdi. 30

Terkal yukarı çıkır çıkmaz şahzade meger bir yatahta iki baş dört ayak olduğunu gördüğü kimin ne mendilleri elinden goydi, ne de asla sesini çıkarmadan suşli kediler kimi gerisin geri odadan çıkarak usulca odanın gapısını açıp dışarı çaħarkān Nazlı'yi gördi, heç Nazlı'ya da bişey söylemeden sezsis, lerdüvannari inerek terkal geldigi yola döndi. Bu tarafdān kızlar selamladılar. Bu şahzade, kızlara da asla bir heber vermeden baħcadān çıħdı. Goşa goşa mendiller elinde 5 doğru Gara Vezirin megamına vardı. Babasının odasına içeri girer girmez başından papağını yere atarak feryad etmesi ile Gara Vezir ansizleyen uykudan siçradı. Görüp oğlunun feryadını "Nedir, ulan n'oldi?" dedi. "Eyy baba, nolduğunu bilmez misen?" "Ne bileyim, dedi, söyle baħim" "Baba bene kimi aldın, kiminen nişannıyam?" Bu 10 şehzade dedigi kimin Gara Vezir oğlunun bu sözünden gāyet gızarak "Köpey oğli, dedi, yedi yıldır nişannısan daha sevgüllün adını da mi bülmürsen, hepisini ben mi örgeyeyim". "Baba gızma, dedi, darılma, gerisini benden örger, beni söylet" "Söyle, dedi, ne söyleyeceksen" "Sen bene kimi aldın bunu soriram" "Selvi'yi" dedi. "Hah, ben de bilirem ki Selvi'yi aldığın ama, Selvü'nün nişannisi Selvi ile 15 yatır, dedi, daa". Bu cevabi eşiden Gara Vezir yatahtān fırladı yere "Köpey oğli, nasıl yatır goynununda?" "Baba gızma, gel bennen gördüğümü sen de gör" dedi. Gara Vezir şaşırarak gapıcılarına, bekçilerine bütün gendi mayetindeki olan mezlişini hapisini sesletti. 20 Hazır veziyette iki cellat ile doğru Selvü'nün köşğünün baħca gapısını bir galabalıkla sardılar. Kızlar bu galabalığı gördüğü kimin annadılar ki ne oldiyisa bu şehzadeden oldi, lâkin kızlar da bilmir. Çünkü bir hırkız döydüler, yola vurdular, kızlar buni bilir. İş yüzünden heberdar olmayan kızlar bile heberi yokkdi ki Selvü'nün 25 sevgüllüsü Selvi ile yatır! Çünkü Selvi'nin cariyesi Nazlı Selvü'nün hizmetinde, diger kızlar sade baħcayı günüz baħbancılar, gece de kızlar beklerdi. Selvü'nün gapısına yukarı heç bir gız çıkırmazdı bu husüsten kızların heç birinin heberi yokkdi bu işden.

Gara Vezir mayetindeki mezlişi ile, iki cellat elinde gılışlar 30 Selvü'nün köşğüne doldular. Aynı gine bunnar, uykuda yataırdılar. Çünkü "Ben Selvi'yi bulana gader uyki uyimiyacağam" diyen Emrah saten Selvi'de sevgüllüsünün ateşinden Selvü'de uyumuyan Selvi ikisi bir birine gavuşduğdan sona gırğ gecelik uykiyi bir gecede mi alacaħsız. Bunnar ele datlı bir uykuya dalmışlardı ki yani Gence şehri bir birine düşse bu iki aşığın asla heberi olmazdı. Lâkin Nazlı ise bir tarafdā mat olmuş seyrederdi. Ne yapsın Nazlı? İş işden geşdi. 5 Nazlı o gatder gurnazlığ davranarak Emrah'ın babasını velvele gopmadan dışarı etmiye cesaret bulmuşdı. Lâkin baħcanın etirafinı gezen bu eħdiyar galabalıkla baħcıye içeri gelen halgi görüp ağ-

hyarah bahçadan uzaklanarak kendi kendini dögen ehdiyar ne yapacağını şaşırdı. O zaman, yatağın etrafını Gara Vezirin tarafi 10 sarıp Gara Vezir, bir teymik yatağa goydi “Ne yatırsan delikanni, uyan baçalım” diince Emrah ele sıçıradi ki ne gaksın dört terafda Garapapah gaynaşir, iki giliç elde parlır. Cellatın birine işaret verdi Gara Vezir “Al şu kelleyi baçalım” diince birden Gara Vezirin ma- 15 yati “Dur, söyletmeden asla adem ölür mi, dedi, hele şuni ifadeyi alalım, baçalım ki bu deliganni kimdir. Heç edet olmuş mi ki bir suşlunun ifadesini almamış kellesini kesmek?” O zaman Emrah’i ifedeye çekdiler. “Söyle baçalım deliganni kimsen sen ve bu gızı ne tanırsan ve buriya nerden girdin?” diince Emrah ferahlık bir ses ile 20 şu cevabi genişdi: “Bu Selvi benim sevgüllümdür. Ben yedi sene İran toprağını dolandım, tağd-i İsvahan Şahi Şeyhoğlı Şah Abbas’ın elinden aldım ve aldığım için benim de fermanım var, terkal gendi terafımda sevgüllümün gardaşları benden ayırarak bu gızı, geçirdilar, gece yarısı, niyanni getdigini bilmedim. Yedi yıldır da Türk toprak- 25 larını dolanarak son buriya düşdüm, burda buldum. Benim elimden Selvi’yi alan anasından doğmamış. Benim şahdan fermanım bile var” dedi. Bu cevabi eşiden halk “Çığard baçalım, dedi, fermanan” Emrah isa Selvi de ayılmış yatağın içeriisinde ağlardı, saçlarını yolardı, “ey Selvi ağlama fermani ver baçalım” diince Selvi ise “Ferman sen de degilm mi Emrah?” “Gız ben fermani sene verdim” lâkin ferman 30 Selvü’nün sandığında galarak, Erdiç kövünde galmışdı. Bu husüsda iki aşık bir birinden fermani isdiyerek lâkin elde birşey çıkmadı. Gara Vezir ikinci ithedaya “Yahu, bunnar yalan söyler, vurun bu kelleyi” diince gine mezliş “Hele dur” dediler: “Hani aşık fermanın?” diince Emrah gine tok bir ses ile “Ben eger aman verirsiz lâkin beni birağın demirem, beni gollarımı bağlayın bir zindana tıkın amma, benim Şahdan aldığım ferman sevgüllümün sandığında galmış ya bir elçi gönderin, şahıhdan fermani getirsin anam verrir, ya da İsvahana 5 Şeyhoğlı Şah Abbasa bildirin. Eger sözüm yalan isa gine elizdeyem, büldüyüz kimi öldürün. Yok sözüm de yalan yokusa yedi iklim Şahi bu gızı benim elimden alamadı siz mi alacağsınız” diyen Emrah bu cevabi eşiden halk Gara Vezirin üzüne bakarak 10 dediler ki «Ey vezir, şu deliganni tok söyler evet baksane ne deyir», «ya fermani getirdin ya da tağd-i İsvahana bir adam gönderin. Şahdan teegat etdirin ben sizin gine elizdeyem, eger sözüm yalan isa bildiğiz kimin öldürün, sözüm yalan değilse bu Selvi’yi benim elimden Şah alamadı siz nerden alacağsınız. Bizim de başımız helbet de İsvahana bağlıdır. Senin çocugan 15 bir yar lazım bizim çocuğocugumuz niye ağlasın? Senin üzünden biz niye cezaya dutulalım? Eger bu işi teegat etmesek ire-

lisin de en büyük suşlu biz olacayık» dediler. Bu husüde Gara Vezirin mezlişi Gara Veziri durdurdı. Cellatlara «Gılışlari gına soğun» dediler bu iki cellat gılışlari gına sokarak geri çıkdılar. 20

O zaman Emrah'ın gollar arakadan bağlanarak bir zindana tıkdılar. Emrah zindanhaneyi boylayıp gel heberi kime verelim! Gara Vezirin mezlişi haman toplanıp bir araya meşverete durdular «Erdışden ise bize İsvahan daha yakın. Hem şahdan heber almamız daha sağlam» bunnar bu meşvereti layıh gördülür ki evet bahsana bu aşık bize iki yol gösderdi ya fermani getirin, ya şaha heber bildirin. Fermandan isa şaha bildirmemiz daha hayirlidir» meşveret etdiler. O zaman taht-i İsvahana gidecek bir elçi mezliş kendine kendinden tâynladı. Bi kağırt Gara Vezir ağzi ile mezliş yazdı «Ey şah sağ olasan, mezlişin sağ olsun. Bir suşli yaçaladıq. Gara Vezirin oğlunun sevgülüsi yedi sene nişanni galan Selvü'nün nişanni görmiye giderken sevgüllüsü an-sızlayın bir deliganni Selvü'nün yanında yadır. Nişannisi görür-görmez heş sesini çıkartmıyarak babasına bildirdi. Neayet dutuldular, sen kimsin diince «Benim Şeyhoğlı Şah Abbasdan fermanim var» dedi. Hani ferman diince Emrah Selvi'ye fermani ver didi. Selvi terkal ferman sende bende degil» hatirlediler ki ferman sandıqda galmış. Ancaq kövünden fermani getirmeden ise sene heber göndermemizi daha hesaplı gördük. Bu dutulan suşli «Bu kız benim sevgüllümdür» ifadede bele söyler. «Asla benim elimden kimse Selvü'yi alamaz. Yedi iklim şahi, Şeyhoğlı Şah Abbas, benim sevgüllümü bene vererek bir de bir ferman vermiş-dir» dedi. «Hani fermanın» sorduk ferman bu aşığın yurdunda sevgüllüsünün sandıqda galmış. Dedi ya fermani getiddirin ya da Şaha heber bildirin ben sizin elizdeyem dedi. Biz seni minasip görerek işde elçi gönderirik. Elçinin elinde yazdığımız kağırt hüzürü divanan gelirse ne emür vereceksen verdiğin emir üzerine biz de emren hazırlık» dediler. Bele mezliş bir kağırt yazıp agibet kağırdın içinde şu cevap da yazıldı «Selvi ile Nazli isminde Şahım ferman bu iki isme vermiş misen yoksa vermemişdisen, heberdar olup olmadığın bize bildir» dediler. Bele bir kağırt yazılıp Gara Vezirin önüne biraşdılar «Heddin at baçalım» Gara Vezir heddini atarak mezlişi möhürleyip imzalayıp elçinin bir zarf içine goyup eline verdiler. «Haydi baçalım ne heber getireceksen uğurlar olsun» dediler. 25 30 5 10 15 20

Gel eliçi getmeden heberi kimden verek, Gara Vezir Selvi'yi gaçıran Selvü'nün gardaşlarına gizlin sormuşdı «Doğru söyleyin şu Emrah'la Selvü'nün haqqında İran Şahi ferman vermiş mi?»

sordi Selvü'nün gardaşları ise Gara Vezire gizlin «Evet, amandır taḥd - i İsvahana bildütdürme. İş senin elinden çıkar, eger elçiyi gönderirsen, Şeyhoḡlı Şah Abbas duyarak belki hepimizin kellesi gider» bu iki hiyanet Gara Vezire gizlin ḡeber verdi. Gara Vezir iş yüzünü annıyarak gendi mayetinde ki, mezlišinin yazdığı kaḡırdı mecbur oldu, heddini atıp mühürlemesini amma giden elçiyi gizlin Gara Vezir evüne çağırarak doyurdi : «Ey elçi sene bu cevabım vardır ki saḡın benim mezlišimin verdiği bu zarfi taḥd - i İsvahana vermiyeceksen ve oriya da getmiyeceksin. Benim yazdığım kaḡırt verdiğim zarf ne ise gidip on beş gün issiz bir yerde, kimse seni görmesin, galıp on altıncı günü Genceye döneceksin. Bu mezlišin verdiği kaḡırdı yakacaksın benim sene an bu gizlin verdiğim zarfi getirip benim serayımda bulunan mezlišimin masasına yendireceksin» paranın çoḡluḡuna Gara Vezirin bu cevabına giden adam paraya gandi. İşde bu sözlerde hékıgat hallar var ki para insani dünyasını saḡlıḡında yıḡdırır. Lakin buna da aldanan adamlar bazi bulnur. Çünkü niye, bu aldanın adamların asla aklı yoktur. Çünkü eger insannıḡı şerefi olsa asla gendine yaramıyan bir işi karşıya da yapmaz. Paranın çoḡluḡuna hayatını düşünmiyen bu adam razi olmuşdı. Lakin mezlišin ne bulsün ḡeberi yoḡıdi.

Her iki zarfi goyuna goyup atın üzerine atlanarak göye taḥd-i İsvahana Şeyhoḡlı Şah Abbasa elci gidir.

O zanın devründe vesahitler at, gatır, araba, deve zemani. Bu kimi vesahitler asla yokıdi. Çünkü bu söyledigim bu hekâye sekiz asır aradan geçmişdir. O zamanın silahları da gılıç, galḡan, oḡ zemani idi. Top bile yokıdi. Her gale hesar altındaydi. Her galenin bir begi, varıdi.

Elçi at üsdünde güne bir menzıl issiz çöle dayanarak günâ neri birer birer saymıya durdi.

Bu taraḡdan baḡcanın etrafını aḡlayıp dolanan Emrah'ın babası eḡdiyarı Nazlı görerek bir işaret gönderdi «Ey baba aḡlama, haman segirt ya Erdişden fermanı, ya taḥd - i İsvahana gavuş eger, Şah'a ḡeber ver. Bu iki işin haḡından gelirsene sen gelirsene. Daha Emrah'ın burda, evel Allah sona saḡıḡı sensen, dedi, ne aḡlayıp dolanırsan durma» Nazlı bildiren Emrah'ın babası bu eḡdiyar aNzlı'dan bu cevabi eşidir eşitmez eḡdiyar adam gendi aḡlı ile «Ben Erdice getmeden ise İsvahan daha yakındır bene» diyip uzaḡı biraḡdı yakına goşmiya durdi. O eḡdiyar gece gündüz evlat acısına aḡlıyarak, başını daşdan daşa vurarak, ayakları daşla-

ra degerek, gösgünü döğerek İsvahan yoluni dutdi. Gece günüz gide gide bu gétmede olsun gel bu tarafdán Gencenin elçisinden heber verelim.

Gara Vezir «On beş günü say geri dön» demişdi, mezliş ile beraber. Çünkü atlı gidir, helbet de tez gelir. O zaman on altıncı günü göye taħd-i İsvahana giden adam geri dönüp on sekiz gün üzerine terkal Genceye vardı. Haman Gara Vezir saraylarının önünde atından aşağı enerek amma mezlişin o kağırdını yaħmı-
5 di, Gara Vezirin gendi gizli yazdığı kağırdı goynundan zarf içinde de çıkırdıp mezlişin masasına birahıdı. Gara Vezirin mayeti, sarfin alıp üzine baħdılar ki sarfin üzerinde «Taħd-i İsvahan» yazır. «Merkezi taħd-i İsvahan Şeyhoğlı Şah Abbas başvezir Yaup Han» sarfi yırtıp içindeki kağırdı çıkırdıp elden ele okunarak şu ka-
10 ğırdın içinde ne yazılı idi «Ben ne Emrah duymuşam ne de Selvi görmüşem, ne ferman vermişem, ne tanırım, ne de heberim var. Bu iki isim asla duyduğum yoħdur. Ceza isa siz cezasını verin gendi iherizde. Eger celata tabi ise celat edin, bene heç danısmayın» bu kağırt okunarak Gara Vezir ayağı galkip gendi mayetine
15 «Daa bir ehdirazız galdı mı?» dedi. Mayeti ayaħlanarak «Ey efendim, bu kağırt bizde galacaħ bir, ikincisi bu suşluyi haman yekden cellata vermezik, niye, her zaman ifade almak ve bir suşluyu de bir hafta gezdirmek haħgımızdır. Bu Gence halgi duysun, eşi-
20 sin» diyen meşliz yevmüye bir sahat zindanhaneden bu suşluyi çıkırdıp zindancıbaşına bele bir kağırt yazdılar «Bir sahat iki cellat elinde Gencenin çarşılarını dolandıracaħsan ferman boynunda asılı olacaħ. Bu suşlunun suçuna göre dokuzuncu günü boyni cellat olduğuni Gencenin küçügi böyügi bütün halg eşidecek. Amma iş
25 yüzünü bilenlen bu suşluyi tanıyannar, bu suçlı kim olduğuni bülüb eşidenner hüzürde cevap verecek, serbesdir» Bele bir garar altına aldılar, bu cevaba asla Gara Vezir de ehdiraz etmedi. «Pekey» dedi.

O zaman zindancı başına kağırt getdiği kimi her vaħıt emire itahat lazımdır, zindancı başı Emrah'ın gollarını arkadan bağla-
30 yıp «Ey bebaħ na gatder bir suçı girifdar oldun ki sorgusuz sual- sız bir vezir gelininin köşğüne girmek, yataħda yatmaħ na gatder bir cesaretdir ki helbetde bu adamın boynu gılışda gider» diyen zindancıbaşı «İdaman garar verilmiş, dedi, yevmiye bir sahat Gence çarşısını dolanacaħsın» Emrah'ın gollar arkadan kelepce-
lenip iki cellat, iki de löbetci gılıklı elinde Gencenin çarşılarını yevmiye bir sahat gezdirerek terkal Emrah'i zindana tıkdılar. 5

Bunnar bele gezdirmek sekiz günde galsın heberi giden Emrahın babasından verelim.

Babasi gece günüz ağılyaraḥ hamam günün bir gününde gavuṣ-
di İsvahan şehrine. Şeyhoḡli Şah Abbasın merkez sarayını sorup
gapının önünde ağılyaraḥ duran bu gapıcıyi eger memurlar, hiz- 10
metciler görüp bu ehdiyarın aḡlmasına hepisi birer birer baḡdılar
«Ne aḡlarsın peder?» sordular. «Ben hüzür divana, Şeyhoḡli Şah
Abbas gatına çıkabilir miyim?» Ehdiyarın bu s özüne, bu aḡlama-
sına bütün o gapıyı bekleyen adamlar acıyarak «Çıkamasın, dedi-
ler, ancaḡ bir dilekcen elinde varısa ver bize, verelim» Ehdiyar
aḡlyarak «Dilekce benim dilim, dedi, siz bülürsüz beş degeliğine 15
beni şah gatına çıkardın. Eger benden çekinirsiz gollarımı arka-
dan baḡlayın, beni mayene edin asla elimde bişey yoḡdur ve şaha
da düşman degil, dost gelmişem, ona dilekcekcem, hüzüründe bir
cevabım vardır» «Dur baḡalım baba biz senin aḡlaman ile seni
şah gatına götüremeyiz bildirelim» O zaman ehdiyarın aḡlaması- 20
na merhamet eden amirler, şaha bildirdiler ki «Bir ehdiyar elinde
dilegce yok amma hüzürü mezlişen şifayen annatmaḡ üçün göz-
lerinden dolu danesi kimin aḡlyaraḥ hüzüren gelmek isdir, ne
emrin olur?» Şeyhoḡli Şah Abbas bu cevabi eşiderek «Alın ba-
ḡalım ki bu ehdiyarın mıradi neymiş» emir çıḡdıḡdan sona «gel 25
peder şimdi buyur» diyen becare ehdiyar Şah gatına vardı. Hüzü-
rü divandan içeri girer girmez, meger her bir gözi bir elma ol-
muşdi, gösḡi gızarılmış, ayaklar yalın, gannar aḡardı. Bu halı gören
Şeyhoḡli Şah Abbas üregi sızlayıp «Peder sene kim zulmetdi
söyle baḡım» diyen Şeyhoḡli Şah Abbasın sözüne garşılık «Ey hö-
kümdarım, bir tek evladım, bu dekga Gence Gara Vezir gılıçı 30
altındadır. Eger yetişirsen gultarırsan, yetişmessen bir evladım
gara yerde gider. Ancak sene imdada geldim Şahım, sen de Em-
rah'a yedi sene evel ne çeşit babalık etdiḡin oḡlumdan duydum»
diince Şeyhoḡli Şah Abbas «Benim ferman verdiğim aşıkın babası
mısın?» «evet» «Selvi'de mi dutulmuş?» «Evet.» Selvi ile Nazli
yüzürü divanda gılıç altındadır. Eger gavuṣdunsa gulturdun ga-
vuṣmadınsa getdiler» diip aḡlamıya duran bu ehdiyar Şeyhoḡli 5
Şah Abbas başının papagini Yaup Ḥan'a doğru fırladıp «Ey Yaup
Ḥan gel ireli, dedi, yedi senedir senden soriram hani benim aşı-
ḡım, niye gelmedi diyirem, sen elim ile mıradına gavuṣdurduğum
bu bene söylediḡin yalan şimdi eşgeriye çıḡdı. Megerse dutulan
bir adam nerden gelsin. Ben de Emrah'dan küserdim ki benim
aşıkım niye gelmedi. Meger gusurun en büyüḡü sende imiş. Hani 10
bu aşıkın mıradına gavuṣdurduğun?» Dedigi kimi Yaup Ḥan'nın
dizler titiriyerek üç adım Şaha doğru gelip şu cevapda bulundi

«Şaham, dedi, her vâkıt atalardan galan sözdür ki suç ölen de mi galanda midir, suç ölen de midir. Bu suçun en büyüğü Emrah'ındır. ki Emrah beni Sahat Çukurundan oyanni gideceğimi burahmadı. 15
Evet, yedi senedir senin garşında yalan söylirdim ama benim içe-
rime sorsan ki etdigime de pişman oldum. Emrah benim Şahdan
fermanım var diyerek sevgüllüm Selvi'yi benim elimden kim ala-
bilir diye yavlalaraq beni Sahat Çukurunda bıraħdı. Gendi elim 20
ile gendim düğünümü yaparam dedi. O zaman ben hetam bu-
dur ki Emrah'ın sözüne uydum da burahdim. Ancaħ bu kağırdi
bene Emrah gendi yazmışdır, bu gusurun büyüğü Emrah'ındır, as-
la benim de ğil» diince Şeyhoğlı Şah Abbas goynundaki kağırdi
içkardip bir daa Yaup Ğan'dan sordi «Bu kağırt şimdi Emrah'ın
midir?» «Evet» Pekey, buni da gabul edirem. Eger Emrah'i sağ
gulturursan, yetişir Emrah'ın imdadına Emrah'i yanıma, sevgül- 25
lusi ile getirirsen, ben bu kağırdi Emrah'a verirem, Emrah eger
gendi yazısına sahip olursa sen de gulturdun, yoħ ben bu yazıyı
asla yazmamışam derse ele bilmiş ol ki seni öldürdühken başka
Sahat Çukuruni düzlüp yerine arpa ekmek bene borç olsun, dedi,
haydi şimdi baħalım get gultar» diyen Şeyhoğlı Şah Abbasın bu 30
emrini eşidirkan Yaup Ğan fırladi. O zaman elli tene suvari gendi
ile, emir verdi on sekiz bün suvari da geriden gelsin» dedi. O za-
man Yaup Ğan, bir ey küheylan binip taħd - i İsvahandan Gence
üzerine sürmiye durdi. Atlılar bunun peşine nağater goşdularsa
asla gavuşamadılar, amma ehli dil rivayeti ile taħd - i İsvahan ara-
si ile Gencenin arasına gavuşana geder yedi küheylan patlant-
mışdır Yaup Ğan. Çünkü o ğatder hızlı sürerdi ki giden at patlar- 5
di. Düşen ati burakıp diğeri bir küheylan binerdi. Sekizinci atda
meger sekiz gün geşmişdi, dokuzuncu günü Emrah'ın günü tamam
olmuşdi.

Bu taraftan Deli Cellat bir de Gara Cellat isimli bu iki cellat
eline emir verilerek, kağırt, Genceden bir sahat yukarı Ganni De-
reler denilirdi, o zamanın devründe cellat olan bir kimse Ganni 10
dere içerisinde ğetlam olurdi. «Ganni derelerde şu suşlunun kel-
lesini alın gelin» diyerek saten gün tamam olmuşdi. İki celat ter-
kal Emrah'i Gence çarşılarını dolandırarak Ganni Derelere yu-
ħari şeherden dışarı çıkar çıkmaz, garagollar şehrin halgını geri
dönün dediler. Halg geri dönerek iki cellat Emrah'i Ganni Dere-
lere yukarı derenin ağzına vardılar. Meksedi dereye içeri girip 15
derenin içerisinde verilen kağırdı garşılık boynuni vurmağidi.

Lakin Emrah'ın, dizinin gudumi ğırılarak «Ey cellatlar bir
cellat amanız yok mudur, iki sözüm var söylüm» Deli Cellat «Söy-

le dedi, bakalım vardır cellat amanı» Lakin Gara Cellat «Yahu bura söylenecek yer midir?» diince Deli Cellat «Ne'çün söylemesin, ölüm yoluna gidir, niyise miradı vesiyeti söyleyin» dedi.

20

Diz üsdüne gelen Eumrah dört tarafa melul melul bakarak gözler dolmuş, doli danesi kimi yaş tökerek şu cevapda bulundu :

Bir yandan ah çekim bir yandan filal

25

Yetiş imadıma Hezreti Bilal

DÜNYADA GAMİM VAR KİM ETSİN HELÂL

Gultar beni zalim cellat elinden.

Bu cevap üzerine Gara Cellat dönüp Deli Cellatın üzüne; Deli Cellat, Gara Cellat'ın üzüne baharkân Deli Cellat, Gara Cellata şu cevabi gonaşdı «Ey Cellat» «Buyur» «Biz bunu ne söyleyebiliriz? olur ki Gara Vezirin hersi çıkar» diince Deli Cellat, Gara Celladın bu sözüne «Yaş sende hiç merhamet yok mudur?» dedi. «Daha var mı yavrum bir sözün bir vesiyetin?» «Bir cevabım daha var?» «Söyle oğlum benden çekinme» Gara Cellata «Hayin hayin bahma, bu suşunun üzüne gılıcın sakla yoksa işin yaman ederem» diyen Deli Cellat, Gara Cellat iki adım geri çıkıp, Emrah'a «Söyle oğlum» diince Emrah ikinci cevabında şu cevabi söyledi :

5

Ehmed -i Muhammet heyder -i vezir

Nerde Allah desem orada hazır

Deryalar üsdünde İlyaz -i Hızır

Darda galdım bu darıma gel yetiş

10

diince bu cevabi Deli Cellat Emrah'dan duyar duymaz üreyinin başına bir sızı düşdi. Gözlerinden, tehemmül edemeyip, yaş yendirerek Gara Celladın üzünü bahdı «Olan Gara Cellat» dedi. «Nedir?» «Gel bu civanı biz azad edelim gidip bildürelim ki elimizden gashdı. İkimiz eger ifademiz bir olursa bizi yareden Allah mahakkak ki her vakit dorğularındır. Gel bu genci biraşalım bunun bir avuş ganına girmeden ne çıkar» dediği kimi Deli Cellatın sözi asla Gara Cellata fayda vermedi, diince bunnar bir biriyle mücadele çıkardarak Emrah'da diz üsdi gollar bağlı idi. Dil mücadelesi büyüyerek bir birlerine münakaşada bulundular. Amma Deli Cellat hagigat deli idi. Amma nasi deli idi, veli olan bir deli idi «Seni bene sayısiyan mi verdiler?» diyen Deli Cellat gılıcı gından sıyırması ile Gara Celladın «Olmasın suşla da olsun senin kellen» diye Gara Celladın kelleyi aldı gövdeden.

15

20

Gara Cellat yıkılırken bu taraftan Yaup Han «Vay cellatlar!» dediği kimi gedikden Yaup Han'ın görükmesi Deli Cellat şaşırıp ne tarafa gacacağını şaşırdı. Diz üsdü olan Emrah dizinin güdümü gırılmışdı, nasıl Yaup Han'ın gelişini gördü ise Deli Cellata «Sakin gortma Deli Cellat, dedi, gortma benim sahibim geldi.» Gudüm tezedden yerine gelip ayağı galkması ile bir hız ile Deli Cellat'ın üzerine elinde gılıç ati doldurmuş gelen Yaup Han, üsdüne hışmîle yetişirken bu taraftan Emrah, Deli Cellat'ın üzerine gapandı. «Ey Han sağolsun; gılıcın sakla; bu cellat benim hakkımda çok müdafa etmişdir. Benim için ağlamışdır, gusur bunda asla yoktur» diyen Emrah'ın sözüne Yaup Han gılıcı geri çekdi o zaman sıçrayıp atından yendi, Emrah'ın kelepçelerini açıp atının üzerine bindirdi, doğru Genceye içeri Gara Vezir serayına çıktılar. 5

Gencenin dört yanını Yaup Han'ın peşinden gelen atlılar sardılar. O zaman Gara Vezirin hüzürüne gelip Başvezir Yaup Han «Ey, hele hesap verin bakalım» dediği kimi Yaup Han'ı gören mezliş haman ellerindeki kağırdı Yaup Han'ın önüne goydular «İşde hesap sene» diince kağırdı Yaup Han aldı ki kağırtıda yazılı «Merkezi tahd-i İsvahan Şeyhoğlu Şah Abbas başvezir Yaup Han. Biz ne Emrah ne de Selvü bu iki isim asla doyduğumuz yok. Bu iki adlıya ferman verdiğimiz yok. Ceza ise ceza, cellat isa cellat edin asla daa tad-i İsvahana bildirmeyin» diye kağırdı okuduğu kimi mezlişin Gara Vezirin üzüne bakarak «Şu kağırdı getiren adam kimdir?» Deli Cellat «Begim, Han sağolsun benden isde, bene sor, ben şimdi getiririm» «Getir bakalım» dedi. O zaman Deli Cellat goşarak giden elçiye «Gel bakalım, dedi, tuluğun sahibi hesabi görmiye gelmiş, gel şimdi hesabi ver» diince elçiye çekerek elinden, yakasından desteliyerek doğru Gara Vezir serayına soktı. 20

İçeri giren adam nasıl Yaup Han'ın yüzünü görür görmez renk gaçip dizler titiredi «Gel bakalım, dedi, ireli şu kağırdı biz mi verdik sene ve sen İsvahana geldim mi?» sordı lakin Yaup Han'ın garşısında bin batman guvet lazım ki dudak terpene ya «Yok» ya «He» diye. İşde bunun üçündür ki insannar her vahit doğru sözi doğruluğı sevmelidir, hillekâr adam her vahit yere bahar çünkü parıya aldanıp da dünyayı unudannar her vakit göz yaşı töker. Elçi ise titirirken Yaup Han, Deli Cellat'a «Ey deli Cellat al buni aşağı kellesini gövdeden, gövdesinden ayır, doğru yanıma gel ellerin ganni görüm» «Baş-üsdüne» haman o elçinin aşağı endirip kelleyi gövdeden ayırıp gılıç, eller, ganni çıldı hüzüre. «Emrin 30

yerini buldu efendim» dedi. O zaman Gara Vezire «Sen demek bu kağırdi desite olarak bu adımın kırnını doyuyarak bize de lekeliyerek adem gönderirsen değil mi?» «Deli Cellat» «Buyur» «Buni da temizle» diince Gara Vezirin de kelle gidip lâkin Yaup Han, Gara Vezirin mayetini gendi gendine öldürmesine garar veremedi. Neden? Elllerinde kağırt; «Biz müdafе etdik, biz hem sizi hem bizi goruduğ. Amma emire her vahit itaat lazımdır, biz de sizin emriz üzerine iş gördük, bu kağırt sizden gelmiş ama ne ne bileyik ki Gara Vezir el-altı iş becerir, bunu da ne bilelim, gusurumuz var mıdır?» Diince o zaman Yaup Han annadı ki evet bu mayetin asla bir heberi yoğ. Lâkin bu işi efvedip etmemek tahd -i İsvahana galmışdır. O zaman Gara Vezir mayeti ile Emrah'i Selvi'yi alıp doğri gelen suvarilerle terkal gerisin geri güne bir menzil tahd -i İsvahana üsul buldular.

Şeyhoğlı Şah Abbas'a müjde verildi. Emrah'ın Selvi'nin sağ gelmesi, hüzür -i divana Emrah içeri girer girmez ilk olarak Şeyhoğlı Şah Abbas elinden kağırdi «Ey Emrah, aşıklar asla yalan söylemezler senden heç bişey sormadan şu kağırt kimindir, buni bene doğri cevap ver» diince Emrah'in eline kağırt gider gitmez Emrah bağıdı ki kağırda yedi sene evel kendi elim ile Yaup Han'a yazdığım kağırt. Başını kaldırıp gösgünü gavuşdurarak «Şahım bu yazı benimdir. Evet bu gusur da benimdir. Gusurum karşılık yedi sene de çekdiyim çileyi çekdim. Çünkü ben etdim ise ben de çekdim ya. Ben Yaup Han'a yavlılarak bu kağırdi yazdım Yaup Han'i, Sahat Çukurundan ireli gelme dedim, ben gendi elim ile gendim düğünümi yaparam benim Şahdan fermanım var, diye büyük söylememe karşılık yedi yıl da anamdan emdigim süt birer birer burnumdan döküldi. İşte Şahım şimdi Yaup Han'ın asla bu işde gusuri yoğdur, gusurun hepsi benimdir» dedi. O zaman Şeyhoğlı Şah Abbas Yaup Han'a doğri bakıp «Ey Yaup Han, dedi, eger Emrah bu kağırda sahip çıkımasaydı şimdi otorduğum edalet kürsüsünden at beline gelecek idim, Sahat Çukurunun düzlüp yerine arpa ekip çıkacağıdım amma hekiyat hal sende de gusur yoğ umuş. Suşlu da saten gusuruni çekmiş, ne yapalım» O zaman Şeyhoğlı Şah Abbasın elini öpen Yaup Han; Emrah yakın gelip Şeyhoğlı Şah Abbas, Emrah'ın gözlerinden öperek «Ey aşık yavrum, yedi yıldır hasretin gözlerdim küsmüşdüm senden niye gelmedi diye. Megerse zindan da dutulan bir adam nere gelsin»

Amma Emrah çekdiği Türk toprağlarından meşegatini birer birer söyliyerek, nereleri gezdiğini annadarak Şeyhoğlı Şah Abbas. «Ey aşık bu söhbetin söyleme ile bitmez. Yaup Han Emrah'ın bugün-

den ehdibaren düğününi dutmaya bak burda, bu aşığı mıradına
gavuşdur. Daha asla İsvahandan bir yana birakan değilem» diince
o zaman Emrah terkal ayağı galharaq «Ey Şahim, benim arar-
kân malın eyisi geride galdigidan heç heberim yokudi. Bir sev-
güllüm daha var» «Kimdir olan?» «Veran Bağlarında Selatin Peri
ile gavl-i garar kesdik, pir dedenin elinden bu kız aşık olarak 10
yedi yıl beni gözlemiş. İkrar verdim amma Selvi neyise Selvi'nin
ateşinin bir nevi de Selatin Peri içerimde yanır» Şeyhoğlu Şah
Abbas gülerek «Ya, aşık, demek derdin bir, iki etmisen. Pekale
oğlum, Selatin Periyi de getitdirmek benim için çetin değil. As-
la seni birakan degilem. Emrah şimdiye geder anam babam bene 15
gösterdin, anam babam beni düğünümü görsün dedin. Baban bu-
radadır anana da getitdirim» dedi. O zaman Yaup Han'a emir ve-
rip «Yaup Han, Veran Bağlarından Selahatin Periyi, Erdişden de
Emrah'ın anasını taht-i İsvahanda isderem» «Başüsdüne» diyen
Yaup Han bir küheylan binip bir takım atli ile güne bir menzil 20
Veran Bağlarından Selatin Periyi alıp, Erdişden Emrah'ın annesi-
ni alarak «Ey oğlum Emrah işde isdedigin Selatin Peri» Emrah
«İkrarım var» diye bir hafta Selatin Perinin toyu düğünü dutulup
ama bu işe Şeyhoğlu Şah Abbas razı olmadı «Hayir Emrah ben
Selvi Han'i yedi sene elimde eyledim. Selvü'nün gözünden gan 25
yaşlar ile yedi yıl senin yolun bekleyen bu kız hak evel Selvü'
nündür» düğünü dutulup «İkrarın galsın de, yerini bulmuş oldı»
dedi, «Emrah» «Başündünen diyen bir hafda artık Selvi Han'ın 30
düğünü dutularak bir mübarek Perşembe gecesi iki aşık mıradına
gavuşdı Allah cümle hesiretleri mıradına gavuşdursun inşallah.

Ondan sona terkal bir hafda da Selatin Perinin düğünü du-
tularak oni de bir mübarek Perşembe gecesi mıradına, Selatin Pe-
ri ile Emrah'da nail olup iki aşık onnar da mıradına, gavuşdı.
Allah cümle hesiretleri hesiretine gavuşdursun.

Hekayemez burada menziline yetdi. Allah darda galanlari, 5
mırad üsdünde olanlari mıradına gavuşdursun.

IV. BÖLÜM

HİKÂYEMİN TAHLİLİ

A. VAKANIN TAHLİLİ

Türk halk hikâyelerinin hemen ekserisinde olduğu gibi Emrah hikâyesinde de her hikâye varyantı kendi içerisinde bir bütündür. Hikâyeyi anlatanlar; geleneğe uymakla beraber onu kendi bilgisine, zevkine göre adeta yeniden yaratırlar. Geleneğin dışına çıkarak bir takım ilâveler yapar, bazı unsurları çıkarırlar. Varyantların Mukayesesi bölümünde de temas ettiğimiz gibi şiir sayısı, şiirlerin kullanıldığı yerler, şahıslar, mekân, zaman... metinler arasında değişiklik gösterir. Bilhassa üslûp bakımından çeşitli hikâyecilerin anlatışı birbirinden ayrılır. Bundan dolayı her hikâyeyi kendi içinde bir bütün olarak ele almak lâzımdır. Biz burada mevcut rivayetlerin en mükemmeli olan Behçet Mahir'in hikâyesini konu, şahıslar, şekil, dil ve üslûp bakımlarından tahlil etmek istiyoruz.

Hikâyenin muhtevasını üç kısma ayırmak mümkündür.

1. Emrah'ın çocukluğu, babası ile olan münasebeti, şair oluşu şahsiyetinin teşekkülü,
2. Âşık olması, Selvi ile karşılaşması, başından geçen macera
3. Netice : Saadete erme.

Bunlar içinde ağırlık merkezini teşkil eden 2. kısımdır.

1. Erçişli Emrah, kendisi gibi bir şair olan Âşık Ahmet'in oğludur. Âşık Ahmet ise Erçiş şehrinin beyi Miroğlu'nun konağına bağlı bir şairdir. Yani ailenin sosyal durumu bir kasaba şairi olmakla sınırlandırılmıştır. Hikâye kahramanı âşığın babasının bir konağa bağlı olması Emrah ile Selvi Han hikâyesine has bir özelliktir. Meselâ Kerem ile Aslı'da, Asuman ile Zeycan'da, Arzu ile Kamber'de durum çok değişiktir. Kerem'in babası İsfahan Şah'ı, Asuman'ın babası, Kaleli Beyin kethüdası Kamberin babası ise bir tüccardır.

Bu kısmın dikkate şayan olan tarafı Emrah'la babası arasındaki anlaşmazlıktır. Bu özellik diğer Türk halk hikâyelerinde yoktur, ancak Oğuz Kağan rivayeti ile Dede Korkut'un Boğaç Han'ında görülmektedir. Fakat Oğuz da, Boğaç ta göçebe kahramanıdır ve maddi kuvvet kazanmışlardır. Burada artık yerleşik medeniyetin tipleri ve manevi kuvvet söz konusudur, hikâyede açık olarak görüldüğü gibi İslâmi bir renk

ile karşımıza çıkmaktadır. Behçet Mahir'in gayet geniş olarak anlattığı ve A grubu metnlerinin birleştiği husus Emrah'ın önce babasını, sonra da babasını mat eden Âşık Abbas'ı yenmiş olması ancak Allah'ın ona verdiği manevi güçle izah edilmektedir.

İslâmi bir esasa bağlı olarak hikâyeye giren Allah vergisi manevi kuvvet; Emrah'ın abdest alması, namaz kılması, rüya görmesi, pir elinden bade içmesi, pınar başında uyuması, mezar taşına sarılı olarak bulunması gibi - hikâyenin giriş kısmında gayet teferruatlı olarak anlatılan — vaka unsurlarının vücut bulmasına sebep olmuş, hikâyeyi bu bakımdan son derece zengin bir hale getirmiştir. Behçet Mahir'de olduğu gibi Erzurum varyantının bütün rivayetleri Emrah'ın «adam oldu ise Pir sillesinden, çarh - i çemberden geçtikten sonra adam olduğu» (M. 112/21) noktasında birleşiyorlar. Behçet Mahir bu hadiseyi şöyle anlatıyor :

Emrah, babasına : «Gel bakalım babacan, şimdi seninle Miloğlu Ehmed Bey'in divanhanesinde birbirimiz ile konuşalım. Bir sahat evel ben hem cahil idim, hem gafil idim, asla ne dünyadan ne de benden bir haberdar değildim. Ancak bir sahati bin sahat eden guduret guvvet sahibi olan Allah bene şimdi lutfu ehsan verdi» (M. 112/28) der.

Çankırı varyantında ise bu husus daha açık olarak görülmektedir. Emrah tokatı yedikten sonra babasını görünce ona : «Feleğin sillesi gibi zorlu baba sillesi yedim. Allah'a dua ettim, Allah duamı kabul edip beni âşıklık sırrına erdirdi. Şimdi dileğim şu kim babamla imtihan olam» (C. 13/15) deyince babası : «Demek ki oğul hesm-i can kesildi bana» (C. 13/26) karşılığını verir.

2. Hikâyenin ağırlık merkezini teşkil eden bu kısımda en önemli vaka Şah Abbas'ın Selvi'yi kaçırmasıdır. Ayırıcı kuvvet olarak hikâyelere giren unsurlar diğer halk hikâyelerinde başka, Ercişli Emrah hikâyesinde başkadır. Meselâ, Asuman ile Zeycan, Arzu ile Kamber'de bu rolü anneler almıştır : Kızlarını Asuman'a, Kamber'e vermek istemezler. Şah İsmail'de Gülizar'ın annesi, Kerem ile Aslı'da, Aslı'nın — annesinin yardımı ile — babası sevgililerine vermemek için kızlarını kaçırmışlar. Ercişli Emrah hikâyesinde ise ayırıcı kuvvet olarak gördüğümüz Şah Abbas tarihte yaşamış bir kimsedir.

Bu bölümün önemli yanlarından biri de, Emrah'ın Selviye karşı olan sevgisinin idealize edilerek anlatılmış olmasıdır. Manevi kuvvetlerden yardım almak gibi, burada da İslâmi unsurların büyük bir payı olduğunu kabul etmekteyiz. Meselâ Dede Korkut hikâyelerinde erkek

M. Hikâyenin metnini, soldaki rakam sahife, sağdaki rakam da satır numarasını göstermektedir.

kahramanlardan hiç biri, Emrah gibi acz içinde kalarak sevgilisini yedi sene beklemez. Onlar dışa dönük, son derece hareketli kimselerdir. İsterler ve elde ederler. Hayat şartları onları dışa dönük ve aktif yapmıştır. Biz Emrah'ta böyle bir şeyle karşılaşamıyoruz.

3. Netice kısmında maddi güç sahibi hükümdarın, Şah Abbas'ın. rolü açıktır: İki âşığı saadete kavuşturur. Nikbin bir hayat görüşünün hakim olduğu son bölümde her şeyin tatlıya bağlandığını görüyoruz. Şah'ın maddi gücü Selvi'nin ikinci kaçırılışından sonra da ortaya çıkarak aynı işi yapacaktır.

Bu kısa girişten sonra, Ercişli Emrah hikâyesinde vakanın hangi motiflerle kurulduğunu, nasıl bir seyir takip ettiğini ve diğer halk hikâyeleri ile olan ilgisini daha geniş olarak inceleyebiliriz.

Türk Halk Kitapları'nın yazarı Otto Spies'e göre halk hikâyelerinde «anlatılan şey öteden beri söylenen şeydir: İki sevgilinin doğmalarından evlenmelerine, murat alıp vermelerine yahut âşk yüzünden ölmelerine kadar devam eden hikâyesi! Bu hikâye, bütün halk romanlarından daima aynı tertip dahilinde görülen ve birbirinden kolaylıkla tefrik edilebilen dört ayrı fasılda cereyan eder.» (110)

Gene aynı yazar birinci fasıl «çocukların mucizevi kudretler sayesinde mümkün olan doğuşunu anlatır.» (111) demektedir ki Ercişli Emrah hikâyesinin birinci faslı bu özelliği göstermiyor. Bu hikâyeyi görmemiş olan Otto Spies: «tek Türk halk kitaplarında bu motif dizisinin bulunmadığını da hatırlatmak lâzımdır.» (112) demekle bu tasnifin dışında kalan hikâyelerin de bulunduğunu kabul etmiştir.

Hikâyenin ikinci faslı Otto Spies'in tasnifi ile uygunluk göstermektedir. Burada erkeğin kıza, yani Emrah'ın Selvi'ye yahut her iki kahramanın birbirlerine karşı duydukları aşk ve seveda anlatılmıştır. Emrah, taliinin kendisine mukadder kıldığı Selvi'nin hayalini rüyasında görür. (M. 109/15) Şu halde ikinci fasılla aşağıdaki motif dizileri ile karşılaşıyoruz:

1. Bir rüya (yahut bir resim) ile aşkın harekete gelişi,
2. Rüyada, derviş, (Pir) in aşk kadehini uzatması ve kızla erkeğin (yani Selvi ile Emrah'ın) kadehi içip bitirmeleri,
3. Mestedici içki yüzünden beyit düzmek ve söylemek kabiliyeti, kazanmaları.

(110) Otto Spies: THK. S. 14 - 15

(111) a. e. s. 14 - 15

(112) a. e. s. 17

Metinde de görüldüğü gibi bu 3. kısım hikâyede en ince teferruatına kadar anlatılmaktadır: «Emrah birinci yeşil fincandan o ehdiyar pır dedenin elinden içerah üç yüz altmış altı damarı birden dutuşup «baba bu neçe ehvaldi üç yüz altmış altı damarın yandı» dedi. (M. 109/7) Bundan sonra Emrah Miloğlu Ehmet Beg'in divanında babası ile karşılaşacak ve onu yenecektir. (M. 114/15)

Otto Spies'e göre Üçüncü Fasl'ın muhtevası şöyledir: «Murada ermek, bundan böyle, kız için erkek için — istersek kahramanları isimlendirir, Selvi için Emrah için diyebiliriz — ömrün tek gayesi ve bu cehde karşı koyan bin bir çeşit engel üçüncü faslın mevzuudur. Bu fasıl biri diğeri peşi sıra, bir sürü vaka ihtiva eder. Bir macera — meselâ Şah Abbas'ın Van'ı muhasarası, sonra çekilirken Erciştan Selviyi kaçırmaları — daima bir başkasını çağırır, ve bu sergüzeşt ve mücadelelerle dolu renkli zincir bu fasıl o kadar gerer, genişletir ki halk kitabının — bir başka ifade ile halk hikâyesinin — aşağı yukarı dörtte üçünü doldurur. Birleşmek ve murada ermek, iki sevgili için hemen hemen imkânsızdır. Zor mücadeleler, başarılmalı, tehlikeler, engeller aşılmalı, takiplerden ve hücumlardan korunmalı; tılsımlara, devlere, acuzelere, cinlere karşı konulmalıdır.» (113)

Bütün bu vakalar zinciri, bu motif dizileri Ercişli Emrah hikâyesinde de geniş çapta yer işgal etmektedir. Bunlar Motiflerin Tesbiti ve Tetkiki bölümünde birer birer incelenecektir.

Dördüncü Fasl: Bütün engeller ve tehlikelerle başa çıktıktan sonra nisbeten en kısa olan dördüncü fasılda, son fasılda — Ercişli Emrah hikâyesinde s. 116 - 118 arası — iki sevgili mesut ve bahtiyar birleşirler, Halk Kitaplarının (halk hikâyelerinin) temel taşını teşkil eden aşk iştiyaki, düğünle nihayetlenir. (114)

Hükümlerini daha çok matbu eserlere dayanarak veren Otto Spies bu noktada kısmen yanılmıştır. Sözlü hâkiyecilik geleneğinin kuvvetle yaşadığı bölgelerde hâkim olan kanaate göre: «Bundan 160 sene kadar evvel, 1800 de sağ bulunan Tüccari zamanında hikâyelerimizin birçoğu, sevdalıların muratlarına kavuşmadan ölmeleriyle sona erermiş; bunlar Kerem ile Aslı ve divan edebiyatından Leylâ ile Mecnun, Ferhat ile Şirin tipinde hikâyelermiş. Bir çok köylerde ve kasabalarda, yeniçeri ağalarından, köy kabadayılarında buna kızıp, hikâyesinde sevdalıları birbirine kavuşturmayan kihâyecileri dövenler, vuranlar ve öldürenler olmuş. Bunun üzerine Kars ve havalisi âşıkları toplanmışlar ve bütün hikâyelerin sonunu, hasretleri birbirine kavuşturup muratlarına erdire-

(113) Otto Spies: THK. s. 19

(114) Otto Spies: THK. s. 20

cek şekilde değiştirmeğe karar vermişler. Bu tarihten itibaren sevdalıları birbirine kavuşturmayan veyahut ölümle nihayetlenen hikâyelere rastlamıyoruz. Yalnız Kerem ile Aslı hikâyesi istisna teşkil ediyor. O, asli karakterini muhafaza etmektedir.» (115) Ayrıca bir de Ercişli Emrah hikâyesinde çiftte düğün vardır : Emrah önce Selvi ile sonra Selatin peri ile evlenir. Yani hikâyenin bir başka özelliği de iki düğünle bitmesidir.

Hikâyedeki masal unsurlarına gelince; tarihi hâdiselerin açıklığı hiç şüphesiz onda masal unsurlarının bulunmadığı manasına gelmez. Çünkü anlatıldığı zaman günlerce süren, yazıya geçtiği zaman ortalama yüz sayfa tutan bir hikâyede, hikâyeci sanatkârın muhayyilesi de ise karışmakta, masallardan pek çok malzeme hikâyeye içine girmektedir.

Hatta Türk Halk Kitapları yazarı halk hikâyesini masala o kadar yakın görürki bu yüzden H. A. Fiseher'in haklı tenkidine bile uğrar.

Otto Spies'e göre «Halk Kitapları (Halk Hikâyesi) basit, yekpare, bir masal değil, bilakis muhtelif masal parçalarının birbirine eklenmesi ve bağlanmasından doğan bir muhassaladır. (116)

H. A. Fischer'e göre ise : «... halk hikâyeleri masallardan tamamiyle ayrıdır. Şekil ayrılığından başka : 1 — Halk hikâyesini okuyanın, anlatanın ve dinliyenin sübjektif bir tavra sahip olması, 2 — Masalda olağan üstünün ön planda olmasına, reel hayatın bir süs olarak bulunmasına karşılık, halk hikâyesinde tam tersine, reel hayatın ön planda olması, olağan üstünün bir süs olarak bulunması bu farkı temin eder.» (117)

Ercişli Emrah hikâyesinin, Behçet Mahir rivayeti metin de dahil, bütün metinlerde ortak masal unsuru, Emrah'ın bir Peri olan ikinci sevgilisi Selatin Peri'dir. «Kahramanların perilerle evlenmesi motifi bir masal unsurudur, ve bizim destanlarımıza da girmiştir. Bunun bir misaline Köroğlu'nda tesadüf ediyoruz. Özbek rivayetinde, Köroğlu'nun ilk dört karısı peri kızlarıdır.» (118) Mahmut'un sevgilisi de bir peri kızıdır. (119)

Ercişli Emrah hikâyesinde, asli şahıslar dediğimiz, Selvi ile Emrah'tan başka onların kaderlerine tesir eden öyle kimseler vardır ki hikâyede işgal ettikleri yer bakımından manevi güce sahip, Emrah ile beraber gitmekte yani birinci planda görünmektedirler. Üçüncü grubu ise tali

(115) Bor.: HH. s. 103

(116) Otto Spies: THK. s. 36

(117) Bor.: HH. s. 73

(118) P. Naili: Köroğlu Destanı. İst. 1931, s. 79

(119) M. Zeki Korgunal: Elif ile Mahmut, İstanbul, 1958, s. 24

şahıslar teşkil eder. İşte bunları, Emrah'ta dahil aslı ve tali şahıslarla onların kaderleri üzerinde müessir olan kimseleri, metnin müsaadesi nisbetinde belli özellikleri ve hikâyede oynadıkları rolleri bakımından tanımak ve tahlil etmek, onların fizik ve moral portlerini çizmek mümkündür.

B — ŞAHISLARIN TAHLİLİ

Biyoğrafik Türk halk hikâyeleri içinde, saz şairlerinin hikâyeleşmiş hayatlarını anlatan eserlerin genel karakteri kahramanlarının — Erciş'li Emrah'da olduğu gibi — tam manası ile bir âşık tipi göstermesidir. Hikâyenin kahramanı «Her iki manada âşıktır: Bir saz şairidir; hayatı uzun gurbet yılları içinde diyar diyar dolaşmakla geçer; hayatını romanlaştıran, kendisine pirlerin aşk badesi içirerek takdir ettiği put'a, gösterdiği sevgiye kavuşmak gibi bir hayat gayesi seçmiş olmasıdır. Kahramanın rolü aktif olmaktan ziyade pasiftir: Bütün düşmanlıklarını veya dostluklarını kendisine şairliği — sazı ve sözü — temin eder. Âşık kendi hesabına döğüşen, vuran, kıran tali şahsiyetlerin yardımlarına da sözünün tabiat üstü kuvveti sayesinde nail olur» (120). İşte Erciş'li Emrah, bunun en güzel örneği olarak karşımıza çıkar:

Hikâyenin içinde Emrah'dan ilk defa 101. sahifede bahsedilmektedir: «O zaman (Gence'den kaçarken) Aşığ Ehmed'in bir tek oğlu var idi altı yaşında ismi Emrah. (M. 101/7) Yani Emrah, bir âşık ailesinden gelmektedir.

Babası Âşık Ahmet, Emrah'a devamlı olarak iyilik telkin etmiş, onun mükemmel bir insan olarak yetişmesine çalışmıştır: «Âşık Ehmed'in oğluna verdiği emek «Yavrum kimse ile, sakın kem söz ile kimseyi incitme oğlum ey geçin. Gönde Emrah'a öğüt verirdi «Birisi sene selendiği zaman buyur diye goşa goşa get el bağla». On dört yaşına giren Emrah, çocuk o getder akıllı bir çocuk oldu ki sorma» (M. 105/2) Emrah'ın şahsiyetini kuran ilk ve temel unsur budur.

Erciş'e yerleşmiş olan Âşık Ahmet ailesinin artık hiç bir derdi yoktur. Bütün ihtiyaçları Miroğlu Ahmet Bey tarafından karşılanmaktadır. İşte hikâye içinde Emrah'ın kendi hüviyeti ile ortaya çıkışı bu yüzden olur: «Hele ben bu babamın peşine gidim, bahım ki bu begi bir görüm nasi bir begdir» (M. 106/2) Yani Emrah, hikâyeci tarafından bize bir tecessüs duygusu içinde tanıtılmaktadır. Artık bundan sonra Emrah'ı daha yakından takip edecek, daha iyi tanıyacağız. Yalnız dikkate şayan olan nokta hikâyecinin Emrah'ı mektebe yolarıyarak bilgi ve kudreti-

ni tabiat üstü kaynaklara bağlamasıdır. Çeşmede abdest alıp Allah'a: «Ya bene bir sevda bilgi ver ya burda amanatın al» (M. 108/16) diye yalvaran ve «Eger bilgi eger elim isdirem, heç olmasa bende bir mezliş-de bir ceavp söyliyeyim» (M. 108/25) diyen Emrah'ın dileği kabul olunur, Hazret-i Pir imdadına yetişir üç bade içirince Emrah bir çok kabiliyete birden kavuşur. Babası da işin farkına varır ve «Benim oğlum Pir sillesinden, Pir pençesinden çıkmış Emrah adem oldi ise şindi oldi» der. (M. 112/21)

Babasından aldığı terbiye ile Pir elinden bade içerek kazandığı dini - mistik güç Emrah'ın şahsiyetini şekillendirmeğe ve geliştirmeğe başlar.

Ali Şaraçoğlu'nun verdiği bilgiye bakılırsa ayrıca bir de «Hikâyenin bir anlatılışına göre Emrah kargış yüzünden âşık» olur (121).

Hikâyede Emrah'ın dış görünüşü hakkında fazla bilgi verilmemiştir. Sadece «Nevlüne bakan bülürdü ki bu çocuğun maalgak ki üç yüz altmış altı damarı ateş doli» (M. 143/3). Bundan başka bir de ikinci yedi seneden sonra «Saç sakal» bıraktığını biliyoruz (M. 195/5) ki bu da daha çok içe bağlanabilecek bir husuttur. Zira Emrah Erzurum'u geçtikten sonra bir ikrar etmişti babasına «Ey baba sevgüllüm Selvi'nin üzünü görene geder ne tıraş olacağam ne yatıp uyki uuyacağam, ne de hamama gidip lif kese vuracağım» (M. 195/8).

Emrah'ın arada bir celallendiği, öfkелendiği de olur: «Benim elimden Selvi'yi alan anasından doğmamış» (M. 199/26) der.

Faiz Demiroğlu'na bakılırsa «ağızdan ağıza gelen malumata göre de Emrah, Şah Abbas Van kalesini muhasaraya başlayınca Erciş kuvvetleri ile Van müdafaasına gitmiştir» (122) ki hikâyenin hiç bir rivayetinde böyle bir hadise anlatılmadığı gibi yukarıda gördüğümüz üzere Emrah'dan bunu beklememiz de imkânsızdır. Fakat Emrah son derece cömert bir kimsedir; malda parada gözü yoktur. Şah aşıkları ile karşılaşp hediyeleyeri almağa hak kazanınca hiç bir şeye el sürmez hepsini dağıtır.

Emrah'ın icap ederse arada bir yalan söylediği de olur. Şah, Selvi ile olan akrabalık derecesini sorunca «Eger işin hagigini söylesem olur ki bu hükümdar Selvi'yi bene vermez der (M. 149/7).

Hikâyeci sanatkâr, Emrah'ı hep iç dünyası ile bize tanıtmak yolunu seçmiş: Metin'de onun en çok bu yanı üzerinde durulmuştur. «on sekiz bin alemler halgeden bir Allah'a sarılarak, isimdadını isdiyerek» işlerini

(121) Ali Şaraçoğlu: K.N. Erc. Emr. TD. 1 Nisan 1955, C. IV, S. 43, s. 428

(122) Faiz Demiroğlu: Erciş'li Emrah. Köy Fostası. Ekim, 1953, S. 111, s. 15

halleder (M. 152/10) ve «galp gözi açılarak» bilinmez şeyleri bilir (M. /16)

Emrah'a yardımcı olan manevi kuvvetlerin zaman zaman onu cezalandırdığı da olur. Şah'ın verdiği ferman'a güvenip «bana kimse dokunamaz» demiş (M. 163/30) fakat «Böyük söylemesine karşılık yedi yılda anasında emdiği süt birer birer burnundan dökülmüştür» (M. 209/25).

Metnin imkânları nisbetinde tahlil etmeye çalıştığımız Emrah'ın karakteristik hususiyetlerinden biri de aynı anda iki kişiyi birden sevmiş olmasıdır: «Selvi'nin ateşinin bir nevi de Selatin Peri içimde yanır» (M. 210/13). der ikisi ile birden evlenerek muradına kavuşur.

Hikâyenin ikinci aslı kahramanı olan Selvi'ye gelince, meselâ sır cariyesi Nazlı'ya nazaran, pasif durumu ve fakat eikeği, yani Emrah'ı, aktif hale getirmesi ile dikkati üzerinde toplamaktadır; silahı sadece güzelliğidir: «Bir dünya güzeliydi gendisi de Selvi» (M. 128/31) (123) Kardeşlerine göre onu «Gören aklını galdırır» (M. 168/32) Selvi'yi gören Kara Vezir'de onun güzelliğine hayran olur «Bele bir güzel dilberi gırh ölke dolansan ecaab bir tene eşi bulunur mi?» (M. 177/6) der. Emrah'da dış görünüşü vermeği ihmal eden hikâyeci Selvi'nin güzelliğini bir çok yerde, muhtelif şekillerde ya kendisi ya da başkasının ağzından bize göstermeye çalışmaktadır. «On dört yasemen saç dalında bölük bölük, arkasında bir cariyeye bir tabla içerisinde saçlar dökülmüşdi» (M. 117/32). Hatta bazen onunla ilgili bir takım teferruatı bile anlatmaktadır: «Bin nazınan Nazlı'nın elinde desdur çubuk, sağ solunda diğer cariyeler bahçıya Selvi'yi yendirdiler» (M. 118/3) Ayrıca bir cariyenin sözleri de Selvi'nin güzelliğini ifadeye yardımcı olmaktadır: «Bu gözüllük bunu göğe yetirmiş, bir de çiçek ile bezedirler» (M. 118/13).

Behçet Mahir, Murat Uraz neşri kitabın üzerinde Selvi'nin resmini görünce 7.6.1965 de şunları söylemiştir: «Selvi'nin resmi değil bu, onu da gördüm. Balyoz sokağında Acem Konsolosu vardı. Tebeşir istediler sarı kapları silmek, için, yazmak için değil, Cindar Hakkı Efendi gönderdi. Bir kadın beni karşıladı. İçeri girdim. Her taraf halı. Duvar da asılı büyük bir fotoğraf. Baktım. Ne baktın, dedi. Kimin ecaba diye «Selvi ile Emrah duymuş musan?» «Evet» dedim. «Bizim Şah'ımız Şah Abbas Selvi'nin tasvirini aldırmasıydı. İşte nesilden nesile galır» dedi. Değirmi, aya benzer al yanaklar, hele bahışı insani ayahda dondendir». İlhan Başgöz'ün Emrah'ın ailesi hakkındaki rivayeti verirken söylediği gibi

(123) Selvi tam bir başka halk hikâyesinde de kullanılmış fakat çok az yayılmış olan bir isimdir. Bkz. M. Zeki Oral: «Şifai ve Selvi Han hikâyesi!». Anıt, Konya, 1949, S. 12, s. 3 - 20.

tahkik imkânı olmadığından, bunu da sözlü geleneğin ve halk muhayyilesinin bir eseri olarak aynen nakletmekten başka bir şey yapacak durumda değiliz.

Kars'lı âşıklardan Merdan Şuözer de 20.9.1965 de «Meşuklardan en güzelleri sıra ile Şemsi Banu, Selvi Han, Perizat Hanım'dır» diyerek Selvi'yi ikinci sıraya almıştı.

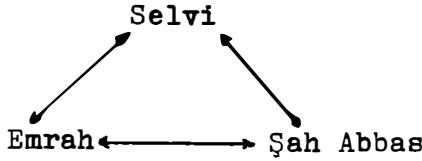
Hikâyede Selvi'yi aslı şahıslar arasına olmamızın bir sebebi, onun Emrah'ın sevgilisi olmasıyla beraber bir de bu güzelliğidir. Selvi, Emrah için «Eger o Pirin gösterdiği deliganniyanımda olursa belki bu derdim sağıdır» (M. 76/14) demekle kendi yerini tayin etmiştir. Fakat Selvi, güzel olduğu kadar zeki ve tedbirli değildir. Onun bu tarafını sır cariyesi Nazlı tamamlar. Selvi sıkılınca ondan yardım ister «Ey Nazlı behden düştüm» der. (M. 130/17).

Hatta daha da ileri giderek Nazlı'nın yerini şöyle ifade eder: «Bu sözleri sen olmasan ben ne düşünür bülürem ne de gonaşa bülürem» (M. 178/17) Her bakımdan Nazlı, Selvi'nin akıl hocasıdır. Pek çok meselelerin içinden Selvi ancak onun yardımı ile çıkabilmiştir. Fakat bazen kendiliğinden de birşeyler yaptığı olur, Şah'ın yardımını sağlamak için «Emrah'ı kendine yakın gösterir, emizadeyiz» der (M. 151/10). Çünkü Selvi için Emrah'ın sevgisi her şeydir «Ey Emrah, benim sevgüm sende olmasa köş değil isderse saray yaptır» (M. 166/30) ve «şu evün benim gözüme en üşgek bir köşg görünür» der (M. 177/2) Âşık Kemal de Selvi'ye şunları söyler «Emrah tek elin elimde olsun yerim çalı daldası olsun!» (Aşk k. riv. 82/27)

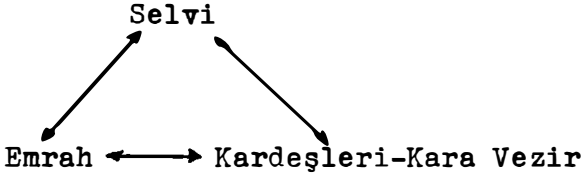
Selvi'nin başına iş açan, onu maceradan maceraya sürükleyen güzelliğidir. Aslında Selvi'nin birinci defa kaçırılmasına sebep olarak gösterilen savaş, yani Van muhasarası tali bir tem, ayrılığı sağlıyan bir unsurdur. Birinci yedi senelik devrede manevi gücün maddi engeli, Şah'ı, yenmesi üzerine Selvi Emrah'la tekrar birleşir. Bu devrenin motiflerini şöyle sıralamak mümkündür :

1. Sevgi,
2. Engel,
3. Engelin yenilmesi,
4. Sonuç.

Bu durumda Selvi hadiselerin merkezinde, bütün çatışmalarda ortada bulunmaktadır; ezeli aşk üçgeni teşekkül etmiş, Emrah ve Şah Abbas'ın işgal ettikleri köşelerin arasında kalmıştır. Bunu da şöyle gösterebiliriz:

İkinci yedi senelik devrenin başlaması, yani Selvi'nin ikinci defa kaçırılması, daha çok sosyal sebeplere bağlanabilir. Burada da kaçırılanlar, kardeşleri, maddi kuvvete sahiptirler; maddi kuvvet aşka mani olmaktadır. Tekrar maddi kuvvetin —ki temsilcisi gene Şah Abbas'tır— manevi kuvvetle birleşmesi yani Şah'ın maddi kuvvetinin yapıcı ve Emrah'a yardımcı bir rol alması ile Selvi, Kara Vezir'in elinde kurtularak Emrah'a kavuşur. Bu durumda Selvi gene merkezdedir.

Hikâyenin Van muhasarası sebebiyle bize tanıttığı Şah, İran Hükümdarı I. Şah Abbas'dır (1587 - 1628). Daha önce bir vesile ile belirtildiği gibi Şah Abbas, Türk Hikâyelerinde adalet ve kuvvetin temsali olarak geçer. Maddi kuvvet, adaletin elinden olunca ulvileşir, dolaşısıyla sert ve gaddar bir hükümdar olan Şah insanileşir. Metinde Şah, sözünde durarak iki defa âşıkları birleştirmiştir. «Anadolu, İran ve Azarbeycan Türkleri ile Hazar Denizi ötesindeki Türkmenler arasında yayılmış bazı halk hikâyelerinde, Şah Abbas doğrulara yardım eden, fenaları cezalandıran adil ve şevketli bir İran Padişahıdır. Meselâ (Eriş'li Emrahdan başka) Âşık Kurbanî hikâyesinde Kurbanî ile sevgilisi Perizad'ın birbirlerine kavuşmalarını yardım etmiştir. (124) Fuat Köprülü'ye göre «Azeri halk rivayetlerinden Tufarganlı Âşık Abbas hikâyesinde de yine Şah Abbas'ın ortaya çıktığını görüyoruz» (125).

Halk hikâyelerinde bazen âşkın maşuka kavuşmasını bir Bey, bir Paşa veya bir padişahın temin ettiğini söyleyen Pertev Naili Boratav da «İran Padişahı Şah Abbas Türk saz şairleri arasında da popüler olmuştur: Âşık Kurbanî etrafında teşekkül eden hikâyede Şah Abbas

(124) Fuat Köprülü: Türk Halk Edebiyatı Ansiklopedisi. İstanbul, 1935 s. 13

(125) a. e. s. 13

mühim bir rol oynar» (126) diyor. Böyle olmakla beraber Behçet Mahir' in rivayetinde Şah Abbas'ın aynı zamanda; Şahsi kin, dünyevi arzu ne inat sahibi bir kimse olarak da tanıtıldığını görüyoruz. Yani Şah, her-şeyden önce, hikâyeciye göre, eti kemiği olan, arzu ve ihtiras sahibi ve fakat yeri gelince bunları bir yana bırakıp iyilik yapmak isteyen bir hükümdardır.

Meselâ Van kalesini kuşatması bir inat yüzünden olmuştur, maksat kaleyi almak değildir: «fikri neydi galaya içeri suvari girip terkal geri dönmekdi fikri, lakin buni da eşgeriye vermek için heber vermezdi» (M. 120/26) Ama bunun yanında talan haberine kızarak, Selvi'yi kaçıran atlıları öldürüp kızları elinden alan (M. 129/2), Yakup Han'a «Gelmezsen seni celbi götürecegem (129/20) diyen, «Ben aşığam, dad -ı hakgam deme ile Selvi'yi gine asla veren deyilem» (M. 151/20) diye Emrah'a müşkilat çıkaran, on iki veziri birden öldürten, (M. 156/30) de gene Şah Abbas'tır. Şah'ın portresinin en sert çizgilerini Yakup Han'a kızdığı anda söylediği sözler teşkil eder: Eğer Emrah'ı kurtardın sen de kurtuldun yoksa «ele bilmiş ol ki seni öldürdükden başka Sahat Çukuru'ni düzlüp yerine arpa ekmek bene borç olsun» (D. 205/30) der.

Mevcut malzeme içinde iki kaynak Şah Abbas'ın ayrıca şair olduğunu, Van muhasarasını kaldırıp çerilirken bir şiir söylediğini kaydetmektedir. Âşık Kemal; İran'a dönerken Şah'ın.

«İstemedim bahçesini bağı

Koy desinler Şah Abbas'ın bağı var» (Âşk. K. riv. 36/29)

dediğini nakletmektedir. Nejat Birdoğan da sözlü gelenekden tesbit ettiği şiirin bütününe neşretmiştir.:

1. Neçe yıldır bir bastanı gözlerem
Yiyemedim üregimde dağı var.
Her yanımdan esir ey dad yelleri
Durun gidek dost bağında yağı var
2. Bülbül çoktu, memleketin zarı yoh
Barı mende ağıcanda barı yoh
Meyvası yoh alması yoh narı yok
Goy desinler, Şah'ın bunda bağı var

3. Heyit tuddum nanecibin lağını
Görün indi Şah Abbas'ın dağını
İstemedim bahcasını bağını
Bilmirem ki şirin yoksa ağı var» (127)

Hikâyenin en önemli şahıslarından biri olan Nazlı ise «Selvi'nin sır cariyesi» (M. 105/28) olarak büyük rol oynamakta, adeta Selvi'nin kaderine tesir eden bir kimse gibi tanıtılmaktadır. Metin'de akli, sağ du-yuyu, ileri görüşlülüğü, tedbiri temsil eden, Şah'ın her türlü aşırı hare-ketlerine mani olan Yakup Han'la Nazlı aşağı yukarı aynı paralelde gö-rünmektedirler. Fakat Nazlı, zeki olmaktan çok kurnaz, yerine göre yalan söyleyen, ama Selvi'nin menfaatlerini kendi menfaati gibi gören bir kimsedir.

Nazlı'nın zeka ve kurnazlık eseri olarak yaptığı ilk iş kendilerine Yakup Han gibi çok sağlam bir yardımcı kazanmış olmasıdır: «Halimizi sana arz edim, biz sene güvenek sen de Allah'a, hemşeri olduğumuz için bize sahip ol» (M. 130/28) der. Sonra sıra Şah Abbas'ı oyalayıp za-man kazanmağa gelecektir: «Tahd-ı İsvahan'a bağ tikilir bağların je-mini Selvi Han Bağlari goyulur, bağ barını vermedikden sona toyum düşünüm dutulmaz» (M. 132/20).

Şah'dan daha büyük bir tehlike teşkil eden Kara Vezir de Nazlı'nın koyduğu engeli aşıp oğlunu Selvi ile evlendiremez. Çünkü Nazlı bu defa hem yerlerinin belli olması için resimlerini yaptırıp oturdukları ba-ğın kapısına asdırmış (M. 178/30) hem de Selvi'nin «Ben gendi elim ile bir hali tohuycam ama benim haliya başlamam, haliyi boşlamam yedi sene sürer:» (M. 177/30) demesini sağlamıştır. Kazanılan bu za-man da önce Emrah'ın onlara kavuşmasına yetmiş sonra da Yakup Han'ın hepsini kurtarmasına sebep olmuştur.

Kısaca özetlemek icap ederse Nazlı kaderini Selvi'nin kaderine bağ-lamış, onunla üzülmüş onunla mutlu olmuştur. Hikâyeci, Nazlı'nın aki-beti hakkında fazla bilgi vermemektedir. Fakat Selvi'nin güzelliği ya-nında Nazlı'nın akli temsil ederek onu tamamlamasına benzer bir duru-ma şimdiye kadar bir başka halk hikâyesinde rastlıyamadık.

Saat Çukuru'nun Beyi Yakup Han ise hem hikâyedeki görünüşü hem de tarihi kişiliği ile üzerinde durulayı gerektiren bir kimsedir. «olayın geçtiği sıralarda Sürmeli — Sahat Çukurlarında yani bugünkü Iğdır, Revan ve şimdi ancak kalıntıları bulunan Sürmeli'nin hakimi, diye tanıtılan «Bu zat tarihte yoktur.» Yalnız Karakoyunlular zamanın-

da (1440) bir Yakub'un Revan valisi olduğunu ve bu adamın aynen Emrah hikâyesindeki Yakup Han'ın karakterinde» bulunduğunu Nejat Birdoğan söylemektedir. (128)

Şah Abbas; Yakup Han'ın «Oturup galhmasına ve han serayda tebdiline töresine ve gonuşmasına heyran» kalarak (M. 12/14) onu baş vezir yapıp İran'a götürür. Fakat Yakup Han, Şah'a da hizmetde bulunmakla beraber esas Selvi'nin bilhassa Emrah'ın baş yardımcısıdır. Şah, yoldu düğün tutup Selvi ile evlenmek isteyince «Yolda düğün tutmak çingene işidir» (M. 131/10) diyerek bunu önleyen, Âşık Abbas meclisinde Emrah'ı kendi âşığı olarak yarışmaya katan ve «Gırh dene siz, bir dene biz» (M. 139/32) diyen Yakup Han'dır. Ayrıca «Bu kellem gövdemden gidene geder senin içen gayret etmeyi gözüme aldım» (M. 145/24) diye Emrah'ı gerçekten de kendi canını tehlikelere atarak, koruyan. onun sadete kavuşturan kuvvetlerden biridir.

Yakup Han, memleketini çok sevmekte, Saat Çukuru'nun adı bile anılrsa ağılyıcak hale gelmektedir. Tahd - ı İsfahan'ın Baş - veziri olmak bile ona vatanını unutturamamıştır. Yakup Han'ı tesilli için Emrah'ın söylemiş olduğu şiir Saat Çukuru'nu tasvir eden ve şairin en güzel eserlerinden biri olarak günümüze kadar gelmiştir: «Emrah'ın ağzından çıkan cevapları üzerine Yakup Han gözlerinden dolmuş dane dane yağ dökerdi» (M. 159/7). Çünkü Emrah işe «Saat Çukuru'ni bir methedim ama dünyanın sonuna geder dillerde söylensin» (M. 158/19) diye başlamıştı.

Hikâyedeki şahıslar içinde, hem varyantlar arasında, hem de varyantlara ait metinlerde en çok uygunluk gösteren kimse Yakup Han'dır. Âşık Kemal'in «Yakup Han'ı», Behçet Mahir'in «Yağup Han'ı» ı Boratav derlemesinin «Yağıp Han'ı» ile İrevan varyantının «Vagıf Sultan'ı» aynı özellikleri gösteren kimselerdir.

Erciş'li Emrah hikâyesindeki yardımcı şahıslara gelince, bunlar içinde en çok Kara Vezir ile Selvi'nin kardeşleri üzerinde durulmuştur ki bu şahıslar iiknci ayrılığı yaratan ve devam ettiren kimseler olarak tanıtılmaktadırlar.

Hikâyeci, Kara Vezir'in de dış görünüşünü vermiyor. Metinlerde diğer rivayetlerin «Kuğu Han'ı» olan bu şahıs hakkında fazla bilgi bulamıyoruz. Daha önce de görüldüğü gibi İlhan Başgöz, bu şahsın «Emir Gune Han olması» ihtimali üzerinde durmaktadır (129).

(128) Nejat Birdoğan : Erciş'li Emrah üzerine. TFA. Ekim 1960, No : 159. s. 2870

(129) Başgöz : BTH. Hkl. s. 36

Metin ise onu bize hırslı bir şahıs olarak tanıtmaktadır: “Hers ile fermani alıp” (M. 96/7) “Gence’nin olan Han’ı Gara Vezir isminde bir gabadayı bir han varidi” (M. 177/3) Kara Vezir, Âşık Abbas’ın ondan hasım istemesi ile ortaya çıkar ve hikâyesinin sonuna kadar sahnede kalır. İlk işi Âşık Abbas’a yenilmemek için iyi bir âşık aramak olur “Tek onlara yenilimim size onlara verdiğim on misli para verim” (M. 97/26) der. İşte bu arama aynı zamanda Emrah’ın babasının da ortaya çıkmasını sağlar. Bulunan şahıs, Ahmet gelen âşıklarla karşılaşmayı göze alamayınca Kara Vezir’in şerrinden kurtulmak için Türkiye’ye kaçar: “Gara Vezir’in eli Türk toprağına yetişemez” (M. 101/12) der.

Hikâyeci sanatkar Kara Vezir’in öfkeli yüzünü çizmekte büyük bir başarıya ulaşmıştır. Oğlunun sözüne “Gayet gızarah köpey oğlu, dedi, yedi yıldır nişannısan daha sevgüllün adını da mı bilmirsen” (M. 198/13) oğlu ile beraber gidip Emrah’ı Selvi’nin yanında yakalayınca “Bir teymih yatağa goydi” (M. 199/11).

Kara Cellat ta olduğu gibi kötü işler, karanlık faaliyetler gösteren bu şahsın isminin Behçet Mahir metninde Kuğu Han’dan Kara Vezir’e çevrilmiş olması da dikkate değer bir husustur.

O, Şah’ın Emrah’a ferman verip vermediğini öğrenmeye giden elçiyi kandırmak suretiyle hikâyedeki heyecan grafiğinin yükselmesine sebep olur: “Elçiyi doyirdi” sakın benim mezlişimin verdiği bu zarfı Tahd-ı İsfehan’a vermiyeceksen ve orya da gitmiyeceksen. Benim sene yazdığım kağırt, verdiğim zarf ne ise gidip on beş gün ıssız bir yerde kimse seni görmesin, galıp on altıncı günü Gence’ye döneceksen. Bu mezlişin verdiği kağırdi yakacaksan Benim sene an bu verdiğim zarfı getirip benim serayımda bulunan mezlişimin masasına yendireceksen” (M. 202/5). Fakat bu hiyle onun hayatına mal olacaktır; Yakup Han, Emrah’ı kurtarmağa gelince işin aslı ortaya çıkar. Kara Vezir’in akibeti malûmdur: “Kara Vezir’in kelle gidip” (M. 209/3) adalet yerini bulur.

Kara Vezir’i bu işlere teşvik eden hem onun hayatını hem de kendi canların tehlikeye koyanlar ise, bacılarını Emrah’a vermemek için kaçırarak Selvi’nin iki kardeşidir. Bunlar bey çocuğu olmanın şımarıklığı ve gururu içindedirler. Nasıl olur da kapılarının hikâyecisinin oğluna bacılarını verirler. Korkuları biraz da cemiyetten gelmektedir: “Bacımız bizim üzümüzü aşşağı almış gelir, gapımızın hekâyecisinin oğluna bacımızın göynü düşmüş, bu Emrah’ınan beraber ki bacımız gelir, bu kövün halğının ecaba üzüne bahabilir miyik?” (M. 166/7) “Bacımız bir fakir evladını aldı amma biz bundan sona daha bu diyarlarda tanıdığımız bildiğimiz adamların üzerine, üzüne asla bakamayız” (M. 168/24). Kardeşlerin niyeti bacılarını daha zengin, daha asil kimselere vermektir.” Ya bir bezirgan, ya bir höküm-

dar, oğlu mu olur, gendi mi olur” ona verelim derler. (M. 168/31) Bu düşüncelerden hareket ederek Selvi'nin gece yarısı “Gollarını bağlayıp” onu “Böyük bir sandık içine teptiler” (M. 179/28) Erciş'den kaçırarak Gence'de Kara Vezir'e getirdiler.

Onlar, Âşık Kemal rivayetinde Kara Vezir'in yerine kaim olan, Kuğu Han'a “Babamız ki öldü düşmanımız çoğaldı idare edemeyeceğimizi anladık ve sana sığın geldik” (98/2) derler.

Behçet Mahir'in amansız bir adalet anlayışı vardır. Hikâyede bütün suçlular cezalarını görürler. Selvi'nin kardeşleri de bundan kurtulamazlar, Kara Vezir'e: “Amandır tahd-ı İsvahan'a büldürme iş senin elinden çıkar, eğer elçiyi gönderirsen Şeyhoğlu Şah Abbas duyarsa belki hepimizin kellesi gider” (M. 207/7) derler. Nitekim bunlar da korktuklarına uğrar, cezalarını çekerler.

Zaman zaman tekrar dönülse bile, hikâyenin belli bir yerinde anlatılan ve maceradaki yerleri mahdud olan, tali şahıslar içinde, en çok Emrah'ın babası Âşık Ehmethan; Selvi'nin babası Miroğlu Ahmet Bey'den, Van Valisi'nden Neneden, Yakup Han'ın anasından, Âşık Abbas ile Deli ve Kara Cellatla Emrah'ın ikinci sevgilisi Selatin Peri'den, Tahsin Bey'den de bahsedilmiştir. Bizim için bilhassa iki ihtiyar çok önemlidir: Biri Van kalesini kurtaan, diğeri de Emrah'a Selvi'nin yerini söyleyen ninedir. İkisi de müsbet karakter taşırlar.

Van kalesini ve kale halkını Şah Abbas'ın zulmünden kurtaran nene seksen beş yaşındadır. Van Paşası'nın kaleyi teslim edeceğini duyunca ortaya çıkar ve “Vay ben öldüm ki vetanıma yad adam gire, benim canım sağ iken düşmanın asla atının dırnağını vetan toprağına birağan degilem” diyerek paşaya koşar. Bu yaşına rağmen vatan sevgisinin timsali olan nene, meşhur plânını anlatarak Van Paşası'nı ikna eder. Şah Abbas'a giderek “Van şehrinin erazisi şehrin içinde, mali davari içinde, her şeyi yerinde bir sene değil oğlum isderse on sene bu galenin etrafını bekle galenin içindeki olan halg ne aj galır ne de susuz” (125/1) nene bu söylediklerin teyit için Şah'a lavaş ekmeği ile yoğurt getirmiştir. Şah düşünür: “Nenenin sözüne yalan desem lakin helbette bu şehrin içinde mal davar var ki nene bene yoğurt getirmiş” (M. 125/8) bu durumda bir şey yapamayacağını anlayınca çekilme emrini verir.

Nenenin özelliği halkdan bir kadın olmasıdır. Vatan müdafası söz konusu olunca Van Paşası ile eşit söz hakkına sahip gösterilmiş hatta bulduğu tedbir sayesinde ondan üstün bir duruma çıkarılmıştır.

Yakup Han'ın annesi ise bize bir dinî hava içinde tanıtılmıştır. Emrah, Saat Çukuru'na gelince “gollarını sıyırmış gurnanın önünde abdes sal-

mah" istiyen bir kadınla karşılaşır (M. 134/19) "Gözlerinden dane dane yağ" (M. 134/2) inen bu kadın karşısında Emrah kendi derdini unuttur. Bu, oğluna ağlayan bir annedir.

Yakup Han'ın sarayında Türk misafirperverliğinin güzel bir örneğini veren nene "Bazı gün hizmet ey görülmirmiş, bazı gün olmirmiş, belki de gelip giden misafirler gönülleri hoş olmadan gidir" (M. 134/32) diyerek Emrah'a kendisi hizmet eder. Sonra yardım duygusunu anne sütü ile aynı seviyede gören nene, oğluna bir mektup yazarak Emrah için yardım ister: "Emrah'ın işine gayret etmez isen verdiğim ana hakkını, süt hakkını yarınki dünyada mehşer günü senden isderem" (M. 136/30) der. Çünkü neneye göre "Murat gavuşdurmak çok güzel bir şeydir" ve "Gul gula her zaman sebeptir" (M. 137/4).

Bunların dışında bir de tarihte benzeri olan Ali, (Aşk. K. Riv: Mirza Ali Kulu; 98/12) vardır ki, İlhan Başgöz bu şahıs hakkında şu bilgiyi vermektedir: "Hikâyelerdeki Mirza Ali Kulu'na karşılık tarihte Şah Abbas'a vasilik yapan bir Ali Kulu Han tanıyoruz. Kendisi Horasan Hanı'dır 1585 yılında Osmanlılara karşı Tebriz'i müdafaa etmiştir. Hikâyede de Mirza Ali Kulu'nun Tebriz (Behçet Mahir'de Gence) Beyi'nin oğlu olarak karımıza çıkması dikkate değer" (130).

Muhtevayı kuran "Vaka" ve "Şahıslar", ın incelenmesinden sonra üçüncü unsur olan "Motiflerin tesbit ve tetkiki'ne geçebiliriz.

C. MOTİFLERİN TESBİT VE TETKİKİ

1 — Aşkla İlgili Motifler :

Muhtelif halk hikâyelerinde tekrarlanan ve hususi bir manâ ifade eden hikâye unsurlarına motif diyoruz. Behçet Mahir'in anlattığı Erciş'li Emrah hikâyesinde, diğer halk şairlerinde de raslanan pek çok motif vardır. Bunları başlıca beş guruba ayırmak mümkündür.

- 1 — Aşkla ilgili motifler
- 2 — Saz şairliği ile ilgili motifler
- 3 — Sosyal hayatla ilgili motifler
- 4 — Dini motifler
- 5 — Tabiatla ilgili motifler.

(130) Başgöz : BTH. Hkl. s. 36 - 37.

Halk hikâyelerinde âşıklar “Sevdalı” ve “Badeli” olmak üzere ikiye ayrılırlar. Erciş’li Emrah badeli âşıklardandır. Hikâyesinde aşk diğer Türk halk hikâyelerinde görülen muayyen bir tarzda cereyan eder. Bunların hepsinde bir arada bulunan muayyen motifler vardır. Âşıklar rüyalarında umumiyetle yeşil sarıklı pirden, yeşil fincandan üç kadeh bade içerler. Üçüncü kadehte âşık olacakları kızı görürler. Uyandıktan sonra ağızlarından yeşil bir köpük gelir. Âşıklar rüyada cereyan eden manevî merasimde aynı zamanda şiir söyleme kabiliyeti de kazanırlar.

Pertev Naili Borat’a göre rüyada âşık olma motifi Hindistan’da, İran’da ve Yunanistan’da da vardır. Yalnız onlarda bade içme motifi yoktur. Aynı yazara göre bu motif tasavvuf edebiyatından halk edebiyatına geçmiştir. “Hakim Ata’nın hayatına karışan bu Hızır’ın şiir kabiliyetini vermesi menkıbesinden başka bunun misallerine Baktâşi şairlerinde de tesadüf ediyorum, bu tarikat sâliklerine göre, Kırklar meclisinde Ali şarap dağıtmış ve Muhammet aşk badesini bu suretle Ali’nin elinden içmiş, yeni manevî feyzi ondan almıştır. Esasen şarap umumî tasavvuf istilâhında da aşkın timsalidir” (131).

Bu motiflere Erciş’li Emrah hikâyesinden önce teşekkül etmiş olan halk hikâyelerinde de raslanır. Meselâ, Tufarkanlı Abbas, Âşık Kerem hikâyelerinde âşık ve şair olma aynı şekildedir. Âşıkların uyandıktan sonra ağızlarından köpük gelmesi motifine de gene aynı hikâyelerde raslıyoruz.

Rüya motif ise Erciş’li Emrah hikâyesinde çok önemli bir yer kazanıyor. Hikâyede iki rüya sahnesi vardır. Bunlardan birincisi âşıkların —Emrah’ın, Selvi’nin, Selatin Peri’nin— gördüğü rüyalardır. İkincisi Âşık Ahmet’in başına gelecekleri öğrendiği rüyadır. Birincisinin üzerinde durmadan önce ikincisini görelim. Olacakları daha önceden rüyada görmek en eski metin olarak Oğuz Kağan Destanında anlatılmıştır. Oğuz Kağan’ın bir veziri vardır:” Adı Uluğ Türk idi. Günlerden bir gün uykuda bir altın yay ve üç gümüş ok gördü. Bu altın yay gün doğusundan gün batısına kadar uzanmıştı, ve üç gümüş ok ta şimale doğru gidiyordu. Uykudan uyanınca düşte gördüğünü Oğuz Kağan’a anlattı, ve dedi ki: “Ey Kağanım senin ömrün hoş olsun, ey Kağanım senin hayatın hoş olsun. Gök Tanrı düşümde verdiğini hakikate çıkarsın. Tanrı bütün dünyayı senin uğruna bağışlasın” (132).

Dede Korkut Kitabı’nda, da kahramanlar düş görürler. Bunlardan biri Kazılık Koca Oğlu Yigenek’tir. Yigenek “düş gördü, düşün yoldaşlarına söyledi, gö,relim hanım ne soyladı, aydur: Biyler gafillüce kara başım gö-

(131) P. Naili : Köroğlu Destanı : İstanbul, 1931 S. 82

(132) W. Bang ve G.R. Rahmeti : Oğuz Kağan Destanı İstanbul 1936. S. 29

züm uykuda iken düş gördü...” (133) “Bu rüya tıpkı göçebenin günlük hayata gibi hayvanlarla, savaş aletleri, kırlar, bayırlarla doludur.” (134).

Bu rüya görme motifinin Ercişli Emrah hikâyesindeki paraleli şöyledir: “Âşığ Ehmed röyesini şöyle söyledi: Göyden yıldızlar önüme yendi, önüm ışıklanaark bir gapıdan içeri yıldızlar doldu, ben de peşlerine, çok ışıklı kapıya içeri girdim, büyük bir gapı, o gapinin içinde içeri girdikten sonra yıldızlar birden bire garaldı. Garanlıhta ne yapacağımı düşünerek gapı bulamadım gendimi atım dışarı, bir müddet sıhıntı çektiden sonra bir halli gendimi dışarda gördüm” (M. 98/22) karısı bu rüyayı: “bir hökûmdar tarafından bir gapı açılır ama, ey bir gısmet elen geçecek zamanda o gısmete elin yetmeden ya ceza ya sürgün olursan” (M. 98/25) şeklinde yorumlar.

Âşıkların görmüş oldukları rüya ise Pir'in elinden aşk badesi içmekle başlar. “Bu şekil az çok farkla Razınıhan ile Mahfiruze, Derdiyok ile Zulfisiyah, Kurbanî hikâyelerinde mevcuttur... Âşık Garip'te bu aşk badesini sunan Pir, Hızır'dır” (135).

Pir motifi üzerinde ilk duranlardan biri İğnas Kunoş'tur. Bazı tabirler üzerinde tam aydınlığa varamamış olsa bile, ona göre: “İyi cinlerden biri de zaruret halinde yeşil sarıkla görünen dervişlerdir, bu cinler ya dünyada gezerler, yahut semada uçarlar veyahut camilerde bulunurlar. Bunların menbaı ateştir. Ateş ve yıldızlarla mahvolurlar, insanları alıp beraber uçarlar ve onlara iyi nasihatlerde bulunurlar, muazzam şekillere bürünür, şekillerini değiştirirler, fenaları korkutur, iyilere mükâfat verirler, ihtiyar pir bilhassa rüyalarda görünür” (136) M.L. Dames'de Hızır'ın Sind kıyılarında “Yeşiller giymiş bir ihtiyar olarak tesvir edildiğini” (137) söylemektedir.

Kunoş bunlardan “Cin” diye bahsedip, menşelerinin ateş olduğunu bildiriyorsa da, şimdiye kadar karşılaştığımız halk hikâyelerinde bu hususta serahat yoktur. Bunlar umumiyetle gaip aleminden gelip ihtiyar hüvviyetine bürünen varlıklardır. Fonksiyonları bitince kaybolurlar. Zaman zaman “Hızır” olduklarını ifade eden kısımlara da raslanır: Babası tarafından dövüldükten sonra ağlayarak Allah'tan yardım isteyen “Emrah'ın bu ağlamasına ağ sahalli Hezret-i Pir “ne ağlırsan oğlumu n'oldi sen?” (M. 108/19) diyerek imdadına yetişir.

(133) Doç. Dr. Muharrem Engin : Dede Korkut Kitabı Ankara, 1964, S. 82

(134) Mehmet Kaplan : Hikâye Tahlilleri. YOL... S. 4, s. 14

(135) Pertev Naîlî : Köroğlu Destanı, İstanbul 1931, S. 81

(136) İğnas Kunoş : Anadolu Halk Edebiyatı, Halk Bilgisi Mecmuası Ankara 1928, S. 63

(137) M. L. Domas : Hacı Hızır : 1A. C. V. S. 24

Âşıkların “Badeli” ve “Sevdalı” diye iki kısma ayrılmış olması bizi bade motifini ayrıca tetkik etmeye zorlamaktadır. “Halk inanışlarına göre Hızır, âşık etmek istediklerine düşlerinde bir sevgili göstererek; erlik, pirlilik ve aşk badelerinden birini içirmek yolu ile âşık eder. Erlik ve Pirlilik badesi içirilenler sonunda kavuşur, aşk badesi içirilenler sevgililerine kavuşmazlar (138).

Muraz (Uraz) da badeyi “er dolusu ve pir dolusu” olarak kabul eder.

a) Er dolusu badeyi içenler aşkı kahramanlıkla geçen ve sevdiği için ölümlle göğüs göğüse gelenlerdir ki meşhur efsane kahramanı Köroğlu gibi,

b) Bir dolusu bade; bu badeden içen sade âşık olur, senelerce sevdiği arkasından yanar, tüter. İşin içinde o kadar kabadayılık yoktur, ölesiye fedekârlık çoktur. Erciş’li Emrah ve Selvi Han efsanesi gibi” (139).

Erciş’li Emrah pir dolusu bade içmiştir ve bu motifin metindeki parelli şöyledir: Pir Emrah’a “heç mezhun olup ağlama Cenab-ı Hak sene o gedder bilgi, o gedder elim nasib etmiş, şu elimdeki yeşil fincanın içinde üç, gısmetin vardır” M. 108/7). Âşık Kemal rivayetinde serin serin esen aşk rüzgâriyle uyayan Emrah’ın duası kabul olunup, Pir “Oğlum duan müstecap oldu. Bu gördüğün aşk badesidir, al bunu iç” (13/25) demiştir.

Türk halk hikâyelerinde aşkın tezahür ve tekamülü üzerinde çeşitli müharirler çeşitli fikirler ileri sürmüşlerdir. Hikmet İlaydın’a göre halk hikâyelerinin en mühim karakteri “Muayyen bir aşk telâkkisini ihtiva etmelerdir; buradaki aşk oldukça tekammül etmiş hemen hemen plâtonik bir mahiyet almıştır; halk hikâyelerindeki kahramanların mütemadi, bir hicran içinde yanık, vefakâr bir sevgi ile yaşadıkları, hatta bazan emellerine nail olmadan öldükleri görölür” (140).

Otto SPIES’in dikkati ise daha çok aşkın doğusu üzerinde toplanmış ve incelediği onbeş halk hikâyesinden sonra şu neticeye varmıştır: “Bazanda aşk tabii bir şekilde doğar; çocuklar birlikte terbiye görürler, birlikte büyürler ve birlikte mektebe giderler. Aradan çok geçmeden karşılıklı sevgi mucizevi bir tarzda kuvvetlenir ve pekişir” (141). Buraya kadar söylenenler sadece hikâyenin İravan varyantındaki “aşk” a uymaktadır. Asıl bundan sonraki safha Emrah hikâyesinin bütün rivayetlerindeki aşkla beraberlik gösterir: Aşkın ve sevişenlerin hamisi olan Pir, yahut derişe rüyada görünür ve âşık gence, aşk dolusunu uzatır” (142).

(138) A. Saracoğlu : K. N. Erc. Emr. TD. 1. Nisan 1955. C. IV. S. 43. s. 419

(139) Murat Uraz : H. Ed. S. 7

(140) Hikmet İlaydın : T. M. C. V, S. 275 - 2786

(141) O. Spies : THK. S. 18

(142) Otto Spies : THK. s. 18 - 19

Ercişli Emrah'ta bunun paraleli şöyledir: Hazreti Pir Emrah'a üçüncü badeyi «Miroğlu Ehmet Bey gızı Selvi Han eşğine nuş eyle, oğlum» (109/15) diye ıçırır. Böyle bir aşık olma tarzının varlığını bilen Emrah kedisini sevdiğini söylüyen Selatin Peri'ye “Bene rüyada mi, âşîğ oldun. düşde mi âşîğ oldun” (M. 189/7) diye sorar. Kız “(Selvi) de aynı rüyayı görmüştür. Kadeh boşalır boşalmaz, kalplerinde aşkın alevleri esmeye başlar. Ve içkinin sihirli kuvveti ile ikisi de aşklarının tahmininden başka bir şey görmez özlemez olurlar. Aşk dokusunun büyüğü usaresi ile beyit düzmek ve söylemek kabiliyeti de kalbe dolmuştur ve sazı elinde, âşık genç, sevgilisine ve etrafındakilere hissiyat temayüllerini nazmen ılar eder (143) Hikâyede Emrah, bu safhayı yaşadıkdan sonra, Miroğlu'nun divanına döner, biraz önce kırdığı sazı alarak başlar “Telleri çekmeğe” ve babasına şiir söylemeğe (M. 113/13).

Aşk etrafında koplanan bu motifler dizisi, halk edebiyatındaki aşk'a tabiat üstü veya mistik bir karakter vermektedir. Bunlar vasıtasıyla aşk beşeri bir hadise olmaktan çıkarak, dini ve esrarlı bir mahiyete bürünüyor. Sabri Esat Siyavuşgil'in de belirttiği gibi bu suretle mazhar olunan aşk, âşîğin kaderini önceden tayin ediyor. Aşık ömrü boyunca kendisi için mukadder olan sevgilisinin peşinden koşmak mecburiyetinde kalıyor, çünkü: “Halk romanlarında aşkın, sevdanın kaderle mücadelesini görmemek imkânsızdır. Bunların bütün tasavvufi görünüşlerine rağmen adeta beşeri bir duygu olan aşkın, ilâhi bir nizam olan kaderle boğuştuğunu hissederiz. Kader başlangıçtan itibaren muzafferdir” (144).

Halk hikâyelerinde bu arada Ercişli Emrah hikâyesinde gördüğümüz “Pir elinde aşk kadehini içme” âşıklara aşkla beraber gayelerine ulaşma kudreti de sağlar. Meselâ, Pir'in yardımı olmasaydı Han'ların verdiği zehiri içince Emrah'ın ölmesi icabederdi. Âşîğin kaderle mücadelesinde yardımcı olan Pir imdadına yetişir: “Pencereden elini uzatarak selavat parmağını gadehin içerisine sokup bir dolandırdı zehirin içerisinde, lakin pirin elini bir Emrah gördi, bir de Selvi gördi, asla kimse görmedi”.

Rüya, Pir, bade motifleri dizisinin son halkasını “köpük” teşkil eder. Bade içip âşık olanların ağzı köpürür veya ağızlarından yeşil köpük gelir: “Yazma nüshaya göre kırkların meclisinde dolu içen Gülşen (Kerem) ağzı köpürür bayılır” (145). Ercişli Emrah hikâyesinde bade içen üç kişiden üçü de aynı manzarayı gösterirler: “Emrah'ın ağzından bir yeşil köpük çıkmaya durdi” (M. 109/23), “O (Selvi) da ağzından bir yeşil köpük verir

(143) a. e. s. 18 - 19

(144) Sabri Esat Siyavuşgil : Bizde İlk Kahramanlık ve Seveda Romanları. ULUS, 8.1.1944 (Güzel Sanatlar Safıfesi)

(145) Şükrü Elçin : Kerem ile Aslı Hikâyesi. Ankara, 1949, s. 4

vermez" (M. 110/2) ve nihayet Selatin Peri'de de aynı şeyi görüyoruz: "Ağzından köpük vermiye çıktı" (M. 186/15).

Prof. Dr. Ahmet Caferoğlu'na göre "Tufarkanlı Abbas da daha genç iken bir gün sabahleyin bayılmış ve ağzından yeşil köpükler akmıştır" (146).

Bu motif hakkında fazla ve açıklayıcı bir bilgiye rastlanmamıştır.

2 — Saz Şairliği İle İlgili Motifler :

Halk hikâyelerindeki âşıkların hepsi aynı zamanda şairdir. Daha önce de görüldüğü gibi şiir kudretini rüyalarda aşkla beraber kazanırlar. Evvelce saz çalmayı bilmedikleri halde uyanınca gayet güzel bir tarzda saz çalmağa başlarlar. Bu motife Erciş'li Emrah hikâyesinden başka Kerem ile Aslı, Âşık Garip, Tufarkanlı Abbas... hikâyelerinde de rastlıyoruz.

Hikâyelerde saz umumiyetle duyguları ifade için kullanılır. Bunların dışında sazın sihirli bazı tesirleri görülür. Meselâ Âşık Kemal rivayetinde Emrah, Kemah yakınlarında bir geyik avcısı ile karşılaşır, saz çalarak ona kargışta bulunur, adamın dili lal, kolu dal kesilir (108/19).

Saz çalma âşıklar arasında bir rekabet konusu olur. Âşık iyi saz çalmak suretiyle de başkalarından üstün olduğunu isbat eder. Meselâ Erciş Emrah rüyada saz çalma kabiliyetini kazandıktan sonra babasına galebe çalar. Babasını yenen âşık Abbas da dahil diğer âşıklarla imtihan olur, onları da yener. Âşıkların imtihanı motifi halk hikâyelerinde mühim bir yer tutar.

Sazla imtihan, halk şairleri arasında bir gelenek halindedir. Halk şairleri kahvelerde biribirleri ile karşılaşınca halk huzurunda imtihan olurlar. Çünkü "Âşığın fikri ne olur; ya hasım ister, ya pul isder" (M. 96/18), "telleri çekerek" "sazı düzen ederler" (M. 113/14). Saz çalma tekniği âşıklar arasında değişiklik gösterir, bir kısmı bu iş için sağ elin şahadet parmağını kullanır, bir kısmı da "tezene" yi (M. 108/2). Ses âşığın ayrılmaz bir parçası hatta "âşığın bir namusudur" (M. 99/31).

Karşılanan iki âşığın da gayesi aynıdır: "Dil gılıcını sınamah" (M. 95/24). Bu işte başarı gösteremeyen "Eyvallahım yoluza erkânıza olsun" der (M. 114/15 - 142/29). Çünkü "Her âşık divan guramaz" (M. 97/13), isterse kırk sene âşıklık yapsın "suyun gözesinden haberdar" olmiyabilir (M. 114/6). Bir kısmının ki "gul toplantısı" ise bir kısmının ki "hak vergisidir" (M. 114/11).

Erciş'li Emrah'ın Şiirleri bölümünde görüldüğü gibi imtihanlarda bir kısmı dinî olmak üzere pek çok soru sorulur. Bunlara karşı taraf cevap veremezse soran aşık, kendisi "açmak" zorundadır. Bu da anane icabıdır. (Bkz. s. 301 - Ş. XXIII).

İmtihan bazı hikâyelerde aşk temi ile birleşmektedir. Aşığın sevgilisine kavuşması çok defa bu imtihanda başarı göstermesine bağlıdır. Hikâyede Emrah, Âşık Abbas'ı yenmekle sevgilisine kavuşmada ilk adımı atmıştır.

Otto Spies, imtihan motifini bir masal motifi olarak kabul ediyor ve "Masal Edebiyatında tanındık bir motif imtihan kaidesidir" (147) diyor. da Halk Edebiyatı'nın masal dışındaki diğer edebî türlerinde de vardır. Bunu halk şiirinde de bulmaktayız. İstanbul'da Tavuk Pazarı'ndaki âşık kahvelerinde daha geçen asra kadar bu tarzda karşılaşmalar devam edermişti (148).

Hikâyede Emrah önce babası ile, sonra onu yenen Âşık Abbas ile, diğer rivayetlerde Mert Cebbar ve Lezgi Ahmet ile imtihan olmuş, bunların hepsini yenmiştir. Özel tabiri ile yukarda ismi geçen bütün şairler Emrah'ın karşısında "tutulmuş, mat olmuşlardır" (M. 142/27) Kahramanın âşık olunca ilk defa babası ile karşılaşması onunla "Meydan olması" ve onu "mat etmesi" motifi öyle zannediyoruz ki yalnız Erciş'li Emrah hikâyesinde hasdır.

Emrah, sadece bu âşıklarla karşılaşmakla kalmamış Şah Abbas'da olduğu gibi kuvvetli bir şahsın karşısında onun sorularına cevap vermek şeklinde bir imtihandan daha geçmiştir. Şah: "Şu âşık gelbimde bir niyet dutacam, eğer şu dad-ı hak dedigin şu âşık gelbimdeki niyetimi burda eşkere söylerse o zaman Selvi Emrah'ındır" (M. 151/22) der.

Pertev Naili Boratav, bu motifin en eski yazılı kaynağı olarak Dede Korkut Kitabı'nı gösteriyor: "Anadolu'da Beyrek hikâyesinin aldığı muahhar şekillerde, Şah İsmail hikâyesinde ve bir çok masallarda gördüğümüz bu "çok ağır imtihanlardan geçtikden sonra yahutta büyük müşkül işleri başardıktan sonra sevgilisini elde etmek teminin eski bir nüvesini Dede Korkut Kitabı'nda destanı bir karakter almış olarak görüyoruz" (149).

3 — Sosyal Hayatla İlgili Motifler :

Halk hikâyelerinde sosyal durumla ilgili bazı motifler de vardır. Bunlardan en mühimi padişah, hükümdar, bey ve vezir gibi yüksek tabakayı

(147) Otto Spies : THK. s. 27

(148) Geniş bilgi için Bkz. Prof. Fuat Köprülü : Edebiyat Araştırmaları Ankara, 1966, s. 172

(149) Pertev Naili Boratav : Folklor ve Edebiyat. İstanbul, 1939, s. 107

teşkil eden insanlarla halk tabakasına mensup insanlar arasındaki “tezat” tır.

Şah İsmail, Aşık Kerem... gibi bazı hikâye kahramanları yüksek tabakaya mensuptur. Ya şah’dır yahut ta şehzadedir. Bunlarda aşk macerası diğer hikâyelerden ayrı bir manzara arz eder.

Erciş’li Emrah hikâyesinin kahramanı ise halkdan bir kimsedir. Bir bey kızına aşık olmuş, onu sevmiştir. ~

Bu “tezat” ın doğurduğu “macera” ve “mücadele” hikâyede çok geniş bir şekilde yer almıştır. Kahramanların yakınlarından kendi çevreleri dışındaki kimselere kadar bir çok insanla yaptıkları mücadele III. Bölüm’de en ince teferruatına kadar nakledilmektedir. Emrah’ın mücadele ettiği kimseler, sevdiğine kavuşmasına mani olduğunu bildiğimiz kuvvetler, yüksek tabakaya mensup bulunan kimselerdir. İşte bu motif aşk hikâyelerinde en çok geçen bir unsurdur: “Rakip olarak âşğın karşısına çok defa padişahın yahut bir paşanın, şehzadenin, paşazadenin, bir hanın, bir beyin çıktığı da vakidir. Birçok hikâyelerde şahın çok geçmeden mücadeleden vaz geçtiğini âşğın hakkını teslim ederek ona sevgilisini terkettiğini görürüz. Bu şayan-i dikkat bir vakiadır. Bu türlü hikâyelerden bazılarının kahramanı olarak Şeyhoğlu Şah Abbas gösteriliyor” (150). Emrah ile Selvi Han ve Tufarganlı Abbas hikâyeleri bunun en güzel örneğidir.

Emrah’ın mücadelesi bazan bir şahsa karşı olmakdan çıkarak birden fazla şahsa doğru yönelir. Aslında Şah Abbas, Selvi’yi Emrah’a verip sah-neden çekilince mücadelenin bitmiş olması icap ederdi. Ama hikâyeci heyecanın bu derecesini yeter bulmamış, bundan sonra âşğın karşısına kırk veziri birden çıkartmıştır. Pertev Naili Boratav’ın dediği gibi: “Emrah ile Selvi Han hikâyesinde Şah Abbas daha adil, daha müşfik tasvir edilmiştir. Tufarkanlı’da olduğu kadar beşerî hislerine mağlûp değildir. Nişanlısı Selvi’nin mukadder bir âşğı olduğunu anlar anlamaz ondan feragat eder; fakat bu sefer onun hanları ve mirzaları bu uzlaşmaya razı olmazlar: “Sen böyle yaparsan yarın Hak Âşkıyım diyen karşıma gelir, karılarımızı nişanlılarımızı elimizden almak ister” diye itiraz ederler. O zaman bir tarafta Şah Abbas’la Emrah, diğer tarafta kırk tane han ve mirza bize uzun mücadele sahneleri yaşatırlar. Aşık, hayatını tehlikeye koyan ağır tecrübeler geçirmek mecburiyetinde kalır” (151). İşte bu mücadele hikâyesinin metninde gayet geniş olarak anlatıldığı gibi zehir içirmeğe kadar varır. (M. 154/31).

Halk hikâyelerinde sık sık karşılaştığımız motiflerden biri de “itiraz” dır. Bunu “red” kelimesi ile de ifade etmek mümkündür. Erciş’li Emrah

(150) Boratav : HH. S. 91

(151) a. e., s. 92

hikâyesinin Erciş varyantında Selvi'yi Emrah'a verme fikrine babası; Erzurum varyantı metinlerinde kardeşleri itiraz ederler: "bacımız bizim üzümüzi aşşağı almış gelir, gapımızın hekayecisinin oğluna bacımızın göyni düşmüş" diye söylenirler (M. 166/7).

Çok yayılmış bir başka halk hikâyesi olan Asuman ile Zeycan'ra da bu motifin paralelini bulmaktayız: "O (Zeycan'ın anası) bu sözleri işidince feryad-ı figan ederek "Vay benim kızımı hizmetkârın olan köpeğin oğluna mı vereceksin?" diye Kaleli Beyi haremnden kovdu" (152).

Kerem ile Aslı'da ise Aslı'nın Kerem'e verilmesine razı olmayan amcası Hanuk'tur: "İsa taifesinin Tacik'e yar olduğunu duydun mu?" (153) der.

Sosyal hayatla ilgili motiflerden "Savaş" daha önce de görüldüğü gibi Erciş'li Emrah hikâyesinde önemli bir yer işgal eder ve denilebilir ki aşk hikâyeleri içinde bu hikâyeye has bir motiftir. Diğer aşk hikâyelerinde bir hükümdarın ordularının başında sefere çıktığı, bir kaleyi bizzat muhasara ettiği görülmemiştir.

Orta Çağ düzeninin hüküm sürdüğü şah meclisinde savaşın can sıkıntısını giderecek bir unsur olarak görülmesi de dikkate değer bir husustur: "Bir gün âşıklar fasıl yaptıktan sonra şah gati sükut bir divana girince" (M. 119/22) meclis içinden bir tanesi "Şah'a bir yarannik açım de Şah'ın canı sıkılmasın" (M. 119/23) diye düşünür ve Şah'a, o zamana kadar gelen hükümdarlardan hiç birinin Van Kalesi'ni alamadığını söyler. Bu ifadeler Şah'ın gururunu tahrik eder ve "Ben de mi alamam" der, cevap olarak "hayır senden evel gelenler alamamış ki sen de alasın" denilince derhal yediden yetmişe toplanılmasını, ordunun sefere çıkmasını emreder.

Şah orduları Van Kalesini muhasara eder. Hikâyenin Tarihi Hâdiselerle Münasebeti bahsinde görüldüğü gibi muhasara uzadıkça şehirde açlık başlar. İşte tam bu sırada Nene sahneye çıkar ve meşhur plânını tatbik ederek Şah'ın geri çekilmesini sağlar. Fakat bu motif hikâyede pek işlenmemiştir. Meselâ, iki tarafın kuvvet durumu, yapılan hücumlar ve müdafaâ, Nene hariç, bu vesile ile ortaya, çıkan kahramanlar üzerinde hiç durulmamıştır.

Savaş motifine bağlı olarak işlenen motif "Kale" dir. Şah Abbas'ın hücumu dolayısıyla Van Kalesinden bahsedilmektedir. Kalenin "Ecdadımızdan bize kaldığı" anlatıldıktan sonra kale hakkında bilgi veriliyor: "Van Valisi heber alıp düşmanın geldiğini duyup emir verdi her terefdan

(152) Ebulkasım Fırdevs : Asuman ile Zeycan. İstanbul, 1339, s. 9

(153) Şükrü Elçin : Kerem ile Aslı Hikâyesi. Ankara, 1949, s. 4

gapılar gapındı” (M. 120/18). Hikâyeye göre: “sade bir Van Kalési değil, her vilâyet dört yani hesardi. Gale gapıları ahşam gapanır, sabahleyen açılırdı. O zaman ansizleyin güci yeten gücü yetenin galasına baskın verirdi” (M. 120/21).

Kale motifi üzerinde savaştan daha çok durulmuştur. Şah kuvvetlerinin kaleyi muhasarasından sonra Van Valisi'nin emri ile top yekûn savunma sistemine geçilir. En önemli mesele yiyecektir. Vali bunun için de şu emri verir: “Bir mahallede kaç dene zengin kaç evde etmek bişir; bişen evlerde bişmiyenler de bişenlerle yiyecek, vari olan olmiyanla yiyecek” (M. 121/3).

Vali, kalenin mutlak hakimidir. Bunu halk da bilir. Kalede açlık tehlikesi başlayınca bir grup valiye çıkarak “Paşam heberin yok mıydı evlerde bişey asla galmadı, çocuklar yüzlerce etmek için feryad edirler, bu nabalda eger biz eger de sen galırsan, evet böğün bu memleketin her şeyi senin emrindedir” (M. 121/25) derler. Fakat bu büyük selâhiyetin o nisbette de mesuliyeti vardır: “Bu şehrin bütün nüfusu senin emrindeyken bu çoluh çocuk aç ölürse yarın ind-i Allah'da mesul en evvel sensen” (M. 121/27).

Hikâyeciye göre “Sade bir Van galesi değil, Erzurüm bütün ölkeler bütünü dört etrafı hesar üsdüne idi. Çünkü o zamanın devrinde gelen düşman golay golay bir galeyi fetedemezdi” (M. 123/30). Bütün Ortaçağ müesseseleri gibi kalenin de nasıl yıkıldığını, ortadan kalktığını hikâyenin devamından çıkarıyoruz: “Nasıl ki delikli demir çıkdı fen irelledikce irellir, onun üçündür iş de daha galenin dört etrafının” hisarı da (M. 123/32) önemini kaybetti.

Halk hikâyesi kahramanlarından hiç değilse birinin bir “Saray” a veya “konak” a mensup olması bu motiflerin önem kazanmasına yol açmıştır. Kerem'in babasının sarayı, Asuman'ı babasının konağı vardır. Erciş'li Emrah hikâyesinde ise konak sahibi olan Selvi'nin babası Miroğlu Ahmet Bey'dir. Miroğlu'nun “gapısı sabahlara geder açılı idi. Gelip giden garipler, gelip giden eşi dosti, athlar gahi biner gahi yenerdi” (M. 101/25).

Yerleşik medeniyet devresinin bir sosyal unsuru olan “Saray” yahut “Konak” bu devreden dış yapısını almış, Miroğlu konağında olduğu gibi içi de uzun zaman tarihi Türk misafirperverliği ile süslenmiştir. Bunun en güzel örneği Saat Çukuru Bey'i Yakup Han'ın sarayıdır. Saat Çukuru'na gelen Emrah kalmak için bir yer, bir hayır sahibi arar. Birisi: “Ey aşık, dedi, cami yihılmışsa halbet de mehrap yerindedir. Yakup Han yokisa serayları burda ya, senin kimi gih dene gerip gelsin giné Yaup Han seraylarında yer içer, haftalarda aylarca galır, kimse ona get diyen asla olmaz” (M. 134/2).

Hükümdar ve han saraylarında bunların maddi otoritelerinin tatbiki olarak "Cellat" lar bulunur. Bunlar aynı zamanda insanlık hislerinden mahrum, merhamet nedir bilmez kimselerdir. Hemen her halk hikâyesinde karşılaştığımız cellatlar Emrah hikâyesinde de iki yerde karşımıza çıkarlar. Emrah "Selvi Han benim" deyince Şah "Cellat" diye sesledi. Dilinde Emrah'ın tekellüm galip iki cellat şah gatındaydı. O zamanın devrinde her hükümdar emrinde cellatlar vardı" (M. 147/17).

Kara Vezir'in maiyetinde bulunan cellatlar Şah Abbas'inkilerden daha insafsızdılar. Hikâyeci, oynadıkları rol sebebiyle bunlar üzerinde daha çok durmuştur. Gence'de idama mahkûm edilen Emrah'ın cezasının infazına iki cellat memur edilir. Bunlardan biri adının aksine şahsiyeti olan Deli Cellat, diğeri de rengine uygun olan Kara Cellat'tır. Emrah bunların "Cellat amanı" na sığınarak iki şiir söyler. Bu şiir Deli Cellat'a tesir eder ve Emrah'ı kurtarmak ister. Bu yüzden arkadaşı ile mücadeleye girer. İşte tam bu sırada Yakup Han yetişerek Emrah'ı kurtarır. Emir kulu olan cellat ta Han'ın emri ile, biraz önce efendisi olarak kendisine emir veren, Kara Vezir'i öldürür (M. 209/3).

Hikâyeci bilhassa Deli Cellat üzerinde durmuştur. Fakat Deli Cellat aslında deli değildir. İsmi tam aksine akıllı işler yapar. Böylece deli ona bir sıfat olmaktan çok bir isim gibi verilmiştir.

Kahramanlara "Deli" sıfatının verilmesi Pertev Naili Boratav'a göre bir Oğuz ananesidir. Köroğlu'nun, Maraş, Huloflu, ve Paris rivayetlerinde geçmektedir. "Dede Korkut'ta Deli Karçar, Deli Tundar, Deli Dumrul gibi kahramanlar görüyoruz. Bu Oğuz ananesine ben Şark Türküleri destanlarında tesadüf etmedim. Buna mukabil Anadolu destan ve hikâyelerinde görülüyor. Köroğlu'nun yukarıda kaydettiğimiz rivayetinden başka Melih Şah ile Güllü Han hikâyesinde, Hint Padişahının bezirgan başısının hizmetçilerinin adı Deli Ahmet, Deli Mehmet'tir" (154).

Erciş'li Emrah ile Selvi Han hikâyesinde ise Emrah'a önce Kara Vezir'in elinden, sonra da Kara Cellat'ın kılıcından koruyan, onu mutlak bir ölümden kurtaran Deli Cellat'tan bahsedilmektedir. "Ürügimin başına bir sızı düşdi" (M. 207/4) ve "bu civani azad edelim" (M. 207/14) der, Emrah'ı ölümden kurtarır. Çünkü "Deli Cellat, veli olan bir deli idi" (M. 207/21).

Abdülkadir (İnan)'ın Raporundan Hasankale'den iki saat mesafede babadan kalma ocaklı aşıkların bulunduğu bir deliler köyünün varlığını öğreniyoruz. Abdülkadir İnan, bunların "İslami karışık Şamanî şeyler olduğunu" (155) söylüyor. Türk halk inanışına göre, delilerin bir kısmı

(154) Pertev Naili (Boratav) : Köroğlu Destanı. İstanbul, 1931, s. s. 73

(155) Abdülkadir (İnan) : Birinci İlmî Seyyahata Dair Rapor. İstanbul, 1930

ilâhi bir kuvvetle veya sırlar alemleri ile temas halindedirler. Bunların delilikleri kapıldıkları ilâhi cezbeden gelir. Bunlar bazan gaipden haber verirler. Nitekim Erciş'li Emrah hikâyesinde geçen Deli Cellat ta bu vasıfta bir insandır. Hikâyecinin onu "Veli olan bir deli" (M. 207/21) diye vasıflandırması dikkate şayandır.

Hikâyede muhtelif vesilelerle yer yer "ata sözleri" ve "hikmetler" söylenilmiştir. Bunlar halkın kıymet hükümlerini ve inançlarını belirtmesi bakımından büyük önem taşırlar.

Sarayda fakat Şah Abbas'ın esiri olarak bulunan Selvi ile Nazlı'nın ruh halini hikâyeci gayet ustalıkla vermiş, bunu bir hikmet halinde ifade etmiştir: "Lakin bu serayın sultanatı ve ehdişami asla Selvi ile Nazlı'nın gözünde yok idi". Neden? Gönül hoş olmasa isterse dünya zınneti gözünün önünde olabilir mi, asla olamaz. Neden? Gönül hoş değil. İnsanların her bir sefasi gönül hoşluğundan doğar" (M. 131/29).

"Yardım duygusu" nun ifadesi olan sözleri de Yakup Han'ın annesinden duyarız. Oğluna yazdığı mektupda "Emrah'ın işine gayret eder, Emrah'ı muradına gavuşturursan emdirdiğim südümi, verdiğim ana hakkını sene helal ederem yavrum. İnsanlar dünyada mirad gavuşturmak ne gadder büyük bir mükâfat olduğunu sen ey bülürsen yavrum, dedi. Şu iki genç civan aşıkları birbirinden ayırma ikisini birbirine miradına nail et, gul gula her zaman sebeptir yavrum" (M. 137/4) diyerek düşüncesini en kesif bir şekilde ifade eder.

Erciş'li Emrah hikâyesinde devlet otoritesine ve onun temsilcilerine karşı derin bir bağlılık vardır. Hikâyeci, Van kalesinden bahsederken bu konudaki düşüncelerini şöyle ifade eder: "Allah heç bir zaman devletimize milletimize zeval vermesin, babasız anasız bir çocuk ecabe ilerler mi, heyir. Milletsiz devletse olamaz. Allah milleti devlet ile sevdürür, devleti millet ile sevdürür" (M. 120/16) dedikten sonra "hiç bir vilayeti büyük söz etmesin Allah" der. Ayrıca "Emire itahat her vakit lazımdır" (M. 98/31). Adaletin tam olarak tecelli edebilmesi için önce suçlunun dinlenilmesi lazımdır. Bu konuda en güzel misali Kara Vezir maiyesi verir. Kara Vezir Emrah'ın ölümüne emir verince maiyeti "Dur, söyletmeden asla adam öldürölür mü, dedi, hele şunu ifadeye alalım bahalım ki bu deliganni kimdir. Heç adet olmuş mu ki bir suçlunun ifadesini almamış kellesini kesmek?" (M. 199/17) der.

Dostluk, arkadaşlık, kardeşlik kadar önemli bir unsur olarak hikâyede yer almakta Nazlı'nın Selvi ile, Yakup Han'ın Emrah ile olan dostluğu bütün teferruatı ile anlatılmaktadır. Bilhassa Yakup Han'ın dost olduğu Emrah'a "Ölene geder sene yardım edeceğem eger miradan gavuşturdum

seni gavuşturdum, gavuşturmadım bu datlı canı senin uğran feda gıldım” (M. 145/28) demesi onun dostluğuna verdiği değeri ve önemi göstermektedir. Hikâyeciye göre bir kimsenin “Candan semimi gonuştuğuy ehbab ey gardaşdan, ey bacıdan da irelidir” (M. 104/22).

Hikâye anlatımına kuvvet sağlayan ve muhtevayı zenginleştiren unsurlardan biri de atasözleridir. Emrah hikâyesi metinleri içinde atasözü en çok Behçet Mahir rivayetinde kullanılmıştır. Hikâyeci, fırsat düştükçe bir fikri, bir düşünceyi daha kesif daha özlü bir şekilde vermek için “Atalardan galma bir sözdür” dediğı atasözlerinden faydalanır. Atasözleri metinde ya aslı şekilleri ile ya soru şekline sorularak yahut ta genişletilerek kullanılmıştır: “Bir ağızdan çıkan bin ağıza yayılır” (M. 173/23), “Büyük lokma ye (ama) büyük söz söyleme” (M. 165/12), “Dağ dağaya gavuşmaz insan insana gavuşur” (M.173/3), “Çohluk ile çalış azlık ile ye” (M. 168/8) “El elin ölüsünü güle güle ağılar” (M. 127/25), “Eylik eyle suya at, balık bilmez ise Halik bilir” (M. 162/16), “Gün doğmadan neler doğar” (M. 196/23) ve “Tek adam tekin değildir” (M. 143/19) örneklerinde olduğı gibi sekiz atasözü aslı şekilleri ile kullanılmıştır.

İkinci grupta bulunan üç atasözü ise aslı şekillerinden az çok değışiklikler yapılarak: “Bir insan ne ekerse onu biçer” (M. 162/30), “El elden her vakit üstündür” (M. 146/4) ve “Ev yıkanın asla evi yapılmaz” (M. 129/4) şeklinde kullanılmıştır.

“Yolcunun gelişi bir çocuğun nihandan cihana doğuşu Cenab-ı Allah bilir” (M. 196/7) örneğinde olduğı gibi bir atasözü genişletilmiş; iki tanesi de “Gözlüye gizli asla olur mı?” (M. 159/3) şeklinde “serçeden korhan dari eker mi?” (M. 148/3) şeklinde soru cümlesi hâline getirilmiştir.

Atasözlerinin kullanılışında dikkati çeken husus; mahilli olanların değil de herkesce bilinen ve Türkiye’nin her tarafına yayılmış olanların seçilmiş bulunmasıdır.

4 — Dini Motifler:

Halk hikâyeleri dini hayatın ön plânda geldiğı bir sosyal çevrenin mahsülleri olmakla beraber, dikkate şayandır ki rüyada görülen pir müstesna, dini karakter taşıyan hakiki ve hayalî şahıslara pek rastlanılmaz.

Türk halk hikâyeleri içinde yalnız Kerem ile Aslı’da din ve din farkı mühim bir yer tutar. Aslı’nın Kerem’e verilmemesine birinin hristiyan birinin müslüman olması sebep teşkil eder.

Hikâyelerde âşıklar başları sıkıştığı zaman Tanrı’ya dua eder, dilekde bulunurlar, zaman zaman abdest alıp namaz kılarlar. Fakat bunlar-

dan hiç birisi hikâyelerde önemli bir yer işgal etmez. Bununla beraber Pertev Naili Boratav'ın dediği gibi: "Halk hikâyeleri halk tabakalarının sanat eserleridir. Bu tabakalar dindar olduğuna göre halk hikâyesi de mevzuu dini olmamakla beraber ister istemez dindarlık damgası taşıyacaktır" (156).

Erciş'li Emrah hikâyesinde başlıca dini-mistik unsur Emrah'ın pir yardımını ile babasını ve diğer âşıkları yenecek hale gelmesi, kendisinde bulunan manevî güçle bütün muammaları çözmesidir. Fakat en mühimi ölmesi için verilen zehiri Pir'in panzehir yapmasıdır (156/13). Hatta denilebilir ki Emrah'ı dünyevî arzuları da dahil, başarıya ulaştıran sır ondaki manevî güçtür. "Tabiat ve insanda maddî varlığı aşan bir "manevî varlık" bulundluğu fikri bütün Ortaçağ edebiyatlarının ana fikrini teşkil eder. Veliler kendilerinde bu "manevî kuvvet"i taşıyan üstün insanlardır. Onlar bu kuvveti riyazet, ibadet ve dua yolu ile Tanrı'dan alırlar" (157). Erciş'li Emrah hikâyesinde bunun en güzel örneğini Emrah'la babasının Ilıca'daki konuşmasını veren epizotta bulmaktayız: Ilıca'nın Kokmuş Tepelerinde Emrah turnalardan haber sormak ister, babası bunun faydasız bir iş olduğunu söyler. Fakat Emrah "Eylen baba eylen söyleden Allah dil de tercüman. Ben dedim mi guduret guvvet sahibi olan bir Allah maakgak ki bu guşlara bir annadan bulunur" (M. 176/4) der. Kuşların başı üzerinde dönmesinden sonra babası anlar ki "Evet Emrah'ı veren vermiş, duası dua, gargışı gargış" (M. 176/23). Ayrıca bu manevî kuvvetin bir kaynağı da Pir'in —"Hazret-i Hızır'ın— içirdiği badelerdir. Çünkü Hızır "Türk destanı mahsüllerinde kahramanların hamisi olarak tasavvur olunmaktadır. Onlara yol gösterir, felâketleri haber verir, onları tehlikeden kurtarır" (158).

Erciş'li Emrah hikâyesinde, Emrah'ın (M. 108/14) ve Yakup Han'ın annesinin (M. 134/19) abdest aldığı; biri "Mezin efendinin nida" etmesi üzerine Cuma Namazı olarak (M. 103/21) üç yerde namaz kılındığını görüyoruz (M. 102/32 - M. 135/11). Hikâyede bir yerde de dini motif olarak "İmam" dan bahsedilmektedir. Selvi'nin hastalanması üzerine babası: "Segirdip kövün imamına "Hoca efendi buyurun bakalım, bu kimi şeyleri alimler ey bilir, eceba ne şere uğradi" (M.115/5) der.

5 — Tabiatla İlgili Motifler :

Göçebe devrine ait hikâyelerde tabiat unsuru, bilhassa hayvanlar çok mühim bir yer tuttuğu halde yerleşik medeniyete ait eserlerde bunların azaldığını ve onlara karşı alınan tavrın değiştiğini görüyoruz.

(156) Boratav : HH. s. 84

(157) Mehmet Kaplan : Hacı Bektaş Veli ile Akça Koca. Yol. S. 8, s. 17

(158) Pertev Naili (Boratav) : Köroğlu Destanı. İstanbul, 1931, s. 88

Bazı halk hikâyelerinde meselâ, Kerem ile Aslı'da tabiat unsurları nisbeten fazladır. Bunlar da daha ziyade şairin duygularını ifade etmesine vesile olan lirik unsurlardır. Erciş'li Emrah ile Selvi Han hikâyesinde çok olmamakla beraber benzerlerini bulmak mümkündür: Turna, koyun - kuzu, çeşme, rüzgâr, dere ve orman gibi tabiat unsurlarına hikâyede rastlarız.

Hikâyede bilhassa turnalar önemli bir yer alırlar. Çünkü Türk Halk Edebiyatı'nda turnalar seyahat menzillerini anlatmağa, hasret çekenler arasında haber götürmeğe vesile olarak gösterilirler. Bu da umumiyetle turnalara hitap şeklinde tezahür eder. Pertev Naili Boratav, turnaları : "Umumi masal unsuru olmamakla beraber bizim halk hikâyelerinde çok mühim mevkii işgal eden ve sırf mahalli tesirlerle teşekkül etmiş bulunan" (159) bir unsur olarak kabul ediyor. III. Bölüm'de Emrah, Ilıca'da "Üç gatar durna" ile karşılaşır, onlarla kendisi arasında bir benzerlik kurar (M. 175/23).

Koyun, kuzu motifi Nazlı'nın çobanlara verdiği bir emir içinde geçer: "Selvi Han gaile-yi gamlı, geyun guzuya gatişacah, geyun guzusunu guzu anasına meliyecek" (M. 117/21).

Hikâyeci, çeşmeyi Emrah'ın elini yüzünü yıkaması münasebetiyle zikreder: "çeşme başına vardi, ağzının ganını" yakıdı (M. 108/13). Dere, orman gibi tabiat unsurları ise Âşık Ahmet'in kaçıışı sırasında kullanılır: "Derelerden, ormanlardan, dağlardan gece gündüz gaçarah Erciş'e" varırlar (M. 101/8).

Tabiat motifleri içinde bir kaç yerde "rüzgar" dan bahsedilmektedir. fakat bu yerlerde rüzgar kendi fonksiyonundan başka bir gaye ile kullanılır, Emrah'dan Selvi'ye haber götürür: "Emrah, Selvi'sine ülüzgar ile" ne heber yollar (M. 149/32).

(159) Pertev Naili (Boratav) : Köroğlu Destanı. İstanbul, 1931, s. 86

II

YAPI VE ŞEKİL

Halk hikâyesinin genel dış görünüşü, ilk bakışta fark edileceği gibi, nazım-nesir karışımı bir manzara arz eder. Erciş'li Emrah hikâyesi de bu şekil hususiyetinden ayrılmamış, en az şiir ihtiva eden ve masala en yakın bir görünüşde olan Maraş varyantı da dahil, bütün rivayetlerde nazım-nesir bir arada kullanılmıştır.

Türk Halk Kitapları'nın yazarının bu konudaki görüşleri şöyledir: "Halk Kitapları (Aşk hikâyeleri dahil) hususi bir şekil tipi taşırlar. Bir nesir-nazım halıtasıdırlar. Yani bunlar için Epos ile Lyrik arasında bir mahluttur diyebiliriz. Kitabın pek büyük bir kısmı, yani asıl vaka, mensur olarak yazıldığı (bir başka ifade ile anlatıldığı) halde aynı zamanda daima bir saz şairi olan halk kitabının kahramanı ötede beride, ruhunun çalkan-dığı his ve meyillerinin tasvir edildiği yerde bilhassa aşk, sevinç ve elemelerinde, ayrılırken, kahrıldadığı ve kavuştuğu sıra, savaş ve imtihanlarda saza ve şiire sarılır" (160). Görüldüğü gibi Otto Spies'in izahları daha çok manzum parçaların yerini tayin istikametinde toplanmıştır.

Konumuz olan Erciş'li Emrah ile Selvi Han hikâyesinde de hadiseler muayyen bir sıraya göre anlatılmıştır. Hikâyeci metinde vakaların değişmesini: "Heberi kime verelim Gara Vezir'e" (M. 26/29), "heberi Âşih Ehmed'e verelim" (M. 98/13), "Heberi kime verelim, Emrah'a" (M. 126/15) diyerek asli şahısların başında geçen maceralara göre kısımlara ayırır. Bu esnada bazan mekân da değişir. Bir an için gözden kaybolan şahsa bir müddet sonra tekrar dönülür. Hikâyenin yapısını buna göre kısımlara ayırmak mümkündür. Fakat hikâyecinin dinleyicilerde uyandırmak istediği duyguya göre bölümlere ayırmak bize daha uygun görünüyor. Vakaların sıralanışında hikâyeci bir merak ve heyecan uyandırmak istemiştir. Buna göre hikâyenin yapısını şu kısımlara ayırabiliriz:

I. Başlangıçta Emrah'ın şair olarak üstünlüğünü ortaya koymak isteyen hikâyeci, onu yine bir şair olan babası ile karşılaştırır. Emrah'ın kuvvetini daha da üstün göstermek için karşısına babasının yenildiği Şah Abbas'ın âşıklarını çıkararak daha sonra onları da yendirir.

Hikâyenin başlangıç kısmında kendilerine çok güvenen ve boy ölçüşerek şair arayan Şah Abbs âşıkları ile karşılaşırız. II. kısımda Kara Vezir ve Emrah'ın babası Âşık Ahmet'e geçilir.

Âşık Ahmet, Şah Abbas'ın âşıklarından kaçarak Erciş'te Miroğluna sığınır. Hikâyenin I. kısmında Şah Abbas şairlerinin üstünlüğü fikri ortaya konulmuştur. Daha sonra Emrah İsfahan'da bu şairlerle karşılaşacak, onları yenecek ve babasından üstün olduğunu isbat etmiş olacaktır.

Erciş'te Miroğlu'nun konağında geçen III. ve IV. kısımlarda Emrah ile babası arasındaki münasebet anlatılmıştır. Başlangıçta Emrah, çok zayıf ve zavallı bir çocuktur. Peşinden konağa geldiği zaman babası onu döver. Konaktan kaçıp çeşme başında uyuyan Emrah, Pir'in aşk badesini içtikden sonra hem âşık olur, hem de büyük bir sanat kuvvetine ve manevî üstünlüğe kavuşur. Miroğlu Ahmet Bey'in konağında yapılan karşılaşmada şairlik kudreti ile babasını yener. Yukarıda görüldüğü gibi bundan sonra onun, daha önce babasını kaçıran Şah Abbas âşıklarını yenmesi bahis konusudur. Bu suretle hikâyenin muhtelif kısımları şiir kudreti sahasında karşılaşmalar bakımından birbirine bağlanmış olur.

Emrah, hem babasını hem de Şah Abbas âşıklarını yenmek suretiyle çok üstün bir şiir kudretine sahip olduğunu ortaya koymuş oluyor.

Sanatkârlar halk hikâyelerindeki karşılaşmalarda umumiyetle hadisenin kahramanı olan âşığı başarılı gösterirler: Âşık Garip Halep'te meydan şairini (161), Sümmani, Erzurum'da Erbabiyi yenerler (162).

III. Kısımda başlangıçta zayıf olan Emrah'ın manevî kudret sayesinde kendisinden üstün görünen kuvvetlere, babasına ve Şah Abbas âşıklarına galebe çalması bahis konusudur. Bu, bir nev'i manevî plânda bir savıştır ve zıt kuvvetlerin karşılaşması bakımından heyecan verici bir hususiyet kazanır.

Hikâyede ele alınan ikinci mühim mesele Emrah'ın sevgilisi Selvi dolayısı ile kendisinden üstün maddî kudret sahipleri ile karşılaşmasıdır. Hikâyeci, VII. kısımda Selvi ile Emrah arasındaki aşk temini anlatıktan sonra zıt bir kuvvet olan Şah Abbas'ı ortaya çıkarıyor. Van kalesinin muhasarası Şah Abbas'ın maddî kudretini göstermek gayesinde matuftur. Daha sonra Şah Abbas'ın askerleri tarafından Selvi'nin kaçırılması Âşık Emrah'ı müşgöl bir duruma düşürüyor. Şah Abbas'ın Selvi ile evlenmeğe kalkması Emrah'ın karşılaştığı zorluğu daha da artırıyor. Emrah, sevgilisini bu tehlikeden nasıl kurtaracaktır? Hikâyenin XI. kısmında anlatılan

(161) Eflatun Cem Güney : Âşık Garip. İstanbul 1958, s. 90

(162) Murat Uraz : Sümmani ile Gülperi. İstanbul 1960, s. 14

Şah Abbas'ın evlenme merasimi ve Emrah'ın tam düğün gecesi İsfahan'a gelmesi dramatik gerginliği en son derecesine çıkarıyor. Burada Emrah, sahip olduğu manevi kuvvet sayesinde Şah'a galebe çalıyor. Şah, Emrah'ın badeli âşık olduğunu anlayınca sevgilisini ona teslim etmekten başka çare göremiyor.

I. bölümü kapatan bu kurtuluştan sonra hikâyeci Emrah'ı ikinci defa müşkül durumda bırakıyor. Bu sefer Emrah, Selvi'nin kardeşleri ve Kara Vezir ile karşılaşır.

Hikâyede çatışmaların ve dramatik gerginliğin en son hadde varması örneklerine II. bölümde rastlıyoruz. Emrah sadece Kara Vezir çevresinde değil, Tahsin Bey'in bağında, Viran Bağlarında ve Selvi'nin köşkü civarında da büyük tehlikelerle karşılaşır. Bunlarda da zıt kuvvetlere manevi gücü sayesinde galebe çalıyor.

Buna göre hikâyede hadiselerin zıt kuvvetler arasındaki çatışma esasına dayanılarak ortaya konulduğunu görüyoruz. Hikâyeci, müşkül durumlar yaratmak suretiyle dinleyicileri heyecanda bırakıyor, daha sonra bir yolunu bularak bu müşkül durumu hallediyor.

Hikâyede hadiseler ve şahıslar anlatılırken beş vasıta kullanılıyor:

1. si hadiselerin hikâyeci tarafından naklidir. Burada kendi görüşlerini işekarıştırmakta ve bir takım ibretler çıkarmaktadır.

Miroğlu'nun Âşık Ahmet'i kovmasından sonrasını hikâyeci şöyle anlatır: "Bir insan eger sinirlense bile ağzındaki sözüne sahip olması daha güzeldir" (M. 110/19).

2. si şahısların duygu ve düşüncelerini konuşma veya şiir vasıtası ile ifadeleridir ki bu çok geniş bir yer tutmaktadır.

Selvi'nin kaçırılışından sonra bahçeye gelen Emrah: "Ey felek kimin çarhını başa çevürdün ki bizim çarh da çevrilsün (M. 127/18) demektedir. Bundan başka Emrah'ın bir vesile ile söylediği bütün şiirleri bu gruba giriyor.

3. Mektuplar ve fermanlar aynen tekrarlanıyor. Yakup Han'ın annesinin oğluna yazdığı iki yerde olduğu gibi (M. 137/5 - M. 145/7) naklediliyor.

4. Şahıs tasyirleri yapılıyor,

5. Mekanlar tasvir ediliyor.

Fakat şahıs ve mekan tasvirleri çok az yer işgal eder. Metin'de ağırlık noktasını hadiselerin hikâyeci tarafından nakli ile şahısların duygu ve

düşüncelerini şiirle ifade edişleri teşkil ediyor. Öbürleri gelişmiş değildir ve gayet iptidai bir tarzdadır.

Meselâ Selvi'nin kaçırıldığı bahçe sadece "Bülbüller gan ağırlı, güller yas dutmuş" (M. 127/13) cümlesi ile tanıtılmıştır.

Şahısların tahlili bahsinde görüldüğü üzere şahısların tasviri mekan tasvirlerinden daha fazla yer almaktadır. Bunlar şiirlerle birleşerek hikâyenin şeklini tayin etmektedir.

Nazım-nesir birleşmesinden meydana gelen bu şeklin sadece Türk Halk Edebiyatı'nda mevcut bir hususiyet olarak kalmadığı bilâkis bütün Şark'ta sevilmiş ve yayılmış olduğu kabul edilmektedir. "Nazım-nesir değişmesi ta eski Mısır masallarında, Arap kabile efsanelerinde, 1001 Gece'de, fakat bilhassa Arap halk romanlarında tek tük bulunmaktadır.

Sanskritçe'de bu sanat şekli "Çampu" namı ile maruftur. Bunun için G. Jacob bu sanat sitilini Sanskritçe'deki ile karşılaştırmış ve onu karakterize edecek islamî bir tabirin yokluğu dolayısıyla bu şekle "Çampu" adını vermiştir" (163).

Türk Edebiyatında Oğuz lehçesi mahsulleri arasında bu şeklin en eski örneğini Oğuz Kağan Destanı'ndan başlamak ve epik edebiyatın son mahsülü sayabileceğimiz Dede Korkut kitabında devam etmek üzere bugüne kadar takip ediyoruz. Konuşmaların bir kısmında halk hikâyesinde olduğu gibi, heyecanlı ve tesirli hislerin ifadesi için "soylamış görelim hanım ne söylemiş (164) sözleri ile nesirden azma geçiş halk hikâyelerindeki şeklin ilk görünüşüdür. Bunun Emrah hikâyesindeki paraleli ise "aldı bakalım ne söyler" (M. 117/5) şeklindedir.

Manzum parçaların hikâye içindeki yeri meselesine gelince bunun kısa türkölü hikâyeler, yani bozlaklarla, Emrah hikâyesinde olduğu gibi boylu hikâyelerde ayrı ayrı mütalaa edilmesi lâzımdır. Bozlaklarda nazım esas nesir tali bir unsur olduğu halde; hikâyelerde nesir esas nazım ikinci plândadır (165). Behçet Mahir'de olduğu gibi bazı sanatkarlar, metnin tesbiti halinde, bu ilâve kısmı ihmalde son dereceye varmış görünmektedirler. Küçük bir mukayese bu fikrimizi kuvvetlendirmeğe yeter: Hikâyecimiz, ustası Âşık Kemal'in aynı hikâyede kullandığı 49 şiire karşılık, yarım 22 şiir kullanmıştır.

(163) Otto Spies : THK. s. 37 - 38

(164) Doç. Dr. Muharrem Ergin : Dede Korkut Kitabı. Ankara 1964, s. 4

(165) Bkz. İsmail Habîb : Edebiyat Bilgileri. İstanbul, 1942, s. 297

III. DİL VE ÜSLUP

1. Fonetik Meseleler :

Bu bahse başlamadan önce bir nokta üzerinde durmak, dil ile üslubu birbirinden ayırmak gerekmektedir. Üslup dilin sanat maksadiyle kullanılmasıdır. Halk hikâyelerinde görülen mahallî şive özelliklerini üslup ile karıştırmamak lâzımdır. Çünkü muayyen bir bölgede oturanlar sanat gayesi gözetmeden günlük konuşmada da aynı dili kullanırlar. Bu bakımdan Erzurum'un yerlisi olan Behçet Mahir'in hikâyesini Erzurum ağzına göre nakletmesi gayet tabiidir.

Erzurum ağzının dil özellikleri ile ilgili çalışmaların varlığını ve bu konuda bir kaç eserin yazılmış olduğunu Prof. Sadettin Buluç'un Türkiyat Mecmuası'ndaki bibliyografyasından öğreniyoruz (166). Ayrıca Prof. Ahmet Caferoğlu'nun "Doğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar" adlı eseri, bu ağzın başlıca fonetik meselelerini tesbit etmiş bulunuyor. Prof. A. Caferoğlu, Erzurum ağzını karakter itibariyle aşağı yukarı Kars ili ahalisinin ağzına yakın görmekte, aradaki farkı ifade etmek için de şunları söylemektedir: "Yalnız bu iki ağız arasında göze çarpan hususiyet Erzurum ağzındaki "k" yerine "ç" ile; "g" lerin "c" ile "gy" arasında telaffuz edilisiidir. Esas farkı teşkil eden bu hususiyet haricinde diğer bir çok ufak tefek noktalar da gösterilebilir". Yazar bu ağızlar arasındaki yakınlığı da şöyle izah ediyor: "Her iki il ağızlarında kalın köklere bağlanan eklerin ince oluşu aralarındaki sıkı yakınlığa başlıca delil teşkil edebilir. Meselâ her iki il ağzında da hemşire manâsında kullanılan b a c ı kelimesi mülki zamir eki ile bacısı... telâffuzu iledir" (167).

Prof. Dr. Selahattin Olcay, Erzurum ağzının fonetik ve morfolojisini (Erzurum Ağzı. Ankara, 1966, 130 s.) derinliğine incelediği ve konumuz olmadığı için hikâyenin gramer özelliklerini bir yana bırakıyoruz. Prof. Dr. Selâhattin Olcay adı geçen eserinde Erzurum ağzında farklı ses olarak;

a) üç ayrı ünlü ile

b) dokuz ünsüz

tesbit etmiştir.

(166) Bkz. Sadettin Buluç : Anadolu Ağızları Bibliyografyası. TM. İstanbul 1942, VII - VIII, s. 327 - 333

(167) Prof. Dr. Ahmet Caferoğlu : Doğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar. İstanbul, 1942, Önsöz : s. 20

Biz metni transkripsiyon işaretlerine bağmamak için hikâyenin tesbiti sırasında tesadüf ettiğimiz bir kaç sesi Türk İlmî Transkripsiyon Klavuzu'ndaki işaretleriyle tekrar buraya ilâve edip sanatla alâkalı olmayan bu mevzu üzerinde durmayarak üslup bahsine geçiyoruz.

1. - Vokallerin normalden u z u n olduğunu gösterir: a, e gibi. (âşığ)
2. v Vokallerin normalden k ı s a olduğunu gösterir a, e gibi (Şah)
3. . Vokallerin metinde e k s i k veya kusurlu yazılmış olduğunu gösterir: a, e gibi.
4. ı Vokallerin d ü ş m ü ş olduğunu gösterir: b'len gibi:
5. ' Vokallerin arasındaki a r a l ı ğ ı gösterir: so'uk gibi.
6. . Konsanantların üzerinde bunların her birinin ayrı birer hususiyetini gösterir: g, z gibi (ğ e h v e)
7. . Konsanantların altında k, s, t için kalınlığı gösterir.
8. u Arap alfabesindeki h ı r ı l t ı l ı h harfi: ħar
9. é (kapalı e)
10. ä (a, é aras bir ses).

2 — Sentaks ve Üslupta Cümle Unsuru :

Sentaks meselesine gelince, burada hikâye “konuşma” suretiyle anlatıldığı için herşeyden önce cümlelerden bazılarının dolaşık olduğu bazılarının yarım bırakılmış olduğu dikkati çekmektedir. Şu halde halk hikâyelerinde —Behçet Mahir'den tesbit ettiğimiz metin de dahil olmak üzere— cümleler kuruluş bakımından karakteristik hususiyetler gösterirle. Mese-lâ, Behçet Mahir rivayetinde: “Tahd-ı İsvahan da Şeyhoğlu Şah Abbas eyleşirdi” (M. 94/1), “Ey âşık, seni niçün sesledigimi bilir misen?” (M. 99/3) ve “Âşık Abbas her ne gadder yutkundu isa asla bu sözün altından çıhamadı” (M. 142/26) gibi düzgün cümleler kullanılmaktadır. Fakat bunun yanında bazen anlatanın ihmalkârlığından doğan, bazan mahallî şive-den gelen bir takım bozuk cümlelerle de karşılaşmak mümkündür: “Bu geceyi sabah edersem bu Gence'de bizim kelle yahut gollar kelepçe vurulur” (M. 101/1), “Benim bir küçük anladığım lakin annamadığım da var” (M. 132/16) ve “Beyler bu taraftan Gara Vezir'in mehcupluğu Âşık Ehmed'i arayıp bulamadı” (M. 105/8) gibi. Ayrıca bir de “Ne güldürdüğünde vefa ne ağlattığında vefa...” (M. 119/14) örneğinde olduğu gibi tamamlanmamış cümleler de sık sık kullanılmaktadır. Bütün bu tip cümlelerin yanında hikâyeci sanatkar şaşırtıcı bir üslup değişikliği ile yazılı

edebiyata has zengin cümleler de kurmaktadır: “Bakın baba oğul işde size şekva şikaata gelirler; hem beni Âşık Ehmet ile barışdırın hem de bunların işini de yatıştırın” (M. 113/3). Bazen bu zenginliği bir takım seslerden faydalanarak müzikal bir ahenge kavuşturduğu da olur: “Bulsun yarını, dutsun toyunu” (M. 132/22) ve bir cümleden çok bir mısra özelliği gösteren: “Söyle derdini derman olayım” (M. 115/14) örneklerinde olduğu gibi.

Cümlelerin unsurları ve yapısı bakımından alternatif bir hususiyet kazandıkları da olur: “Ben bilirem eve geldi, sen diyirsen gelmedi, eceba nere getti?” (M. 111/15), “Göz gördüğünü, aşıklar bildigini söyler” ve “Gözi yaşlı bağı daşlı oldu” (M. 129/30) örneklerinde olduğu gibi.

Dilde, anlatımda ahangin sağlanmasına tekrarların da yardımı olmaktadır: “Senin sevdan yerleşdi, sevgün yerleşdi” (M. 190/5) cümlesinde “yerleşdi” tekrarları bu fonksiyondadır. “El oğlı bizi dinnememiş sazımızı sözümüzü ve özümüzü görmemiş ne bilsin” cümlesi metinde üç yerde, pek az farkla tekrarlanmıştır (M. 94/10 - 94/13 - 94/26).

Muhteva yönünden cümleler, özellikle Behçet Mahir rivayetinde bir zenginlik kazanır. Ümmi olan, yıllardır çevresini rahat görme imkânından mahrum bulunan Behçet Mahir’in tasviri cümleleri şaşılacak derecede güzeldir: “Emrah’ın kirpikler yumulmuş, gözünü bir gaflet uykusu almış” (M. 191/29), “Emrah’ın babasını gördüğü kimin tanıyarak merdivenin ayaklarını ikisini üçünü birden kelle paça inerek Âşık Ahmet’in ayaklarına sarıldı” (M. 193/11) ve “O ehdiyar gece günüz evlat acısına ağılıyarak; başını daşdan daşa vurarak ayakları daşlara degerek, gösgünü döğerek İsvahan yolunu dutdi” (M. 212/32) cümlesinde görüldüğü gibi tasvirin ağırlık noktasını hissi ve trajik unsurlar teşkil eder.

Hikâyeden bir hadiseyi alıp üç sanatkârın bunu nasıl tasvir ettiklerini karşılaştırırsak Behçet Mahir’in tasvir gücü daha iyi anlaşılmış olacaktır: «Şah Abbas bahdı ki, hanların suratından dökülen bin parça oluyor. Dertlerini sorunca hanlar kalpaklarını patır patır yere çalıp...» AAşık Kemal rivayeti: 83/17), «Şah bakdı ki her birinin suratından düşen kırk parça olur» (Ozanoğlu rivayeti: 89/4), ve «On iki vezir ayahlandılar, başlarının papahlarını teker teker atarah yakalarına ellerini attılar» (M. 154/4) Üçüncü örnekte görüldüğü gibi Behçet Mahir hadiseyi çok keskin çizgilerle resmetmiştir. Bu tasvir ustalığı sanatkârda bazan bir senaryo özelliği kazanmakta, Behçet Mahir’in gerçekten de hikâyecilik geleneğinin hem dili hem de tekniği bakımından son temsilcilerinden olduğunu göstermektedir: «Şeyhoğlu Şah Abbas, başının papahını Yakup Han’a doğru fırladıp «ey Yaup Han gel ileri» dedi» (M. 205/7) cümlesi bu fikri kuvvetlendirecek örneklerden biridir.

Hadiseye en uygun dilin kullanılışı, bu dili meydana getiren kelimelerin ustaca seçilişi de eldeki metinler metinler içinde Behçet Mahir'e has bir iştir: «sıçırayıp atından yendi. Emrah'ın kelepçelerini açıp atının üzerine bindirdi» (M. 208/5) örneğinde olduğu gibi.

3. Kelime Hazinesi

Behçet Mahir'in kelime hazinesi konuşulan türkçeden başka üç ayrı kaynahtan da malzeme almaktadır. Bunlardan brincisi - Metinlere ait Notlarda tam listesini verdiğimiz - «gat (-makam) (M. 137/26), «gal-magal (= karışıklık)» (M. 99/23), «çihın (= hediye) (M. 100/1), «pahıl (= hayin)» (M. 118/10), «lavaş (= tandır ekmeği)» (M. 123/10)» örnekleri ile karşımıza çıkan mahalli kelimelerdir.

İkinci bazıları aslı şekilleri bozularak bazıları da olduğu gibi metne girmiş olan arkaik kelimelerdir. Bir kısmı da terkip halinde bulunmaktadır: «gargış» (M. 128/11), «aher» (M. 139/1), «istimdat» (M. 140/27), «çarh» (M. 109/25), bad - ı sabah» (M. 150/3), feryad ü figan» (M. 127/27)... örneklerinde olduğu gibi.

Üçüncü kaynağın özel bir durumu vardır. Bu saha modern kelimeler dünyasıdır ve tesiri menfidir. Çünkü halk hikâyelerinin aslı şekillerinin bozulmasına bir sebep de hikâyede kullanılmaması icap eden bazı yeni kelimelerin metne sızmasıdır. Meselâ sözlü hikâyecilik geleneğine müsaahasız bir riayet gösteren Behçet Mahir'de bile bu tehlike ile karşılaşırız. «pılannan gelirdi» (M. 120/11), «şu pılanda bir köşgi seray yapacağız» (M. 167/27) cümlelerinde «plan» kelimesi iki yerde, «ce-riyan ateşi» (M. 189/13) beş yerde (M. 157/11), (167/16 - 164/19 - 179/19 - 201/8), «masa» kelimesi, iki yerde de «sıra kelimesi kullanılmıştır (M. 157/11 - 157/16).

Türk Halk Kitapları yazarı - az kelime ile anlatılmayı bir hususiyet olarak kabul etmesi bir yana - halk hikâyelerinde ve kitaplarında «hikâye edilen şey tamamen iddiasız ve az kelime ile anlatılır. Lisan tekellüflerden ari ve gramer yapısı itibarıyla basit, hafif ve tasannusuz iptidai fakat plâstik bir halde hikâye akar gider» (168) demektedir. Fakat hiç şüphesiz bu dilin halk hikâyeciliği geleneği içinde asırlardan beri süre gelen bir mazisi, bir iç dünyası ve bütün dağınık görünüşüne rağmen bir iç nizamı vardır ve bunu azçok bütün hikâyeci âşıklarda bulmak mümkündür.

Pertev Naili Boratav'ın dediği gibi «Burada dil Kuzeydoğu Anadolu lehçesidir. Fakat meselâ hikâyelerin kelime hazinesine bakarak çok de-

fa hikâyecinin bilmediği bir çok kelimeleri orda sarfedilmesi icap ettiğini ustasından öğrendiği için yerine göre —bazan hatalı şekillerle— tekrarladığı vakidir. Uzun zaman sanatta çalışmış hikâyecilerde artık bu dil, tabii bir dil haline gelmiştir. Bu hikâyeci âşıkların; konuşmalarında, alelâde vakaları anlatmalarında kullandıkları dilden başka bir dille hikâyeleri naklettiklerini derhal farketmek mümkündür» (169).

Hikâyenin metnini kendisinden tesbit ettiğimiz Behçet Mahir'de hikâyecilik geleneğine uyararak bir ustaya —Ön Söz'de temas edildiği gibi Âşık Kemal'e— yedi yıl çıraklık etmiştir. Onda, ustasından aldığı hikâyecilik geleneğine bağlı lisan unsurları ile içinde yaşadığı şehrin medeni inkişafından kazanılmış unsurlar —biraz sonra görüleceği gibi— paralel olarak yürümektedir. Fakat hemen şunu kabul etmek mecburiyetindeyiz ki bu dil, âşıkların kendi dillerinden sanıldığı kadar farklı değildir. Pertev Naili Boratav bu noktaya da dikkat etmiştir. Hikâyelerin güzelliğini bu yönleri ile kazandığını belirterek şunları söylüyor: «diyebiliriz ki edebileşmiş müşterek bir halk dili ve halk hikâyeleri uslûbu teessüs etmiştir. Bu, Dede Korkut Kitabı'ndan beri halk hikâyeleri tipini gösteren eserlerde rastladığımız, asırlardan beri mühtelif halk sanatkârlarının bir birini takiben işledikleri müşterek bir halk hikâyesi üslubudur» (170).

Bu üslubun varlığını kabul edip hikâyenin metnini tarıyarak çıkardığımız sonuçlara geçmeden Otto Spies'in halk kitaplarını filolojik hususiyetlerine dair söyledi bir kaç satırı da kaydedelim. Otto Spies'e göre: «Avam türkçesi ile yazılmış halk kitapları filolojik bakımdan ekseriya kendi yolunda giden halk dilinin gramatikal ve sentaktik vaziyetleri için zengin materyal verir. Çok eski dil şekilleri yahut türkçenin şu veya bu sahasına ait diyalektik hususiyetler de sık sık mahfuz kalmıştır (171).

Halk edebiyatının diğer kollarında olduğu gibi hikâye vadisinde de eser sayısı gittikçe azalmakta, mevcut içinde muhtevanın, fakirleşmesi bir yana dil, gittikçe zayıflamaktadır. Meselâ Erciş'li Emrah hikâyesini 1940 içinde Pertev Milli Boratav 197 sahife olarak tesbit etmiştir. Aynı yıllar içinde Fahrettin Kırzioğlu ile İlhan Başgöz'ün Kars'ta tesbit ettikleri metin de bir hayli zengindir. Şimdi durum tam tersine bir görünüş kazanmış bulunmakta, mesela Ozanoğlu rivayeti sadece 69 sahifelik bir kitapçık olarak basılmaktadır. Hal böyle iken bizim tesbit ettiğimiz rivayet son yıllardaki derlemeler arasında dilinin zenginliği ve sahife adedinin çokluğu ile dikkati çekmektedir.

(169) Borotav : HH. s. 53

(170) a. e., s. 53

(171) Otto Spies : THK. s. 2

Hikâyeyi anlatan Behçet Mahir'in kullanmış olduğu kelime hazinesi sanatla yakından ilgilidir. Bundan dolayı bu nokta üzerinde biraz durmak istiyoruz. Behçet Efendinin kelime hazinesi çok geniştir. O muayyen eşyaları, kılık ve kıyafetleri, ruh hallerini, şahısların konuşmaları naklederken zengin bir dil kullanır. Bu husus hikâyeye dahil herhangi bir hadisenin Âşık Kemal, Ozanoğlu ve Behçet Mahir rivayetindeki hacım ve anlatım özelliklerini mukayesede açık olarak meydana çıkar. Meselâ, babası Âşık Ahmet'in Emrah'ı döğmesi üzerine bu şahısla Miroğlu Ahmet Bey arasında geçen konuşmada en zengin dil malzemesinin Behçet Mahir'e ait olduğunu görüyoruz.

a) Âşık Kemal rivayetinde :

«—Ey âşık, o balayı niçin döydün sen kamil değil cahilmişsin. Sen divanda bu silleyi bana vurdun, ceddim hakkı için garip olmasan şimdi başın keserdim. Ancak daha divanıma gelme ve gözüme görünme» (13/3).

b) Ozanoğlu'nda :

«—Bire haddini bilmez : Bire küstah : sen o takatı oğluna vurmayıp bana vurdun. Bir daha gözüme görünme. Yoksa seni gebertir leşini kartallara atarım» (10/27)

c) Behçet Mahir'den :

«—Ey âşık baba hele şu sazin sözün kes bakalım, dedi. Âşığ Ehmed sükut edip ağanın üzüne bakarken «ey âşık baba ben sene şimdیه gider heç bişey demedim amma hegigat sende heç bir insannih yoh mıymış? Burası kötek, tokat yeri değildir, burası bir irfan mezlişi, burda o çocuğa o silleyi vurman bence vurmuş oldun, bu mezleşime el galdırmış oldun. Evet bir baba çocuğu terbiye eder amma bele bir mezleşde edemez, götürür evinde terbiye eder, ve bu çocuk bi terbiyesizlik de yapmadi, eger gırdı ise benim bağlamamım tellerini gırdı, sene ne oldi, necün vurdun? Bundan sona daha seni istemem ne sazin ne sözün ne de özün, al sazin çıh dışarı» (110/16). Behçet Mahir'den tesbit ettiğimiz Metin yalnız kelime çokluğu ve dil estetiği ile zenginleşmiş değildir. İşin içine bir de adabı muaşeret görüşü katılmış, bu görüşe bağlı dil malzemesi de kendiliğinden artmıştır.

Yukarıdaki konuşmalar da gösteriyor ki hikâyecilerin ağızında anlatım konuşanların içtimai sınıf ve seviyelerinden dolayı bir değişikliğe uğramamaktadır. Feodal bir kuruluş içinde yaşayan kahramanlardan bir beyin, Miroğlu'nun, konuştuğu dil ile Gence'den gelmiş bir Türk âşığı olan Ahmet'in dili aynı üslup özelliği içindedir. Bu hadisede hikâyeleri

anlatan şahısların kelime serveti ile anenevi hikâyecilik üslubunun mutlak bir tesiri vardır.

Hikâyeciler yalnız bir bey konağında geçen konuşmaları değil Şah sarayında tahd-i İsvahanda ki konuşmaları da anlatırken aynı dil malzemesini kullanırlar.

4. Deyimler

Behçet Mahir rivayetine zenginlik sağlayan, onu üslup bakımından diğer rivayetlerden ayıran hususlardan biri de, halk dilinin en canlı unsurlarından deyimlerin çok kullanılmış olmasıdır. Metinde yedi tanesi tekrar: «Gün doğmadan neler doğar» (M. 116/19-146/21-177/18), «İş işden geçti» (M. 197/29-199/2) ve «yerine arpa ekerem» (M. 205/29-209/30) olmak üzere otuz sekiz yerde deyim kullanılmıştır. Bunların bir kısmı günlük konuşmada çok geçen «Arife tarif yeter» (M. 174/24), «göz hesmini tanır» (M. 122/18) ve «Baltayı taşa vurma» (M. 146/20) şeklindedir. Bazıları da ya tamamen orijinal «tuluğun sahibi hesabı görme-ye gelmiş» (M. 208/19), «gulahlarım çıhsın» (M. 100/30), «pilav aşığı» (M. 97/13) yahutta «beşik ardında gurbetlik» (M. 114/27) ve «yıldızı sevdaya akmış» (M. 115/7) örneklerinde olduğu gibi çok az belli bir bölgede kullanılan deyimlerdir.

5. Konuşmalar

Behçet Efendinin hikâyesini canlı gösteren amillerin birisi konuşmaya geniş yer vermesi, şahısları doğrudan doğruya konuşturmasıdır. Behçet Mahir şahısları konuşturmada bir tiyatro muharriri kadar başarı sağlamıştır :

- «Senin ismin Emrah mıdır, sözlerinden duydum ?
- Evet.
- Aşihmisan oğlum ?
- Evet
- Sevgüllün ismi de Selvi miydi ?
- Evet» (M. 182/16)

Bu konuşma Âşık Kemal rivayetinde de anlatılmıştır ve şu şekildedir: «Abdulgani kalktı, bunların yanına gitti, kim olduklarını sordu, Emrah'ta babasını ve kendisini anlattı» (111/18), Hikâyenin bu epizodu Ozanoğlunda ise hiç anlatılmamıştır.

- «Bu nedir?
- Aldım bu gonahları
- Kimden ?
- Miloğlu Ehmet Bey'in oğullarından.
- Ne zaman satdı ?
- Gece» (M. 171/7).

Âşık Kemal'de bu hadise gayet kısa olarak anlatılmakta ve «Burada ne kadar malımız varsa, öküz, inek, davar hepsini ve kalabalık eşyamızı Emrah'tan gizli satalım» (94/13). şeklinde nakledilmekte, Ozanoğlu'nda hiç geçmemektedir. Hikâyenin metninde 198. sahifesindeki Kara Vezir' le oğlu arasında geçen konuşmayı veren epizot ise Modern Türk Edebiyatında bile eşi az bulunur bir değerdedir.

6. Edebi Sanatlar

Hikâyecimiz, bahsettiği şey aslında müşahhas olsa bile zaman zaman bir takım benzetmelerle üslubunu zenginleştirmede ve hikâyeyi renklendirmektedir. Teşbih ve istiare en çok kullanılan edebi sanatlardandır. Fakat bunlar halk dilinin kendi iç bünyesine en uygun bir tarzda ve en çok kullanılanlarından olmakla metinde herhangi bir zorla yapılmadan kullanılmıştır. «Ağa kötü inekler kimi sağıldın ama birden sü-di dövürdün» (M 111/22) sözü ile Miroğlu'nun Âşık Ahmet karşısındaki tavrı en müşahhas bir şekilde anlatılmıştır. Ayrıca «Mert bir adamin başından yağmur kimin devlet yağar» (M. 101/28) «suçlu kediler kimin gerisin geri odadan çıkararak» (M. 198/1) ve «gendini ganatsız bir guş kimi Selahatin Peri galdırıp Emrah'ın üzerine atıp» (M. 188/29). örneklerinden yapılan teşbih sanatı günlük konuşmada hemen herkesin dilinde yaygın tarzdadır.

Hikâyede teşbihden başka açık veya kapalı şekli ile istiare sanatının da yapıldığını görüyoruz : «bu sevdâ... ateşten bir kölmek» (M. 115/31), «her gözi bir elma olmuşdi» (M. 204/27), «dil kılıcını kime siniyah ?» (M. 95/24) ve «Semada yıldızlar belki sayılmanın imkânı bulunur, yerde Gara Papağın asla sayılmasının imkânı yok» (M. 138/8) cümlelerinde tipki teşbih örneklerinde olduğu gibi gayet tabii bir üslupla istiare yapılmıştır. Bu son örnek de aynı zamanda mübalağa sanatını da görmek mümkündür. «Tezeneyi vurması ile teller gulahlara toplandı» (M. 107/30) cümlesinde olduğu gibi hadiseyi teknik tabirleri ile anlatmak Behçet Mahir'e haz bir işdir. Bu hadise Âşık Kemal rivayetinin

de : «tellere kuvvetli vurdu, dokuzu birden kırıldı» (12/24) şeklinde hikâye edilmiş, Ozanoğlu'nda ise daha da fakirleşerek «dokuz telin dokuzu birden kopu verdi» (10/19) şeklini almıştır.

Tabiat ve eşya tasviri ile ruh hallerinin ifadesi de Behçet Mahir'de büyük bir canlılık kazanmıştır. İki örnekle bunu teyit etmek mümkündür : «Selvi'yi bezetmişti sir cariyesi olan Nazli, on dört yasemen saç dalında bölük bölük arkasında bir cariyeye bir tabla içerisine saçlar tökülmüşdi» (M. 117/31)

Selvi'nin kaçırılışından sonra bulunduğu bahçenin ve arkasında bıraktığı eşyaların tasviri tam bir tablo halinde verilmiştir : «Selvi'nin başının valasi bir ağaca dolamışdı, ayahlarının pabışları her biri bir yana düşmüşdi, kergah yıkılmış nakışlar ortalıkda» (M. 127/16).

Üslup bahsini bitirirken şunu da ilave etmek icap ediyor : Yukarıda zikrettiğimiz hususlar nesre'ani hikâyenin mensur kısmına has unlup özellikleri idi. Şiirler bölümünde görüleceği gibi Behçet Mahir metninde manzum kısımlar hem az hem de bozuktur. Buna rağmen bazı şiirler renk ve lirik duygu bakımından kuvvetlidir. Meselâ Saat Çukuru'nu anlatan şiir de bütün mahalli hayatı bulmak mümkündür : «Darçın, zencefil ve sütlü çayları» ile, «duvarlardaki firingi hali» ile, «ballı kaymakları ve tere yağları» ile bir bölgenin tasvirinde başarı sağlandığını görüyoruz. Fakat bunlar artık hikâyecinin olmaktan çok hikâye kahramanına izafe edilen şiirlerin bir özelliği olarak ele alınmalı ve değerlendirilmelidir.

V. BÖLÜM

ERCİŞLİ EMRAH İLE SELVİ HAN HİKAYESİNİN

VE

ERCİŞLİ EMRAHIN ŞİRLERİ

Metin tahliline esas olarak aldığımız Behçet Mahir rivayeti Ercişli Emrah ile Selvi Han hikâyesi, ihtiva ettiği şiirler bakımından diğer rivayetlerden çok farklı bir durumdadır. Gerek şiirlerin adedi, gerek hane sayısı, gerekse noksan veya tam oluşu bu meseleyi de ayrıca ele almamızı ve metni şiirleri bakımından incelememizi zaruri kılmıştır. İşte bu bölümde Ercişli Emrah'ın gerek hikâyede geçen, gerekse başka kaynaklardan derlediğimiz şiirler üzerinde duracak, hikâyeyi şiirleri bakımından da bütünlüğe kavuşturmağa çalışacağız.

Daha önce gördüğümüz gibi Ercişli Emrah'dan ilk defa bahseden Ziyaeddin Fahri (Fındıkoğlu) dur. Fakat yazarın konusu Erzurumlu Emrah olduğu için Ercişli Emrah üzerinde ve şiirleri üzerinde hiç durmamıştır.

Hikâyesinden olduğu gibi Ercişli Emrah'ın şiirlerinden bahsetme şansı da gene Fuat Köprülü'ye aittir. Köprülü XIX. asırdan evvel yazılmış mecmualarda tesadüf ettiğini kaydettiği Ercişli Emrah'ın şiirleri hakkında şunları söylüyor : «Bu şiirler doğrudan doğruya halk türküleri tarzında sade, samimi bir lisanla yazılmıştır. Lisan ve eda itibariyle bunların XVIII belki de XVII. asır mahsüllerinden olacağını tahmin ediyorum» (172). Fakat Fuat Köprülü bu şiirlerin pek az farklı şekillerini de aynı zamanda Erzurumlu Emrah'ın şiirleri arasına almıştır !

Sadettin Nüzhet Ergun, Fuat Köprülü'ye yazdığı bir mektupda Ercişli Emrah'ın şiirlerinin Erzurumlu Emrah'ın şiirleri ile karışmasına imkân olmadığını ileri sürmekte ve «Taktim ettiğim açık ve pürüzsüz ifadeli şiirlerin tamamıyla diğer bir Emrah'ın olduğu anlaşılıyor. Muğlak ifadeli ve tasavvufa kaçan şiirler ise Erzurumluya aittir. Erzurumlu Emrah'ın yazma büyük bir divanını gördüm, o şiirlerin hiç biri yok» (173) demektedir.

Hükümlerini daha çok hikâyedeki şiirlere dayanarak veren Pertev Naili Boratav, kendisine Erzurumda hikâyeyi anlatan Âşık Battal'ın Ercişli Emrah'ın şiirleri için şunları söylediğini nakletmektedir : «O, kendisine hikâyeyi öğreten âşıkın (ne yazık ki bu âşığın kim olduğunu bilemiyoruz) 1700 hane (= kıta) türkü ile aslattığını kendisinin de vaktiyle hikâyenin türkülerinden 300 hane bildiğini, şimdi çoğunu unutmuş

(172) Fuat Köprülü : Erzurumlu Emrah. İstanbul, 1929, s. 25

(173) Fuat Köprülü : Türk Saz Şairleri Antolojisi. III. İstanbul, 1940, s. 955

olduğunu söylüyor. Benim bu âşıkdan tesbit ettiğim rivayette türküler 100 - 120 sahifelik bir metin için ancak 170 kıta tutuyor.» (174)

Aşık Müdami-Yalçın'ın bize verdiği bilgi de Aşık Battal'ın rakamlarına yakın görünmektedir. Müdami, «Emrah'ın şiirlerini 640 hane bilirdim, Nejat Birdogan'dan 1700 hane olduğunu öğrendim» demiştir.

Hikâyenin ilk tesbiti olan Murat Uraz derlemesinde 48 şiir vardır ki bunların hane sayını toplamı, Aşık Battal rivayetine yakın olarak, 145' dir, Erzurum varyantının geniş tesiri altında kaldığını bildiğimiz Çankırı varyantı'nda 104 hane ile 35 şiir bulunmaktadır. Demek ki Ercişli Emrah'ın şiirleri kemiyet itibarıyla 35 ilâ 48 şiir, hane sayısı bakımından 104 ilâ 1700 (?) arasında değişmektedir.

Hikâyedeki şiirlerle, hikâye dışında yayılmış olan şiirlerin bir kaynağa bağlı olduğunu ileri süren Pertev Naili Boratav «Hikâyeleri sanat bakımından ve bir bütün olarak değerlendiren dinleyici ve sanat-kârlar hükümlerini verirken türkülerin sözlerindeki mükemmelliği de söz önünde tutmaktan geri kalmazlar. Onun içindir ki meselâ Kerem, Emrah, Kurbani, Aşık Garip gibi ustaların tasnifi olan hikâyeler bunlar derecelenirken en önde yer alır, çünkü bunlar hem maceraları ile canlı ve vüsatlı, hem de şiirleriyle tam usta malıdır» demektedir (175). Gene aynı yazara göre, hikâye kahramanı aşğın halk türküsü olarak yayılan veya okunmak üzere cönklerle geçen parçaları hikâyenin içinden ayrılmışlardır» ve bu parçalardan üstün bir lirizm göze çarpar; «bunlardan meselâ Ercişli Emrah'ın bir çok «manzumeleri» çok defa Erzurumlu Emrah'ınkilerle karıştırılarak ve hikâyeden müstakil olarak sözlü hikâye geleneğinin zayıfladığı veya kaybolduğu yerlerde de yayılmış ve bu güne kadar yaşamıştır» (176).

Ercişli Emrah'ın şiirleri, fakat hikâyedeki veya hikâyenin bir epizoda bağlı olabilecek şiirleri, üzerinde fikir yürütenlerden biri de Ali Saraçoğlu'dur. Ali Saraçoğlu, Ercişli ile Erzurumlunun şiirlerinin bir birinden iç yapı itibarıyla ayrıldığı kanaatinde. Çünkü: «Ercişli Emrah doğuyu gezmiş, Erzurumlu Emrah'ın tanımadığı yabancı kaldığı bir tabiatı, duygu ve düşünceleri, maddi aşkı, destanî aşkı dile getirmiştir.» ve «temiz bir dille ve gerçek bir oluşla (?) Erzurum'un doğusu Van Gölü bölgesi ve Batı İran'ı anlatmıştır» (177). Görülüyorki gayretli

(174) Bor.: HH. s. 54 (Pertev Naili Boratav, DTCF folklor arşivinde bulunduğunu söylediği şiirlerden «İzahlı Halk Şiiri Antolojisi. Ankara, 1943» isimli eserinde ancak 7 tanesini negretmiştir. Araştırmalarımıza göre bugün DTCF'de Boratavın bahsettiği arşiv yoktur).

(175) Bor. HH. S. 113

(176) Bor. HH. s. 113 - 114

(177) A. Saraçoğlu : K. N. Erc. Emr. TD. 1 Nisan, 1955 C. IV. S. 43. s. 42

bir araştırmacı olan Ali Saraçoğlu, içinde bir takım toponomik deliller bulunan ve Emrah adı geçen bütün şiirleri, Nejat Birdoğan'ın yaptığı gibi. Ercişli Emrah'a ait olarak kabul etmektedir. Buna göre artık Ercişli Emrah'ın şiirlerinin 1700 hane tutması normal karşılanabilir.

Vasfi Mahir Kocatürk de «saz şairi XVIII. yüzyılda çok yayılmış, münevverler tarafından dahi kullanılmış ve geliştirilmiş, çok değerli bir şair olan Ercişli Emrah, Karacaoğlan tarzını geliştirerek devam ettirmiş» tir. Ercişli Emrah'ın «Dilinde zamanımıza çok yaklaştı bir olgunluk, edasında saf bir ritim, ruhunda kederli bir lirizm vardır» (178) demektedir.

Muhtelif yazarların Ercişli Emrah'ın şiirleri hakkındaki fikirlerini gördükten sonra biz meseleyi üç kademeli olarak ele alacağız. Ercişli Emrah'ın şiirleri denilince bugün şunları anlıyoruz :

- 1) Behçet Mahir'in metnindeki şiirler (M)
- 2) Diğer tam rivayetlerdeki şiirler (B Âşık Kemal, C. Ozanoğlu riv)
- 3) Ercişli Emrah'a izafe edilen şiirler.

(1) Ercişli Emrah ile Selvi Han hikâyesinin Behçet Mahir rivayeti metninde 22 şiir bulunmaktadır. Bu şiirleri hikâyede kullanılış şekillerine göre —kesin bir ayırım yapmak zor olmakla beraber— bir tasnife tabi tutarsak şu tabloyu elde ederiz :

- a) Selvi'yi öven şiirler,
- b) Kendi ruh halinin ifadesi olan şiirler,
- c) Müsabaka şiirleri,
- d) Başka şahıslarla alakalı şiirler,
- e) Muayyen yerleri öven şiirler.

Behçet Mahir metninde ilk dörtlük bir müsabaka şiiridir. Dört misradan ibaret olan bu şiir, üçür dörtlük halinde olan Âşık Kemal ve Ozan oğlu rivayetlerinde olduğu gibi bir takım dişi soruları ihtiva etmektedir. Emrah bu soruları babasına sorarsa da Âşık Ahmet cevap veremez. Behçet Mahir'de Emrah : (M. 114/2)

I

«Diz vurdum yerlere sürdüm üzümlü
Eger eşg ehlisen al bu sözünü
Evvelce Resulun cemal üzüni
Diz çöküp te evel görem kimidi ?»

diye sormaktadır. Âşık Kemal'de «Hovatin bağları çoktur en yahşisi hangisi ?» (Bkz. S. 297 - Ş. XIII) mısrası ile Ozanoğlu rivayetinde ise «Hovatin bağlarında üzüm yiyende» (C. 14/5) mısrası ile başlamaktadır.

Metindeki ikinci şiir Selvi alâkalı şiirler grubuna girmektedir. Behçet Mahir'de Emrah'ın Selvi ile gördüğü zaman söylediği şiir «Bu gün ben bir güzel gördüm» mısrası ile başlıyor ve bu şiir aruzladır. (M. 117/6)

B metninde, yani Âşık Kemal rivayetinde, ise Emrah Selvi ile karşılaştığı zaman :

II

«Sallanı sallanı gelen sevgilim,
Söyle kömür gözlüm kimin yarisin ?
1. Kız senin derdinden derbeder oldum,
Söyle tutu dilim, kimin yarisin ?»

diye başlayan üç haneli bir şiir söyler. Bu şiirde Selvi'yi «Tuba kazı gibi göğsü nakışlım» «Melaik sıfatlım melul bakışlım» «Yerin çiçeğisin göğün yıldızı» diye över :

Tuba kazı gibi göğsü nakışlım
Koynu içi misk ü amber kokuşlum
2. Melaik sıfatlım melûl bakışlım
Söyle ince bellim kimin yarisin

Kapında yayılır koyunla kuzu
Yerin çiçeğisin göğün yıldızı
3. Emrah bir gedadır sen büyük kızı
Söyle sırma tellim kimin yarisin» (B. 21/11 - C. 19/5)

C rivayetinde, yani Ozanoğlundaki, Emrah bu şiire çok benzeyen manzumenin son dörtlüğünde «Emrah bir köledir sen bir bey kızı» diyerek aralarındaki sosyal farkı belirtir. (C. 19/13)

Behçet Mahir metninde Emrah, Selvi'yi cariyeleri bahçede çiçek ile bezedikleri sırada bir cariyenin bu çiçekleri dökmesi üzerine bir şiir söyler. Metinde tek kıtadan ibaret olan bu şiirin bazı misraları bile eksiktir :

«Sene kimler dedi ey hayın ay gız
Çez menemşeyi
1. Yüz bin mihnetinen dörmüş döşürmüş
Daha gohlamayız biz menemşeyi» (M. 118/22)

Metinde üç numara ile kayıtlı bulunan bu şiir B rivayetinde yedinci, C rivayetinde dokuzuncu sıradadır ve tamdır :

III

- «Ellerin kırılısın behey şer hoyrat
Sana kimler dedi üz menevşeyi
1 Nazik elleriyle dermiş devşirmiş
Al yanak üstüne düz menevşeyi

- Bir bölük huriler indiler bağa
Anlar sayesinde bağa nur yağa
2 Topla menevşeyi uydur dudağa
Menevşe yüz koklar yüz menevşeyi

- Bir bād esti siyah zülûf dolaştı
3 Süleyman hükmetti tahta ulaştı
Emrah hey der gönül çağı savaştı
Dahi koklamayız biz menevşeyi» (B. 29/7 - C. 24/20)

Bu şiir Eflatun Cem Güneyde «Erzurumlu Emrah» (S. 61 - Ş. 61) de Erzurumlu Emrah'a ait olarak gösterilmiştir ve beş hanelidir.

Selvi'nin küsmesi üzerine Emrah'ın söylediği şiir A rivayetinde, yani Behçet Mahir metninde, dördüncü sırayı işgal etmekte ve «Yüz bin mihnet ile bir yar becerdim» diye başlamaktadır. Bu mısraın, kıtanın bütünü ile ilgisi son derece azdır :

- «Yüz bin mihnet ile bir yar becerdim
Sevmesem incinir sevsem incinir
1 İki yanağından bir buhağından
Öpmesem incinir öpsem incinir (M. 119/32)

Aynı vesile ile söylenmiş olan şiir, diğer rivayetlerde bir hayli değişiktir ve üç dörtlük halindedir.

IV

- «Bir nazenin bana gel gel eyledi
Gitmesem incinir gitsem incinir
1 Nazik ellerinden ince belinden
Sarmasam incinir sarsam incinir

- Kaşları mihrapdır gözler haramı
Saldı yüreğime derd ü veremi
2 Gelir bin naz ile verir selami
Almasa incinir alsam incinir

- Nereden nereye sevdim o yâri
Ateş - i hicranı söndürür narı
3 Emrah hey der isen giden civanı
Sevseme incinir sevsem incinir» (B. 30/6 - C. 25/18)

Bu şiir de, bir kıta fazla olarak, «Erzurumlu Emrah» ta (s. 105 - Ş. 150 nuramada) kayıtlıdır.

Beşinci şiir : «Güldürmez üzümü bu gahbe felek» mısraı ile başlamakta ve Emrah'ın kendi duygularını anlatan şiirleri grubuna girmektedir, Selvinin kaçırılması üzerine söylenmiştir.

B ve C rivayetlerinde Emrah, duygularını üç haneli şu şiirler ifade eder :

V

- «Hey ağalar niçin mecnun olmayım
1 Yitirmişim ela gözlü meralı
Cihan tabip olsa kapanmaz yarem
Açma tabip sinem kalsın sarılı
Dağlarda gördüğüm benim demimdir
Yüreğimde yanan dert ve gamımdır
2 Hey ağalar giden yavru kimindir
Beni dertli koydu gitti yaralı
Emrah, yazılanlar gelirmiş başa
İstersen han ol istersen paşa
Hey ağalar bakın giden keleşe
Siyah zülûf mah yüzüne taralı» (B. 40/19 - C. 32/2)

Altıncı şiir : Selvi haçırıldıktan sonra Emrah onun peşine düşmek ister babasına bir şiirle veda eder. Behçet Mahir bu şiirin bir dörtlüğünü almıştır :

- «Emir bele imiş gahçe felegin
Baba gargış etme dutar dilegin
1 Küçükden verdiğin hakgın emeğin
Helal eyle peder durmaz giderem» (M. 128/14)

Bu durum B rivayetinde iki hane ile ifade edilmiştir ve baba oğul karşılıklı şiirler söylerler, aynı şiiri pek az farkla Ozanoğlu da almıştır.

VI

- Sana canım kurban gül yüzlü peder
Hakkın helal eyle ben gider oldum
- 1 Böyle imiş bana emr-i mukadder
Baba helal eyle ben gider oldum
- Kırılısın kolları çarhı feleğin
- 2 Baba dua eyle geçer dileğin
Küçükten verdiği hakkın emeğin
Baba helal eyle ben gider oldum» (B. 42/20 - C. 34/6)

Üç rivayette de şiir eksik gibi görünmektedir, çünkü şairin adının geçtiği kıta yoktur.

Emrah, sevgilisini arayarak Saat Çukuruna gelir, Yakup Han'ın anesi ile tanışır, ondan Selvi'nin yerini öğrenir. Yakup Han'ın annesi oğluna bir mektup yazarak Emrah'a yardım etmesini ister. Mektubu Emrah'ın götürmesi lâzumdur. Bunun üzerine Emrah: «Ey Nene az dur dilime bir cevap geldi» (M. 137/9) diyerek şu misraları söyledi:

«Bene derler gam yükünü sen götür
Benim yük taşıyan kervanım mı var» (M. 137/12)

Bu şiir B rivayetinde, pek az farkla ve bir kıta noksan olarak C rivayetinde, aynı ayakta üç haneli olarak geçmektedir:

VII

- «Ben de bu cihana geldim geleli
- 1 Benim ucu dönmez harmanım mı var
Küçükten bu derde düşdüm düşeli
Bu cövri çekmeğe dermanım mı var?
- Eğer âşık isen maşuka götür
- 2 Eğer tabip isen çaremi yetür
Bana derler gam yükünü sen götür
Benim bu yollarda kervanım mı var?
- Emrah derki haram oldu bu kârlar
- 3 Zehir oldu nuş ettiğim şekerler
Güzel sever diye adım çekerler
Benim ondan ayrı sevdiğim mi var?» (B. 61/11 - C. 48/22)

Sekizinci şiir müsabaka esnasında söylenmiş bir şiirdir. Emrah, İs-fahanda Aşık Abbas ile karşılaşır ve onunla imtihan olur. Behçet Mahir rivayetinde ilk soruyu Aşık Abbas sorar :

Söz ver cevabıma ey Aşık Emrah
Tam dört defa ölüp dirilen göster
Babası gırhında oğlu yüz igirmi yaşında
Söyle bu kemalda var olan göster» (M. 141/13)

sonra Emrah buna cevap verir :

VIII

«Benden sene heber ey Aşık Abbas
Tam dört defa ölüp dirilen gördüm
Babası gırhında oğlu yüz igirmi yaşında
Üzeyir Peygamber bu kemalde var olan gördüm» (M. 14/28)

der, metinde görüldüğü üzere müsabaka böyle devam eder gider ve Emrah, sorduğu bir soru ile galibeyti sağlar. (M. 142/22).

Bir önceki şiirle aynı gruptan olan dokuzuncu şiir Emrah'ın galibiyeti kazandığı şiirdir. Fakat bu şiir daha önce gene aynı vesile ile, metinde bir kere daha kullanılmıştır. Emrah ilk defa babası ile karşılaştığı zaman da aynı soruyu (S. Ş. I) şormustu. Aşık Ahmet'te olduğu gibi Aşık Abbas'da bu soruya cevap veremiyerek yenilir. Şiir burada biraz değişikliğe uğramıştır :

IX

«Diz vurdum yerlere sürdüm üzümü
Eger aşık isen diyne sözümi
Evelce Resul'un cemal yüzünü
Diz çöküp de evel göreni gösder» (M. 142/22)

Burada dikkati çeken husus şiirin Aşık Abbasın, Emraha sorduğu sorularla aynı ayak'ta olması, ayrıca geleneğe aykırı olarak şairi tarafından bile cevapsız bırakılmasıdır.

Onuncu şiir ile Emrah Behçet Mahir rivayetinde ilk defa bir başkasından bahsetmektedir ki bu şahıs, Şah Abbas'dır ve bu şiir aynı zamanda Emrah'ın, Selvi'nin kendi yari olduğunu bildirdiği ilk şiirdir. Şah Abbas'ın huzurunda bunu ilan etmektedir : Emrah :

«Emrü emrün ile emründür senin
Hökmü hökmü ile Şah'ım hökmündür senin
Emrah der dünyada Selvi Han benim
Hüzürde durmuşam efveyle beni» (M. 147/11)

Diğer hikâyecilerden Âşık Kemal ve Ozanoğlu Emrah'ın bu duygusunu dolaylı olarak verirler, Emrah bu şiiri Şah'ın sarayında altın zincir içinde Selvi'nin resmini görünce söyler :

X

- «Derdim çok büyüktür ey İran Şah'ı
1 Bir peri peykerin âşkı candadır
İki yandan zincir kullap içinde
Bir huri cihanın derdi candadır.

- Tahtın mücevherdir tacın zümrüt taş
Layıktır şanına ihlasım taş taş
2 Sendedir cevherli altın münakkaş
Ol peri peyklerin derdi candadır

Emrah doğmuş günün erdi zevale
İnceldi bu kaddin döndü hilale
Lutfeyle Cevahir elde piyale
Şah'ım bir kimsenin derdi candadır.» (B. 69/25 - C. 54/15)

Onbirinci şiirle Emrah, muhatabı Şah Abbas'a dünyanın fani olduğunu anlatır ve onun merhamete gelmesini sağlar :

«İster şah ol şah'ım ister ol paşa
İster elli yaşa ister yüz yaşa
Dünya Süleyman'a galmadı haşa
Dünya bir lerduvan çiharsın başa
Akıbet geriye dönersin Şaham» (M. 148/10)

B ve C virayetlerinde Emrah, Şah divanında bir kaç şiir söyledikten sonra bu şiiri söyler. Şiir iki rivayette de pek az farkla, üç hanelidir.:

XI

- «Kolu bağlı kulluğunda durmuşum
Gel öldürme beni el aman Şah'ım
1 Dünya bir merdiven çıkarsın başa
Gel kıyma canıma el aman Şah'ım

- İster isen han ol, istersen paşa
Dünya Süleyman'a kalmadı haşa
2 Çürütme şöretin sen çoklar yaşa
Akibet geriye dönersin Şah'ım

- Emrah heyder tundan tuna atıldım
3 Kul olupta her diyarda satıldım
Selvi'nin derdinden yandım yakıldım
Sen de bencileyin yanarsın Şah'ım» (B. 75/1 - C. 57/11)

Onikinci şiir, Selvi için söylenmiş şiirler grubuna dahildir. Emrah, Şah sarayına geldikten sonra rüzgar ile sevgilisine haber göndermek ister. Bu şiir de metinde sadece bir haneden ibarettir :

«Sene canım gurban ey badi sabah
Benden Selvi Han'a bir havar eyle
Evel sağ yanımda sora solumda
Sora gıl önünde dön nezer eyle» (M. 150/5)

C rivayetinde 29 numaralı şiir olarak bulduğumuz bu manzume üç hanelidir. Bir benzerini C nüshasında da bulmak mümkündür:

XII

- «Boş gitme yanına ey badi saba
Esdikçe yarıma bir haber eyle
1 Usulca dokañp zülfü teline
Selam ver dört yana bir nazar eyle

- Hazır ol ki kulluğunda durasın
2 Yüzün hak et ayağına sürenin
Her ne sorar ise cevap veresin
Alır ise özün dur pazar eyle

- Emrah emeklerin olur mu heba
3 Kuluna yardımcı Hazret-i Mevla
Ricam budur senden ey bad-i saba
Emrah geldi diye bir haber eyle» (B. 77/10 - C. 59/8)

İki misradan ibaret olan on üçüncü şiir ise bir müsabaka, yahut daha çok Emrah'ın «bilici» tarafını veren bir şiirdir. Şah'ın sarayında do-laşan hizmetçinin isminin Cevahir, kendisinin kız olduğunu bilir :

«Meydanda dolaşan bu Mirza Guli
İsmi bir Cevahir, Şaham, kız değil midir» (M. 152/21)

B ve C rivayetlerinde ise bu mısralar Emrah'ın Şah sarayında Selvi'nin tasvirini görünce söylediği şiirlerin son mısralarıdır. (S. 276/-Ş. X)

İki misradan ibaret bir başka şiir de Selvi'nin zehiri uzatması üzerine Emrah'ın söylediği şiirdir :

«İsder zehir olsun isderse ağı
Elin ki değmiştir içeren elden» (M. 156/3)

Behçet Mahir bu şiirin de tamamını vermemiştir. B ve C rivayetlerinde Emrah önce Selvi'ye sitem eder, sonra onun ağlaması üzerine bu şiiri söyler :

XIV

«Sen ağlama kömür gözlü meralım
1 İçerim Selvi Han elinden senin
Tatlı canım olsun yolunda kurban
İçerim Selvi Han elinden senin.

Kaşların mihrabtır gözlerin ağı
2 Çokları bendetmiş zülfün duzağı
İsder zehir olsun isterse ağı
İçerim Selvi Han elinden senin

Emrah der düşmedim böyle bir dara
3 Yaradandan ola bu derde çäre
İster zehir etsin beni bin pâre
İçerim Selvi Han elinden senin» (B. 86/17 - C. 90/21)

Yer tasviri grubuna giren ilk parça on beşinci şiirdir. Hikâyenin mevcut üç tam metninin birleştiği bu şiir Saat Çukuru methiyesidir. Emrah, Şah'ın «Yakup Han'ın memleketini anlat» demesi üzerine bu şiiri söyler. (M. 158/8)

Ercişli Emrah'tan ilk defa bahseden Ziyaeddin Fahri (Fındıkoğlu)'nun «Şarki Anadolu'da çok taammüm etmiş bir koşma» (179) dediği bu şiir de maalesef Behçet Mahir rivayetinde noksan ve çok bozuk bir şekilde kullanılmıştır. Behçet Mahir'e göre Emrah şiire : «Divanan gelmişem kollari bağlı» mısraı ile başlar. B ve C rivayetlerinde ise ilk mısra «Emret Şah'ım emret methin eyleyim». şeklindedir. (91/1 - 92/4) Beh-

çet Mahir rivayetinin ilk mısraı B ve C rivayetlerinin ikinci dördlüğünün ilk mısraıdır.

Saat Çukuru methiyesi B ve C rivayetlerinden başka, Pertev Naili Boratav'ın İzahlı Halk Şiiri Antolojisi'nde de (S. 247) 5 hanelidir. Pertev Naili Boratav'ın bunu, kendisine Erzurum'da Emrah hikâyesini anlatan Âşık Battal'dan tesbit etmiş olması muhtemeldir. Bu durumda şiir Âşık Kemal, Ozanoğlu ve Âşık Battalda, çok az farkla, aynı ayakta ve eşit hane sayısı ile. Bunun dışında Fahrettin Kırzioğlu'nun Türk Dilinde neşerttiği destanda kafiye bakımından yer yer benzerlikler göstermekle beraber, on iki hane olmak itibariyle daha uzundur. Behçet Mahir de bir başka yerde (M. 174/20) Saat Çukuru methiyesinin on dört hane olduğunu söylemişti. Biz batı metinleri üzerinde durduğumuz için bu on dört haneli destanın elde kalan beş hanesini veriyoruz:

XV

- Emret Şah'ım emret methin edeyim
Saat Çukuru'nun mamur bağları
1 Her seher bülbüller çağırışır öter
Ala karlı gök çimenli dağları
- Divanda durmuşum kollarım bağlı
2 Bu aşkın ahından ciğerim dağlı
Yüce pencereci kümbet otağlı
Sedirde oturur Ağa, Beyleri.
- Onlar ekincidir çeltik ekerler
Yük tutuban şehirlere döklerler
3 Yarana yoldaşa honça çekerler
Çini zer kaplarda ballı yağları.
- Pek çok olur İrevan'ın güzeli
4 Onlar sever birbirini ezeli
Tuğlu kühlân atlı altın nizeli
Meydanda adlıdır zor kaçakları
- Dünyaya vaktinde gelmedi Emrah
5 Feleğin elinden gülmedi Emrah
Dertli çok olduğun bilmedi Emrah
Bir ben değil sade Yagıp ağlar hey (180)

Emrah'ın tabiat üstü kuvvetlerden yardım aldığını ve bilinmez bir takım şeyleri bildiğini gösteren şiirlerden biri de on altıncı şiirdir. Yakup Han'la satranç oynayan Şah'a, nasıl oynadığını görmediği halde, yardım ederek onun kazanmasını sağlar. Şiir Metin'de :

«Dinne Şah'ım dinle ahvalım vardır

1 Seyi yek evinden bir daşın galdi

Vur şeşin üstüne dü beşi öldür

Matı yek evinde mateyle Şah'ım» (M. 960/7)

şeklinde ve bir kıtadan ibarettir. Diğer manzumelerde olduğu gibi bu şiir de her şeyden önce noksandır ve muhteva bakımından bir takım yanlışlarla doludur. Şah, Yakup Han'la satranç oynadığına göre teknik terimlerin satrança has olması icap ederdi. Halbuki Behçet Mahir «se», «yek», «şeş», «dü», «beş» gibi satranç dışı tabirler kullanmıştır. B ve C rivayetlerinde şiir hem tamdır, hem de satranç tabirleriyle örülmüş-tür :

XVI

«Sakın hayallanma dikkat et Şah'ım

Perçem gibi gerdanından at beni

Kolu bağlı kulluğunda durmuşum

1 Ya kapında kul et, ya da sat beni.

İtibar olmazmış yüze gülene,

Canım yanar mat evinde kalana

2 Meyil salma alı hariç olana

Menzile yetirir yahşi at seni

Emrah hey der kıldığımız farz ola

3 Bu cefaler şirin cana azmı ola

Atı kurtar fil önünden ırgala

Gafil iken kılar Şah'ım mat seni» (B. 79/26 - C. 61/2)

Behçet Mahir rivayetinde Ercişli Emrah'ın Saat Çukuru methiyesinden sonra, yer tasvirleri grubuna giren, bir de Erzurum methiyesi vardır ve metin içinde on yedinci sırayı işgal etmektedir. Bu şiir A rivayetinden başka yalnız B rivayetinde bulunmaktadır. Çankırı varyantı hikâyenin ikinci yedi senelik devresini anlatmadığı için Ozanoğlu rivayetinde bu şiir yer almamıştır.

- Kardeşleri Selvi'yi kaçıınca Emrah'ta babası ile onların takibine çıkar. Önce Erzurum'a gelirler, Kaşıkçılar Çarşısında bir kahveye mi-

safir olurlar, Emrah'ın geldiğini duyan Erzurum'lular kahveye toplanarak ondan şiir isterler, Emrah'da bu şiiri söyler :

Cok Aliler çok veliler Erzurüm'de yatarlar
Hürmet eder garipleri elden ele dutarlar

- 1 Tarihlerde yazılıdır adın şanın Erzurüm
Her diyarda söylenir gahıranın Erzurüm» (M. 174/14)

Âşık Garib'in Erzurum methiyesine yakın bir hava taşıyan bu şiir de metinde bir tek kıtadan ibarettir. B nüshasında da noksan olması muhtemeldir, çünkü şairin adı geçmemektedir :

XVII

«Söylenir dillerde namı nümayan
Meşhur olur hanedanın Erzurüm
Üçler, beşler yediler eylemiş hikmet
Cenkte meşhur kahramanın Erzurüm

- Baharda açılır gülşenler bağlar
- 2 Şita mevsiminde hu çeker dağlar
Gurbette ölürsem bana kim ağlar
Var mı bana bir dermanın Erzurüm» (B. 104/22)

Kuşlar, özellikle turnalar, Türk halk şairlerinin müşterek temlerindendir. Hemen her halk şairinin bir şiirinde turna ile karşılaşmak mümkündür. Ercişli Emrah'ta Erzurumdan çıktıktan sonra Ilıc'a'ya yakın bir tepede turnalarla karşılaşır, sürüden ayrılmış bir turna ile kendisi arasında benzerlik bularak şu şiiri söyler :

XVIII

«Her nere gedersin çağır Allah'i
Heş darda galmassız valla billahi

- 1 Benden Selvi Han'a verin Emrah'i
Bulunmazdı burda bulundi durnam
Söyle gara bağrım delindi durnam

- Göyde uçarız gonman bosdana
Yoluz düşer ise Ecemisdana
- 2 Benden selam verin o Selvi Han'a
Bulunmazdı burda bulundu durnam
Söyle gara bağrım delindi durnam» (M. 176/5)

Behçet Mahir'de bir türkü özelliği gösteren şiir Bu rivayetinde de iki hane halindedir ve arada bazı farklar vardır :

- «Gök yüzünde bölük bölük turnalar
Bağrım delik delik delindi turnam
1 Sen de benim gibi yardan ayrıldın
Sinemde bir telin bulundu turnam

- Her nerde olursa çağır Allah'ı
2 Seni darda koymaz vallan billahi
Han Selvi'ye haber verin Emrah'ı
Bir yitik kulun var bulundu turnam» (B. 106/18)

Selvi'yi arıyarak Haleb'e yakın bir yere kadar gelen Emrah ile babası, Abdullaganı'nın başında Selvi'ye çok benzeyen bir kadın görürler. Behçet Mahir rivayetinde Emrah şu şiiri söyler :

XIX

- «Bahcanın gapısını açtım
Zanarım cennete düşdüm
1 Selvi benden vaz mı geçdin
Uyan Selvi Emrah geldi

- Bahcanın gapısı aldır
2 Birin sağ ya birin soldur
Emrah bir günahgar guldur
Uyan Selvi Emrah geldi» (M. 181/3)

R rivayetinde aynı vesile ile söylenmiş şiir başka bir ayakladır. Aynı rivayette metindeki bu şiire yakın bir manzume vardır, fakat Emrah bunu Abdulgani'den ayrılırken söyler. Her iki rivayette de dikkati çeken husus bu şiirlerin yer yer aruzla olmasıdır.

Emrah Selvi'den başka bir de Selatin Peri için şiir söylemiştir. Metinde bu şiir dördlükten ibarettir:

- «Başına döndüğüm Selatin Peri
Bu nasıl haldır hala düş oldi
1 Üç yüz atmış altı damarım yandı
Bu nasıl sevdadır sere düş oldi» (M. 189/20)

B rivayetinde en geniş şekli ile yer alan şiirlerden biri de bu şiirdir, dört kıta halinde ve şairin adı da dahil, tam şiir görünüşündedir :

XX

- «Bağrıma od saldın Selatin Peri
Bu ne ateş sen de cana düşüptür
1 Üç yüz altmış altı damarım yandı
Yüz kırk dördü istikbale düşüptür

- Peri ne düşmüşsün canım kaskına
Hiç adam kıyar mı candan dostuna
2 Buhah singirlenmiş sine üstüne
Gerdanda muyların yana düşüptür

- Sersem oldum serde yoktur akıllar
3 Dedim gidem yare komaz bahiller
Dört kitabı ezber eder okurlar
Benim ismim bir figane düşüptür

- Hasretle pişmiştir ezel aşımız
Hak ne yazmış ise görür başımız
4 Emrah der ki müşgül oldu işimiz
Yazık yolum bu virane düşüptür» (B. 117/1)

Prof. Dr. Ali Nihat Tarlan, bu şiirin :

«Başına döndüğüm, vay kurban olduğum, Sayyat Peri
Can Emrah'ın can senin»

şekli ile bir Azeri türküsü halinde okunduğunu, fakat tamamını hatırlı-yamadığını söylemektedir.

Metindeki son iki, yani yirmi birinci ve yirmi ikinci, şiir Emrah'ın kendi duygularını ifade için söylediği şiirler grubuna girmektedir. Behçet Mahir rivayetinde Kara Vezir, Emrah'ı öldürmeleri için Deli ve Kara Cellat'a teslim eder. İşte bu son iki şiir ile Emrah, Cellatlara halini anlatarak onlardan ve bir takım mistik kaynaklardan, yardım ister :

XXI

Bir yandan ah çekim bir yandan filal
Yetiş imdadıma Hazret-i Bilal
Dünyada gamım var kim etsin helal
Gultar beni zalim cellat elinden» (M. 206/28)

Bu dörtlükte hikâyecinin şiire açıkca müdahale ettiğini görüyoruz. Hikâyeyi banda tesbit ederken şiirin üç mısraını söylemiş, birini unutmuştur. Bunu hatırlatınca üçüncü mısraı kendinden ilâve ederek şiiri tamamladı ve «Maksat ayağın tutması!» dedi.

Emrah, cellatlara bir de şu şiirle valvarır :

XXII

«Ehmed - i Muhammet Heyder - i vezir
Nerde Allah desem orada hazır
Deryalar üstünde İlyas-ı Hızır
Darda galdım bu darıma gel yetiş» (M. 207,/7)

(2) Behçet Mahir rivayetinden sonra göreceğimiz şiirler B ve C rivayetlerindeki manzumelerdir.

Çünkü diğer rivayetlerde Behçet Mahir metninde bulunmayan bir çok şiir vardır. Burada bunları da gözden geçirmek istiyoruz.

B, yani Aşık Kemal, rivayeti tesbit tarihi bakımından C den —Çankırı varyantından— daha eski olduğu için burada esas olarak bunu alacağız. Daha önce gördüğümüz gibi B rivayeti 48 şiiri ihtiva etmekteydi. Behçet Mahir rivayeti şiirlerde tatbik ettiğimiz şemaya “Bu rivayete has şiirler” bölümünü ilâve ederek rivayetin şiirlerini tetkik edebiliriz.

“B rivayetine has şiirler” büyük bir yekûn tutmaktadır. Tesbit edilen 48 şiirin 39’u A rivayetinde yoktur. C rivayeti ise şiir bakımından B ile büyük ölçüde paralellik göstermekle beraber, hikâyenin yedi senelik ikinci devresini anlatmadığından, Saat Çukuru methiyesi ile bitmektedir. Bu şiir B de 36 ncı sıradadır. Yani B rivayetinde bu rivayete has şiirler herşeyden önce sayı itibariyle —12 şiir— C den ayrılmaktadır. Değişik yerlerde kullanılmış olarak, B rivayetinin ancak 11 şiirine A rivayetinde rastlamak mümkündür. Şu halde B rivayetinin 37 şiiri A rivayetinde, 12 şiiri de C rivayetinde yoktur.

Şiirleri söyleniş sebeplerine göre sıralarsak 48 manzumenin bu rivayete has 39 şiiri dışında 12 şiirin Selvi ile ilgili olduğunu görürüz. Bunlardan ilk şiiri Emrah, Selvi ile karşılaşınca söylemiştir ve şiir “Sallanı Sallanı gelen sevgilim” (S. 270/Ş. II) mısraı ile başlamaktadır.

Selvi ile ilgili ikinci manzume “Salını salını indi köşkünden” mısraalı şiirdir ve A rivayetinde bulunmamaktadır. Bir paraleli C dedir (C. 21/12) Selvi, “Emrah meclisine bir bak, sazın al bir iki danış dinliyelim” deyince Emrah bu şiiri söyler:

I

- «Sallanı sallanı indi köşkünden
Tuba temaşalı suna Selvi Naz
1 Hadengin bağrımın başını deldi
Geçti kâr eyledi cana Selvi, Naz
- Dört yanına varmış Urum, Kayser
2 Ne yana dönersem hep yardığın ser (?)
Boyun Selvi dalı, leblerin kevser
Sürahi gerdanlı Suna, Selvi, Naz
- Eğer âşık isen maşukun tanı
Eğer arif isen sözüme kanı
3 Gül buy İrânî, Emrah'ın canı
O da sana kurban Mine, Selvi, Naz» (B. 24/15 - C. 21/12)

Selvi, ismine Nazlı, Suna Mine "Engelinin takılmasına" kızar, yalnız kendisini için şiir ister, altıncı şiir de gene Selvi içindir:

II

- «Yaz ayları bu yerlere gelende
Açılır bahçede gülü Selvi'nin
1 Tamurcuk tomurcuk durdu dalları (?)
Akar leblerinden, balı Selvi'nin
- Dağların başında laleler biter
2 Yüreğim yaresi sağalmaz tüter
Bağ u bahçesinde bülbüller öter
Dökülür ele samuru Selvi'nin (?)
- Emrah der ki öldüğümü bilseler
3 Yıkasalar namazımı kılsalar
Mezarımı yol üstüne koysalar
Geçerken uğrasa yolu Selvi'nin» (B. 27/7 - C. 22/25)

Dokuzuncu şiir de Selvi ile alâkalıdır. Selvi'nin küsmesi üzerine söylenmiştir ve bir paraleli C rivayetindedir:

III

- «Şu giden kaşı karanın
Ah elinden, dâd elinden
1 Yanı çifte taylorın
Ah elinden, dâd elinden

- Eli şimşir kılıcının
Gözü ecel bakışının
2 Yorgun meral gidişlinin
Ah elinden dâda elinden

- Elinde bâde sâkinin
Sinesi cennet bağının
3 Emrah hey der şu yağının
Ah elinden, dâd elinden» (B. 31/5 - C. 26/11)

Emrah adı ile en çok yayılan şiirlerden biri de budur. Eflatun Cem Güney bu şiiri Erzurum'lu Emrah'a ait olarak göstermektedir. (Erz. Emr. S. 83 - Ş. 112), Ali Saraçoğlu ise Erçiş çevresinden çok değişik bir şeklini tesbit etmiş bulunmaktadır (S. 318).

Şah, Selvi'ye kavuşma heyecanı içinde olan Emrah'ı denemekte devam eder, Emrah bu vesile ile onunla ilgili bir şiir daha söyler. Bu şiir C rivayetinde de aynı gaye için kullanılmıştır.

IV

- Ağır eller konar geçer
Çekilir eline yarin
1 Misk ile Amber ezilmiş
Soluna sağına yarin

- Can kurban yarım yoluna
Ermedim yarin vaslına
2 Kılıcı veren destine
Düşem ayağına yarin

- Ağır illerin çekildi
Genç iken kaddim büküldü
3 Emrah der canım bozuldu
Ermedim vafına yarin» (B. 81/14 - C. 62/6)

B rivayetinde otuz ikinci şiir de Selvi ile alakalıdır. Bir benzerini C rivayetinde bulduğumuz bu manzume Âşık Kemal'de de Ozanoğlu'nda da noksandır:

- «Kömür gözlüm ateşine düşeli
Didem kan yaş döker, dilim dâd eyler
1 Diyar - ı gurbette sefil serkerdan
Bana senden gayir kim imdat eyler

- Ta ezelden oldum gamın düşkünü
2 Ben feleğe minnet etmem beş günü
Selvi ne beklersin elin köşkünü
Beni mahsun koyup eli şad eyler» (B. 85/24 - C. 90/7)

Bu şiirin biraz daha değişik şeklini "Erzurum'lu Emrah) da buluyoruz. Erzurum'lu Emrah'da şiir üç kıtadır ve hikâye epizotuna uygun olan bütün unsurları dışarda bırakmıştır. (Erz. Emr. S. 100 - Ş. 140) halbuki Emrah'ın Şah sarayında Selvi'ye söylediği bu şiir, Pertev Naili Boratav derlemesinde tam bir görünüş içinde dört kıtadır ve "Selvi" den "Şah" dan bahsetmektedir:

V

- «İrak yerde yad ülkede sevdiğim
Gözlerim kan ağlar dilim dâd eyler
1 Arz edübem seni diye gelmişem
Bana senden gayri kim imdad eyler

- Ben görmedim bu dünyada hoş günü
Felek minnet etmem sana beş günü
2 Selvi ne beklersin ilin köşkünü
Felek bir gün yıkar ya berbad eyler

- 3 Baş koymadım nazlı yarin dizine
Hasret melil seyretmedim yüzüne
Gel uyma Selvican düşman sözüne
Seni benden beni senden yad eyler

- Gene yeşillendi dağlar lâlesi
4 Ben Emrah'ım arttı başım belası
Senin için yıktım gönül kalesi
Beni melil koymuş Şah'ı şad eyler» (Bor. İz. H. Ş. s. 247)

Selvi ile ilgili bir başka şiir yalnız B rivayetine hastır. Emrah ile babası Nizip'de Abdülğani'nin karısını Selvi'ye benzetirler. Emrah bu şiirle Selvi'ye benzettiği kadına pişmanlıklarını duyurur, fakat şiir noksandır, şairin adı yoktur.

VI

- «Küçükden ateşe düşdüm düşeli
Yarin bana bir vefası yok imiş
1 Beni koyup meyil verdi yadlara
Meğer güzellerin hali bu imiş

- Bir zamanda Selvi bana yar idin
2 Ne tez sevdin beni ne tez savurdun
Ta ezelden bir cefacu yar idin
Yazık yar yolundan ömrün çürümüş» (B. 110/19)

B rivayetinin 44. şiiri bu rivayetteki Selvi ile ilgili şiirlerin sonuncusudur. Emrah, Selvi'yi ikinci kaçırlışından sonra Tiflis'te bulur. Onunla tekrar karşılaşınca yalnız B rivayetine has olan bu şiiri söyler:

VII

- «Bağ - ı cennet geşt eyleyip bir peri
Şevki bu cihana çalmış da gelir
1 Şevki çalmış cihanın dört iline
Bedahşan çarşısı dolmuş da gelir
- Selvi kaddim oldu ucalık (?)
Ne kem yerde beni buldu kocalık
2 Bir ay doğmuş on üç on dört gecelik
Mağrip'te Maşraka çalmış da gelir

- Ezel âşık olup oldum çok divan
Yolunda kocaldım oldum nâtüvan
3 Selvi beni gördü dedi «Vah Civan,
Kızlar Emrah kocalanmış da gelir.» (B. 123/5)

B rivayetinde Selvi ile ilgili şiirlerden sonra ikinci gruba on iki şiirle Emrah'ın kendi ruh hallerini ifade ettiği şiirleri kurar. Yine bunların büyük bir kısmı —10 şiir— A rivayetinde, 6 tanesi de C rivayetinde yoktur.

Bu şiirlerden ilk ikisi —10 ve 11 numaralı şiirler— A rivayetinin şiirlerini incelerken bunlara en yakın şiirlerle beraber verilmişti (S. 272 - Ş. IV, s. 273 - Ş. VI).

12 numaralı şiiri Emrah, Erciş üzerindeki dumana söyler. Eğer duman Erciş üzerinden kalkarsa Selvi gitmiştir, yoksa Erciş'dedir. B ve C rivayetlerinde benzer olarak verilen bu şiir aynı zamanda dört kıta olarak Erzurum'lu Emrah adına kayıtlıdır (Erz. Emr. S. 62 - Ş. 62).

VIII.

- «Bizim sahraların başı
Pare pare duman şimdi
1 Sevişmesi bir hoş olur
Ayrılması yaman şimdi.

- Gülün çevresi harm'ola
Çektiğim ah u zar m'ola
2 Acep bizi anar m'ola
O kaşları keman şimdi.

- Arasam yarı bulurdum
Yolunda kurban olurum
3 Bir gün görmesin ölürdüm
Gör neyledi zaman şimdi,

- Erisin dağların karı
4 Ben çekerim ah ü zarı
Kadir mevlam gönder yarı
Gönül ister hemen şimdi

Benim yarım şimdi çıkar
Yollarıma durmaz bakar
Emrah'ı odlara yakar
Boyu Selvi revan şimdi» (B. 43/24 - C. 35/5)

Bu şiirin üç haneli bir şeklini Ali Saracoğlu "Kısa Notlarla Erciş'li Emrah" ta neşretmiştir. Erciş varyantı diyebileceğimiz bu metni, diğer rivayetlerle bir mukayeseye zemin olur düşüncesiyle buraya alıyoruz:

- «Kalk gidelim deli gönül
Yollar çeper bağlar şimdi
1 Susam sümbül mor menekşe
Giyer bizim dağlar şimdi

- Okunsun gelen nameler
Bağrıma vurdun kameler
2 Kız göğsünde şuğ memeler
Sarılmasam ağlar şimdi

Emrah'ım der bahar bitti
Ahım güzelleri tuttu
Ölenler öldü unuttu
Yolum bekler sağlar şimdi» (181)

B rivayetinde gene bu gruptan bir şiir daha vardır ki bunun bir benzerini artık Erzurum'lu Emrah'ta değil de Bayburt'lu Zihni'de buluyoruz.

(181) Ali Saracoğlu : K. N. Erc. Emr. TD. 1 Nisan 1955, C. IV. S. 43, s. 425

Cahit Öztelli "Bayburt'lu Zihni'nin" "vardım ki yurdudnan ayak göçürmüş" mısraı ile başlayan meşhur koşmasına Emrah'ın bu şiiri örnek tutulduğu anlaşıyor (182) demektedir. Şiir Selvi'nin kaçırılışı üzerine söylenmiştir:

IX

- Baktım ki yurduna, bülbulü susmuş
Selvi göçmüş viran kalmış otağı
1 Camlar şikest olmuş, meyler dökülmüş
Sakiler meclisten kesmiş ayağı
- Ayrıldım Selvi'den yastayım yasta
Başım yastıktadır kulağım sesde
2 Tutiler kan ağlar bülbüller yasda
Nazlı canan terkedeli bu bağı
- Emrah yar hastası daima canda
Gönül melul mahzun dideler kanda
3 Şah geldi götürdü sevdası bende
Mecnun gibi dolanayım bu bağı» (B. 45/1 - C. 37/15)

Saat Çukuru'na gelen Emrah, Yakup Han'ın annesi ile tanışır. Cevher Hatun'un "Kendinden bahset" demesi üzerine B rivayetinin 21. , C rivayetinin 22. şiirini söyler. Bu şiir A rivayetinde yoktur:

X

- «Küçükten bu aşka düşdüm düşeli
Bu derdimin dermanını ararım
1 Kaddim bitap oldu, ömrüm paç oldu
Kömür gözlü nazlı yarı ararım
- Ben de kaldım bir güzeliñ ahında
2 Gündüz hayalimde gece düşümde
Gece gündüz o dilberin cevrinde
Ben Emrah'ım Selvi Han'ı ararım» (B. 60/12 - C. 48/7)

36. şiirden başlamak üzere 37., 45., 46., 47., 48. şiirler de Emrah'ın kendi duygularını anlattığı şiirler grubuna girer. Fakat bu şiirlerin karakteristiği artık C de dahil, mevcut rivayetlerin hiç birinde bulunmamasıdır.

Yani bu son 6 şiir tamamen Âşık Kemal rivayetine hastır ve söyleniliş se bepleri ile hikâyenin bütünü içindeki yerleri şöyledir:

Emrah, Selvi'yi Şah'ın elinden kurtararak memleketine getirir. Fakat çileleri bitmemiştir; Selvi'yi bu defa da kardeşleri kaçırlılar. Haberi alan Emrah duygularını şu mısralarla ifade eder:

XI

- «Yüz bin mihnet ile bir bağ becerdim
Yemedim meyvesin el aldı gitti
1 Ağlar göz yaşımı ceyhun eyledim
Çalkandı dünyayı sel aldı gitti
- Yüz bin dert çekmişim bin dahi gerek
Çok ömür isterki bir dahi görek
2 Yarım elden aldı o zalim felek
Hoyrat dost bağından gül aldı gitti
- Nazlı yarin kem haberi gelüptür
3 Dostlar ağlar düşmanlarım gülüptür
Dediler ki dertli Emrah ölüptür
Kimi kazma kürük, bel aldı gitti» (B. 96/11)

Bu şiir değişik bir tarzda Erzurum'lu Emrah adına da kayıtlıdır (Erz. Emr. S. 59 - Ş. 57).

37. şiiri Emrah Selvi'yi aramağa giderken söyler:

XII

- Selvi göçtü vatanından ilinden
Ardı sıra yana yana giderim
1 Bu ayrılık bize hüküm - i mukaddar
Doğrasalar pare pare giderim.
- Bir âşıkın avı gitse yararı (?)
Nasıl kalır onun sabrı kararı
2 Gaybettim o kömür gözlü maralı
Ardı sıra yana yana giderim
- Âşık odur âşk dağına yaslaya
Kervan olup gam yükünü besleye
3 Ben Emrah'ım kavuşurum Selvi'ye
Yük bağlayıp ardı sıra giderim» (B. 102/4)

B rivayetinin 45 numaralı şiir aynı zamanda Erzurum'lu Emrah adına da kayıtlıdır (Erz. Emr. S. 84 - Ş. 104). Fakat B rivayetinde "Yolumda ölsün Emrah —Selvi'nin canı sağ olsun" nakarat mısraı ile bir türkü halindedir. Emrah bu şiiri, Selvi'nin Erciş'teki köşkü sorması üzerine söyler ve Selvi'nin ikinci kaçırılışından sonra yaşadığı ruh halini anlatır:

XIII

«Göçümü burdan göçürdüm
O dağ olmaz bu dağ olsun
Şeyda bülbüller misali
O bağ olmaz bu bağ olsun

- 2 Yandı canım bu firaktan
Hasretle dörd ü meraktan
Bir buse ver al yanaktan
Yanak olmaz buhah olsun

Tatlı can yoluna kurban
Koy balam canın sağ olsun
Yari getirdim yanıma
Gönül vermiştir kınama

- 3 Bir yara vurdun sineme
Hançer olmaz bıçak olsun
Koy ölsün yolunda Emrah
Selvi'nin canı sağ olsun» (B. 124/18)

Erciş'li Emrah'ın kendisini, kendi ruh halini anlattığı 12 şiir içinde en güzeli B rivayetinde 46 numara ile kayıtlı 10. şiirdir. Bu şiirin özelliği Ali Saracoğlu derlemesi dışında, sadece B rivayetinde geçmesidir. Emir Koğu Han, Emrah'ın öldürülmesi için kati emir verir, bunun üzerine Emrah denebilir ki bütün hikâyeyi özetliyecek bir şiir söyler. B rivayetinde iki dördlük halinde olan bu manzume, şairin adının geçmemesinden anlaşılacağı gibi, noksandır:

- «Merhamet kıl hanlar öldürme beni
Feleğin devrinde amanımız var
1 Pir elinden bile badeler içdik
O yar ile ahd ü peymanımız var

- O yar benim külli elde varımdır
Namusumdur, gayretimdir arımdır
2 El bilir ki Selvi benim yarımdır
Bizim Şah Abbas'tan fermanımız var» (B. 128/24)

Ali Saraçoğlu'nun derleyip neşrettiği şiir dört kıtadır ve son kıtada şairin adı vardır:

XIV

- «Merhamet kıl hanlar öldürme bizi
Feleğin devrinde amanımız var
1 Pir elinden bile badeler içtik
O yar ile ahdü peymanımız var.
- O yar benim elde küllü varımdır
Namusumdur gayretimdir arımdır
2 Alem bilir Selvi benim yarımdır
Bizim Şah Abbasta fermanımız var.
- Kaygıya kanığız kargıştan beri
Ölümden pervasız dönemiş geri
3 Gönülde yattıkça gül yüzlü peri
Bizim her zahmanda seyranımız var.
- Bize Emrah derler Karakoyunlu
Namertler içinde yiğit oyunlu
4 Kaz gibi pısmazık erkek boyunlu
Biz Türküz Türlükten dermanımız var» (183)

A rivayetinde Emrah'ın kendisine zahmet veren cellatlara bir şiiri olmakla beraber B rivayetinin 47., Emrah'ın kendi ruh hallerini anlatan şiirlerin 11. si de yalnız bu rivayete hastır, zındancıya söylenmiştir:

XV

Ne ola halime merhamet eyle
Nedir bu cefalar cana zındancı
Gece gündüz hasretliğin çekerim
Beni hasret koyma yara zındancı

(183) Ali Saraçoğlu K. N. Erc. Emr. TD. 1 Nisan 1955 C. IV, S. 43, s. 428

- Felek benden aldı iki kolumu
Deyin yare gözlemesin yolumu
2 Göte uçan kuşlar ağlar halimi
Ey vah hasret kaldım yare zindancı

- Emrah derki iki didem yaş olur
Münkirlerin kara bağı taş olur
3 Vakt olur ki bu kem günler hoş olur
İttigin yanına kalmaz zindancı» (B. 131/23)

Âşık Kemal rivayeti metinde 48. ve son şiir de Emrah'ın kendisini, ruh halini, anlattığı bir şiirdir. Tiflis'te idama götürülürken Selvi ile Nazlı'yı siyahlar giyinmiş görünce bu şiiri söyler. Şiir ayrıca hikâye dışında da çok yayılmış, hatta bestelenmiştir:

XVI

- Yine bahar oldu çoştı yüreğim
Akar bozbulanık selli dereler
1 Sıla derdi vatan derdi yar derdi
İflah etmez bu dert beni pareler

İtibar olmazmış yüze gülene
Canım kurban olsun kadir bilene
2 Kefen yetişmemiş garip ölene
Belki yarin çevresine saralar

Hayal oldu Âşık Emrah halları
Deyin yare gözlemesin yolları
3 Herkesin sevdiği giyer alları
Koy benim sevdiğim giysin kararlar» (B. 141/15)

Âşık Kemal rivayeti Erciş'li Emrah ile Selvi Han hikâyesinin, A rivayetinden ayrıldığı hususlardan biri de imtihan soruları, yahut müsabaka soruları şeklindeki şiirlerinin çok olmasıdır. Bu rivayetin müsabaka sırasında söylemiş 10 şiirin ilkinin Emrah babasına sorar; fakat Âşık Ahmet "Emrah'ın sözleri arapça" der ve bunlara cevap veremez:

XVII

- «Hovatin bağları çoktur, en yahşisi hangisi?
Üç yüz altmış altı dalın bir hanesi hangisi?
1 «M» harfini nuş edenler çekerler dâd u ahı
Peygamber ki zuhur etmiştir anası hangisi?

- Baktım aya gördüm elif, seyreyledim semayı,
Kuruldu mizan terazi, bil tarttılar günahı,
2 Halil İbrahim Peygamber ne gün yaptı Kâbeyi ?
Mizan burcunun binası ve mihrabı hangisi ?

- Dertli Emrah bu sözlere ağlayıp ta kanasın
Nazlı yarıdır çam çırağın sen ona pervanesin
3 Sen bu aşkın dolusunu nuş edip te kanasın
Kailim mim nun kitabının manası hangisi ? (B. 16/13)

Bu sorular C rivayetinde daha açık, şekli ve vezni daha belirlidir. Zaten babasının cevap vermemesi üzerine Emrah “türkçe danışmak” zorunda kalır:

XVIII

- Avcı idim gezeridim sahrada;
Göründü gözüme üçtür ne idi ?
1 Ol kim idi torun attı deryaya ?
Çıkardı kenara üçtür ne idi ?

- Avcı idim gezer idim bu dağı,
Üçyüz altmış altı dalın budağı,
2 Çek sineme bu düğünü, duvağı,
On iki bent üzre üçtür ne idi ?

- Emrah hey der leblerinde nuş şarap (?)
Teşne gönül leblerinde nuş arap (?)
3 Hasan çıktı haykırdı ki duş arap (?)
Ali'yi götürene duştur ne idi (?)» (B. 17/15 - C. 15/9)

Bu şiirin son dörtlüğü C rivayetinde değişmektedir:

- «Emrah der ki gönül haraptır harap
Erenler elinden içmişim şarap
3 Verende ruhunu ol Ebültrap
Ali'yi götüren söyle ne idi ?» (C. 15/16)

Birinci soruda olduğu gibi Âşık Ahmet buna da cevap veremez, fakat “daha türkçe danışın” der. Bunun üzerine Emrah B rivayetinin üçüncü sorusunu sorar:

XIX

İptida ki Hak insanı yarattı,
Sıfatlar üstünde kaç nişanedir ?

- 1 Misk ve amber dil danışır güç kanar,
Akıl Haktan indi baş nişanedir.

Emrah hey der âşk ucunda hüma var
Haram helâl kazanıp da yeme var

- 2 Yer altında kabir azap da mı var
Mezarın üstünde taş nişanedir !» (B. 18/12 - C. 15/13)

Emrah Erciş'te babası ile karşılaşp onu yendikten sonra uğradığı yerlerde daha kuvvetli hasımlarla karşılaşır. Bunlardan biri de Tebriz'de Mert Cebbar'dır.

Gene ilk soruyu Emrah sorar:

XX

«Cihan var olmadan ketm-i ademde
Zevrakın ummana salan kim idi ?
Ademden âlemde nişan yok iken
«Men aref» esrarın bilen kim idi ?»

Mert Cebbar'ın buna cevap verememesi üzerine Emrah yeni sorularını sorar:

- «Ben de kaldım bir güzelin ahında
Daim niyazım bu şahlar bağında
- 2 Arşın payesinde Miraç evinde
Resul'un yolunda yanan kim idi ?

- Ol kim idi oldu olmazdan evvel
Ol rahm-i madere düşmezden evvel
- 3 Bu mülk-ü cihana gelmezden evvel
Ak divi bendedip tutan kim idi? (B. 51/10 - C. 41/8)

B rivayetine göre Emrah'ın üçüncü karşılaşma yeri Horasan'dır ve şair burada Lezgi Ahmet karşısında bütün bilgisini ortaya koyar. Neticede karşılıklı geçen bu müsabakadan da başarı ile çıkar. Hikâyenin bütünü içinde bu sahne çok başarılı bir şekilde verilmiştir. Bu şiirleri aynen C rivayetinde bulmaktayız.

Horasan'da oraya kadar yapılan müsabakaların aksine, söze Lezgi Ahmet başlar Emrah cevap verir:

«Dinle bu sözümü ey âşık Emrah,
Evvel o kim Sina'ya geldi,
Niçin dara düştü Hazret - i Havva
O nice melektir Havva'ya geldi?»

Emrah'ın cevabı şöyledir :

XXI

«Dinle bu sözümü ey Lezgi Ahmet
Adem halk olup Sina'ya geldi
1 Habil darda idi Hazret - i Havva
Semaî melektir Minaye geldi»

Lezgi Ahmet'in ikinci sorusu:

«Ol kimdir ki gece gündüz telaşta
Ol kimdir ki tuşelendi ağaçta
Ol kimdir ki taam geldi Miraç'ta
Nur güzellik hangi kimseye geldi?»

Emrah'ın cevabı:

«Biz adem oğluyuz hergün telaşta
Zekeriya tuşelendi ağaçta
2 Mustafa'ya taam geldi Miraç'ta
Nur güzellik Yunuf Zeliha'ya geldi»

Lezgi Ahmet'in son soruları şöyledir:

«Lezgi Ahmet özün saldın cefaya
Bütün emeklerim gitti havaya
Nedir ol Davud'a, nedir Musa'ya
Ol nedir ki Hazret - i İsa'ya geldi?»

Emrah bu soruların da cevabını verir:

«Âşık Emrah özün salıp sevdaya
Çok şükürler olsun gani Hudaya
3 Zebur Davut'adır Tevrat Musa'ya
Ol İncildir Hazret - i İsa'ya geldi.» (B. 54/8 C. 43/22)

Sorma sırası Emrah'a gelince üç dörtlükten ibaret bir şiirle Lezgi Ahmet'e "hakikat ve marifetten uzak" şeyler sorar:

XXII

- 1 «Dinle bu sözümü ey Âşık Ahmet
Ol nedir ki hare gider yolu var ?
Ol nedir ki insan ile dolanır ?
Tapa bilmez anın fendi fiili var !

fakat cevap alamaz, devam eder:

- «Ol nedir ki boyanuptur boyaksız ?
- 2 Ol nedir ki yola gider ayaksız ?
Ol nedir ki doğar elsiz ayaksız ?
Kırk gün sonra bakarsın ki eli var?

Lezgi Ahmet ikinci soruya da cevap veremeyince Emrah üçüncü soru-
sunu sorar:

- «Ol nedir ki her dem her dem alalar ?
Ol nedir ki el değmemiş yaralar ?
- 3 Ol nedir ki dindiğinden paralar ?
Ol nedir ki kanadında alı var ?»

Lezgi Ahmet bu üç hanedeki sorulardan hiç birine cevap veremeyince,
anane icabı, “sözlerinin manasını açmak” Emrah’a düşer:

XXIII

- «Dinle bu sözümü ey Lezgi Ahmet,
O dünyadır hara gider yolu var,
- 1 O şeytandır adem ile dolanır,
Tapa bilmez onun fendi fiili var !

- Zağfrandır boyanuptur boyaksız.
O ölüdür yola gider ayaksız,
- 2 Kurbağadır doğar elsiz ayaksız,
Kırk gün sonra bakarsın ki eli var !

Ol gökdür ki herdem herdem alalar,
Gönüldür ki el değmemiş yaralar,
Yarasadır dindiğinden paralar,
Kelebehtir kanadında alı var !» (B. 56/10 - C. 46/16)

Bu sorulardan sonra Emrah, Lezgi Ahmet’e bir ders vermek ister “Ben
onu bu divanda öyle albur edeyim ki ömrü oldukça daha hasım istemesin”
der ve yalnız B rivayetine has olan, 20. şiiri söyler:

XXIV

«Gel görelim Lezgi Ahmet
Görelim matem neder ?
İki kelime danışak
Görem varın yokun nedir?

- Görem kimin faslındasın?
Kimin güftü güyundasın?
2 Altmış ikisinde sesin
Pâk ile murdarın nedir?

- Emrah'ın gönlüm şişedir
Her köşesi bin köşedir
3 Ayıysan yerin mişedir
Senin bunda işin nedir?" (B.58/17)

Hikâyeciler genellikle Emrah'ı, baştan sona doğru gittikçe güçlü rakipler karşısına çıkarmakta ve onu kuvvetini belirtecek şekilde başarılı kılmaktadırlar. Emrah en son, daha önce babasını yenmiş olan, Âşık Abbas ile karşılaşır. Bu defa yer İsfahan'dır ve kim kazanırsa bütün hediyeler onun olacaktır.

Söze ilk defa Emrah başlar :

XXV

- "Âşık ise gez cihani keşf eyle
Mana söyle bir arabi bir kat kat
1 Eğer hakikaten sual sorarsan
Doğru sat metain olma bir sarraf

Âşık Abbas "Bir daha danış" der, Emrah :

- "Saraf olan lalin kıymetin keser
Âşık olan çölde de cevher sezer
2 Âşık metai boş gönülde ne gezer
Beyhude laf etme olursun kefaf"

Âşık Abbas gene "danışmasını" ister. Emrah :

- "Ol kefaftan cümle cihan ayrıldı
Pir elinden içtim gönlüm bayıldı
3 Yedi günden sonra aklım ayıldı
Eş ile yararı eyledim tavaf

- Otuzunda burak burak gezerdim
Dalgıç idim ummanlarda yüzerdim
4 Divitsiz kalemsiz yazı yazardım,
Elime verdiler bir zedefli def!

Âşık Abbas “Danış oğlum hele, topuna cevabım hazır” der. Emrah son kıtasını söyler :

- Ol sedefte türlü cihan açıldı
İnci mercan cevahirler saçıldı
5 Cennet bahçesinde güller açıldı
Bir bend de sen buyur etme kuru laf!” (B.66/17 - C.52/15)

Âşık Abbas bunlara itiraz eder ve “Emrah çok okumuş benim ise okuduğum yok” kitapsız danışsın” der. Bunun üzerine Emrah, Âşık Abbas’ı “bağlayan” ve kendisini başarıya ulaştıran son sorularını sorar:

XXVI

- “Şikeste gönlümün dermanı usta
Yol erkanın manaları nice dir,
1 Nice ayet indi mım dal üstüne?
Tecvidin de manaları nice dir?

- Çekerim hasretle gamı fırağı
Nice yoldur bu sözlerin ayağı
2 Ne iledir arşı azam durağı?
Bu alemin oyunları nice dir?

- Can dayanmaz Aşık Emrah ahına,
Sıtkın bütün eyle şahlar şahına,
3 Ey usta vardın mı pir dergahına?
Erenlerin mollaları nice dir?” (B.67/14 - C.53/17)

Âşık Abbas cevap veremeyeceğini anlayınca “Ben öğretme bir aşık, sen ise pir vergisi” diyerek mağlubiyeti kabul eder.

B rivayetinde “Başka şahıslarla alakalı” 6 şiir de bu rivayetin V. grubunu teşkil eder. Bu şiirlerden dört tanesi doğrudan doğruya Şah Abbas ile alâkalıdır, 1 tanesi Nazlı için, br tanesi de Selvi’ye benzeyen Pire güzeli içindir.

Selvi’yi arayan Emrah, Hoy’un Pire bağlarına gelir. Burada siyahlar giyinmiş bir kadını Selvi’ye benzetir ve A rivayetinde bulamadığımız bir şiirle ona sitem eder:

XXVII

- Nevruz eyyamında fasl-ı nevbahar
Pire bağlarında bir meral gezer
1 Aklımı başımdan kıldı tarımar
Pire bağlarında bir meral gezer
- Bir zamanlar Selvi bana yar idin
Ne tez sevdin beni ne tez savurdun
2 Ta ezelden bir cefucu yar idin
Pire bağlarında bir meral gezer" (B.48/13)

B rivayetinde iki haneli olan bu şiir C rivayetinde bir ilâve ile üç dörtlük halindedir:

"Karalar giyinmiş yüzü yastadır
O da bencileyin acep hastadır
Nola ki kulağı gayri sesdedir
Pire bağlarında bir meral gezer" (C.39/18)

Fakat şiir iki rivayette de noksan intibainı vermektedir, çünkü iki metinde de şairin adı geçmemektedir.

27. şiir Nazlı içindir. Emrah, Şah sarayında şiir söylerken "İşe Selvi'den başlamak doğru değil, Nazlı'dan başlamalı" diye düşünür ve ilk şiiri Nazlı için söyler:

XXVIII

- "Aya şahım çok dert çektim
Yolunda bela Nazlı'nın
1 Gece gündüz cismim yakar
Ateşi hele Nazlı'nın
- Köşkleri dört bölük oymak
Olur mu ki bala doymak
2 Dil şeker dudağı kaymak
Bulanmış bala Nazlı'nın
- Eline almış aşasın
Ben çekerim gam gussasın
3 Vallah vermem bir busesin
Bin tümen pula Nazlı'nın

- Gül kopardım deste deste
Armağan gönderdim dostu
4 Sefil Emrah düşe hasta
Yata dizine Nazlı'nın" (B.74/14 - C.57 /5)

Bu şiir de A rivayetinde yoktur. C rivayetinde bir benzeri olmakla beraber kullanılış yeri değişiktir. "Selvi ile Nazlı'nın zehir içip ölecekleri Emrah'a malum olunca" bu şiiri söyler (C. 57/5).

B rivayetinde Şah'la ilgili şiirlerine gelince ilk şiir 26. sıradadır. Emrah, Şah'ın kalbindekini bilince hem Şah'tan bahseden hem de kuşun özelliklerini veren bu şiir söyler:

XXIX

- "Namınla birlekte ey İran Şah'ı
Söylenir dillerde şanı Tarlan'ın
1 Gezer elden ele namı dillerde
Söylenir adı ile şanı Tarlan'ın
Emrah der dersimi aldım bir pirden
Yitirdim aklımı bilemem nerde
2 Söylenir şöhreti dilde divanda
Semaya ser ceker ahı Tarlan'ın" (B.71/26-C.55/23)

Şah'la ilgili bir başka şiir yalnız B rivayetine hastır ve metinde 34. sıradadır. Emrah'ın tecrübe etmek isteyen hanlar, âşık tecrübeyi kazanınca can derdine düşerler. Çünkü Şah onları cellata vermek üzeredir. Emrah araya girerek Şah'ı yatıştırmak ister:

XXX

- "Sana canım kurban ey İran Şah'ı
Çokları yolunda koy olsun kütah
1 İran ülkelerinin sensin penahı
Dünyada sen kal ey gül yüzlü Şah
Şahım kederlenme ölen kul olsun
Sakiler cem olsun piyale dönsün
2 Ruhlar şarabını nuş edip kansın
Elimden ne gelir el hükm ü lillâh?

- Söylenen dillerde şanıdır senin
Dilden dile geezn namındır senin
3 Hükmü hükmün emri emrindir senin
Kapında kulundur bineva Emrah" (B.90/8)

B rivayetinin yer tasviri ile ilgili üç şiirinden ikisi A ile ikisi de C ile müşterektir. Bu şiirlerden birini (Pire methiyesi) A da; birisi de (Erzurum methiyesi) C de yoktur. Saat Çukuru ve Erzurum methiyelerini daha önce görmüştük. (s. 279, Ş. XV - s. 281, Ş. XVII). Burada C ile müşterek olan Pire methiyesini görelim. Pire Bağlarında karşılaşp ta Selvi'ye benzettiği kız, yani Melek Sima, Emrah'tan Pire'yi methetmesini ister. Emrah ta şu şiiri söyler:

XXXI

- Dinle ki arslanım methin eyleyem
Bulunmaz emsali misli Pire'nin
1 Bunda vardır erenlerin duası
Kışın yazın solmaz gülü Pire'nin

- Elma armut her dalında sallanır
Güzelleri kol kol olur hallanır
2 Gelen koç yiğitler bunda eğlenir
Bozulmaz yeşili alı Pire'nin!

- Yarın hasretliği damarda kanda
3 Günül melul mahzun dideler kanda
Şöhreti söylenir ta İsfahan'da
Emrah der olaydım kulu Pire'nin!" (B.49/2 - C.40/18)

C rivayetinin şiirlerine gelince: B rivayetinin şiirlerini incelerken gördüğümüz gibi Ozanoğlu, Âşık Kemal'in açık tesiri altında kalmıştır. Emrah'ın Saat Çukuru methiyesine, yani birinci bölümün sonuna, kadar şiirlerde paralellik vardır. Arada bir C deki bazı şiirlerin yeri değişir.

Bu rivayete has şiir sadece iki tanedir. Bunlardan biri Emrah'ın duası, ikincisi de babasını yendikten sonra söylediği bir dörtlüktür. Birinci şiir ile Emrah, Allah'tan "yüzünü güldürmesini" ister:

I

- "Yerleri gökleri yaratan Allah
Bağları yemişle donatan Allah
1 Her yerde kendini aratan Allah
Can çekişenlere can katan Allah!

Ya benim burada kapat gözümü
Ya sazdan nasip ver güldür yüzümü
2 Sana bağışlamışam bunda özümü
Nice boş giderem buradan Allah" (C. 11/10)

Babası Âşık Ahmet, Emrah'ın sorularına cevap veremeyince "Sazım sana helal olsun. Nidem ki yüce Mevla seni bana oğul eylemiş, yoksa önünde diz çöker elin öperdim" der (C.16/13). Bunun üzerine Emrah yalnız C rivayetine has olan şu kıtayı söyler:

Oğul benim Emrah benim
Şol saçları gümrah benim
Bir Leyla'nın Mecnunu'yam
Sevap onun günah benim" (C.16/19)

(3) — Erciş'li Emrah'a izafe edilen şiirler: Behçet Mahir metni ile Âşık Kemal ve Ozanoğlu rivayetlerindeki şiirlerden sonra ele alacağımız üçüncü mesele budur. Bu da bazı araştırmacıların verdiği mübalağalı rakamların aksine bizim tesbit edebildiğimiz kadarı ile 57 hanedir.

Bu şiirlerden bazıları hikâyenin kaybolmuş veya unutulmuş bir epizoduna girebilecek durumdadır. Bilhassa Selvi'nin isminin geçtiği şiirler açık olarak bunu göstermektedir. (Selvi ile ilgili 3. şiir) Bir kısmı sözlü gelenekden derlenmiş bir kısmı da, cönkler hakkında bilgi verilmeden, araştırmacılar tarafından cönklerden alınmıştır.

Erciş'li Emrah adına kayıtlı şiirlerin diğer saz şairlerinin eserleri ile ilgisi ise ayrı ve geniş bir araştırma konusu olarak ele alınmalıdır.

TÜRKÜ

- 1 Tutam yâr elinden tutam,
Çıkam dağlara, dağlara...
Olam bir yaralı bülbül,
İnem bağlara, bağlara...
- 2 Birin bilir, binin bilmez,
Şu gözümün yaşın silmez,
Yar ismini desem olmaz:
Düşer dillere, dillere...
- 3 Emrah eder: Bu ünümdür,
Arşa çıkan tütünümdür,
Yâra gidecek günümdür,
Düşem yollara, yollara! (184)

(184) Kocatürk : Sz. Ş. An. Ankara, 1963 s. 207

KOŞMA

- Sallani sallani gelen nevcivan
Selviye benzettim dallar içinde
- 4 Taramış zilfini etmiş bir gucah
Pembeye ohşattım güller içinde
- Menim yarım gelişinden bellidir
Ağ elleri deste deste güllüdür
- 5 Güzel seven yiyit nerden bellidir.
Boynu buruh gezer eller içinde
- EMRAH der ki yerde yüze basmazlar
Ümidini ol Allah'dan kesmezler
- 6 Güzel sever diye adam asmazlar
Bir zaman söylenir diller içinde (185)

- Ezel bahar yaz ayları gelende
Göz düşer Selvi'nin nar danesine
- 7 Birikti sarraflar kıymet biçtiler
Bin tümen yetmedi bir danesine

(185) Aşık Müdâmi Yalçın'dan, Posof, Eylül, 1965. M.B.

- Sürüden ayrılmış bir cana benzer
Ağzında dişleri mercana benzer
8 Koynunda memeler fincana benzer
Göz değer Selvi'nin aşinasına

- Emrah eder karadır bahtım
Coşkun sular gibi çağladım aktım
9 Dünya kadar malı mülkü bıraktım
Düşmüşüm Selvi'nin gamhanesine (186)

(186) V. Cem Aşkun s. 111

Bu dörtlük Saracoğlu'nda değişik olarak şöyledir :

«Emrah eder karalandı bu bahtım
Bahar seli gibi çoştum da aktım
Dünya kadar malı mülkü bıraktım
(İsfahan'da tacı tahtı bıraktım)
Kapıldım Selvi'min gamhanesine»

TFA. Ekim. 1962 No : 159, s. 2871

SEMAİ

- Esme seher yeli esme,
Değer tellere, tellere.
10 Çıksın seyrakibin gözü
Düşsün ellere, ellere.

- Yardan ayrılan üz gülmez.
Sarhoş olan özün bilmez.
11 Yar adını demek olmaz,
Düşer dillere, dillere.

- Emrah çıkmaz oldu ünüm
Arşa dayandı tütünüm
12 Yâra gidecek bu günüm
Düşüm yollara yollara. (187)

- Ben bir garip¹ seyyah² olsam
Gezsem³ karayı karayı
13 Yitirdim nazlı yârımı
Bulsam arayı arayı

(187) N. Birdoğan : Erc. Em. Üzerine. TFA, Ekim 1960. No: 159, s. 2871

- İrak yollar yakın olsa
14 Her güzelde hakkım olsa
Dostum Lokman hekim olsa
Sarsam yarayı yarayı
Yâri' düşürsem ardıma
15 Bir ataş düştü yurduma
Benim unulmaz derdime
Bulsam çareyi çareyi
Emrah'ım da okur yazar
16 Hak kalemin kimler bozar
Ayna almış perçem düzer
Zülfün tarayı tarayı (188)

(188) Öz : H.Ş. XIV - XVII. yüz yıllar, İst. 1955. s. 125

- (1) Kocitürk : sıyah
(2) » : arap
(3) » : Glysem
(4) » : Darı

KOŞMA

- Katar katar olmuş giden turnalar
Sizler de bilirsiz hallerimizi
17 Sılada sevdiğim öz anam atam
Daha gözlemesin yollarımızı.
Pişirir kebabı meze ederler
Artırır az derdim taze ederler
18 Gündüz akşamacak ceza ederler
Akşam da bağlarlar kollarımızı.
Ben de Emrah idim kendi ilime
Şahin kuşu kondururdum koluma
19 İpek şedde kuşanırdım belime
Şimdi kendir sıkır kollarımızı. (189)

- Göç göç oldu Bağdat elin kervanı
Bölük bölük oldu bölündü turnam
20 Yeri göğü yaradanı seversez
Diyin yara bağrım delindi turnam (1)

(189) Bor.: İz. Hlk. Ş. Antj. s. 249

- Araz akar Han Ağrının döşünde
Kalem oynar Selbihan'ın kaşında
21 Sabah sabah gönenli göl başında
Yara arzuhalim veresiz turnam
- Gölden kalkar karlı dağlar aşarız
Eğansın suyundan içip şaşarsız
22 Yoluz uzun İsfahana düşeriz
Yar dizine kanat vurasız turnam
- Yağmur yağar Ağrı dağın düzüne
Sefil Emrah sazın basmış yüzüne
23 Haber edin Rahim Şah'ın kızına
Diyin yitkin kullar bulundu turnam (190-a)

- Alçak yüksek karlı dağlar
Yar seni görmeye geldim
24 Hasretim yüzün görmeğe
Bir selam vermeğe geldim
- Gör felek bana neymedi
Sarp kayadan yol eyledi
25 Zülüflerin tel eyledi
Saçını örmeğe geldim
- Tuttu başımın ağrısı
Ötüşür sona yevrusu
26 Emrah eder sözün doğrusu
Koynuna girmeğe geldim (190-b)

- Çıktım yücelere seyran eyledim
Yar ile gezdiğim yerler perişan
27 Gurbet ilde bir ah çektim ağlarım
Bir ben değil cümle âlem perişan

(190) A. Saracoğlu: K.N. Erc. Emr. TD. 1 Nisan 1955, CIV, S. 43. s. 427

(1) N. Birdoğana göre «Posoflu Mûdâmî'nin Erzurumda iki gözül kör Battal Emî' den onun da Resul Dayı'dan (ö. 1917 - 20) derlediğine göre» bu dörtlük Canım turnam hey cananımı anasan
Bu arzumu yana yana veresen
Kısmet ola dönüp burya gelesen,
Arzumun cevabını al İmdi turnam
şeklinde dir. Şümellî Suat Çukuru ve Ercişli Emrah. TD. Aralık. 1961, C. X, S. 123. s. 174

a — A. Saracoğlu : K. N. Erc. TD. 1 Nisan 1955 C. IV. 43. s. 427

- Bizim ilde beyler biner kır ata
Yiğit olan cad'ı döker somata
28 Yarından ayrılan düşer fırkata
Bir ben değil cümle âlem perişan
- Bizim ilde baher olur yaz olur
Göller dolu ördek olur kaz olur
29 Sevgi arasında yüzbin naz olur
Suçumu bağışla ben sana kurban
- Sen benim ördeğim ben senin kazın
Koç yiğit başına dert açar nazın
30 İmdadım-ı-za gelsin Hızıl İlyaz'ın
Bir kul Emrah değil âlem perişan (190-c)

b — A. Saracoğlu : K. N. Erc. Emr. TD. 1 Nisan 1955, C. IV, S. 43, s. 425

SEMAİ

- 31 İki kaşları karanın
Ah elinden dad elinden
Zülfü siyah malı paranın
Ah elinden dad elinden
- 32 Ağ elleri nakışlının
Ağca ceylan sekişlinin
Nergiz ginbi kokuşlunun
Ah elinden dad elinden
- 33 Sefil Emrah şu sonanın
Yaylada göle konanın
Hem atanın hem ananın
Ah elinden dad elinden (190-d)
- 34 Sabahtan seherde bağlar küncünde
Öter sesi gelir güzel kecliğin
Çok âşıkın al kanına belendi
Öter sesi gelir güzel kecliğin

c — Ali Saracoğlu : K. N. Erc. Emr. TL. 1 Nisan 1955, C. IV, S. 43, s. 423

NOT : Bu şiir de, E. C. Güney - Ç. E. Güney : Erzurumlu Emrah adına kaydedilmiştir (S. 88 - Ş. 122)

- 35 Güneyinde kuzeyinde durmalı (1)
Bir tuğu terleni tora salmalı
Mor mavi çeğmanlı siyah çalmalı
Yanında yavrusu güzel kekliğin
- 36 Benim yarım samur kürke bürün
Yürüdükçe etekleri süründü
Sefil Emrah kara bağrın delindi
Yetince çağına güzel kekliğin (191)

(191) Bor.: İz. Halk. Şl. Antj. s. 249 - 50

(1) Bu mısraın yakın devre münevverlerinden bir kimse tarafından değiştirildiği,
«güney — kuzey» kelimelerinden anlaşılmaktadır.

KOŞMA

- 37 Yüce yüce karlı dağlar,
Hup eser yellerin senin,
Gider yazın gelir kışın,
Kar koşar bellerin senin!
- 38 Her yanda ırmağın çağlar,
İner düz ovayı boylar,
Yeşil baş sunalar oynar.
Çalkanır göllerin senin!
- 39 (Emrah) hey der, hani yurdum?
Ne kem yerde mesken kurdum!
Hup gözledin, yahşi vurdun,
Kırılısın kolların senin! (192)
- Ezel bir güzele meyil verende
- 40 Eğil ayağının turabından öp
Emredip koynuna girdiğin zaman
Sığa gerdanının beyazından öp
- Gelir geçer güzellerin kervanı
- 41 Ben ölaydım baş güzelin hayranı
Eğer âşık isen maşukan tanı
Sar kolun boynuna dudağından öp

(192) Murat : H. Ed. İstanbul, 1933, s. 136

- Emrah'ım der birden gelip geçti yaz
42 Tanrıya yalvardım olmadı niyaz
Sevdiğim darılmış konuşmaz biraz
Halına (= ben) dokunma halhal (= çene altı) ndanöp
(193)

- Bir yiyit gurbete varsa
43 Gör başına eneler gelir
Sılası hatıra düşse
Yaş gözüne dolar gelir.

- Bağrıma basayım taşlar
44 Didemden akıttım yaşlar
Yuvasın terk eden kuşlar
Yuvam der de döner gelir.

- Emrah eder Selvi boyun
45 Huri melek midir soyun
Sürüden ayrılan koyun
Kuzum der de meler gelir. (194)

- Vardım yârin yaylasına,
46 Gezdiği yer çimen olmuş.
Ben gideli devran dönmüş,
Zaman başka zaman olmuş.

- Yücede¹ yaptım kaleyi,
47 Yüzünden çektim belâyı,
Terkettim ana babayı²,
Dert benimdir, sana³ n' olmuş

- Coştı deli gönül, coştı,
48 Sevda gelip⁴ serden⁵ aştı.
Dediler: Selvi Han göçtü,
Emrah, halin yaman olmuş! (195)

(193) A. Saracoğlu : K. N. Erc. Emr. TD. 1 Nisan 1955, C. IV, S. 43, s. 426

(194) Bor.: İz. Hık. Şl. Antj. s. 246

(195) Kocatürk : Sz Ş. An. Ankara. 1963, s. 212-13

(1) Saracoğlu : Alçakta

(2) » : Zahrman sıla = Vatan sılayı

(3) » : sıze

(4) » : geldi

(5) » : bağtan

Bir sabah uğradım göl kenarına,
49 Sunam beni gördü, yüzmeğe durdu.
Çalındı çırpındı, çıktı kenara,
Elâ gözlerini sözmeğe durdu.

İstedim kendimi bu göle atam,
50 Elim uzatıp yavruyu tutam,
Bir hayal eyledim sarılıp yatam...
Vefasız, gönlümü üzmeğe durdu.

Emrah! Şahin almış bugün yalçını,
51 Yel estikçe döker bele saçını.
Arzıhal eyledim visal bacını,
İnci dişlerini dizmeğe durdu. (196)

Seherden¹ oğradım² göl kırağına³
52 Sonam beni gördü yüzmeğe durdu
Yandı kara bağrım yar firağına⁴
Vefasız gönlümü üzmeğe durdu⁵

Ben gittikçe sonam gitti ırağa
53 Çalındı özünü attı burağa (Burak = Girdap)
Hürü tek silkindi çıktı kırağa
Yeşil tellerini süzmeğe durdu

Emrah şahin aldı elden laçını⁶
54 Yel estikçe döker bele saçını
Arzulah eyledim visal bacını
İnci dişlerini düzmeğe durdu. (197)

(196) Kocatürk : Sz. Ş. Antj. Ankara, 1963, s. 206

Bu şiir olduğu gibi, Erzulumlu Emrah'a mal edilmiştir. (s. 121, s. 185)

(197) A. Saracoğlu : K. N. Erc. Emr. TD. 1 Nisan 1955 V. IV, S. 43, s. 424

- (1) Kocatürk : Bir sabah
(2) » : uğradım
(3) » : kenarına
(4) » : Çalındı çırpında, çıktı kenara
(5) » : Elâ gözlerin süzmeğe durdu
(6) » : ... almış bugün yalçını

Kocatürk'te, şiirin II. dördlülüğü şöyledir :

«İstedim kendimi bu göle atam
Elim uzatıp yavruyu tutma
Bir hayal eyledim sarılıp yatam
Vefasız gönlümü üzmeğe durdu»

TÜRKÜ

- Hey, ağalar, dad, gaziler!
55 Dağa kar düştü, kar düştü.
Gurbet ilde yad ülkede
Yada yâr düştü, yâr düştü.
- Gidin deyin anasına,
56 El değmesin sunasına.
Han Selvi'nin sinesine
Bir çift nar düştü, nar düştü
- Emrah'ım, yamdan seslendim,
57 Karlı dağlara yaslandım.
Emek verdim, bağ besledim,
Güle har düştü har düştü (198)

NETICE

Erciş'li Emrah ile Selvi Han hikâyesi dolayısıyla daha başlangıçtan itibaren başlıca iki mesele ortaya çıkmıştır : Bunlardan birisi Erzurum' lu Emrah'tan önce ve XVII. yüzyılda yaşadığı tahmin edilen Erciş'li Emrah adında bir halk şairi olduğu iddiasıdır. Bu meseleyi ilk defa 1927 yılında Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu ortaya atmıştır. Bundan sonra 1929 yılında Fuat Köprülü aynı fikri teyit ederek hikâyenin Maraş varyantının özetini vermiştir. İkinci mesele bu şairin hayatı etrafında kurulan bir hikâyenin varlığıdır.

Erciş'li Emrah hikâyesine ait ilk tam metin 1931 yılında Murat Uraz tarafından, ikinci metin 1958 de Ozanoğlu tarafından neşredilmiştir. Bizim burada Erzurum'lu Behçet Mahir'den derlediğimiz metin üçüncü metindir.

Şimdiye kadar bu konuda yazı yazanlar şair Erciş'li Emrah ile, Erciş'li Emrah ile Selvi Han hikâyesindeki şahsı aynı insan telâkki etmişler ve hikâyede Şah Abbas ile alakalı kısımlara dayanarak şair Erciş'li Emrah'ın XVII. yüzyılda yaşadığını ileri sürmüşlerdir. Bizim yapmış olduğumuz araştırmaya göre şair Erciş'li Emrah'a izafe edilen şiirlerin hemen hepsi Erciş'li Emrah ile Selvi Han hikâyesinin mühtelif varyantları, hatta muhtelif rivayetleri ile alâkalıdır. Bu durum hikâye kahramanı dışında hayatta yaşamış Erciş'li Emrah adında bir şairin bulunduğu iddiasını şüpheye düşürmekte, bu konuda Faiz Demiroğlu'nun verdiği bilgi dışında vesikalara bağlı yeni bilgilere ihtiyaç duyulmaktadır.

Tezin birinci kısmında Erciş'li Emrah'ın şahsiyeti ile alâkalı fikirler gözden geçirilmiş ve münakaşa edilmiştir. Araştırmanın ağırlık merkezini tarafımızdan derlenmiş olan Erzurum, Behçet Mahir rivayeti esas alınarak Erciş'li Emrah ile Selvi Han hikâyesinde :

- a) Tarihi temelin tesbiti,
- a) Varyantların mukayesesi,
- b) Metnin kendi içinde muhteva, yapı ve üslup bakımından tetkiki,
- c) Erzurum varyantında ve diğer varyantlarla hikâye dışında Erciş'li Emrah'a izafe edilen şiirlerin tetkiki teşkil eder.

Beş varyantını, bu varyantlardan birinin üç metni ile beraber yedi rivayetini tesbit ettiğimiz Erciş'li Emrah ile Selvi Han hikâyesi, esas itibariyle halk tabakasına mensup bir saz şairinin yüksek tabakaya

mensup bir bey kızını sevmesi esasına dayanır. Bu kızın evvela Şah Abbas; daha sonra kardeşleri tarafından kaçırılması, saz şairinin onun peşine düşerek şairlik kudreti ve manevi kuvveti sayesinde sevgilisini kurtarması hikâyenin ana hatlarını teşkil eder.

Böyle bir hikâye konusuna diğer halk hikâyelerinde rastlamıyoruz. Bu bakımdan Erciş'li Emrah ile Selvi Han hikâyesi orjinal bir hikâyedir. İşte bu hikâyenin dramını; elinde sazından başka vasıtası olmayan âşıkla, maddi kuvvet bakımından kendinden çok üstün insanların karşılaşması ve çatışması teşkil eder. Ayrıca bu hikâyenin tarihi hadiselerle olan sıkı ilgisi de ona bir kat daha önem kazandırmaktadır.

Hikâye çeşitli epizotlarla geliştirilmiş ve bunlar çok kuvvetli bir teknikle birbirlerine bağlanmıştır. Hikâyeci, âşığı müşkül durumlarla karşılaştırır, dinleyiciyi meraklı bir bekleme durumunda bırakır, daha sonra güçlükleri çözerek kahramanını sevgilisine kavuşturur. Yani epizotlar muhtelif durumları gösterecek tarzda sıralanmıştır ve bu sıralanmada merak ve heyecan uyandırma esas olarak alınmıştır.

Hikâyenin muhtelif varyantları ile Behçet Mahir metninde ve diğer Türk halk hikâyelerinde görülen motifler sistematik olarak incelenmiş, hikâyede bilhassa âşıkla ve saz şairliği ile ilgili motiflerin çok olduğu görülmüştür ki bu nokta halk âşk hikâyelerinin karakteristiği olarak kabul edilmektedir.

Erciş'li Emrah hikâyesinin bilhassa Behçet Mahir rivayeti zengin dil ve üslûp mazemesi ihtiva etmektedir. Kelime hazinesi, konuşmalar ve cümle unsuru bakımından diğer rivayetlerle yaptığımız karşılaştırma bu fikrimizi kuvvetlendirecek durumdadır. Bütün bunlar halk hikâyelerinin birer edebî ürün olarak kabulünü zaruri kılmaktadır.

Şiirler hikâyenin yapısına dahil olduğu ve mühim bir mesele teşkil ettiği için müstakil olarak işlenmiş muhtelif metinlerdeki şiirler mukâyeseli olarak tetkik edilmiştir. Buna göre Behçet Mahir metni şiirler bakımından fakirdir, ayrıca eldeki iki tam metnin şiirleri ile bu şiirler arasında farklar vardır. Gerek hikâyenin mensur kısmı, gerekse şiirler, yani manzum kısımları, ile bunların kurduğu hikâye bütünü artık tamamen birer ferdi mahsul olarak ele alınmalı ve incelenmelidir.

METİNLERE AİT NOTLAR

- 94/ 1 — Eyleşmek : kalmak, oturmak, hükmetmemek.
- 95/ 8 — Divanhane : Hükümdarın oturduğu yer, meclis.
- 95/16 — Gümen etmek : Kendine güvenmek.
- 95/24 — Dil kılıcını sınamak : dil cengi etmek, acı söz söylemek.
- 96/ 9 — Dolanmak : gezmek.
- 96/22 — Yola eyvallah demek : bir işin yolu ile yapılmasına razı olmak.
- 97/12 — Divan kurmak : cemaati, meclisi toplamak.
- 97/19 — Tardan düşürmek : Aldatmak, kandırmak, makamından aşağı indirmek.
- 97/23 — Mat etmek : yenmek.
- 97/24 — Bağlamak : söz ile susturmak, söz ile durdurmak.
- 99/17 — «Kırkının sözünü birer birer sazıninteline eklerim» «Kırkına da varım, kırkını da yenerim.»
- 99/23 — Galmagala düşürmek : zahmete düşürmek.
- 100/25 — Fent : hile.
- 100/28 — Ayağın açılışı : sözün başlaması, ilk konuşma, karşılaşma.
- 103/10 — Dolukmak : ağlamaklı hale gelmek.
- 105/22 — Erkan ü emsal : aynı yaşta olanlar.
- 107/ 1 — Tezene : saz çalarken kullanılan kiraz ağacı kabuğu.
- 108/ 1 — Sazın küpü : Sazın kundak yahut gövde kısmı.
- 111/ 1 — Başına kalkmak : verdiğini söylemek.
- 113/27 — Hulgunda bulunmak : kalbinde, içinde birşey olmamak.
- 114/ 6 — Suyun gözesinden haberdar olmak : bir sözü sahibinden öğrenmek.
- 114/14 — «Eyvallahım yoluza, erkanıza olsun : «yenildim, benim size si-ze karşı sözüm yok»

- 114/27 — Beşik ardında gurbetlik : «Hanımı, Nasrettin Hoca'ya «ileri git» demiş, o da beşiğin ötesinde yatarak «beşik ötesinde gurbetteyim» demiş.
- 115/ 7 — Yıldızı seveday akmak : âşık olmak.
- 117/ 8 — Öpmek, goçmak : öpüp kucaklaşmak sarılmak.
- 118/ 6 — Sancmak : takmak, sokmak, dikmek.
- 118/10 — Pahıl çıkmak : hayin olmak, hasıtlanmak.
- 118/13 — Aklı dolanmak : başı dönmek.
- 118/13 — Tekerleme vermek : ayağı dolanıp düşmek.
- 119/ 5 — Deve linga gahti : «deve yerinde duramıyor, sığıyor» (?)
- 210/24 — Kara papak : hikâyeciyeye göre «acemin sünnisi». Ahmet Cafferoglu Doğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar'da «Kara Papalı yahut Terekeme uruğunun asılları itibariyle Azerbaycan Türklerinden sayıldığını» kaydetmektedir. (s. XIV - XV)
- 124/24 — Sargıya almak : kuşatmak.
- 120/27 — Ray ile girmek : şartlı girmek.
- 122/20 — Tüna tarafı : Van denizi tarafı.
- 122/28 — Gidik : keçinin yavrusu.
- 123/ 7 — Gudul : topraktan yapılan kap, güvecin küçüğü.
- 123/10 — Lavaş : uzun tandır ekmeği.
- 123/26 — Anayasa ülkesi : esas vatan, Türkiyenin bir parçası.
- 123/32 — Levhe çıkmak : kıymeti kalmamak, önemini kaybetmek.
- 125/ 2 — Tevlukat : akraba.
- 125/16 — Kerti un : yıllanmış un.
- 126/ 3 — Rüşgatı : izin.
- 126/32 — Şivan : ağılama
- 127/14 — Vala : baş örtüsü, yazma.
- 128/11 — Gargış : ah u zar, beddua etmek.
- 129/ 5 — Hevdek : dört tarafı kilimle kapatılmış araba.
- 133/ 3 — Bar : meyve.

- 133/ 9 — Gıltıh : yan, uç.
- 134/19 — Burma : musluk,
- 135/ 9 — Yargılasın : affetsin.
- 137/14 — Köçi kervani : malı, eşyası.
- 138/ 1 — Söngün görünür : Neşesiz görünüyor.
- 139/27 — Nevlü : cemali, yüzü.
- 142/23 — Seydi durnası : Arabistan taraflarının bir turnası ki donmuş gibi durur.
- 144/22 — Cizb ü iktidar : hüküm
- 147/ 8 — Diremek : gözünü dikip dikkatle bakmak .
- 157/10 — Nevraga düşmek : Aydınlığı, neşesi gitmek.
- 159/28 — Yektirmek : yendirmek, öldürmek.
- 160/12 — Dalda : gölge :
- 161/23 — Geçi : bezenmiş bir payton, (kuça : küçük süslü araba)
- 168/16 — Hetil : Taş duvar inşaaasında bir iki metrede bir araya konulan ağaç kalıp.
- 168/28 — Dek : hile.
- 170/28 — Tepmek : sokmak, tıkmak.
- 171/18 — Bennem : bilmiyorum, ben ne bileyim.
- 175/18 — Garipler mehengi : işin ve paranın bol yeri.
- 177/30 — Boşlamak : bitirmek.
- 179/ 2 — Altından keklik üzerinde keklik yapılı : hikâyeci bunu «yarısı keklik altından, yarısı da Selvi» şeklinde izah etmiştir.
- 180/18 — Tırhış : parmaklık.
- 180/31 — Sağbet : emniyet.
- 181/ 2 — İşmar : el, göz veya baş ile yapılan işaret.
- 183/ 5 — Çar : başörtüsü.
- 183/11 — Sıklamak : alıcı ile bakmak, denemek, dikkatli bakmak.
- 187/24 — Uğri : hırsız.

- 188/ 4 — Kakart : gaga
- 188/ 6 — Gön : deri.
- 189/ 2 — Haşlamak : canını incitmek.
- 189/18 — Giriftar olmak : içine düşmek, derde uğramak.
- 189/20 — Başına dönmek : kurban olmak.
- 190/29 — Şennik : halk, topluluk, kalabalık.
- 191/ 5 — Şeme : ışık lâmba.
- 191/19 — Yetik olmak : vakıf olmak, duymak.
- 193/24 — Kelle paça inmek : koşa koşa inmek.
- 194/13 — Gudüm : kuvvet.
- 194/20 — Yeltenmek : kalkmak.
- 195/ 4 — Gocaltmak : ihtiyarlatmak.
- 197/ 2 — Yolunu çekmek : masrafını görmek.
- 201/19 — Hed : hat, imza.
- 202/24 — Segirtmek : koşmak.
- 208/18 — Tuluk : Keçi derisi (tuluğun sahibi hesabı görmeye geldi : gizli iş ortaya çıktı).
- 208/24 — Teprenmek : elini kaldırmak, canlanmak, kımıldamak.
- 209/ 1 — Desite : hile, hileli yol, kandırma.

K I S A L T M A L A R

M = Metni (Behçet Mahir Rivayeti) B = Âşık Kemal Rivayeti

- A a.e. : aynı eser
a.y.
a. yz. : Âşık Kemal
Âşk. K. riv. : Âşık Kemal rivayeti (B)
AYB : Azerbeycan Yurt Bilgisi
- B B. Ef. : Behçet Efendi
Boratav : Pertev Naili Boratav (Bor.)
B. Ef. riv : Behçet Efendi rivayeti (M)
Bkz. : Bakınız
Başgöz, BTH Hkl : İlhan Başgöz : Biyografik Türk Halk Hikâyeleri-
DTCF. Ankara, 1949. (Doktora Tezi)
- Ç Çank. v. : Çankırı Varyantı (C)
- E Erc. Emr. : Ercişli Emrah
Erc. v. : Erciş varyantı
Erz. Em. : Erzurumlu Emrah
Erz. v. : Erzurum varyantı
- H HH. : Pertev Naili Boratav : Halk Hikâyeleri ve Halk
Hikâyeciliği. Ankara, 1946
H. Ed. : Murat Uraz : Halk Edebiyatı. İstanbul, 1933
H. Ş. : Cahit Öztelli : Halk Şiiri, İstanbul, 1955
- İ İA : İslâm Ansiklopedisi,
- K Kırzioğlu : Fahrettin Kırzioğlu : Büyük Halk Hikâyeleri-
mizden «Emrah ile Selvi» deki Revan Üze-
rine Deyişler. TD. Eylül, 1963 S. 114, s. 801
- Ö Öztelli : Cahit Öztelli
- T TD : Türk Dili dergisi
TM : Türkiyat Mecmuası
TFA : Türk Folklor Araştırmaları dergisi

B I B L I Y O G R A F Y A

= İŞARETİ

Ø Eserin Kısaltılmış Olduğunu Gösterir

A ANDREASYAN, Hrant D.: «Türk Tarihinin Ermeni Kaynakları» Tarih Dergisi, C. XIII, S. 17 - 18, s. 28

AŞKUN, Vehbi Cem : Emrah, Seçme Şiirleri ve Selvican Hikâyesi. Sivas, 1942

AŞKUN, Vehbi Cem «Kısa Notlarla Erciş'li Emrah» Üzerine Bir Konuşma. TD. 1 Nisan 1955, C. IV, S. 45, s. 571

B BANG ve G. R. RAHMETİ : Oğuz Kagan Destanı. İstanbul, 1936

Ø BAŞGÖZ, İlhan: Biyografik Türk Halk Hikâyeleri. DTCF. (Doktora Tezi) Ankara, 1949 (Kısaltma : Başgöz : BTH. Hkl.)

Ø BİRDOĞAN, Nejat : Ercişli Emrah Üzerine» TFA. Ekim 1962, n. 159, S. 2869 (Kısaltma : N. Birdoğan : Erc. Emr. Üz.)

BİRDOĞAN, Nejat «Sürmeli - Sahat Çukuru ve Erciş'li Emrah» TD. Aralık 1961, C. XI, S. 123, s. 174

(BORATAV) Pertev Naili : Köroğlu Destanı. İstanbul, 1931

BORATAV, Pertev Naili : Folklor ve Edebiyat. İstanbul, 1939

BORATAV, Pertev Naili : Halk Edebiyatı Dersleri. Ankara, 1942

Ø BORATAV, Pertev Naili : FIRATLI, Halil Vedat : İzahlı Halk Şiiri Antolojisi. Ankara, 1943 (Kısaltma : Boratav : İz. Hlk. Şi. Antj.).

Ø BORATAV, Pertev Naili : Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği, Ankara, 1946 (Kısaltma : Boratav : HH)

BULUÇ, Sadettin : «Anadolu Ağızları Bibliyografyası» TM. İstanbul. 1942 C. VII - VIII, S. s. 327 - 333

C CAFEROĞLU, Ahmet : «Tuafrıanlı Abbas» AYB. C. I, S. 3, s. 97

CAFEROĞLU, Ahmet : Uygur Sözlüğü. İstanbul, 1934

CAFEROĞLU, Ahmet : Doğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar, İstanbul, 1942

CAFEROĞLU, Ahmet : Anadolu İlleri Ağızlarından Derlemeler. İstanbul, 1951, s. 14 - 15 - 38 - 43

- D DARKOT, Besim, Erciş. İA. C. 4, s. 285
- DANIŞMENT, İsmail Hami : İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, İstanbul, 1960, C. III
- DEMİROĞLU, Faiz : «Erciş'li Emrah» Köy Postası. Ekim 1953, S. 111, s. 15
- E ELÇİN, Şükrü : Kerem ile Aslı. Ankara, 1949
- ERGİN, Doç. Dr. Muharrem : Dede Korkut Kitabı. Ankara, 1964
- (ERGUN), Sadettin Nüzhet : Halk Şairleri. İstanbul. 1926
- ERGUN, Sadettin Nüzhet : Halk Edebiyatı Antolojisi. İstanbul. 1938
- EVLİYA ÇELEBİ : Seyahatname. Dersaadet, 1314, C. IV
- F (FINDIKOĞLU), Ziyaeddin Fahri : Erzurum Şairleri, İstanbul, 1927
- FINDIKOĞLU, Ziyaeddin Fahri : «İki Emrah mı Var?» İŞ. 1954 S. 154, s. 9
- G GÖKALP, Mehmet «Mahiri ile Mahitaban Hikâyesi. TFA. Ekim, 1960 S. 135
- GÖKBAKAR, İbrahim : Tahir ile Zühre Hikâyesi. DTCE. (Mezuniyet Tezi) Ankara, 1945
- GÜLOĞUL, Faruk Rıza : Halk Kitaplarına Dair. İstanbul, 1937
- (GÜNEY), Eflatun Cem : Erzurumlu Emrah. Sivas 1928
- GÜNEY, Eflatun Cem : Âşık Garip. İstanbul 1958
- H HAMMER, Devlet-i Osmaniye Tarihi. İstanbul, 1333 C. VIII, s. 50
- HİMMET Alizade : Azerbaycan El Edebiyatı Nagıllar I. Bakû, 1929
- İ İÇİŞLERİ Bakanlığı : Türkiyede Meskun Yerler Kılavuzu, Ankara, 1946
- İLAYDIN, Hikmet : Behram - ı Gür Menkabeleri, TM. C. V. s. 275
- K KAPLAN, Mehmet : Hikâye Tahlilleri. YOL. S. 4, s. 14
- KAPLAN, Mehmet : Hikâye Tahlilleri, YOL. S. 8, s. 17
- M KOCATÜRK, Vasfi Mahir : Saz Şiiri Antolojisi. Ankara, 1963 (Kısaltma : Kocatürk : Sz. Ş. Ant.)
- KOCATÜRK, Vasfi Mahir : Türk Edebiyatı Tarihi. Ankara, 1964

- M KIRZIOĞLU, Fahrettin : «Emrah ile Selvi'deki Revan Üzerine De-
yişler. TD. Eylül, 1963, S. 144, s. 802
- KÖPRÜLÜZADE, Mehmet Fuat : XIX. asır Saz Şairlerinden Er-
zurumlu Emrah. İstanbul, 1929
- KÖPRÜLÜ, Fuat : XVII. asır Şairlerinden Kayıkçı Kul Mustafa ve
Genç Osman Hikâyesi. İstanbul, 1930
- KÖPRÜLÜ, Fuat : Halk Edebiyatı Ansiklopedisi. İstanbul, 1935
- KÖPRÜLÜ, Fuat : Türk Saz Şairleri III. İstanbul, 1940
- KONOŞ, İgnace : Anadolu Halk Edebiyatı. HBM. Ankara, 1928, C. I,
s. 63
- KUŞCUOĞLU, Yakup : Emrah ile Selvi. Yeni Yurt. 22.3.1940
- M MİRZA Bala : Gence. İA. C. III, s. 764
- N NECATİGİL, Behçet : Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü, İstanbul, 1960
- O ORAL, M. Zeki : Şifai ve Selvi Han Hikâyesi. ANIT. Konya. 1940, S.
12, s. 3
- OZANOĞLU : Emrah ile Selvi Hikâyesi. İstanbul, 1958
- Ö ÖZTELLİ, Cahit : Halk Şiiri XIV - XVII. yüzyıllar. İstanbul, 1955
- ÖZÖN, Mustafa : Türkçede Roman. İstanbul, 1936
- R RADLOF : Proben VIII. Mukaddime. (terc.) HBM. C. I, S. 1, s. 60
- S SADIK San'an : Azerbaycan Saz Şairleri. AYB. C. I. S. 55 - 59
- M SARACOĞLU, Ali Kısa Notlarla Erciş'li Emrah : TD. 1 Nisan 1955,
C. IV, S. 43, s. 418 (Kısaltma : K. N. Erc. Emr.)
- SELMAN Mümtaz : Azerbaycan Edebiyatı El Şairleri. Bakû, 1927
- SEVÜK, İsmail Habip : Edebiyat Bilgileri. İstanbul, 1952
- SİYAVUŞGİL, Sabri Esat : Bizde İlk Kahramanlık ve Sevdâ Roman-
ları. ULUS, 8.1.1944
- M SPIES. Dr. Otto. (Çev. Behçet Gönül),: Türk Halk Kitapları. İstan-
bul, (Kısaltma : Otto Spies : THK)
- T TEVET, Fethi : Erciş'li Emrah. YÜCEL, Mayıs 1938, C. VI, s. 109
- TUĞRUL, Mehmet : Kerem ile Aslı. DTCF Dergisi C. II, S. 3

- M (URAZ) Murat : Halk Edebiyatı. İstanbul, 1933 (Kısaltma : Murat (Uraz) H. Ed.)
- U. (RAZ) M. (urat) : Emrah ile Selvi. İstanbul. 1937
- URAZ, Murat : Sümmani ile Gülperi. İstanbul, 1960
- UZUNÇARŞILIOĞLU, İsmail Hakkı : Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu Karakoyunlu Devletleri. Ankara 1937
- Ü ÜLKÜTAŞIR, M. Şakir : Âşık Kurbani'nin Üç Manzumesi, HBM. C. X. S. 109, s. 810
- Y YALGIN, Ali Rıza : Erciş'li Emrah. Türksözü gazetesi. Adana, 1940
- YALMAN, Ali Rıza : Gaziantep Şairleri. HBM. Nisan 1938. n. 79

Fiyatı : 38 TL.